

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMANA

CUPRINSUL

- Sfânta Scriptură, cartea de căpetenie a preotului de *Prof. Pr. Vl. Prelipcean*
- Rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe Române „ *Prof. Pr. Petru Rezuș*
- Sfintele Taine „ *Prof. N. Chișescu*
- Principiile catehezei și personalitatea catehetului „ *Prof. Pr. Mihail Bulacu*
- Participarea la liturghie și metodele pentru realizarea ei . . . „ *Diacon Ene Braniște*
- Statutul Bisericii Ortodoxe Române „ *Prof. Pr. Liviu Stan*
- Folklorul religios muzical „ *Conf. N. Lungu*
- Problema națională și rezolvarea ei democratică în R.P.R. . . . „ *Diacon Gh. I. Moiescu*

7-8

SERIA II-a = SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE = 1949

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE UNIVERSITARE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ
APARE DE 10 ORI PE AN // ABONAMENTUL ȘI CONTRIBUȚIA ANUALĂ 1000 LEI

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinte :

I. P. S. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Redactor responsabil :

P. C. Diacon Dr. N. NICOLAESCU, Rectorul Institutului Teologic Universitar din București.

Membri :

P. C. Preot Dr. N. NEAGA, Rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu

P. C. Preot Dr. LIVIU MUNTEANU, Rectorul Institutului Teologic Universitar din Cluj.

DI. Dr. NICOLAE CHIȚESCU, profesor universitar.

P. C. Preot Dr. P. REZUȘ, profesor universitar.

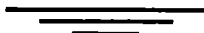
P. C. Preot Dr. O. BUCEVSCHI, profesor universitar.

Secretar de redacție :

DI. AL. CERNA-RĂDULESCU, consilier de presă al Patriarhiei Române.

COLABORATORI :

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți și Arhiepiscopi și Prea Sfinții Episcopi ;
Prea Cucernicii Profesori dela Institutele Teologice Universitare,
Studentii și Prea Cucernicii Preoți cursiști.

STUDII TEOLOGICE

SERIA II-a // Nr. 7-8 // SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE // 1949

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
Prof. Preot Vladimir Prelipcean: Sf. Scriptură, cartea de căpetenie a preotului	487
Prof. Preot Petru Rezuș: Rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe Române	501
Prof. N. Chițescu: Sfintele Taine	514
Prof. Preot Mihail Bulacu: Principiile catehezei și personalitatea catehe- tului	535
Asistent, Diacon Ene Branîște: Participarea la liturghie și metodele pentru realizarea ei	567
Prof. Preot Liviu Stan: Statutul Bisericii Ortodoxe Române	638
Conferențiar Nicolae Lungu: Folclorul religios muzical	662
Conf., Diacon Gh. I. Moisescu: Problema națională și rezolvarea ei democratică în Republica Populară Română	669

Prof. Pr. VLADIMIR PRELIPCEAN:

SFANTA SCRIPTURA CARTEA DE CĂPĂTAI A PREOTULUI.

Cărțile, în deobște, cuprind expresia cugetării unui autor sau a mai multora.

Cu cât cugetarea exprimată în cuvinte, fixată în scris, este mai sublimă, cu atât cartea este mai de valoare. Ea are o înrâurire mai binefăcătoare asupra cititorilor.

Cu cât opera unui autor poartă în sine pecetea geniului, cu atât își va asigura o existență mai îndelungată.

Cu timpul și cele mai geniale opere încep a-și pierde actualitatea și trec în umbră. Latinul zice: «habent sua fata libelli».

Singură Sf. Scriptură supraviețuiește veacurile cu aceeași vigoare dela începutul ei.

Sfinții Părinți și scriitorii bisericești, totdeauna afirmă că Sf. Scriptură cuprinde cuvântul lui Dumnezeu, rostit prin gura scriitorilor, insuflați de Sf. Duh. Convingerea Sf. Părinți era întemeiată pe experiența și mărturia organelor inspirate.

Este un adevăr indiscutabil că Biblia este opera cea mai sublimă și totodată cea mai importantă din punctul de vedere religios-moral. Este cartea prin excelență a religiei creștine.

Cunoaștem din istorie multe religii cari au existat odinioară, unele continuând să existe și astăzi. Studiul comparat al religiunilor s'a ocupat în-de-aproape cu fiecare dintre acestea, pe baza documentelor scrise ce ni s'au păstrat.

Dintre vechile religii ale orientului, numai câteva sunt legate de cărți socotite drept sfinte.

Astfel, religiunea vechilor Irani, parsismul, cu cele 2 principii, al binelui și al răului, își are cartea sa numită «Avesta», cunoscută și cu denumirea, de altfel necorectă, «Zendavesta». Intemeietorul parsismului este considerat Zoroastru—Zaratus-

ta. Cartea parsismului, pusă în comparație cu Biblia, este cu totul inferioară. Ba chiar o comparație a Bibliei cu «Avesta» nici nu se poate face, atât este de mare deosebirea dintre ele. Cartea parsismului este o colecție, fără sistem, de legende și misterii, de cunoștințe geografice, de magie și vrăjitorie, pe lângă o sumă de imne cântate la aducerea sacrificiilor.

Și brahmanismul își are cartea sa ori cărțile sale sacre, Vedele, Vedantele și Upanișadele. Sub raport religios, mai ales, se citează așa numita «Rigveda».

Aceste cărți, mai mult decât Zendavesta, constituiesc tot ca mîntea omenească a putut concepe mai bizar.

Cartea propriu zisă a Budismului este «Tripitaca»; ea cuprinde un conglomerat de scrieri, fără nici un plan, de reguli monastice, de tratate de logică, de metafizică. Materialul religios, proporțional, este de tot neînsemnat.

Cu toate acestea și budismul are pretenția de a avea o concepție despre lume și viață. Această concepție este diametral opusă celei creștine ¹⁾.

Idealul budismului este doar o distrugere a vieții, aruncarea individului în neexistență, în Nirvana. Idealul creștinismului și deci implicit al Bibliei, este vieața în toată plenitudinea ei, în formele ei superioare.

Deci, ce asemănare se poate face între Sf. Scriptură, cartea creștinismului și cartea budismului?

Mai amintesc că și Chinezii au Scriptura lor numită «Ching», dar care stă pe aceeași treaptă inferioară cu cele trei dintâiu. Mai unitară și mai bine cunoscută decât cele amintite, este așa numita Biblie a mahomedanismului, «Coranul». Un talentat și renumit orientalist român, Octavian Silvestru Isopescu, l-a tradus în românește, în 1912.

Cu toate că e mai nou cu mult decât Sf. Scriptură, totuși e atât de departe de Sf. Scriptură. E plin de ineptii și incoerențe. Comparată cu cărțile amintite mai sus, Sf. Scriptură apare într'o lumină de tot strălucitoare, inegalabilă.

Biblia creștinilor, privită din punctul de vedere al cărților altor religii, apare ca un monument cu totul aparte, zice Cha-

1. Mihălcescu I., *Sf. Scriptură*, în *Bis. Ort.*, 1924, pag. 413. Mai pe larg vezi Mihălcescu Irineu, *Istoria religiunilor lumii*.

teaubriand, în admirabila sa carte «Génie du Christianisme»²).

Superioritatea Sf. Scripturi iese în evidență prin faptul că aici se păstrează tradiția curată și nealterată.

Biblia este o astfel de carte care își face drum spre cugetarea, limba și chiar inima fiecărui popor.

Sfânta Scriptură este tradusă în prezent, în întregime sau în parte, în mai mult de 1000 de limbi sau dialecte. Din an în an, traducerea Bibliei se înmulțesc. Așa, în anul 1931, existau peste 900 de traduceri, iar în 1936, după cum relatează Arh. Scriban, se aflau exemplare ale Bibliei sau părți din ea, în 997 de limbi³).

Prin răspândirea Bibliei se împlinește mereu porunca Mântuitorului, dată apostolilor săi înainte de Înălțare: «Mergeți în toată lumea, predicați Evanghelia la toată zidirea».

Biblia, pe lângă marea ei valoare religioasă, este un izvor bogat din care s'au inspirat artiștii și literații în operele lor.

Pictori celebri din toate țările au reprezentat cu măiestrie neîntrecută un șir nesfârșit de scene și figuri din amândouă Testamentele. Poetii mari au folosit în creațiunile lor teme biblice. Alții au luat de acolo motive și idei, dezvoltându-le fiecare după imaginația lor creatoare.

Dante ar fi scris oare «Divina Comedie», dacă n'ar fi cunoscut Biblia? Milton ar fi lăsat moștenire posterității «Paradisul pierdut»?

Prologul din Faust, al lui Goethe, este inspirat de prologul cărții Iov.

Nu mai puțin, compozitori ca Rossini, Goldmark, Haydn, Mozart, Schuman și alții s'au inspirat din Biblie și au tratat subiecte de acolo, fie sub forma unor opere, fie sub forma de oratoriu-uri. Amintim și de compozițiile religioase ale lui Muzicescu, Porumbescu, Bortniaschi și alții. Peste tot Biblia, acolo unde a fost citită și cultivată, spiritul ei a înrăurit felul de cugetare al oamenilor.

Ba chiar limba popoarelor creștine a fost mai mult sau mai puțin impregnată de o mulțime de expresii biblice. Astăzi nici nu ne dăm seama cât de mult ne exprimăm în duhul Bibliei.

2. Tom. I și 265 (art.: «De L'écriture et de son excellence».

3. Scriban Iuliu, *Biblia «Cartea Cărților»*, București, 1937, pag. 92.

Multe din proverbele poporului nostru și ale altor popoare creștine se oglindesc și își au origina lor în Proverbele lui Solomon.

Da, ori de câte ori oamenii s'au adâncit în duhul de vieață al Sf. Scripturi, ei au sorbit de acolo o înviorare, o putere și o mângâiere divină. Biblia vorbește despre Dumnezeu și despre lume, despre om și despre veșnicie, despre acel «de unde și încotro», despre Mântuitorul, despre calea către Dumnezeu, despre Impărăția lui Dumnezeu și despre fericirea omului, despre înviere și despre vieața veșnică.

Putem caracteriza cuprinsul Sf. Scripturi ca o istorie bogată și vie, în care se desfășoară și se înfăptuește veșnica idee despre dragostea lui Dumnezeu față de om. Pe scurt, Sf. Scriptură este marea istorie a omenirii care începe cu primii oameni, se continuă cu epoca patriarhilor, a lui Moisi și a profetilor, culminând în Iisus Hristos și opera Lui ⁴). Biblia începe cu creierea cerului și a pământului, începe cu Geneza și sfârșește cu Apocalipsa lui Ioan.

Celelalte cărți ale Bibliei se îmbină una cu alta, ca variațiile unei simfonii, dar peste tot se desprinde unitatea de credință, aceleași năzuințe ale omului către creatorul său.

În înșirarea cărților și dispoziția lor, se constată un plan și scopuri foarte bine definite.

În legătură strâns organică stau cărțile Noului Testament cu cele ale Vechiului Testament.

Punctul central al Sf. Scripturi este Domnul nostru Iisus Hristos, «Logos embiblos». Dela El pornește și se răsfrânge lumina, înainte și înapoi. El este sâmburele întregii istorii a mântuirii omenirii ⁵).

Sfânta Scriptură poate fi privită și din punct de vedere estetic, judecând-o ca o operă literară. După forma ei, Biblia ne dă dreptul să o numărăm între capodoperele literare universale.

Expunerea faptelor istorice în Biblie întrece toată istoriografia antică. Afirmația aceasta o face un foarte bun cunoscător al istoriei antice, istoricul obiectiv Eduard Mayer. El scrie: «Cu totul independent s'a format o adevărată literatură istorică în domeniul Asiei Anterioare—europene numai la Israeliti și

4. Mihălcescu I., *Sf. Scriptură, în Biserica Ort.*, 1924, p. 415.

5. Peters N., *Unsere Bibel*, Paderborn, 1935, p. 27.

la Greci. La Israeliti, această literatură a apărut într'un timp uimitor de curând și se impune cu creațiuni de tot importante. Prin faptul acesta, Israeliti iau o poziție unică între popoarele culte ale Orientului».

În altă ordine de idei, același învățat observă: «este ceva uimitor că a fost posibilă în Israel, pe la 1000 înainte de Hristos, o literatură istorică de așa natură. Ea se ridică cu mult peste tot ce cunoaștem noi în istoriografia orientală»⁶). Exemplu de artă în istoriografie sunt cărțile lui Samuil.

Nu mai puțin poezia biblică propriu zisă, ne înfățișează compoziții de o rară frumusețe. Așa bunăoară, majoritatea Psalmilor, Cartea Iov, Cântarea Cântărilor, Cântarea lui Moisi (Deut. 32), Cântarea Deborei (Jud. 5) ș. a., stau pe aceeași treaptă cu producțiunile clasice din literatura universală. În ce privește prioritatea ei, poezia biblică este inegalabilă. Aceasta o afirmă un cunoscător adânc în materie, Aug. Wiensche, care a scris în limba germană o vastă lucrare, în două mari volume, intitulată: «Die Schönheit der Bibel» (Frumusețea Bibliei). El scrie: «Biblia conține perle de literatură universală, cărți poetice unice în felul lor și bucăți literare cari țin la cumpănă cu toate producțiunile popoarelor în domeniul artei poetice, ba chiar își aruncă razele și mai departe în privința frumuseții, tăriei și demnității, profunzimii și cuprinsului».

Cam la fel se pronunță despre Psaltire un alt autor (Faulhaber). El scrie: «Între cei 150 de Psalmi sunt mulți cari trebuie socotiți ca perle veritabile ale liricei religioase în literatura universală. Abstracție făcând dela cuprinsul lor religios nemuritor, ei se înfățișează ca prestațiuni poetice de primul rang».

Intr'adevăr, la nici un popor din antichitate nu vom afla acea ardoare plină de piozitate, acea predare totală a ființei umane, lui Dumnezeu.

Aceasta cu o nemărginită încredere și o nevinovăție de copil.

Ce sunt așa numiții psalmi babilonieni sau rugăciunile Egiptenilor adresate zeilor lor, pe lângă această revărsare supranaturală și plină de înflăcărare din psalmii biblici?

Acolo întâlnim niște expresii seci, fără conținut și fără inspirație, aici în psalmii biblici sunt redată trăiri sufletești de o

6. Meyer Ed., *Geschichte der Altertums*, Berlin 1921, vol. I, p. 227.

mare intensitate. Bucuria, durerea, admirația, speranța și dragostea sunt exprimate atât de plastic, încât au darul să miște adânc pe cititor.

Dacă judecăm scrierile profeților sub raportul stilului, întâlnim unele cari ne surprind prin zborul poetic și o mare putere oratorică.

«Nu este ton în scara simțămintelor omenești pe care să nu-l fi atins profeții: dela detunăturile produse de izbucnirea mâniei sfinte, dela tânguiriile sfâșietoare de suflete a desnădejzii, până la cele mai dulci tonuri ale îndurării sau ale duioșiei.

Cu privirea lor luminată de duhul lui Dumnezeu, ei îmbrățișau soarta popoarelor și le vesteau viitorul cu un talent oratoric mai mare decât al lui Demostene. Grăiau de harul și îndurarea lui Dumnezeu cu expresii mai mișcătoare decât ale lui Sofocles»⁷).

Cu osebire este admirată mult limba cea pătrunzătoare și plină de putere a lui Isaia, pregnanța ei cea atât de ascuțită (Hempel).

Ieremia este considerat, sub raport estetic, ca un «desăvârșit artist», ca cel mai mare poet al Vechiului Testament (Der grösste Dichter des Alten Testaments).

Cunoscătorii în materie afirmă că și poezia didactică din Sf. Scriptură întrece tot ce s'a scris în genul acestora, în întreaga antichitate. Rămânem uimiți de cugetările adânci exprimate în Cartea proverbelor, în Ecclesiast sau în cele 2 cărți necanonice ale Vechiului Testament, Cartea înțelepciunii lui Solomon și a înțelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah.

Adânca înțelepciune a Vechiului Testament întrece cu mult înțelepciunea celor 7 înțelepți ai Greciei.

Mai presus de toate, inegalabile sunt ca frumusețe, parabolele Mântuitorului. Acestea sunt condiționate de timp și spațiu, dar totuși supratemporale și supraspațiale.

Din formele și întâmplările schimbătoare și trecătoare ale vieții, din lucrurile mărginite asupra unui popor, asupra unei țări și a unui timp determinat, prinde Mântuitorul ceea ce este permanent, netrecător, ceea ce are valoare pentru toți oamenii, pentru toate locurile, pentru toate timpurile. Astfel, Iisus vor-

7. Mihălcescu I., Ibidem, p. 412.

bește ca Invățător al lui Israel, limba țării și a poporului, în formele ei cele mai frumoase. Ca Invățător al omenirii, însă, El vestește cuvintele vieții până la marginile lumii și până la sfârșitul veacurilor.

«Niciodată n'a vorbit vreun om așa ca omul acesta», au răspuns slujitorii fariseilor cari i-au trimis să-L prindă pe Iisus (Ioan 7, 46).

În simplitatea sufletului lor, acei oameni din popor au rostit un mare adevăr.

Din scurta expunere de până acum, cred că ne putem ușor convinge că Sf. Scriptură este o carte excepțională.

Așa se explică faptul, că Biblia a devenit, cu adevărat, cartea omenirii, un izvor nesecat de învățături morale, un pom al vieții, un râu de apă vie, cum se exprimă Sfinții Părinți.

Valoarea mare a Scripturii, din toate punctele de vedere, a dat prilej să fie cu tot dreptul preamărită și omagiată, mai mult decât oricare carte din lume.

Cele mai reprezentative figuri ale culturii, începând cu Sf. Părinți, teologi, bărbați de știință, filosofi, poeți, literați, oameni credincioși, ba chiar și cugetători liberi, au rostit cuvinte de elogiare și au înălțat imne de preamărire la adresa Bibliei.

În continuare, socot că e potrivit să reproduc câteva citate, dintre cele mai caracteristice, din diferiți autori.

Incepem cu Sf. Părinți.

Sfântul Vasile cel Mare compară Sf. Scriptură cu magazinul unui farmacist, în care sunt medicamente pentru toate nevoile sufletului. Medicamente sunt atât de multe și atât de variate, încât sunt pentru toate timpurile, pentru toate locurile, pentru toate persoanele.

«Sf. Scriptură a fost întrebuințată pentru pregătirea teologilor învățați și tot Sf. Scriptură, în vremurile furtunoase ale ereziilor, a fost folosită pentru a da armele pline de izbândă împotriva tuturor sofismelor și rățăcirilor (sectare). În zilele de suferință, Biserica în Sf. Scriptură și-a găsit răbdarea și pacea (sfântul se gândește la epoca persecuțiilor). În zilele de glorie, tot în Sf. Scriptură și-a găsit modestia și smerenia. Această Scriptură a fost totdeauna scaldătoarea Evangheliei în care cel

ce intra după ce apa era turburată de Ingerul Domnului, era vindecat de orice boală era cuprins⁸⁾.

Sf. Ioan Hrisostom, genialul interpret al Sf. Scripturi, compară frumusețile Bibliei cu o grădină de flori, pe care totuși o întrece. Grădina de flori, zice Sfântul, este supusă schimbărilor anotimpurilor, pe când Sf. Scriptură este acoperită cu frunze chiar iarna, producând fructe tot anul. În alt loc, marele predicator aseamănă Biblia cu un paradis⁹⁾.

Biblia este paradisul bucuriei, care e mai bun decât celălalt paradis. În altă ordine de idei, el exclamă: «Mare este bogăția și belșugul acestei comori duhovnicești».

Sf. Ioan Damaschin, care sintetizează în operele sale întreaga gândire patristică până la el, recomandă Biblia cu aceste cuvinte: «Să batem, deci, la paradisul cel prea frumos, cel cu bun miros, cel prea dulce, cel ce răsună la urechile noastre cu tot felul de cântări ale păsărilor duhovnicești, purtătoare de Dumnezeu»¹⁰⁾.

Pentru Sf. Părinți, Sf. Scriptură era cu adevărat cartea de căpătâiu care le înălța forțele sufletești. S'ar putea scrie volume întregi, cu rosturile lor înflăcărate și înaripate, cu privire la foloasele mari ale Bibliei, cu privire la importanța ei, la frumusețea ei.

Iată un citat caracteristic dintr'un teolog modern: «Biblia este un univers întreg. Biblia este inepuizabilă pentru noi, datorită cuprinsului ei dumnezeesc ca și varietății ei, a aspectelor sale multiple. Biblia este o constelație eternă, care strălucește deasupra noastră în ceruri, pe când noi contemplăm această constelație și ea rămâne totdeauna neschimbată, dar tot așa **situația ei devine mereu alta în raport cu noi**»¹¹⁾.

Felul acesta de vorbire ne aduce aminte de teologia din școala alexandrină, care compară Biblia cu o a doua creație.

În cele ce urmează vom prezenta și câteva mărturii din scriitorii profani despre Biblie. Multe și variate sunt aprecierile oamenilor de seamă asupra Sf. Scripturi. Un scriitor german, Pelz,

8. Citat la Pr. Bulacu M., *Omilia exegetică biblică*, p. 57.

9. La Vasilache V., *Biblia în ortodoxie*, M-rea Neamț, 1939, p. 25.

10. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere de Fecioru D., Buc., 1938, p. 285.

11 Bulgacoff S., *L'Orthodoxie*, Paris, p. 23.

a scris o carte voluminoasă cu titlul: «Was die berühmte Männer über die Bibel sagen» (Ce spun oamenii celebrii despre Biblie). Aci vom alege numai câteva citate caracteristice din diferiți autori, după națiuni diferite: Ruși, Francezi, Germani, Englezi.

Incepem cu doi scriitori Ruși: Dostoievski și Merejcovski. Dostoievski a cunoscut Biblia în închisoarea din Siberia, unde a fost deportat din ordinul țarului. Acolo, în casa morților, a citit cu nesațiu Biblia și a scos seva care a fructificat romanele sale. Prin gura unui erou din romanul «Frații Karamazov», el exclamă: «Ce carte este Sf. Scriptură! Ce minune și ce putere i se dă omului prin ea! Pare că-s turnate, lumea, omul și caracterele omenesti și totul e numit și arătat pe vecii vecilor. Și câte taine rezolvite și descoperite»¹²⁾. Merejcovski era un cititor pasionat al Noului Testament. Ca rod al acelei citiri este lucrarea sa impresionantă «Jesus inconnu» (1935). Iată mărturisirea lui: «Am citit în fiecare zi Noul Testament și-l voiu citi, atâta vreme cât vor mai vedea ochii mei lumina soarelui și a sobei, în zilele cele mai întunecoase, în fericire și nenorocire, în zilele de sănătate și în zilele de suferință, crezând cu simțire sau fără simțire. Și totdeauna mi se pare ca și cum aș citi ceva nou, necunoscut, neajungând niciodată să-l pătrund până în adâncurile lui. Pe copertă, titlul «Noul Testament» este așa de șters, hârtia s'a îngălbenit, legătura de piele s'a stricat, foile s'au deslipit și unele sunt rupte, uzate pe margini, îndoite la colțuri. Ar trebui s'o dau din nou la legat, dar nu mă pot hotărî; în adevăr mă cutremur la gândul de a mă despărți de această carte numai câteva zile»¹³⁾.

Iată acum și cuvintele a doi scriitori francezi:

Cunoscutul pedagog, scriitor și gânditor, Jean Jacques Rousseau, în opera sa «Emil», scrie: «Mărturisesc că majestatea Sf. Scripturi mă umple de uimire. Sfîntenia Evangheliei vorbește inimii mele. Uitați-vă la cărțile filosofilor, cu tot fastul lor, cât sunt de mici față de ea!... E cu putință ca o carte așa de sublimă și totodată așa de simplă să fie adevărul omenesc?»¹⁴⁾.

Filosoful Diderot, răspunzând unor persoane cari făceau

12. Svetlov, *op. cit.*, p. 107.

13. La Mihălcescu I., Vasilescu Em., *Apărarea credinței*, București, 1937, p. 141.

14. Mihălcescu I., Vasilescu Em., *Idem*, pp. 130-131.

glume la adresa unor istorisiri biblice, zicea: «Domnilor, respectul meu pentru adevăr mă face să mărturisesc fără pornire și fără părtinire că nu știu pe nimeni, nici în Franța și nici în alt loc undeva pe lume, care ar fi în stare să scrie sau să vorbească cu mai multă măiestrie și talent decât pescarii și vameșii, care au scris aceste istorii. Indrăznesc chiar să zic, că nici unul din noi n'ar fi în stare nici pe departe să scrie o istorioară, care să fie așa de simplă și totodată așa de sublimă, așa de frumoasă, de mișcătoare, de un efect așa de puternic asupra inimii și care să exercite o înrâurire pe care veacurile n'o poate slăbi, cum exercită fiecare și chiar cea mai neînsemnată istorioară a patimilor și a morții lui Iisus Hristos»¹⁵).

Poetul H. Heine era un adversar hotărât al creștinismului. O boală grea i-a dat prilejul să-și caute alinarea și mângâierea în Biblie. Citirea Sf. Cărți a produs în el o transformare radicală. Din indiferent și ironic față de cele sfinte, el a devenit un sincer convertit. «Luminarea mea, scrie el, o datorez pur și simplu unei cărți: Unei cărți? Da. Ba încă este o carte veche, simplă, modestă ca și natura și naturală ca și aceasta.

O carte care are înfățișare obișnuită și lipsită de pretenție ca și soarele care ne încălzește, ca și pâinea care ne hrănește.

Această carte se numește scurt și cuprinzător, Cartea, Biblia. Pe drept ea se numește Sf. Scriptură. Cine a pierdut pe Dumnezeu în sufletul său, îl poate găsi din nou în această carte și cel care nu l-a cunoscut niciodată, acela găsește aici adierea cuvântului dumnezeesc»¹⁶).

Dintre Englezi, mă opresc la mărturia poetului Lord Byron și a lui Gladstone, bărbat de Stat din veacul trecut. Se știe că Byron era un suflet generos, dar în cele ale credinței, era un sceptic. Cel puțin așa îl credea lumea. După moartea poetului s'a găsit în Biblia sa, pe o foaie de hârtie, niște însemnări scrise cu mâna proprie. Iată cuprinsul lor: «In această prea Sf. Carte se cuprinde taina tuturor tainelor. Fericiți sunt acei muritori, cărora Dumnezeu le-a dat harul de a auzi, de a citi, de a rosti la rugăciune și a primi cuvintele acestei Cărți».

«Fericiți sunt acei care își pot deschide ușile pentru cuvân-

15. Mihălcescu I., Vasilescu Em., *Apărarea credinței*, pp. 141-142, la Svetlov, p. 110.

16. La Svetlov, *op. cit.*, p. 109.

tul lui Dumnezeu și se pot hotărî a merge pe calea arătată de El. Iar cei cari o citesc, numai ca să se îndoiască și să le disprețuiască, aceia mai bine nu s'ar fi născut». Un sceptic nu poate vorbi astfel. Din aceste confesiuni ne dăm seama că Byron, în intimitatea sufletului său, era un credincios. Iată și judecata lui Gladstone despre Biblie, care se poate citi în prefața unei ediții populare a Bibliei:

«Care sarcină, care situație din viață nu se îmbogățește zilnic, în fiecare zi, în fiecare ceas, prin aceste cuvinte, a căror putere nu slăbește prin repetiție, cuvinte cari păstrează în ele astăzi tot atât de bine ca și în ziua în care au fost pronunțate prima oară, aceeași frăgezime a tinereții ca și a nemuririi?

Dacă cercetătorul solitar își va deschide inima sa întreagă lor, pentru a le primi în ea, osteneala sa nu va fi zadarnică. În singurătatea unei odăițe, în liniștea nopții, pe patul de suferință și în fața morții, pretutindenți Sf. Scriptură este alături de noi, cuvintele ei vindecă și alină, îndreaptă și îndrumază, întăresc și dau îndemn spre tot ce este bun»¹⁷).

Am ales și reproduș confesiunile de mai sus ale unor oameni sinceri, cari s'au făcut părtași de bucuriile Bibliei. Importanța acestei sublime cărți se arată și din înrâurirea ei în viața oamenilor.

M'am oprit la aceste citate spre a ne da seama cât de mult este prețuită Biblia, cât de mult este citită la alte popoare.

Am dori ca și la noi Biblia să fie prețuită de întregul popor credincios, dar mai ales să devină Cartea de căpătâi a preotului.

La sfârșitul prelegerii noastre vom face câteva considerațiuni cu privire la folosirea și citirea Sf. Scripturi. Această carte, fiind de origine dumnezeiască și având o importanță cu totul excepțională, ea trebuie să ocupe un rang cu totul aparte în lectura creștinilor, în general, și în mod deosebit, în lectura preotului.

Acesta are întreita chemare de: 1) mijlocitor al harului prin liturghisire; 2) de învățător și 3) de păstrător de suflete.

În această întreită chemare el are o datorie sfântă de a citi și medita neîntrerupt în Sf. Scriptură și a o pune în acord cu

17. La Svetlov, *op. cit.*, p. 112.

nevoile vieții. Din acest rezervor nesecat va scoate hrana duhovnicească pentru viața sa proprie, pentru viața familiei sale și pentru viața credincioșilor, încredințați păstoririi sale..

Citirea Sf. Scripturi o recomandă însuși Mântuitorul, care a zis: «Cercetați scripturile căci ele mărturisesc despre Mine».

Sf. Apostol Pavel apreciază valoarea Sf. Scripturi ca mijloc de educare și autoeducare.

El scrie ucenicului său Timotei: «Tu de mic copil cunoști Sfintele Scripturi, cari pot să te înțeleptească spre mântuire, prin credința cea întru Hristos.

Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și e de folos spre învățatură, spre muștrare, spre îndreptare, spre înțelepciune, care duce la dreptate. Astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit pregătit pentru orice lucru bun» (2 Tim. cap. III, vers. 15—17).

Cuvintele Sf. Apostol Pavel ni se adresează mai ales nouă preoților, ca urmași ai Apostolilor și ai ucenicilor lor.

Sfinții Părinți ai Bisericii au îndemnat și ei stăruitor pe toți credincioșii, dar mai ales pe preoți, ca să citească și să adâncească cuvântul Sf. Scripturi. Ei stăruiau mereu asupra foloaselor pe care le dobândește credinciosul din viețuirea sa după învățăturile Sf. Scripturi.

Fericitul Ieronim, într'o scrisoare către Laeta, recomandă un frumos program de citire a Sf. Scripturi, pentru educația fiicei aceleia: «ai grije, zice Ieronim, să studieze în fiecare zi câteva pasagii din Sf. Scriptură, ca în loc de pietre scumpe și de mătase să iubească scrierile divine... să învețe Psaltirea și să se bucure de cântările ei, iar în Proverbele lui Solomon să-și afle regula vieții. Iov îi va da pildă de virtute și răbdare. Va trece apoi la Evangheliile pe care nu le va lăsa niciodată din mâinile sale, va sorbi cu lăcomie Faptele Apostolilor și Epistolele Sf. Apostoli. După ce își va umplea inima cu aceste comori va citi Profeții, Pentateuhul, cărțile Regilor și Paralipomenele, și, în sfârșit, va citi fără nici un pericol și Cântarea Cântărilor» 18).

Din citatul de față ca și din recomandările Sf. Părinți, peste tot vedem că Sf. Scriptură e destinată să fie citită și de credincioși în general. Sf. Părinți accentuează neîncetat, în același timp,

18. Migne, P. L., vol. 22, col. 876-877.

că citirea în Sf. Scriptură să se facă în legătură cu îndrumarea Bisericii.

Credincioșii trebuie să primească Sf. Scriptură din mâinile Bisericii, care e păstrătoarea vie a tradiției și vorbește prin ea.

Credinciosul să se afle în uniune strânsă cu tradiția întreagă a Bisericii și să participe la vieța ei integrală.

Din partea tuturor cititorilor Sf. Scripturi se cere: să se apropie cu inima curată și cu smerenie de această Carte. Să iubească cuvântul lui Dumnezeu. Să citească cu reculegere și cu atitudine de rugăciune și cu supunere de îndrumările Bisericii.

În special preoții să se apropie de Sf. Carte cu atitudinea pe care trebuie s'o aibă în fața Sf. Euharistii. Lectura preotului și a credincioșilor să fie zilnică și asiduă.

Fiecare slujitor al altarului să gândească și să trăiască prin Sf. Scriptură. Cuvântul lui Dumnezeu să devină pentru ei o necesitate organică, să se deprindă atât de mult cu Sf. Scriptură încât să poată spune ca Bossuet: «Eu n'ași putea trăi fără Biblie!» (Je ne pourrais vivre sans Bible)¹⁹).

Creștinul în general, și în special preotul, trebuie să aibă despre Sf. Scriptură o concepție corectă în spiritul Ortodoxiei.

După învățătura Sf. noastre Biserici, Sf. Scriptură nu este singurul izvor al revelațiunii, nici în ordine cronologică și nici în ordine logică. Alături de Sf. Scriptură și de egală importanță, Biserica recunoaște Sf. Tradiție. În timp, tradiția are prioritate față de Scriptură, care la început a fost și ea tradiție.

În ordine logică, Biserica este aceea care a stabilit canonicitatea Sf. Scripturi. Unicul criteriu decisiv al originii autorității și divinității Sf. Scripturi este hotărârea oficială a magisteriului Bisericii.

Sf. Scriptură, ca izvor al revelațiunii, nu-și este sieși suficientă. Fără interpretarea tradiției prin Biserică, Sf. Scriptură rămâne literă moartă. Învățătura protestantismului că Sf. Scriptură este singura normă de credință și că ea se interpretează numai prin sine, a dus la un subiectivism, care s'a revărsat într'un puhoi de erezii și secte, care a inundat nu numai țările protestante, dar s'a întins în toată lumea, semănând otrava desăgării în organismul Bisericii lui Hristos.

19. La Vigouroux, *Manuel Biblique*, vol. I, Paris 1889, p. 7.

Nu este un secret astăzi, că secte de tipul «Martorilor lui Iehova» sunt subvenționate din afară, stând în slujba unor interese străine și semănând spiritul vrajbei și al desagregării.

Biblia, cartea care prin esența ei este și trebuie să fie cartea vestirii păcii între popoare, este folosită pentru a produce desbinare între frații de aceeași credință și a provoca turburare și neliniște...

Biblia în ediții britanice ieftine, a devenit un mijloc de propagandă a unor idei disolvante. Bunăoară, locurile din Sf. Scriptură, care privesc ierarhia bisericească, tradiția și Biserica, sunt intenționat falsificate.

În opera de reconstrucție a vieții religios-morale, se cuvine ca preotul nostru să fie pregătit bine din toate punctele de vedere. Mai întâiu el însuși să fie versat în Sfintele Scripturi și să știe a o mânuși cu ușurință.

Preotul nostru să se înarmeze zi de zi cu toate cunoștințele necesare tâlcuirii cuvântului dumnezeesc în spiritul și tradiția Bisericii noastre.

Va trebui să reînviem timpul glorios al epocii de aur a Sf. Părinți. Așa cum Sf. Părinți au gândit și trăit prin Biblie, și noi preoții să ne însuflețim de pilda vieții lor, înviorându-ne credința.

Dar mai presus de toate, încălzind harul care ni s'a dat prin Sf. Taină a preoției, să ne închinăm misiunii noastre, servind lui Dumnezeu și poporului nostru. Învățăturile Sf. Scripturi aplicându-le la vremurile de azi, trebuie să devină un factor important care să contribuie la **făurirea unei lumi mai bune și mai drepte.**

Sf. Scriptură este într'adevăr o comoară de mare preț, o comoară neglijată și lăsată în părăsire. Ascultând de îndemnul Sf. Apostol Pavel către Timotei: «Odorul cel ce ți s'a încredințat, păzește-l cu ajutorul Duhului Sfânt care sălășluiește între noi» (II Timotei 1, 1), să scoatem lumina învățăturilor celor înalte de sub obroc, și să facem să lumineze tuturor spre mângâere, bucuria și pacea lumii.

Cuvine-se ca noi preoții să fim cu adevărat modelele de viață (Matei 5, 14), prin curățenie, prin credință și faptele noastre cele bune, cetățeni vrednici ai patriei noastre, Republica Populară Română.

Prof. Preot PETRU REZUȘ:

ROLUL SOCIAL ȘI MISIONAR AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.

Biserica Ortodoxă este un organism religios. Ea este înființată de Domnul nostru Iisus Hristos și organizată pe bază religioasă, ca deținătoare a tezaurului doctrinal și păzitoare a lui, prin ierarhia sa ¹⁾.

Biserica Ortodoxă este, apoi, și un organism social. Ea este organizată pe baze sociale în forma unei comunități sociale sau în forma unei societăți. Ea se compune din oameni care se supun unor legi de organizare, pe care le respectă.

Biserica, fără organizarea sa religioasă și socială, nu ar fi putut exista.

Biserica este, deci, o instituție religioasă, întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos pe cruce spre mântuirea tuturor credincioșilor ce-o compun: cler și popor, sau ierarhie conducătoare și turmă ascultătoare, care au aceeași credință și se supun celor șapte Taine ²⁾.

Dacă se are în vedere numai caracterul văzut al Bisericii, atunci Biserica se poate defini și ca o societate sau comunitate a tuturor credincioșilor, care au crezut, cred sau vor crede în Domnul nostru Iisus Hristos.

Dacă se are în vedere caracterul nevăzut al Bisericii, ea este definită ca o societate spirituală, purtătoare a darurilor și a puterilor, prin care își îndeplinește misiunea sa religioasă și so-

1. Doctrina pe larg a se vedea expusă la: P. Rezuș, *Curs de Teologie fundamentală*, Caransebeș, 1942, p. 577—594.

2. Cf. Th. Spacil, *Conceptus et doctrina de Ecclesia juxta theologiam Orientis separati*, în *Orientalia christiana*, Ser. II, 2, Romae, 1923, p. 14.

cială³⁾. Și una și alta dintre aceste definiții sunt însă defec-
tuoase. În definirea Bisericii intră întemeierea sa, caracterul
său, componența sa, unitatea credinței și a celor șapte Taine.

Biserica Ortodoxă pune accentul adevărat și pe caracterul
văzut și pe cel nevăzut, cât și pe diferitele feluri de credincioși
ce-o compun. Legăturile de unire între aceste stări diferite sunt
legăturile dragostei⁴⁾.

Biserica a fost întemeiată de Domnul nostru Iisus Hristos
pe cruce. Insuși Domnul nostru Iisus Hristos stabilește toate
elementele de componență ale noului organism religios, pe care-l
înființează pentru omenirea ce era chemată la Evanghelie. El
i-a oferit, așa, o doctrină vie, a stabilit condițiile de admitere în
noua societate, sistemul de viață al acestei societăți, cât și
componența sa. Biserica nou înființată, este, astfel, organizată
pe baze religioase și sociale, pentru îndeplinirea misiunii sale.

Biserica Ortodoxă este o instituție vizibilă, deoarece se com-
pune din membri vii și din conducători vii; ea are legi de orga-
nizare și mijloace de convingere și conducere.

Natural că, alături de aceste elemente concrete vizibile, Bi-
serica este formată și din elemente interne, invizibile și spirituale.
Acestea sunt: credința internă, speranța, dragostea și harul, sau
toate darurile și puterile, cu ajutorul cărora Biserica își înde-
plinește misiunea sa soteriologică⁵⁾.

Cu concepția ortodoxă despre Biserică nu consună afirma-
rea numai a invizibilității Bisericii, că adică Biserica ar fi numai
societatea celor drepti, sau a celor ce fac numai fapte bune sau
numai a sfinților. Incontestabil că Biserica este întemeiată în
vederea unui scop eminent spiritual, dar toate elementele
sale externe atestă, alături de caracterul invizibil, intern și spi-
ritual și caracterul formal extern, vizibil și concret. Acest ca-
racter extern, vizibil și concret, conturează pe deplin noțiunea
ortodoxă a Bisericii.

3. Vezi concepția protestantă despre caracterul nevăzut al Bisericii,
la: A. Krauss, *Das protestantische Dogma von der unsichtbaren Kirchen*,
Gotha, 1876, p. 5 sqq.

4. A. Rademacher, *Die Wiedervereinigung der christlichen Kirchen*,
Bonn, 1937, p. 43.

5. A se veda: N. Chițescu, *Biserica, trupul tainic al Domnului*, Bu-
curești, 1942, p. 4 sq.

Biserica a fost instituită pentru oameni, ea este compusă din oameni și există între oameni.

Fenomenalitatea Bisericii se mai vădește și prin conducerea sa ierarhică, vie și concretă; ea se mai vădește și prin semnele concrete, prin care se împărtășește harul: cele șapte Taine.

Renunțând la caracterul vizibil al Bisericii, transformăm această instituție din socială într'una complet spirituală. Această transformare arbitrară ar îngreuna mult munca subiectivă de însușire a mântuirii, întrucât mijloacele ideale de lucru omenesc sunt mijloacele vizibile.

Biserica Ortodoxă este condusă de o organizație externă și vizibilă numită ierarhie, care a fost instituită de Domnul nostru Iisus Hristos, spre a continua activitatea sa soteriologică obiectivă.

În virtutea acestei puteri, încredințată exclusiv ierarhiei sau magisterului, numai ierarhia poate predica, cu deplină autorizație, Evanghelia, numai ierarhia poate conduce turma credincioasă spre mântuire, numai ierarhia poate administra cele șapte Taine.

Centrul și capul văzut al acestei ierarhii dintr'o anumită regiune a Bisericii și condiția indispensabilă a existenței Bisericii, deoarece el hirotonisește preoți și diaconi, este episcopul.

Scopul Bisericii este mântuirea subiectivă a tuturor celor ce-o compun și îndeplinesc poruncile sale. Domnul nostru Iisus Hristos a mântuit lumea din punct de vedere obiectiv, Biserica trebuie să continue această mântuire din punct de vedere subiectiv. Pentru aceasta, Domnul nostru Iisus Hristos a prevăzut-o, după cum am văzut, cu depline puteri și depline mijloace de lucru.

Prezentându-se Biserica Ortodoxă din punct de vedere principal așa, cum am încercat a sintetiza în cele de mai sus, să vedem acum modul cum a realizat, în practică, misiunea care i-a fost încredințată ei de Mântuitorul.

Activitatea principală a Bisericii Ortodoxe este activitatea soteriologică. Ei i s'a încredințat misiunea de mântuire a credincioșilor săi ⁶⁾.

6. A. Comoroșan, *Doctrina ortodoxă*, Partea specială, Cernăuți, 1889, p. 467.

Indeplinirea acestei misiuni este dusă de Biserică fără deosebire între indivizi și popoare, fără discriminări rasiale și confesionale, în spiritul unei libertăți perfecte.

La mântuire este chemat fiecare individ, fără nicio constrângere fizică sau morală.

Indeplinirea acestei activități soteriologice în lume a impus Bisericii Ortodoxe o organizare religioasă și socială.

Biserica Ortodoxă se manifestă în cadrele societății, după principiile stabilite de Intemeietorul său, care este Domnul nostru Iisus Hristos.

Activitatea Bisericii Ortodoxe nu se reduce, astfel, numai la un rol soteriologic, ci ea se divide și într'un rol social, cultural, moral și religios-misionar.

Toate aceste roluri ale Bisericii Ortodoxe sunt convergente și colaborează la realizarea unei mântuiri perfecte a credincioșilor săi. Misiunea Bisericii Ortodoxe în lume este, astfel, deosebit de complexă. Despre această misiune s'a vorbit adeseori în conferințele precedente, insistându-se asupra unui aspect sau al altuia, nouă ne revine sarcina de a vorbi despre rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe în Republica Populară Română.

Subiectul este limitat, deci, la rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe și localizat la realitățile din Republica noastră Populară.

Rolul social.

Biserica Ortodoxă, ca instituție compusă din oameni și pentru oameni, a lucrat nu numai pentru mântuirea lor sufletească, ci și pentru bunăstarea lor temporală, terestră. Marile binefaceri sociale pe care le-a realizat Biserica aici pe pământ, se pot împărți, după cum se referă, la individ, la familie și la societate.

Individul este înălțat, în cadrele Bisericii, la adevărata sa valoare. Deosebirile între indivizi și discriminările rasiale sunt desființate.

Apostolul Pavel spune hotărît: «Nu mai există Iudeu, nici Grec; nu mai există rob nici slobod; nu mai există parte bărbătească și femeiască, fiindcă toți suntem una în Hristos Iisus» (Gal. 3, 28).

Principiile Bisericii despre libertate, egalitate și fraternitate schimbă structural concepția lumii antice despre om. Scla-

vajul, care era plaga lumii civilizate antice, este condamnat, ca o ofensă adusă demnității de om.

Familia este repusă în drepturile sale naturale. Femeia nu mai este sclava bărbatului, ci egala lui; copiii au aceleași drepturi, fără prioritatea primului născut.

Societatea creștină este o societate nouă, complet refăcută și reînviată la o altă viață. Munca, atât de degradantă pentru veacurile păgâne, ajunge un principiu divin, o lege și un crez pentru lumea creștină. Ea nu desonorează, ci înobilează pe om. Deși creștinul nu are cetate stătătoare pe pământ, el se învață a prețui și economisi mijloacele materiale nu ca scop în sine, nu ca aglomerare de averi pentru exploatarea omului de către om, ci ca mijloace pentru susținerea vieții.

Biserica Ortodoxă este o instituție de ordine și de disciplină.

Credincioșii ortodocși se supun Bisericii, pentru a-și lucra mântuirea lor. Ei sunt elemente constructive și disciplinate ale Statului.

Biserica Ortodoxă învață supunerea, care este o poruncă divină, căci zice Apostolul Pavel: «Tot sufletul să se supună stăpânilor mai înalte, căci nu este stăpânire decât dela Dumnezeu și stăpânirile care sunt dela Dumnezeu sunt rânduite» (Rom. 13, 1).

Credincioșii Bisericii Ortodoxe sunt, deci, un element pozitiv al societății și al Statului.

Adepti ai unei doctrine care nu face discriminări între indivizi și popoare, care cinstește munca și o consideră o datorie, care sfințește familia și dă drepturi egale femeii, care difuzează marile principii umanitare ale libertății, egalității și fraternității, creștinii sunt elemente constructive sociale, care colaborează leal la organizarea administrativă și politico-economică a Statului român.

Factorul dinamic și elementul de sudură socială al Bisericii Ortodoxe este porunca iubirii aproapelui.

Biserica Ortodoxă este categorică în această privință, cum a fost și Mântuitorul: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Matei 22, 38).

Iubirea aproapelui stă la temelia tuturor marilor acțiuni sociale ale Bisericii Ortodoxe ⁷⁾.

Biserica Ortodoxă a combătut energic și combate abuzurile și ilegalitățile față de semenul om; ea vestejește exploatarea săracilor de către cei bogați, ea înfierează toate vicile sociale, demască fariseismul și falsa pietate.

Biserica Ortodoxă este o luptătoare conștientă pentru realizarea unei dreptăți sociale perfecte și paginile istoriei sale sunt pline de numele eroilor și martirilor care și-au pus sufletul și viața pentru popor.

Sunt nume cunoscute, dar nu ne sfiim a le repeta din nou.

Cunoscute pentru posteritate sunt faptele lui popa Laurențiu, rebelul tras în țeapă în timpul răscoalei iobagilor români și unguri în 1514; cunoscută este dârzenia lui popa Șapcă din Celeii Romanaiilor, care a dat semnalul revoluției la Islaz, în 1848; cunoscută este atitudinea hotărâtă a popii Neagu Benescu, care apăra cu înflăcărare drepturile țăranilor iobagi asupra pământurilor, pe care le muncesc cu sudoarea lor, împotriva chiburilor și boierilor latifundiar.

Alături de poporul credincios, ierarhia conducătoare a Bisericii Ortodoxe a avut un rol social precumpănitor, fiind, în imensa-i majoritate, totdeauna lângă interesele și durerile poporului.

Element disciplinat, clerul, ca reprezentant al Domnului nostru Iisus Hristos pe pământ, atunci când nu a abdicat de la datoriile sale religioase și sociale, a fost un ferment activ social și un factor dinamic, constituind o pildă de urmat pentru credincioși, prin viața sa morală și jertfelnicia sa pentru durerile norodului credincios.

Principiul muncii ortodoxe a fost permanent pentru Biserica cel trasat de Sf. Scriptură: «Cine nu muncește nici să nu mănânce».

Biserica Ortodoxă a prețuit orice ocupațiune manuală, preoții dând ei înșiși pilda prin practicarea celor mai diferite meserii.

În privința aceasta, Biserica Ortodoxă a rămas credincioasă cuvintelor de aur ale Sf. Ioan Chrisostomul: «Nici un meseriaș

7. Cf. I. Coman, *Biserica, vatră de iubire și lumină*, Curtea de Argeș, 1947, p. 5 sqq.

să nu se rușineze, ci mai vârtos să cuprindă rușinea pe cei ce mănâncă și nu lucrează nimic... Căci câștigarea pâinii prin muncă neîntreruptă este o adevărată filosofie a vieții. Inimile unor astfel de oameni sunt doar mai curate și sufletele lor mai tari. Să nu disprețuim pe cei ce trăiesc din lucrul mâinilor lor, ci mai vârtos să-i fericim».

Biserica Ortodoxă a condamnat, deci, cu aceeași asprime nu numai pe exploatorii de orice fel ai omenirii, dar și pe paraziții sociali, pe cei trândavi și leneși ⁸⁾.

Pentru aceștia, cuvintele profetice ale lui Isaia s'au îndeplinit întocmai:

«Vai de cei ce adaogă palat lângă palat și moșie lângă moșie, până nu mai e loc pentru nimeni, și rămân singuri în mijlocul pământului... Vai de cei ce dau decrete nedrepte pentru a îndepărta pe cei lipsiți dela împărțirea dreptății și a smulge săracilor drepturile lor, pentru ca văduvele să devină prada lor și să poată desbrăca pe orfani» (Isaia 5, 8 sq.).

Biserica Ortodoxă este, apoi, depozitara unui tezaur doctrinal; ea este reprezentanta unei morale și tot ea îndeplinește, în societate, un cult anumit, fixat în forme tradiționale.

Biserica Ortodoxă are o mare influență asupra societății și din punct de vedere doctrinal, moral și cultic ⁹⁾.

Puse exclusiv în slujba poporului, doctrina, morala și cultul Bisericii Ortodoxe colaborează la nobila misiune ce i-a fost încredințată acestei instituții: mântuirea credincioșilor săi.

Biserica Ortodoxă, din punct de vedere social, va fi permanent pusă în slujba revendicărilor legitime ale poporului, ale marilor masse de credincioși, ale imenselor mulțimi suferinde.

Rolul social al Bisericii Ortodoxe este îndeplinit, astfel, numai atunci când Biserica Ortodoxă este lângă masele mari de credincioși, lângă interesele lor.

Din acest punct de vedere, sunt edificatoare cuvintele Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian, care în Pastorală sa în «Chestiunea libertății religioase», spune: «Amintindu-ne că Dumnezeuul Părinților noștri «pogorât-a pe cei puternici de pe

8. S. Ionescu, *Aspectul social al creștinismului*, în *Ortodoxia*, vol. I, București, 1942, p. 196.

9. Vezi: P. Vintilescu, *Funcțiunea ecleziologică sau comunitară a liturghiei*, București, 1948, *passim*.

scaune și a ridicat pe cei smeriți; pe cei flămânzi i-a umplut de bunătați, iar pe cei bogați i-a scos afară deșerti» (Luca 1, 52-53), că în trecutul poporului nostru mulți dintre slujitorii Bisericii, înțelegând adevărul poruncilor lui Iisus, au mers alături de poporul oprimat și urigisit în luptele pentru libertate și dreptate, preotul zilelor noastre își va îndeplini cu prisosință îndatoririle sale de apostol al Domnului, slujind poporul pe care-l păstorește și sprijinindu-l pe măsura puterilor sale, în uriașa lui strădanie pentru construirea unei vieți mai bune și mai drepte»¹⁰).

Rolul misionar.

Biserica Ortodoxă se recomandă prin dreapta sa credință, prin ortodoxia sa.

Mântuirea trebuie îndeplinită după poruncile Domnului nostru Iisus Hristos, sau altfel nu mai este mântuire.

În sânul Bisericii Ortodoxe, au intervenit, în decursul timpului, erezii și schisme, care au rupt trupul unitar al Bisericii și i-au slăbit forța sa de muncă.

Deosebiri doctrinale au învrăjbit pe creștini și i-au împărțit în confesiuni care se dușmănesc întreolaltă, învățăturile greșite doctrinale au individualizat sectele religioase.

Bisericii Ortodoxe îi revine, astfel, și un important rol misionar în actualitate, ca și în trecut.

Biserica Ortodoxă, are, deci, datoria de a întoarce pe acești fii rătăciți la adevărata credință, folosind toate mijloacele de convingere, lăsate ei de Mântuitorul Iisus, care constau mai ales din cuvânt și din faptă.

Sunt, apoi, o serie întreagă de curente religioase reacționare, care stăpânesc satele și orașele noastre și pricinuesc adevărate paragini în sufletele credincioșilor noștri.

Numite, prejudecăți religioase, «superstiții», sau «curente religioase reacționare», ele sunt bine cunoscute sub numele de: bigotism, obscurantism, vrăjitorie, magie, superstiție, spiritism, teosofie, fatalism, predestinație, pesimism, etc., etc.

Împotriva lor, Biserica Ortodoxă, prin reprezentanții ei, trebuie să lupte cu energie, deoarece aceste prejudecăți religioase

10. Glasul Bisericii, An. VIII, Nr. 3 București, 1949, p. 13.

sunt piedici serioase în calea culturii și progresului, menținând marile masse de muncitori în întunec și ignoranță.

Ele sunt folosite de diverși reacționari, ca arme de diversiune, împotriva Statului de democrație populară.

În sfârșit, un important rol misionar îl are Biserica Ortodoxă față de ortodocșii uniți cu Roma, care s'au desprins în toamna anului trecut și-au revenit la Biserica mamă.

Uneltirile Vaticanului în țară la noi au fost vădite de regimul instaurat după 6 Martie și o consecință a dreptului de liberă determinare religioasă a cetățenilor a fost revenirea uniților la Biserica Ortodoxă.

Lupta confesională ce o duce Vaticanul în lume a luat un ascuțit mai tăios ca oricând. Pus în solda imperialismului, Vaticanul încearcă toate manoperile caracteristice regimurilor capitaliste de a provoca rezistențe și reacțiuni în sânul democrațiilor de tip nou din Răsăritul Europei.

Manevrele vaticane au fost însă lămurite și de astă dată.

Biserica Ortodoxă stă de veghe pentru ca «lupii răpitori ai Vaticanului, îmbrăcați în piele de oaie, să nu-i, mai răpească oile».

Biserica Ortodoxă combate, în sfârșit, antisemitismul, ca o barbarie și o monstruozitate umană.

Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de iudaism este dictată de aceeași dragoste față de aproapele, pe care o exercită și în sânul trupului său.

Evreii sunt chemați, cu drepturi egale la mântuire, ca și creștinii. Este regula de aur a adevăratei atitudini față de antisemitism.

Acestea sunt importante roluri sociale și misionare ale Bisericii Ortodoxe.

În țară la noi, s'au instaurat realități sociale revoluționare, după memorabila dată a lui 23 August.

Republica Populară Română a trecut și trece prin mari și structurale schimbări. Realitățile sociale din țară sunt pe un drum victorios de înfăptuire a socialismului.

Reforme mari și-au spus cuvântul hotărîtor: reforma justiției, a învățământului, a armatei, a asigurărilor sociale, a agriculturii, a economiei, etc., etc.

Planul de Stat însuflețește masele de muncitori, care lucrează febril pentru îndeplinirea și depășirea lui.

Locul Bisericii Ortodoxe în noua orânduire statală a fost precizat de Constituția R. P. R., prin care libertatea religioasă și libertatea cultelor sunt garantate de Stat.

În cadrul Constituției, Biserica Ortodoxă Română are o mențiune specială, datorită locului firesc pe care îl ocupă față de celelalte culte, având în vedere numărul credincioșilor săi și importanța pe care o are în cuprinsul societății românești¹¹).

În cuvântarea ținută în Noembrie 1946, în fața unei adunări de preoți în București, d. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Secretarul general al Partidului Muncitoresc Român, spunea: «Atitudinea (noastră) față de Biserică pornește dela realitatea că ea reprezintă în viața poporului o forță spirituală care trebuie ajutată ca să-și îndeplinească rosturile-i înalte...»¹²).

Un an mai târziu, în Noembrie 1947, d. Vasile Luca, alt fruntaș de vază al mișcării muncitorești spunea: «Noi n'am atacat religia niciodată și nici n'o atacăm. Respectăm orice religie și orice cult. Noi susținem libertatea de credință și am realizat-o ca în nicio altă țară, cu excepția Uniunii Sovietice și a celorlalte democrații populare. Astăzi, în România, nimeni nu este prigonit și nimeni nu-i aruncat în închisoare din cauza religiei sale»¹³).

«Linia aceasta de conduită, afirmă și Dl. Ministru al Cultelor Stanciu Stoian, este linia pe care o are clasa muncitoare și partidul ei, poporul însuși. Ea este, în adevăr, în concordanță cu sentimentele poporului. Pentru popor religia n'a fost niciodată instrument de speculă sau de oprimare.

Pentru popor, religia a fost totdeauna mijloc de pace, mijloc de împăcare a omului cu viața și cu semenii săi. Religia, ca un instrument de diversiune și vrajbă între oameni, a fost

11. Cuvântul D-lui Profesor Stanciu Stoian, Ministrul Cultelor, la deschiderea cursurilor Institutului teologic, în *Glasul Bisericii*, An. VIII, Nr. 3, București, 1949, p. 31.

12. Stanciu Stoian, *Culte religioase în Republica Populară Română*, Bucurști, 1949, p. 49.

13. *Ibid.*, p. 50.

o invenție a claselor exploatare. Popoarele, în general, sunt tolerante și respectoase între ele»¹⁴).

Pe aceste noi temelii ideologice, așezate Bisericii Ortodoxe, de regimul de democrație populară din țară de la noi, așa cum rezultă din declarațiile de mai sus, s'au înălțat o serie întreagă de importante realizări religioase.

Una dintre aceste realizări reparatoare pentru Biserica Ortodoxă a fost abolirea Concordatului cu Vaticanul.

Ingerințele Vaticanului în R. P. R., au fost curmate.

O urmare a regimului de libertate religioasă instaurată în țară la noi, a fost revenirea cultului greco-catolic în sânul Bisericii Ortodoxe Române.

Poporul credincios greco-catolic a fost totdeauna pe linia tradițională a Bisericii Ortodoxe, cu toată încercarea Vaticanului de a-l desprinde și de a-l înstrăina de marea masă a poporului român și de a-l aservi intereselor sale de dominație imperialistă.

Acei care s'au înstrăinat și au rămas înstrăinați și după actul reîntregirii — au fost elementele din ierarhia înaltă¹⁵).

Biserica Ortodoxă și-a primit Statutul său de organizare, care dă normele de existență și de funcționare a acestei instituții religioase și sociale.

În ziarul «Scânteia» din 22 Februarie 1949, se precizează «esența atitudinii pe care o are regimul de democrație populară față de problema libertății conștiinței» în felul următor: «Biserica are, în ochii credincioșilor, o misiune bine precizată. Ea este lăcașul de rugăciune al credinciosului, locul unde el își exercită în mod liber credința religioasă... În Republica Populară Română, cetățenii aparținând diferitelor culte se bucură de deplină libertate religioasă. Ei au locașurile lor de rugăciune, unde slujitorii cultelor oficiază în mod nestingherit slujbele religioase. Nici cel mai orbit dușman al Republicii noastre n'ar reuși să arate măcar un singur caz de împiedecare a exercitării cultelor religioase. Cultele au școli de diferite grade pentru pregătirea de slujitori ai Bisericii, inclusiv Institute Teologice superioare»¹⁶).

14. *Ibidem*,

15. Stanciu Stoian, *Cuvânt la deschiderea cursurilor Institutului Teologic*, p. 32.

16. *În ohestiunea libertății religioase*, București, 1949, p. 5, 10.

În aceste noi condițiuni de viață, rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe iese într'o lumină mai puternică decât oricând.

Biserica Ortodoxă are datoria de a colabora, leal și efectiv, la toate mărețele opere de socializare a țării noastre.

Așa cum a spus într'o cuvântare Înalt Prea Sfințitul nostru Patriarh Justinian: «Biserica Ortodoxă nu poate să nu recunoască tot ce este bun, tot ce este isvorît din spiritul de dreptate socială în activitatea regimului nostru și să nu-l sprijinească din toate puterile, fiindcă: Cine face bine, acela este dela Dumnezeu, iar cel ce face rău, acela nu este dela Dumnezeu (III Ioan 1, 11)»¹⁷).

Toate reformele revoluționare se petrec în R. P. R., într'o formă specifică, fără revoluție violentă și sângeroasă, fără război civil, datorită forței invincibile ideologice și militare a mării noastre prietene dela Răsărit, Uniunea Republicelor Socialiste Sovietice¹⁸).

Biserica Ortodoxă, credincioasă rolului ei social și misionar, așa cum l-am precizat mai sus, este o colaboratoare leală a Statului, în opera sa de justiție socială și de eliberare a proletariatului de sub exploatarea burghezo-moșierească.

Biserica Ortodoxă veștejește și astăzi, cu toată tăria, aviditatea și lăcomia după avere, exploatarea omului de către om și consideră oprirea plății lucrătorilor ca un păcat strigător la cer.

Biserica Ortodoxă condamnă parazitismul social, discriminările rasiale, antisemitismul și rasismul, cu toată puterea, ca crime la adresa societății, care înjosesc demnitatea de om.

Biserica Ortodoxă sfințește munca și o consideră ca o datorie pentru fiecare cetățean, conform cu principiile lăsate ei de Intemeietorul său.

Biserica Ortodoxă înfierează pe toți instigatorii la un nou războiu și-i denunță întregii umanități, ca pe cei mai mari dușmani ai omului.

17. *Cuvântul Bisericii Ortodoxe în chestiunea libertății religioase*, în Glasul Bisericii, An. VIII, Nr. 3 București, 1949, p. 12.

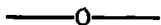
18. *Rezoluția ședinței plenare a C. C. al P. M. R., din 22—24 Decembrie, 1949, asupra Problemei Sindicale*, București, 1949, p. 7.

Biserica Ortodoxă este o instituție socială clădită pe temelia dragostei și a păcii și ea trebuie să lupte numai pentru dragoste și pace, iar pacea în lume va coborî odată cu încetarea exploatării omului de către om.

Iată proporțiile mărețe ale rolului social și misionar al Bisericii Ortodoxe în R. P. R.

Biserica Ortodoxă este o instituție socială, care îndeplinește în R. P. R., o activitate specifică ei, pe care nu o poate suplini nicio altă instituție. De concepția democratică corectă, care trebuie să stea la temelia acțiunilor ei sociale și misionare depinde, astfel, îndeplinirea perfectă a marilor sale sarcini sociale și misionare.

Așa cum este înțeleasă această menire de Inalt Prea Sfinția Sa Patriarhul Justinian, rolul social și misionar al Bisericii Ortodoxe în R. P. R., este condus, cu înțelepciune, spre încoronarea sa finală.

Prof. N. CHIȚESCU:

S F I N T E L E T A I N E
(TEMEIURI BIBLICE ȘI PATRISTICE)

— PRELEGERE —

Așa cum e formulat, acest subiect e mult prea vast spre a putea să fie în chip convenabil expus în cadrul unei prelegeri.

El depășește chiar interesul clarificării pozițiilor noastre anti-sectare, deoarece, alături de temeuri biblice se cer amintite și cele patristice.

Totuși, vom reștrânge expunerea noastră la minimum-ul necesar; poate vom lăsa deoparte chiar aspectele esențiale ale învățăturii despre Sfintele Taine. Și dimpotrivă: vom evidenția, poate, unele nuanțe secundare. Criteriul nostru va fi următorul:

Intrucât avem impresia că la origină acest subiect ar avea caracter practic, oarecum, ne vom sili să scoatem în relief mai ales punctele obscure sau controversate ale Misteriologiei, menținându-ne astfel în cadrul unor preocupări mai practice.

Redusă la minimum-ul posibil, expunerea noastră nu are ambiția să atingă nici măcar în treacăt toate cunoștințele celui ce vă vorbește și mai ales ale celor ce ascultă. Săvârșitori ai Sfintelor Taine ale Bisericii, fiecare dintre Prea Cucerniciile Voastre ați cunoscut mai mult decât se poate expune într'o oră și mulți ați trăit clipe cari depășesc graiul omenesc, simțind veșnicia nu numai în afara ei și în P. C. Voastre, transformați fiind prin Sfintele Taine în «aceeași asemănare, din mărire în mărire, precum este dela Domnul — care este Spiritul», cum ne lămurește Apostolul Neamurilor în Epistola II către Cor., III 18.

Greutatea pe care o încercăm, începând să vă vorbim despre Sfintele Taine, nu provine însă numai dela vastitatea subiectului sau din faptul că am în fața mea pe niște cunoscători și săvârșitori ai lor; ci și din aceea că va trebui să vă descriu în

cuvinte nemeșteșugite această punte aruncată peste abisul înfri-coșător dintre cer și pământ, această scară a lui Iacob, ori aceste ferestre sau uși, prin care Soarele Dreptății intră în împărăția firii — precum numește tainele Nicolae Cabasila și, după el, Patriarhul Ieremia al II-lea în răspunsul său către învățații protestanți.

Dar greutatea provine mai ales de acolo că va trebui să forțăm această viață a Duhului în Biserică să intre în tiparele conceptelor minții omenești. Va trebui să facem operația de disecare, care ne va sili poate să pierdem din vedere tocmai sufletul sau viața acestui organism suprafiresc, în care buchetul de raze revărsate din frumusețea luminii dumnezeiești umple sufletul, străbătându-l până în străfunduri și transfigurându-l.

Mai întâi vă vom aminti **schema Soteriologiei** creștine, deoarece Creștinismul e Religia mântuirii neamului omenească, iar Sfintele Taine formează una dintre coloanele acestei zidiri a unei lumi nouă:

Mântuirea lumii a fost înfăptuită în potență, în principiu, pentru întreaga omenire, prin răscumpărarea săvârșită de Mântuitorul: această răscumpărare formează, deci, capitolul **Mântuirii obiective, generale**.

Mântuirea subiectivă se îndeplinește prin libera colaborare a omului cu Harul dumnezeesc: E al doilea capitol, **acela al însușirii subiective și personale a Mântuirii**.

Această din urmă parte a Dogmaticii se subîmparte în trei părți: una expune învățătura despre Sf. Har (Haritologia), alta despre rolul Bisericii (Ecclesiologia), iar alta despre Sfintele Taine (Misteriologia). Intr'adevăr, Mântuitorul e cel care împarte harurile Duhului Sfânt Bisericii sale, în calitate de Cap al Trupului Său, vizibil și invizibil în același timp. Atât Sfinții Apostoli cât și Sfinții Părinți stabilesc o strânsă legătură între Răscumpărare — adică Mântuirea obiectivă, — și însușirea Harului ei — adică cea subiectivă. Astfel, Sf. Ioan Evanghelistul ne învață că «Harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos» (I, 17). Iar Sf. Irineu ne spune că dacă (Hristos) n'a pățimit cu adevărat, nu există Har în Biserică¹). Sfinții Ciril al Ierusalimului și Sf. Ioan Gură de Aur proclamă și ei că din coasta Mân-

1. Sf. Irineu, *Adversus Haereses*, III, 18, 6.

tutorului au curs sângele și apa — elementele botezului și împărțășaniei.

Etimologic, cuvântul «taină» a tălmăcit în chip minunat grecescul $\mu\upsilon\sigma\tau\acute{\eta}\rho\iota\omicron\nu$ cu nuanța de mister, secret, moștenit din religiunile cu mistere. Amintim acest lucru fiindcă Biserica apuseană a folosit dintru început și mai ales dela Tertulian, cuvântul «sacramentum», cu nuanța juridică de jurământ: era jurământul ostașului lui Hristos, înrolat în Biserica luptătoare (Ecclesia militans) ²).

Vom începe prin a aminti în treacăt că cuvântul «taină», $\mu\upsilon\sigma\tau\acute{\eta}\rho\iota\omicron\nu$, e nou testamentar: îl aflăm, de pildă, în pericopa apostolică ce se citește la nuntă, din Efeseni V, 32: «**Taina aceasta este mare...**».

Vom insista însă mai mult asupra celor **patru condiții mai principale ale validității** unei taine: două de ordin obiectiv, iar două de ordin subiectiv. **Prima condiție** este săvârșirea slujbei religioase respective, potrivit rânduelii Bisericii, depozitara și distribuitoarea Hațului. Biserica poate primi ca valabil, din motive de acomodare (adică în virtutea acele**iconomii**), chiar botezul săvârșit în anumite condițiuni în afară de ea. Dar n'a admis această acomodare până într'atât încât să primească drept regulă că și Iudeii și păgânii pot boteza în chip valid — cum a stabilit Biserica apuseană sub papa Nicolae I —; ar socoti slujba magie. Și cu aceasta noi ortodocșii ne aflăm în consensul Sfinților Părinți.

A doua condiție, tot de ordin obiectiv, privește pe săvârșitorul tainelor: El e însuși Dumnezeu. Acest lucru ne e declarat în chipul cel mai răspicat de o străveche scriere patristică despre taine, a autorului numit Pseudo-Ambrozie: «Cine e autorul tainelor, întreabă el, dacă nu Domnul Iisus? Din cer au venit aceste taine» ³). Episcopul și preotul sunt instrumentele, prin care Dumnezeu săvârșește tainele. De aceea, dacă Biserica noastră primește formula «ex opere operantis», pentru a caracteriza așa zisele taine ale Vechiului Testament sau pentru ierurgiile sale, ea primește și formula — tot scolastică — «ex opere

2. v. Frank Gavin, *Th. D., Some Aspects of Contemporary Greek orthodox Thought*; (London, 1936), p. 272.

3. Pseudo-Ambrosie, IV, 4; v. Fer. Augustin, *Epistola* 52, 14, 15' 138, 7 ș. a.

operato», privitoare la Sfintele Taine. Această formulă discutată aprig în controversele dintre Protestanți și Romano-Catolici după Albigenzi, Valdenzi și «fraticelii» medievali, al căror ecou s'a prelungit peste veacuri până la noi pe filiera sectantă, are o origină mai veche: marea schismă donatistă din epoca patristică. La această epocă ne vom referi noi subliniind, dintru început, că au fost unii dintre cei mai de frunte reprezentanți ai ei, care au fost de părerea contrarie (Tertulian, Sf. Ciprian, împotriva papii Ștefan). Totuși, marea majoritate a Sfinților Părinți a decis: valabilitatea tainei cere împlinirea anumitor condiții de ordin obiectiv; valoarea morală a săvârșitorului nu e obligatorie. De altfel însuși Mântuitorul amintește de oameni nevrednici care în numele Său au proorocit și au isgonit pe demoni (Mat. VII, 22). Sf. Pavel învață pe Corinteni: «Ce este Apolo? și ce este Pavel? Slujitori prin care ați fost aduși la credință...» (I Cor. III, 5). Iar în altă parte întreabă: «Oare Pavel a fost răstignit pentru voi?» (I Cor., I, 13).

În epoca patristică, Fericitul Augustin a rezolvat problema în lupta cu Donatiștii: Se știe că aceștia nu recunoșteau hirotonia episcopului Cecilian al Cartaginei, fiindcă unul dintre cei care-l sfințiseră, Felix din Aptunga, care era «traditor». Fericitul Augustin, în mai multe dispute publice, respinse temeierile donatiste, le opuse dovezile biblice (I Cor. I, 3; III 6; Ioan I, 33 etc.) și trase concluzia că, după Scriptură, (Hristos), «e cel ce botează»⁴).

Sfântul Grigorie de Nazianz ne învață deasemenea (Cuv. 41, 26): «Nu clasifica valoarea celor ce te curățesc, nici nu face deosebire între cei ce te nasc. Fie-ți oricine botezător. Căci chiar dacă s'ar distinge vreunul prin purtare, puterea Botezului este egală. Oricine poate fi săvârșitor, dacă are aceeași credință». Iar Sf. Ioan Gură de Aur învață la fel: «Și prin cei nevrednici obișnuiește să lucreze Dumnezeu și Harul botezător nu e vătămător prin vieța preotului... Căci omul nu dă nimic dela sine acestor lucruri, ci totul este opera puterii lui Dumnezeu și El ne împărtășește pe noi de taine»⁵).

4. Mgr. Bernard Bartmann, *Précis de Théologie Dogmatique*, t. II, (Mulhouse, 1938), ed. III-a; p. 255.

5. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvânt 41, 26*; Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia VIII-a la I Corinteni*; apud Hristu Andrutsos, *Dogmatica Bisericii*

Biserica noastră, — spre deosebire de cea romano-catolică și cea protestantă, — n'a admis, principial, botezul ereticilor, menținându-se la principiul Sf. Irineu că Duhul Sfânt lucrează în Biserică, instituția creiată pentru mântuirea oamenilor: «Ubi Ecclesia, ibi et Spiritus Sanctus». Invățătura patristică era, de altfel, în favoarea ei.

Astfel, Sf. Atanasie cel Mare nu primește botezul Arienilor; Sf. Vasile cel Mare pe al Marcioniților (Epist. 199) și pe al Catarilor, (în privința cărora oscilează; epist. 185); Sf. Grigorie de Nisa pe al Euromienilor (Migne XLV, 881) și Sf. Grigorie de Nazianz pe al ereticilor în general (Cuv. XL, 26; Migne, XXXVI, 396; cf. **Andrutsos**, pp. 325, 326 și note). Aceeași atitudine de neprimire o aflăm și în can. 32 dela Laodiceea, în canoanele 46-47 și 67, apostolice, și în Constituțiile apostolice, VI, 15-16 ⁶).

E adevărat că în practică, însă, Biserica ecumenică a fost mai puțin tranșantă, după caz. Astfel, sinodul I ecumenic din Niceea a recunoscut botezul și hirotoniile Novațienilor dar a respins pe al Pauliniștilor. Sinodul al II-lea ecumenic (can. 7), deosebește pe ereticii care trebuiesc rebotezați, de cei ce nu trebuiesc, în cea din urmă categorie socotind pe Arieni, Macedonieni, Sabatieni, Novațieni, Tetradiți și Apolinariști (can. 93), la care, sinodul al V-VI-lea adaugă pe Nestorienii, Eutihieni, Severieni, ș. a. ⁷).

Se cunoaște dezacordul care a existat în puterea acelei οἰκονομία între Biserica greacă și cea rusă, în privința atitudinii față de botezul romano-catolic și cel protestant... S'au dat două feluri de tâlcuire acestei οἰκονομία: «Sau Tainele se înviorează prin întoarcerea la Biserica adevărată, cum susțin mulți teologi apuseni, sau Biserica este stăpâna Tainelor, putând să le transforme după împrejurări, din nevalide prin natură, în valide» ⁸).

Această din urmă explicație este mai potrivită cu spiritul Ortodoxiei.

Ortodoxe Răsăritene; trad. de Dr. Dumitru Stăniloae, profesor la Academia Teologică «Andreiană» (Sibiu 1930), p. 322 și notă.

6. Idem, *ibid.*

7. Idem, *ibid.*, p. 327.

8. Idem, *ibid.*, p. 328.

A treia condiție a validității tainelor e de ordin subiectiv și privește pe săvârșitor. I se cere slujitorului intenția de a săvârși taina în conformitate cu Biserica; se încadrează ei și se sfințește ca să sfințească. Dacă Biserica ecumenică n'a primit, în înțelepciunea ei dumnezească de care era condusă, motivarea, atât de convingătoare a Sf. Ciprian, care spunea: «In ce fel poate curăți și sfinți apa cel ce însuși e necurat?» (Ep. LXIX, 8)... «Nimeni nu poate da ceea ce nu are...»—, (fiindcă ceea ce dă preotul nu e dela el, ci dela Cel de sus), — Biserica a cerut, însă, slujitorului ei intenția de a săvârși ceea ce săvârșește ea însăși, potrivit cuvintelor Sf. Apostol Pavel (I Cor. IV, I): «Așa să ne socotească pe noi fiecare: ca slujitori ai lui Hristos și ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu. Acum, continuă marele Apostol, la iconomi numai atât se caută, să fie cineva dovedit credincios». «Faptele Sf. Apostoli istorisesc că ucenicii săvârșeau botezul «în numele lui Iisus», ceea ce presupune intenția de a împlini porunca lui; iertarea păcatelor o dau în numele lui (Fapte, II, 38; Iacob, V, 14), iar Euharistia e săvârșită «întru pomenirea lui» (I Cor. XI, 25). Fericitul Augustin face aluzie la cei care făceau botezul «în glumă și în chip mimic»; dar nu dă o hotărîre pe care o așteaptă dela un sinod general⁹⁾.

A patra și ultima condiție e tot de ordin subiectiv; dar ea privește starea și pregătirea sufletească și trupească a primitorului:

Mai întâi e vorba exclusiv despre oamenii trăitori în această viață: «Ingerii, răposații, creaturile fără rațiune nu pot primi taina... Morții nu pot primi taina, căci sufletul care primește harul nu mai e acolo. Dacă zelul pios al creștinilor a administrat chiar unor morți botezul (cf. I Cor. XV, 29; Tertulian, De resurr., 48) și mult timp și Euharistia, aceasta s'a făcut împotriva voinței Bisericii și, cât privește Euharistia, cu toate interdicțiile repetate ale Sinoadelor (cf. Héfélé, II, 52; III, 41, 54—7)... Creaturile fără rațiune nu pot primi harul pentru că le lipsește aptitudinea pentru aceasta și pentru că scopul lor fiind pur firesc, taina ar fi fără scop...»¹⁰⁾.

9. Fericitul Augustin, *De bapt.*, VII, 53, 102; Migne, P. G. XLIII, 2242 sq. 1 Apud B. Bartmann. *op. cit.*, II, p. 257.

10. Idem, *ibid.*, p. 260.

Biserica a cerut fiilor ei o anumită pregătire pentru primirea tainelor și aceasta «constă la cei vârstnici în credință, în simțirea propriei stări păcătoase și în dorința după ajutorul dumnezeesc...»¹¹).

Am ajuns la expunerea pe scurt a celei mai grele probleme a Misteriologiei ortodoxe și romano-catolice: Numărul de 7 al Sfintelor Taine:

Intr'adevăr, nici Sfânta Scriptură, nici Sfânta Tradițiune nu proclamă, formal, numărul acesta. Dimpotrivă, dacă în Sfânta Scriptură orice preocupare de acest fel e exclusă, la Sf. Părinți aflăm chiar diferite numere, date întâmplător: 2 (la Sf. Iustin Martirul, Apol. I; la Fer. Aug., *Asupra Ps. 108*; la Sf. Ioan Damasc., *Dogmatica*, IV, 9, 13; la Sf. Ioan Hrisostom, etc...) ; la alții: 3 (Sf. Ciril al Ierus., cat. I, 3; I, 4; Sf. Ioan Damasc., IV, 4, 13; Sf. Ambrozie, *De Sacramentis*, 3, 4); la alții, în sfârșit: 4 (Fer. Aug., *De bapt.*, 5, 20)¹². Ba, mai mult, Sf. Tradiție socotește adeseori taine și unele ierurgii și acte sfinte, ca: tunderea în monahism, rânduiala înmormântării, crucea, etc. Sf. Dionisie Pseudo-Areopagitul (în «*Ierarhia cerească*», cap. 2—7), numește: Taina luminării, a slujbei dumnezești, a ceremoniei mirului, a consacrării preotești, a consacrărilor monahicești; a rânduieii celor în credință adormiți)¹³).

Dar, dacă nu aflăm nici în Scriptură și nici în Sf. Tradiție, formal, numărul de 7, apoi fiecare taină în parte este puternic atestată atât de Sfânta Scriptură cât și de Sfânta Tradiție.

Lipsa numărului 7, precis, e lesne de înțeles dacă ne gândim că Sf. Scriptură nu tratează în chip sistematic nicio problemă dogmatică decât atunci când ele au fost atacate (: «Se cade să fie și eresuri», scria Sf. Apostol Pavel; iar în privința Sf. Taine, aceste eresuri s'au ivit cu prilejul sectelor medievale, în Apus, iar în Răsărit, cu prilejul apariției Mărt. lui Ciril Lucaris).

Pe de altă parte, din faptul că anumiți sfinți părinți tratează numai despre anumite Sf. Taine, nu se poate trage o con-

11. Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 332.

12. v. Frank Gavin, *op. cit.*, p. 279.

13. cf. Sf. Teodor Studitul, *Epist. 165*; apud Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 337, nota I.

cluzie împotriva celorlalte: E normal, de pildă, ca Sf. Ciril al Ierusalimului și Pseudo-Ambrozie, vorbind nouilor botezați, să le explice tainele primite, numai.

Nu trebuie, însă, să ocolim adevărul că oarecare confuzie a existat până la pronunțarea Bisericii, datorită mai ales următoarelor două motive: existența acelei discipline arcanе, bine atestată în Scriptură și în Tradiție, ca și neprecizarea Teologiei sacramentare, în legătură cu Vechiul Testament și cu celelalte ierurgii ale Bisericii.

Dar, «dacă nu putem dovedi în chip formal numărul de șapte prin Scriptură, putem, totuși, să-l întemeiem, într'un fel oarecare, în chip obiectiv, prin argumentul prescripției juridice, prin faptul istoric al acordului Grecilor cu Biserica latină și prin argumentul teologic al infailibilității bisericești.

Argumentul prescripției a fost folosit pentru prima oară de Tertulian. E un fel de dovadă a Tradiției. Ceea ce se găsește în chip unanim în Biserică e o învățătură tradițională. (De praescr., cap. 28; Fer. Aug., De bapt., IV, 24, 31). Adversarilor le revine datoria de a dovedi că o nouă taină a putut să fie introdusă într'un moment oarecare...»¹⁴).

Numărul de șapte e atestat de viața cultică a Bisericii, adică atât de Evhologhiile și Liturghiile vechi, cât și de practica Monofiziților și Nestorienilor, despărțiți în veacul al V-lea de Biserică. Acesta ni se pare argumentul cel mai puternic, căci e greu de presupus că ei le-ar fi împrumutat mai târziu dela aceia de care se despărțiseră. Amintim în treacăt că numărul de șapte e atestat, pentru întâia oară, în veacul al XII-lea de Petru Lombardul, în Apus, și în veacul al XIII-lea (1270) de Monahul Iov Iasitul, în Răsărit; Sinodul unionist din Lyon (1272), Mărt. lui Mihail Paleologul, și Patriarhul Ieremia II (1576) îl atestază înainte de Mărt. lui Critopulos, Petru Movilă și Dositei...

Înainte de a intra în partea specială a Misteriologiei, amintim pe scurt legătura Sfintelor Taine cu sacrificiile și circumciziunea V. T.: «După învățătura generală a Teologilor, tainele Vechii Alianțe nu operau, prin ele însele, Harul (ex opere operato), ci numai prin credința în Răscumpărătorul, cuprinsă în ele (ex opere operantis).

14. B. Bartmann, *op. cit.*, II, p. 266.

Profeții, după cum se știe, subestimează riturile Vechii Alianțe, când ele nu sunt expresia credinței vii. Privesc lucrurile din același punct de vedere: Botezătorul, (Matei III, 7—17), Hristos (Predica de pe munte), Sf. Pavel (Rom. I—IV; Gal. I—V, Evrei X, 1—9). Jertfele și circumciziunea însăși nu sunt exceptate de critica paulină. Tot V. T. nu e decât o «umbră» a bunurilor viitoare (Evrei, X, I); el n'are decât o valoare exterioară, educativă și nu o virtute justificatoare lăuntrică (Rom. III, 10, 20; cf. Rom. II, 25—29; I Cor. VII, 18—20; Gal. II, 3; V, 1, 2, 6, 11; VI, 12—15; Fil. III, 3—9; Col. III, 11; Fapte, XV, 1—27): Moise a dat numai o lege, dar Harul și adevărul nu vin decât prin Hristos (Ioan I, 17). După Fer. Aug., «Tainele» Vechii Alianțe erau niște făgăduințe simbolice ale Harului și nu cauze ale acestui Har (De pecc. orig. XXXV, 3, 7; Enarr. în Ps. LXXII, 2; Contra Faust., XIX, 11)» 15).

Ierurgiile sunt slujbe instituite de Biserică, asemănătoare cu tainele, dar deosebite de acestea prin modul și efectele acțiunii: Exorcisme, binecuvântări și sfințiri. Temeiul lor e scripturistic: Mat. VII, 22, X, 8; Marcu, III, 22; IX, 37; XVI, 17. În I Tim., IV, 4, 5, citim: «Toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic de lepădat nu se primește cu mulțumită: căci se sfințește prin cuvântul lui Dumnezeu și prin rugăciune». Despre ierurgii fac mențiune Sf. Iustin (Apol. I, 61, 65), Tertulian (De car. mil III; De carn. resurr., 8; De bapt. VII), Sf. Vasile cel Mare (Despre Duhul Sfânt, 67), ș. a.

Ele se deosebesc de Sfintele Taine prin aceea că sunt rânduite de Biserică și nu de Hristos; apoi, fiindcă produc efectele lor prin rugăciunile Bisericii și a folosinței pioase de aceste ierurgii (ex opere operantis), nu cu puterea exclusivă a rânduelii (ex opere operato): Ele îmbrățișează întreaga viață a creștinului, dându-i un nimb de supranatural 16).

Incepem **expunerea noastră specială** cu taina care înseamnă pentru Sfinții Părinți intrarea în raiul duhovnicesc, care e Biserică după ce, potrivit învățaturii magiștrilor bizantini din veacul al XIV-lea, am desbrăcat haina noastră de piele spre a ne îmbrăca cu purpura aurită a membrilor ei.

15. Idem, *ibid.*, p. 268.

16. v. Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 339-40 și B. Bartmann *op. cit.*, II, p. 269—71.

Timpul nu ne îngăduie nici măcar să amintim problemele pe care le lăsăm de-o-parte.

Chestiunea momentului **instituirii Sf. Botez** — ca și al altor taine, precum vom vedea, — e dintre cele mai grele, fiindcă o seamă de teologi apuseni socotesc că Mântuitorul ar fi întemeiat această taină la Botezul său (Mat. III, 13—17 și paral.); pe această cale ei au un avans din partea catechismului roman, după care «Botezul primit de Hristos dela Ioan Botezătorul face parte integrantă din instituirea Botezului, pentru că, cu acest prilej s'a comunicat puterea ei sfințitoare, apei»¹⁷⁾. Alții socotesc că întemeierea Botezului s'a făcut în convorbirea cu Nicodim, când s'au dat amănuntele constitutive ale acestei taine...

Bernard de Clairvaux, care are aderenți și printre teologii moderni, a lămurit sub această formă, specific scolastică, complexul problemei: «Botezul a fost instituit **materialiter**, adică în ce privește materia, când s'a botezat — **formal**, când a înviat și a dat porunca de a boteza; **efectiv**, după ce a pățimit, când a luat și puterea; **final**, când i-a prezis necesitatea și folosul»¹⁸⁾.

În conformitate cu învățătura Sfinților Părinți noi preferăm porunca expresă din Matei XXVIII, 19, ca formulă a instituirii; iar drept citații din scrierile Sfinților Părinți voiu aduce unul singur, care, precum veți vedea, ridică și rezolvă o problemă: «Veți întreba, spune Sf. Ioan Gură de Aur, de ce n'a botezat Mântuitorul Hristos? A spus-o mai înainte Sf. Ioan Botezătorul când a zis: «Acela va boteza cu Duhul Sfânt și cu foc». Dar Duhul Sfânt încă nu fusese dat. Iată pentru ce nu boteza Iisus Hristos; iar ucenicii Săi botezau numai ca să atragă mulțimea la învățătura mântuirii. Și dacă ar întreba cineva, continuă el, în ce era superior botezul ucenicilor lui Iisus botezului lui Ioan, vom răspunde: Întru nimic, căci și unul și altul erau fără Harul Sfânt Duh și se făcea cu scopul de a aduce la Hristos pe cei ce se botezau»¹⁹⁾.

17. Prêtre J. Mihalcesco, *La Théologie Symbolique*, (București, Paris, 1932), p. 165.

18. B. Bartmann, *op. cit.*, p. 178.

19. *Omilia 19-a asupra Evangheliei lui Ioan*, apud, Ioan Mihalcescu, *Dogma Soteriologică*, (București, 1926), p. 126.

O altă problemă făcută deapururi actuală de unele secte este aceea a justificării botezului pruncilor. Sectanții susțin, anume, că aceștia nu pot îndeplini cele două condiții ale botezului: credința (Marcu XVI, 16; Mat. XXVIII, 19; Fapte VIII, 12; II, 38; X, 33-34; XVI, 14-15; 30—32; XVIII, 8) și pocăința (Fapte, II, 38; III, 19) ²⁰).

Dar copiii nu opun o piedică personală Sfântului Har, așa încât Harul poate lucra prin Sf. Botez fără rezistență; cât privește pocăința, ea nu e necesară, copiii neavând păcate personale, ci numai pe cel strămoșesc ²¹). Necesitatea botezului a demonstrat-o cu deosebire Fericitul Augustin (în *De pecc. merit.*, I, 16).

Sf. Grigorie de Nisa arată că cei care întârziează botezul copiilor își asumă o grea răspundere ²²). De aceea nu e de mirare că chiar dintru început creștinii au făcut pe noii născuți părtași Impărăției Cerurilor. Sfântul Irineu scrie că Hristos «a venit ca pe toți să-i mântuiască: Pe toți aceia care sunt renăscuți prin El în Dumnezeu, prunci (infantes), copii (parvuli), tineri, bătrâni» ²³).

Dar însăși Sf. Scriptură îndreptățește întru totul botezul pruncilor: Întâi, precum se știe, botezul a fost preînchipuit de circumciziune (Col. II, 11—13), care se săvârșește copiilor, apoi de potop (I Petru III, 20, 1), de trecerea Mării Roșii (I Cor. X, 1-2), dela care n'au fost excluși copiii.

Privitor la faptul că copiii nu pot să mărturisească credința lor, se poate afirma că acest lucru s'a întâmplat și cu unii dintre primii convertiți la creștinism: cu temnicerul din Filipi, care se botează cu toți ai lui, în noaptea deschiderii minunate a temniței în care erau închiși Pavel și Sila (Fapte, XVI, 33) ca și cu Lidia (Fapte XVI, 14-15).

Dar Biblia atestază multe cazuri de reversibilitate a credinței: «Așa, de pildă, Mântuitorul a vindecat pe slujitorul din

20. Prot. Dr. P. Deheleanu, *Manual de Sectologie*, Arad, 1948, p. 308.

21. Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 347.

22. în *Cuv. XL*, 28; apud Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 347.

23. Sf. Irineu, *Adv. Haeres.*, II, 22; apud Hr. Andrutsos, *op. cit.*, p. 347.

Capernaum pentru credința stăpânului său (Mat. VIII, 5—13); ...pe fiica femeii cananeence, pentru credința mamei sale (Mat. XV, 22—28; ...pe fiul lunatic, pentru credința tatălui său (Mat. XVII, 14—18; a înviat pe fiul văduvei din Nain, pentru credința mamei sale (Luca VII, 11—15); ...pe fiica lui Iair, pentru credința tatălui său (Luca VIII, 41—55) **Deheleanu, op. cit.**, p. 309); ba încă unii se și botezau în locul celor morți nebotezați (I Cor. XV, 29). De aceea Biserica a încuviințat instituția chezășiei duhovnicești a părinților sufletești, nașii, după cuvintele Sf. Dionisie Pseudo-Areopagitul: «Invățătorii noștri cei dumnezeești au binevoit a admite la Botez și pe prunci, sub acea condiție sfântă, ca părinții lor naturali să încredințeze pruncii unuia dintre credincioși ca să-i învețe bine obiceiurile dumnezeești și apoi să se îngrijească de prunc, ca un părinte arătat de Dumnezeu și ca un păzitor al mântuirii lui celei veșnice. Și pe acest om, dacă va da el promisiunea de a conduce pe copil spre o vieată pioasă, îl învață ierarhul să pronunțe le-pădarea și mărturisirea cea sfântă»²⁴).

De altfel avem dovezi și mai sigure că chiar în timpul Apostolilor se botezau și copiii: Botezul atâtor «case»: familia lui Corneliu (Fapte X, 44—48), a Lidiei XVI, 33), a căpeteniei Sinagogii, Crispus (XVIII, 8), a lui Ștefan din Corint (I Cor. I, 16). E vădit lucru că în aceste familii erau și copii și avem toate motivele să socotim că au împlinit porunca Mântuitorului care strigă peste veacuri: «Lăsați copiii să vină la mine»²⁵).

A doua taină, **ungerea cu Sfântul și Marele Mir**, prezintă, deasemenea, două dificultăți: aceea a precizării momentului instituirii, și aceea a îndoiturii ei mod de săvârșire, prin punerea mâinilor și prin ungere.

Nu avem poruncă formală de instituire, deși e atestată din belșug nu numai de Noul Testament ci și de cel Vechiu (**Ezechiel**, XXXVI, 25 sq.; **Ioil**, III, 1 sq.).

De aceea vedem oarecare nesiguranță în privința textului instituirii. Astfel, Mărturisirea Ortodoxă ne arată două texte fără vreo preferință: Unul din Ep. II Cor. I, 21 și altul din Fapte, VIII, 7 (Intrebarea CIV, p. I-a). Mărturisirea lu Dositei

24. Prot. Dr. P. Deheleanu, *op. cit.*, p. 309, 313.

25. *Marcu*, X, 14.

aduce ca temei citatul din Luca XXIV, 49. Fostul nostru magistru, Mitropolitul Irineu, dă în manualul său de seminar, textul din I Ioan II, 20 (p. 204), iar în «Dogma soteriologică» arată în amănunte că ea s'a plinit la ziua cincizecimii (p. 155). Manualele, atât cele romano-catolice cât și cele ortodoxe, dau ca locuri de instituire pe acelea din II Cor. I, 21-22: «Iar cel ce ne-a pecetluit pe noi și a dat arvuna în inimile noastre...» și pe cel din Ioan II, 27: «și voi aveți ungere (χρῖσμα) pe care ați primit-o dela El, care rămâne în voi și n'aveți trebuință să vă învețe cineva pe voi despre toate...» și se adaogă v. 21: «Și voi ungere aveți dela Cel Sfânt și toate le știți»²⁶).

Dar, dacă Mântuitorul nu a dat o poruncă formală de instituire, în schimb a prevestit-o: ea avea să fie întemeiată prin coborîrea Duhului Sfânt — momentul întemeierii Bisericii, care avea să săvârșească tainele. El a poruncit Apostolilor (Luca XXIV, 49): «Iată eu trimit peste voi făgăduința Părintelui Meu; voi însă rămâneți în cetate până ce vă veți îmbrăca de sus, cu putere». Iar în Fapte, I, 5, li se spune: «Voi vă veți boteza cu Duhul Sfânt, de azi, nu peste multe zile».

Explicarea faptului că instituirea acestei taine e cuprinsă numai implicit, voalată oarecum, în aceste cuvinte, ne-o dă Sf. Evanghelist Ioan în cap. VIII, 38-39: «Cela ce crede în mine, râuri de apă vie — precum a zis Scriptura, — vor curge din pânțele lui. Iar aceasta a fost zis-o despre Duhul pe care aveau să-l primească acei care cred într'însul. Căci până atunci Duhul nu fusese dat pentru că Iișus nu fusese încă proslăvit»²⁷).

După împlinirea făgăduinței (Fapte, II, 1-4), fără zăbavă au purces Apostolii la săvârșirea tainei pentru cei ce primiseră botezul: Astfel, Sfinții Petru și Ioan se duc în Samaria pentru a pune mâinile peste cei botezați (Fapte VIII, 14-17), sau peste cei botezați cu botezul lui Ioan (Fapte, XIX, 5 sq.). Cap. VIII, 18, ne arată că Duhul Sfânt s'a pogorît asupra aceloră.

Acest cadru istorico-dogmatic poate fi împlinit cu toate celelalte citații biblice. Ca de obicei, nu vom aduce decât puține mărturii patristice: Tertulian ne spune: «La ieșirea din baia baptismală, suntem unși cu ungerea sfântă după rânduiala ve-

26. v. Andrutsos, *op. cit.*, p. 358.

27. v. B. Bartmann, *op. cit.*, II, p. 302.

che (de pristina disciplina)». (De bapt., 7 sq.). La fel Sf. Ciprian scrie, vorbind despre textul din Fapte VIII, 17: «Aceasta se mai face, încă, la noi: se înfățișează cei care au fost botezați, căpeteniei Bisericii, pentru ca, prin rugăciunea noastră și punerea mâinilor noastre, să primească Sfântul Duh și prin semnul Domnului, să dobândească desăvârșirea». (Ep. LXXIII, 9).

Ne vom mai referi numai la Sf. Ciril al Ierusalimului fiindcă avem opera sa principală în românește, și anume la Cat. III, 1: «In același fel (ca și Hristos în Iordan), și voi, când ați ieșit din apa băii sfinte ați primit ungerea care e chipul aceleia cu care a fost uns Hristos, adică Duhul Sfânt».

A doua problemă grea în legătură cu Sf. Mir e aceea a formei în care se administrează. Sectanții de azi, ca și protestanții, caută să ne demonstreze că această taină nu-și are temei în Biblie, deoarece acolo se săvârșește prin punerea mâinilor — ungerea fiind spre ajutorarea dumnezeiască întru împlinirea unei misiuni precise, nu pentru întărirea și dezvoltarea creștinului devenit pnevματοfor. Răspunsul nostru e următorul: Biserica, din motive, pe care le vom lămuri îndată, a înlocuit cu totul punerea mâinilor prin ungerea cu Sfântul Mir. Intrucât coborîrea Duhului Sfânt prin punerea mâinilor s'a numit «ungere», nu e greșeală nici să se transmită «puterea de sus» prin ungerea cu Sf. Mir, fiindcă esențialul e coborîrea aceasta a Duhului Sfânt. «Ungerea și punerea mâinilor sunt două cuvinte reprezentând două acțiuni, care, în cazul de față sunt deosebite numai ca formă, în fond, însă, sunt identice, având același efect»²⁸). Romano-catolicii le-au păstrat, de altfel, pe amândouă. Schimbarea lor, în Biserica ecumenică s'a făcut din pricini de acomodare la situații noi și creștinii din epoca primară au fost mai puțin «tradiționaliști» precum se vede, decât sectanții de azi.

Intr'adevăr, cel ce pune această pecetie a darului Duhului Sfânt, a fost dintru început episcopul, după Apostoli; dar înmulțindu-se numărul creștinilor, chiar din epoca imediat post-apostolică și episcopii ne mai prididind cu alte îndatoriri, au trimis preoților mirul sfințit spre a săvârși ei taina.

28. v. Prot. P. Deheleanu, *op. cit.*, p. 340.

Teologii romano-catolici, recunosc că în epoca primară, Mirungerea — ca ungere — era generală în Răsărit, unde s'au păstrat adevăratele tradiții, ba că a avut întâietatea și în Apus până în epoca lui Carol cel Mare, când «*manus impositio*» a devenit din nou predominantă²⁹).

În privința **sfinței Euharistii** nu vom vorbi decât despre tendința sectanților — ca și a unora dintre Protestanți — de a o reduce la o simplă comemorare sau la simbol, deoarece despre termenul «*transubstantiatio*» am amintit cu alt prilej.

Pe scurt: Nu se poate susține că e numai o cină comemorativă, potrivit cuvintelor din Luca XXII, 19; Cor. XI, 24-25. «*Intr'adevăr... are și caracter comemorativ. Prin ea comemorăm moartea Domnului și o vestim, întărindu-ne credința și evlavia. Dar Sf. Euhariste... are și caracter de taină, pentru că împărtășește darul Sfântului Duh care iartă păcatele și sfințește și mai are și caracter de jertfă... e trupul și sângele Domnului, care se frânge și se varsă pentru noi, spre iertarea păcatelor...*»³⁰).

Ni se mai spune: Cuvintele de instituire («*Acesta este trupul meu... acesta este sângele meu...*»), «*Eu sunt pâinea vieții...*», «*acel ce mănâncă trupul meu și bea sângele meu...*» trebuesc înțelese simbolic.

Dar chiar Luther a constatat că faptul accentuării: **Acesta este trupul meu..., acesta este sângele meu...**, arată limpede că e vorba despre pâinea și vinul prefăcute cu adevărat în trupul și sângele Lui. Altfel, pentru ce ar fi osândiți cei ce le mănâncă și le beau cu nevrednicie (I Cor. XI, 27-30).

La Fericitul Augustin, ca și la Sf. Ioan Hrisostom și la alți Sfinți Părinți, se găsește, într'adevăr un simbolism în Euharistie: acela al Bisericii. Precum mulțimea broboanelor de struguri dau un singur vin, și precum mulțimea boabelor de grâu dau o singură pâine — trupul și sângele Domnului —, tot astfel, mulțimea membrilor Bisericii, fac un singur Trup, Trupul tainic al Domnului.

Dar în ce privește elementele pro-aduse, realismul mărturisit de sfinții Părinți e mai presus de orice discuție. Timpul nu

29. v. B. Bartmann, *op. cit.*, p. 341.

30. Prot. Dr. P. Deheleanu, *op. cit.*, p. 351.

ne îngăduie să aducem decât câteva cuvinte ale Sfinților Părinți: «Nu un om face ca darurile prezente să se prefacă în trupul și sângele lui Hristos, ci Hristos, care a fost răstignit pentru noi, căruia îi ține locul preotul când rostește aceste cuvinte...»³¹). Sfântul Ioan Damaschinul ne învață deasemenea, în *Dogmatica* sa (IV, 13): Trupul e cu adevărat unit cu dumnezeirea și trupul e cel care s'a născut din Fecioara Maria, dar nu ca și cum trupul pe care-l ia ar coborî din cer; pâinea și vinul sunt prefăcute în trupul și sângele Domnului».

Puterea de a lega și deslega păcatele, făgăduită de Mântuitorul Apostolilor — și prin ei urmașilor —, în Mat. XVI, 19 și XVIII, 18, le e și dată prin cuvintele dela Ioan, XX, 23: «Căroră le veți ierta păcatele, iertate vor fi, căroră le veți ținea, ținute vor fi». Acestea sunt cuvintele de instituire.

Istoria Bisericii ne învață că în toate timpurile a existat o tendință de imixtiune a laicilor în această putere, ce caracterizează raporturile ierarhiei cu turma cea cuvântătoare. Acest amestec se manifestă prin postularea mărturisirii publice și prin «laicizarea» ei.

În privința «publicității» **mărturisirii**, e adevărat că ea s'a practicat în primele timpuri, când căldura credinței depășia văpaia patimilor și când ea nu însemna un scandal public: «Mărturișiți-vă unul altuia păcatele și vă rugați unul altuia», învață Sf. Ap. Iacob (V, 16). Dar istoria a înregistrat interzicerea ei, printre alții, de Sf. Nectarie al Constantinopolului în veacul al IV-lea³²), interzicere care se impunea nu numai din pricina decăderii vieții religioase, ci și din pricini de psihologie religioasă, de care nu avem a ne ocupa aici. Adăogăm imediat că mărturisirea publică nu implica iertarea — legarea și deslegarea — de către comunitate; aceasta rămânea dreptul și datoria ierarhiei. Se știe că un Sf. Ambrozie smulgea lacrimi celor ce i se spovedeau, plângând el însuși pentru păcatele lor. Spovedania publică nu era, de altfel, regulă. Amintim, în această privință mărturia limpede a lui Origen; el învață astfel pe cel ce merge la spovedanie: «Cercetează mai întâiu pe **Doctorul**, că-

31. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre trădarea lui Iuda*, I, 6; Migne, t. XLIX, 380.

32. v. B. Bartmann, *op. cit.*, II, 438.

ruia trebuie să-i expui pricinile slăbiciunii tale, un doctor care să știe să fie bolnav cu bolnavii, să plângă cu cei ce plâng; care să poată compătimi și avea milă, pentru ca tu, având încredere în cuvintele celui care s'a manifestat de mai înainte ca un doctor experimentat, să urmezi sfatul lui. Dacă el hotărăște că boala ta este de așa natură încât e nevoie să fie mărturisită în fața întregii Biserici, — ceea ce ar fi un mijloc de zidire pentru ceilalți și unul de vindecare pentru tine, — trebuie, după o matură chibzuință, să faci după înțeleptul sfat al acestui Doctor»³³).

În tratatul său despre preoție (III, 5-6), Sf. Ioan Gură de Aur spune: «Preoții locuiesc pe pământ, dar dispun de cer, căci au primit o putere, pe care Dumnezeu n'a dat-o nici îngerilor, nici Arhanghelilor; căci n'a zis acestora: «Oricâte veți lega pe pământ...» etc... «Legătura asupra sufletului se înalță până la cer, căci ceea ce hotărăște preotul aici pe pământ, întărește Dumnezeu în cer...».

Imixtiunea Laicilor în taina mărturisirii, din belșug încrustată în răbojul prăfuit al istoriei creștinismului, e menținută și azi de sectanți sprijinindu-se pe texte ca acestea (Luca V, 21): «Cine poate ierta păcatele decât unul Dumnezeu?» În general, răspunsul nostru e că și prin căință, rugăciuni directe și fapte bune putem fi iertați, dar siguranța o avem numai dacă am făcut-o în Biserică și după rânduiala ei, ierarhiei căreia i-a încredințat Mântuitorul puterea cheilor — fiindcă Apostolii n'au trăit până la sfârșitul veacurilor, deși Mântuitorul a spus că va fi cu ei până atunci...

Taina preoției oferă două puncte controversate: acela al instituirii și al preoției obștești.

Preoția fiind acea taină prin care cei anume pregătiți se învrednicesc să se împărtășească, prin punerea mâinilor și rugăciunea arhierelui de darul celor trei slujiri ale Mântuitorului, care sunt: **puterea de a sfinți** prin Sfintele Taine și slujbe bisericești, **de a propovedui** cuvântul lui Dumnezeu și **de a conduce** pe cei credincioși la mântuire — urmează să aflăm temeiurile

33. Origen, *Omilia II-a asupra Ps. 37, 6*; Migne, t. XII, 1386; apud Bartmann, *op. cit.*, p. 428.

acestor trei slujiri; acestea formează textele de instituire ale tainei preoției.

Mântuitorul a dat cele trei puteri ale preoției sfinților apostoli și prin ei, sfintei sale Biserici, în mai multe rânduri: Astfel puterea de a sfinți le-a dat-o la Cina cea de taină prin porunca: «Aceasta s'o faceți întru pomenirea mea». (Luca XXII, 19 și I Cor. XI, 25).

Puterea de a sfinți e repetată, sub mai multe forme — referindu-se la anumite taine — și când dă, de pildă Sfinților Apostoli, puterea de a învăța: «Mergând, **învățați** toate neamurile botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» (Matei, XXVIII, 19). Insfârșit puterea de a conduce spre mântuire le-a dat-o prin cuvintele: «Cine ascultă de voi, de mine ascultă și cine vă nesocotește pe voi, pe mine mă nesocotește». (Luca X, 16).

Este, însă, un loc din Evanghelie care pare a le cuprinde pe toate acestea. (Ioan XX, 21—23): «Precum m'a trimis pe mine Tatăl, vă trimit și eu pe voi. Și grăind acestea, a suflat și le-a zis: «Luați Duh Sfânt; cărora le veți ierta păcatele, le vor fi iertate, cărora le veți ținea, vor fi ținute».

În măsura în care acest text e socotit că ar cuprinde puterea celor trei slujiri, el poate fi primit ca text unic de înțelegere a acestei Sfinte Taine: E ceea ce fac mulți dogmatiști ortodocși și romano-catolici.

Preoția universală e proclamată de Sfântul Petru în I-a ep. cap. II, 5 sq.: «Creștinii sunt zidiți pe Hristos ca o casă duhovnicească, în preoție sfântă, ca să aducă jertfe duhovnicești, plăcute lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos». De aceea Sfântul Petru strigă tuturor creștinilor în chip solemn: «Voi sunteți seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt...» etc. Nu trebuie să ne mirăm că Părinții au repetat adeseori aceste frumoase cuvinte și le-au tâlcuit în legătură cu botezul; cf. Sf. Iustin (Dialogul..., 116); Sf. Irineu, (Adv. Haeres., IV, 8, 3 și urm.); Tert. (Exhortatio ad castitatem, 7. De Bapt., 17; De monog., 7); Origen (De orat., XXVIII, 191 în Lev. Hom. IX, 9; C. Cels., VIII, 73); Fer. Augustin, (De Cir., XX, 10); Sf. Leon I (Sermo IV, 1).

Acestei preoții duhovnicești îi corespund, după învățătura Părinților, jertfele spirituale: rugăciuni, curăția cugetului, bi-

ruința asupra sa... Dar toate mărturisirile citate indică, deosemena, în chipul cel mai lămurit, preoția propriu zisă sau specială...»³⁴). Profetul Osea XIV, 2), Psalmistul (L, 18-19) ne arată ce fel de jertfe poate aduce această preoție generală.

Amintim că și poporului israelit i s'a spus în general: «Preoți ai Domnului, slujitori ai Dumnezeului nostru...» (Isaia, 61, 6), sau: «Îmi veți fi mie împărăție preoțească, neam sfânt» (Ieșirea, 19, 6), deși nu toți au fost preoți, deși Core, Datan și Abison au fost înghițiți de pământ când și-au asumat singuri preoția (Nuneri, XXVV) și deși Regele Uzia s'a umplut de lepră din aceeași pricină (II Cronici, XXVI, 16-21).

Sf. Petru însuși face, în aceeași epistolă, deosebirea între turmă și păstor (cap. V, 1-4), iar Sf. Apostol Pavel în Epistolele către Timotei și Tit, ca și în I Cor. XII, dă toate amănuntele trebuitoare pe baza cărora s'a constituit ierarhia bisericească specială.

Fer. Augustin scrie: «După cum toți ne numim creștini, din pricina ungerii tainice, tot astfel toți ne numim preoți întrucât suntem membri ai unicului sacerdoțiu al lui Hristos»³⁵).

Altarul preoției obștești e inima fiecărui creștin (I Cor. III, 16-17) și pe el aduce jertfele sale duhovnicești (I Petru II, 5); v. Deheleanu, *op. cit.*, p. 382 sq.).

Nu avem un cuvânt precis de unde să rezulte instituirea **Nunți** ca taină de către Domnul; dar declararea ei ca taină de către Sf. Apostol Pavel (Ef. V, 31), care avea grijă să precizeze ce nu primise «dela Domnul», e o garanție că ea a fost întemeiată chiar de Mântuitorul. De aceea socotim ca text prevestitor al declarării ei formale ca «taină» pe cel din Geneza, II, 18-24; socotim drept dovezi ale instituirii ei de Domnul pe cel din Mat. XIX-5-6, în care Mântuitorul se referă la starea naturală a nunții; și în sfârșit textul amintit, pe care-l credem principal, din Efeseni V, 22, de unde reese că taina nunții e tot așa de însemnată ca și aceea a unirii lui Hristos cu Biserica sa.

Sf. Ioan Gură de Aur, printre alții, spune, vorbind despre petrecerile scandaloase dela nunțile păgâne: «Toate acestea tre-

34. B. Bartmann, *ibid.*, p. 473.

35. Fer. Augustin, *De civ.*, XX, 10; Apud. J. Tixeront, *L'ordre et l'ordination*, (Paris, 1925), p. 51, nota 1.

buesc înlăturate. Trebuie ca tânăra să se deprindă dela început cu sentimentul rușinii, să cheme pe preoți să încheie legătura conjugală prin rugăciuni și binecuvântări, pentru ca dragostea mirelui să meargă crescând și mireasa să rămână curată..., în fine ca soții să ducă vieață fericită, fiind uniți prin Harul dumnezeesc»³⁶).

Amintim în treacă că Biserica romano-catolică a înjosit taina nunții, socotind pe înșiși mirii săvârșitorii ei, prin unirea lor, consumată. Taina e o simplă ierurgie-sacramentalium.

Această învățătură a lor contrazice adevărul că preoției îi e dată puterea integrală sfințirii... Autorii romano-catolici se ridică cu mare asprime împotriva lui Melchior de Cano, a «Josefiniștilor» și a «Galicanilor», care cereau ca preoții să fie socotiți ca săvârșitori ai tainei nunții.

În ce privește **Sfântul Maslu**, avem două texte principale care ne asigură instituirea lui ca Taină de însuși Mântuitorul; unul e în Ev. Sf. Marcu XVI, 17-18, unde Sf. Apostoli sunt trimiși la propoveduire: «Celor ce vor crede, adaogă Mântuitorul poruncii, le vor urma aceste semne: în numele meu demonii vor isgoni..., peste cei bolnavi își vor pune mâinile și se vor face sănătoși». Acest text trebuie completat cu cel din Marcu, VI, 12-13, de unde aflăm că Mântuitorul a trimis prima dată pe Sfinții Apostoli la predică; iar aceștia «ungeau pe bolnavi cu untdelemn și se însănătoșeau»; al III-lea e textul binecunoscut din epistola Sf. Apostol Iacob (V, 14-15).

Din textele patristice vom aminti numai cuvântul Sfântului Ioan Gură de Aur din tratatul despre preoție (III, 6), în care se face o paralelă între părinții trupești și cei sufletești: «Aceia nasc spre vieața trupească, iar aceștia spre cea sufletească. Aceia nu pot să apere de moartea trupească, nici să alunge moartea întâmplată, aceștia, dimpotrivă, au mântuit de multe ori sufletul bolnav... Căci ei au puterea de a ierta păcatele, nu numai când se renasc prin Botez, ci și după aceea, precum s'a zis: «De este cineva bolnav între voi să cheme...». (**Andrutsos**, 428, nota 1). Despre această taină vorbește Sf. Irineu (*Adv. Haer.* I, 21), Sf. Vasile cel Mare, Papa Inocențiu I (la începutul

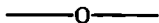
36. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia asupra Facerii*, 48; apud. I. Mihăilescu, *Dogma soteriologică*, p. 299.

tul veacului V), care oprește dela ea pe cei de sub canon, fiind o taină, etc. ³⁷).

*

* *

Vieața în Hristos îmbracă, în Biserica noastră, acest caracter supranatural, care înalță spre zările duhovnicești și însemnează, cu niște semne sensibile, toate evenimentele vieții: **nașterea**, prin Botez; **creșterea**, prin Mir, **hrana** prin Euharistie, **înmulțirea**, prin Căsătorie, **conducerea**, **sfințirea** și **învățătura** prin Preoție, **reinnoirea morală** prin Pocăință și **sfârșitul vieții** prin Maslu... ³⁸).

37. v. Idem, *Ibid.*, p. 318-19.

38. v. A. D. Sertillanges, *Les sept sacrements de l'Eglise*, ed. 7-a, Paris, 1911), p. 4.

Prof. Pr. MIHAIL BULACU:

PRINCIPIILE CATEHEZEI ȘI PERSONALITATEA CATEHETULUI

I. 1. **Cateheza** a fost și a rămas unul din mijloacele alese în plină acțiune și cu binefăcătoare înrâuriri creștine asupra sufletului omenesc, folosit de Biserică din primele veacuri ale creștinismului și până în vremea noastră. De aceea, ca un izvor puternic de apă vie a lăsat urme adânci în toată viața noastră creștină bisericească, difuzând spiritul tuturor disciplinelor teologice, în chip armonic pentru suflet și viață. Conturări istorice în elementele permanente ale Ortodoxiei, confirmă adevărul, începând cu cultul creștin, până la însăși structura arhitectonică a Bisericii, în funcție de etapele de înaintare spirituală ale claselor de catehumeni. Sf. Scriptură a Vechiului și Noului Testament, Dogma, Morala, Istoria bisericească, Sf. Taine, Cultul în genere și chiar și Sectologia s'au făcut înțelese în masele populare prin cateheză, cu începuturi modeste, până la marea dezvoltare ce i-au dat-o Sfinții Părinți ai Ortodoxiei. De aceea ființa vie a catehezei se reconstituie prin această țesătură de acțiune vie în legătură cu toate. Intensificarea vieții creștine, sub toate aspectele, de morală creștină trăită, de luminarea credinței prin cunoașterea Sf. Scripturi, de trăirea profundă religioasă a rugăciunii, a cultului, de cântare creștină a întregii comunități a Bisericii, a mers paralel cu intensificarea catehezei. După cum micșorarea acțiunii catehezei a adus și împuținarea vieții religioase creștine. Iar faptul că taina Sf. Botez este primită de copii la vârsta de pruncie nu trebuie să aducă stagnare, fiindcă problema catehezei este tot așa de actuală pentru toate categoriile de vârste, întrucât cerințele vieții creștine cer aplicarea aceluiași principii ale catehezei creștine primare și pentru cei

botezați, dela copii până la adulți. Cateheza alimentează sufletul creștinului în viața creștină constructivă, precum instrucția generală alimentează sufletul omului în genere, în viața socială. Așa precum afirmă marele pedagog revoluționar democrat rus N. G. Cernâsevschi (1828—1889): «Instrucțiunea este binele suprem pentru om. Instrucțiunea dă poporului bună stare și putere. De asemenea îi dă o delectare spirituală, cu care nimic nu se poate compara» (Istoria Pedagogiei, Edit. de Stat, 1949, p. 206). După cum catehizarea înlătură analfabetismul religios și stimulează noi puteri de viață religioasă-morală creștină.

2. Originea și sensul catehezei urcă sus, la Dumnezeu, la Domnul nostru Iisus Hristos, al cărui ecou de îndrumare morală, de învățatură creștină și educație spirituală religioasă este înfățișată prin însăși denumirea originală de $\mu\alpha\tau\eta$ în jos, $\eta\gamma\epsilon\iota\upsilon$ a răsună, $\mu\alpha\tau\eta\chi\epsilon\iota\upsilon$ a răsună de sus în jos. Adică ecoul de sus în jos al Logosului divin, Dumnezeu Cuvântul, în sufletele noastre, în viața noastră morală, în gândirea noastră, în trăirea noastră religioasă spirituală, după exemplele divine. Domnul nostru Iisus Hristos ne-a fost și ne-a rămas pentru tot creștinul, precum singur ne-a spus: «**Calea, adevărul și viața**» (Ioan XIV, 6). Dela termenul acesta de $\mu\alpha\tau\eta\chi\epsilon\iota\upsilon$ vin toți termenii cunoscuți de noi, ca întrebuintare: cateheză, catehet, catehumen, catehumenat, catehism, catehizare. De aicea toată învățătura, toată îndrumarea educativă religioasă-morală creștină își au supremul izvor în Logosul divin, precum însuși a rostit: «Voi însă să nu vă numiți învățători, căci **Învățătorul vostru este unul singur Hristos**, iar voi toți sunteți frați... nici povățuitori (educatori) să nu vă numiți, căci **povățuitorul vostru este unul singur Hristos**». (Matei XXIII, 8-10). Astfel încadrându-se prin Evanghelia trăită în viața umană aici pe pământ, suprema «cale» a vieții morale, supremul «adevăr» al minții și suprema «viață» a jertfei și a uniunii cu Divinitatea, le aflăm în Domnul Iisus Hristos. Fiindcă suprema dorință testamentară le-a exprimat-o celor doisprezece Apostoli, spunându-le: «**Mergeți dar și învățați toate popoarele, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, povățuindu-le să păzească toate câte v'am poruncit. Și iată Eu sunt cu voi în toate zilele până la sfârșitul veacului**». (Matei XXVIII, 18-20). După cum și Sf. Evanghelist Marcu

precizează cu termeni în completare aceeași poruncă a Domnului: «**Mergeți în toată lumea și propoveduiți Evanghelia la toată făptura! Cel ce va crede și se va boteza se va mântui, iar cel ce nu va crede, se va osândi**». (Marcu XVI, 15-16).

În aceste condițiuni privită cateheza, cu origine și exemplificare dela Domnul Iisus Hristos, în școala divină a celor trei ani, găsim justificat pe Sf. Evanghelist Luca, unicul dintre cei patru Evangheliști, de a întrebuița cuvântul *κατηχίθης* la începutul Evangheliei, de a fi avut ecou, de a fi răsunat mai întâi prin grai viu, înainte de a fi fost scrisă: «**Deoarece mulți s'au apucat să alcătuiască istorisiri despre fapte bine cunoscute la noi, după cum ni le-au împărtășit cei dela început, am fost văzători și slujitori ai Cuvântului, am găsit și eu cu cale ca, cercetând cu amănuntul toate dela început, să ți le scriu o Teofilu, ca să cunoști temeinicia învățăturilor, pe care le-ai primit prin viu grai** (*κατηχίθης*). (Luca I, 1-4). Adică ceea ce Sf. Apostoli, cari au fost văzători și slujitori ai Cuvântului, au fost cei ce au împărtășit toate acestea la ucenici mai mici, le-a cunoscut și Sf. Evanghelist Luca și le-a scris alesului său Teofil. Ce cuprind toate acestea? Intregul cuprins al Evangheliei pe care ne-a lăsat-o scrisă. Deci întreaga Evanghelie a Domnului Hristos — Logosul divin, — a avut ecou în sufletele celor ce L-au cunoscut și L-au ascultat, ca vestea cea bună a cerului și care în mod firesc a fost primită de sus în jos, dela Dumnezeu la oameni. De aceea teologia apreciază Evanghelia, ca prima și cea mai puternică și mai binefăcătoare cateheză, asupra sufletului omenirii.

3. Prima cateheză apostolică a fost scurta și profunda cuvântare a Sf. Apostol Petru, după pogorîrea Sf. Duh, în ziua sărbătoririi cincizecimii, având efectul descris de autorul cărții Faptele Apostolilor: «**Și auzind de acestea au fost pătrunși la inimă și au zis către Petru și către ceilalți Apostoli: «Bărbați frați, ce să facem?»**». Iar Petru a zis către dânșii: «**Să vă pocăiți și fiecare din voi să se boteze în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și veți primi darul Sf. Duh...**». Deci cei ce au primit cu smerenie Cuvântului Lui, s'au botezat. Și s'au adăogăt în ziua aceea ca la trei mii de suflete. Și erau neobosiți în ascul-

tarea învățaturii Apostolilor în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni» (Fapt. Apost. II, 37—42). Astfel, cateheza se distinge dintru începutul întemeierii Bisericii creștine, după cum o găsim încadrând începutul și sfârșitul Evangheliei.

De la acest conținut larg al noțiunii catehezei trecem mai departe la specificul sensului său dat de Sf. Apostoli, începând cu Sf. Apostol Pavel, în preocuparea de a face înțelese oricărui suflet învățăturile creștine, pe care le dă, așa precum scrie în Epistola către Corinteni: «**Dar în Biserică voiesc mai bine să spun cinci cuvinte înțelese, ca să învăț și pe alții** (κατῆχησώ) **decât să spun zece mii de cuvinte în alte limbi**» (I Cor. XIV, 19). Cunoaștem din istoria Bisericii creștine universale și istoria Bisericii Ortodoxe Române, cum Ortodoxia a căutat să respecte acest principiu fundamental, ca fiecare popor să se poată ruga în graiul său și să-și primească învățătura în limba sa etnică. Precum și principiul, ca însăși învățătura ortodoxă să fie pe înțelesul poporului, după cum Cazania Mitropolitului Varlaam a reușit să fie cea mai iubită «**Carte românească de învățătură**» pentru poporul român, din toate ținuturile locuite de Români. Și tot Sf. Apostol Pavel remarcă legătura de comunitate dintre catehet și catehumen, cel dintâiu cu învățătura și celălalt cu ajutorarea, când era cazul: «**Cel ce primește învățătura** (ὁ κατηχούμενος), **să facă și el parte** (κοινωνεῖτω) **din toate bunurile și celui ce le-a învățat** (τῷ κατηχούντι)» (Gal. VI, 6). În Noul Testament, termenul de κατῆχησώ îl mai aflăm pe lângă locurile indicate, în următoarele texte: Faptele Apostolilor XVIII, 25 și XX, 24; Romani II, 18; I Tesalonicieni I, 8). Deci cu totul găsim în șapte locuri citat în mod special, acest cuvânt, în Noul Testament, iar pretutindeni îl aflăm ca sens, precum vom vedea, în practica noastră catehetică. «**In adevăr, dela voi a răsunat** (ἐξ ἡ-χῆτε) **cuvântul Domnului**». Iar râvna apostolică continuă în lucrarea catehezei, precum se poate vedea din toate epistolele apostolice. Astfel, Sf. Apostol Pavel îndeamnă neîncetat pe credincioși la lucrarea creștină duhovnicească: «**Cuvântul lui Hristos, să se sălășluiască din belșug în voi cu toată înțelepciunea; învățați-vă și vă întăriți unul pe altul prin psalmi și prin laude și prin cântări duhovnicești, cântând cu bucurie în inimile voastre Domnului** (Coloseni III, 16). Se poate spune chiar că acesta

este spiritul în care se înfiripează cateheza, precum ne arată ulterior și alte opere teologice, începând cu «**Invățătura celor doisprezece Apostoli**» și «**Constituțiunile apostolice**». După cum la rândul său Sf. Apostol Petru îndeamnă pe creștini să fie trăite virtuțile teologice și virtuțile morale creștine, prin integrala cunoaștere a Domnului Hristos: «**După cum dumnezeiasca lui putere ne-a dăruit tot ce este de trebuință pentru viață și evlavie, pentru cunoașterea celui ce ne-a chemat cu slavă și bună-tatea Sa... așa și voi, adăogând la aceasta toată stăruința, să adăogați la credința voastră fapta bună, la fapta bună cunoștința, la cunoștință înfrânarea, la înfrânare răbdarea, la răbdare evlavie, la evlavie frăția, la frăție dragostea. Dacă acestea se află și sporesc în voi, nu veți rămâne fără izbândă și fără rost în cunoașterea Domnului nostru Iisus Hristos... Pentru aceasta, fraților, sârguiți-vă mereu să întăriți chemarea și alegerea voastră...**» (II Petru I, 3—10). Căci după cuvintele Domnului Hristos, mulți sunt «chemați» dar puțini aleși (Matei XXII, 14), iar la nunta fiului de împărat, fiecare trebuie să aibă haina pregătită de nuntă (Matei XXII, 12). Dar Sf. Apostol Petru pune marea problemă a «**cunoașterii Domnului Iisus Hristos**», care depășește simpla instruire de noțiuni, pentru a fi înțelese și memorizate, trecând mai departe la trăirea virtuților teologice, la trăirea virtuților morale creștine, precum și la trăirea evlaviei religioase creștine. Acest spirit apostolic s'a impregnat, precum vom vedea, în cateheza ortodoxă.

4. Privind deci conturul general al catehezei, originea și sensul său, interpretarea apostolică, vom încerca a face o scurtă caracterizare a structurii catehezei, în concepția Ortodoxiei, din care derivă în mod firesc principiile catehezei ortodoxe și de care ne vom călăuzi în lucrările noastre practice de exerciții catehetice.

a) Astfel, prima înfățișare structurală a catehezei este **constructivă, instructivă în duh hristocentric și educativă religioasă morală**, adică de a zidi un suflet nou pe temelia și pe măsura ideală a Domnului Iisus Hristos. Căci dacă Biserica întregă este trupul lui Hristos, fiecare mădular al Bisericii trebuie format după același model, spre a putea zidi armonic în-

treaga comunitate creștină, cum scria Sf. Apostol Pavel către Efeseni: «**până vom ajunge toți la aceeași credință și cunoștință a Fiului lui Dumnezeu, până vom ajunge oameni desăvârșiți, după măsura deplină a staturii lui Hristos; ca să nu mai fim copii, învăluiți și purtați de vântul a tot felul de învățături, născocite de viclenia oamenilor și de iscusința lor vicleană și amăgitoare**» (sectanții) (Efeseni IV, 13-14). Plecând dela acest principiu fundamental, marele catehet Clement Alexandrinul afirma scris, în Stromatele sale, că în adevăr Hristos este și temelia și clădirea, începutul și sfârșitul acțiunii catehezei. Iar începutul și sfârșitul nu se învață, ci se primește pe calea credinței și a dragostei. Iar în chip mai popular exprimă această noțiune de clădire pentru cateheză, marele catehet Sf. Ciril, Arhiepiscopul Ierusalimului apreciind fiecare cateheză, ca o piatră nouă de zidire, a cunoașterii lui Hristos: «Inchipe-ți că este o clădire catehizarea. Dacă nu vom săpa adânc pământul și nu vom pune temelie, dacă nu vom încheia casa, după toată regula, cu legăturile zidirii, ca să nu rămână vreun loc gol și să se strice clădirea, atunci nu-i nici un folos de osteneala de mai înainte. Ci trebuie să punem, după regulă, piatră pe piatră, să cadă muche pe muche, îndepărtând tot ceea ce este nefolositor. Astfel deci trebuie **să se zidească o clădire bună**. În chip asemănător îți oferim **pietrele cunoștinței**. Trebuie să auzi învățăturile despre Dumnezeu cel viu; trebuie să auzi învățăturile despre judecată, trebuie să auzi învățăturile despre Hristos, trebuie să auzi învățăturile despre Inviere. Învățăturile pe care metodic vi le vom expune sunt multe. Acum vi le-am amintit răsleț, dar la timpul lor vi le vom spune armonic. Dacă însă nu le vei aduna la un loc și nu-ți vei aminti de învățăturile spuse la început de cele de mai târziu, constructorul zidește clădirea, dar tu vei avea o casă slabă» (Procateheza, Cap. XI).

Această descriere a catehezei confirmă concepția apostolică, pe care am văzut-o în epistolele apostolice și în același timp ne înfățișează caracteristic distincția catehezei de omilie, atât prin ea însăși, cât și prin ansamblul programei catehetice, în care este încadrată, de a clădi mai întâiu un suflet întru Hristos. Iar termenul de **piatra cunoștinței** este lămurit mai analitic de Clement Alexandrinul, mare filosof și pedagog creștin: «Cu-

noașterea, dacă m'ași exprima în chipul acesta, este perfecționarea omului ca ființă umană, complectată prin cunoașterea lucrurilor divine, în care toate își au corespondentul în mod armonic, moravurile, purtarea, cuvintele și în fine de acord cu Logosul divin» (Stromata VII, Cap. VII). Deci Iisus Hristos este drep-tarul de măsură al acestor pietre spirituale de cunoaștere, cu care se zidește fiecare suflet, în plenitudinea unitară a elemen-telor necesare educației religioase morale creștine, pentru comu-nitatea creștină a credincioșilor creștini.

Prin această înfățișare structurală a catehezei, ca unitate a cunoașterii Domnului Hristos și ca făcând parte dintr'o lucrare metodică și asociată armonic celorlalte cateheze, pentru clă-direa sufletească unitară a viitorului creștin, — cateheza se dis-tinge de omilie, care poate fi independentă în temă, în ciclu și în scop, de restul omiliilor ce se rostesc la amvon. După cum mai departe, tot în procateheză, Sf. Ciril, Arhiepiscopul Ierusa-limului, ne înfățișează și marea menire a catehezei, ca în sub-stanța acestei clădiri să intre elemente prețioase, virtuțile creș-tine, trăite în deplină credință și sinceritate: «Să nu faceți clă-direa voastră din fân, din trestie, din paie, ca nu cumva să fim păgubiți dacă arde clădirea, ci faceți clădirea din aur, din argint și din pietre prețioase, precum spune Sf. Apostol Pavel: «Căci nimenea nu poate să pună altă temelie afară de cea pasă, care este Iisus Hristos. Iar de zidește cineva pe temelia aceasta de aur, argint, pietre scumpe, lemn, fân, paie, lucrul fiecăruia se va dovedi la vreme cum este; căci lumina zilei îl va arăta... Nu știți oare, că voi sunteți Biserica lui Dumnezeu și că Duhul lui Dum-nezeu locuiește în voi?» (I Corinteni III, 12—16). Deci în Bi-serica lui Dumnezeu, în comunitatea creștină nu pot intra decât suflete «alese», ridicate pe temelia lui Hristos. Iar fiecare suflet trebuie clădit în sine cu tot ce poate fi mai prețios. «Datoria mea», continuă mai departe Sf. Ciril, «este de a spune, a ta (catehumen) de a te apuca de lucru, iar a lui Dumnezeu de a de-săvârși. Să ne întărim mintea; să ne încordăm sufletul, să ne pregătim inima; Pentru suflet alergăm; lucrurile veșnice le nă-dăjduim! Dumnezeu, care știe inimile voastre și cunoaște cine este sincer și cine este fățarnic, este puternic să păzească pe cel sincer și să facă credincios pe cel fățarnic. Dumnezeu poate să

facă credincios pe cel necredincios, numai dacă acesta îi dă lui Dumnezeu inima sa» (Procateheza, Cap. XVII).

Această clădire spirituală se ridică spre luminarea sufletească a celor chemați prin cunoașterea, înțelegerea și aprofundarea religioasă morală a Sf. Scripturi. De aceea, Sf. Ciril înainte de a merge în explicarea dogmelor cuprinse în Simbolul de Credință, le destăinuia catehumenilor săi comoara păstrătoare de mari taine duhovnicești a Sf. Scripturi, căci însăși dogma este concluzia firească a învățăturilor Sf. Scripturi, tălmăcită după predania apostolică: «Scripturile Vechiului și Noului Testament de Dumnezeu insuflăte, ne învață aceste dogme. Unul este Dumnezeu celor două Testamente, Cel care a vestit mai dinainte în Vechiul Testament pe Hristos, a arătat în Noul Testament, Cel care ne-a călăuzit prin Lege și profeți la Hristos (Galateni III, 23-24)... Învață dela Biserică cu râvnă, care sunt cărțile Vechiului Testament și care ale Noului Testament. Nu citi nici una din cărțile apocrife. Căci dacă pe cele recunoscute de toți nu le cunoști, pentru ce te obosești zadarnic cu cele îndoelnice? Citește dumnezeieștile Scripturi, cele douăzeci și două de cărți ale Vechiului Testament, tălmăcite de cei șaptezeci și doi de tălmăcitori.... Studiază cu râvnă numai pe aceste cărți, pe care le citim cu încredere în Biserică... Așa dar tu, care ești fiul Bisericii, nu răsturna legile Bisericii... Noului Testament aparțin numai patru Evanghelii... Primește și Faptele celor doisprezece Apostoli. Pe lângă aceste cele șapte epistole sobornice, ale lui Iacob, Petru, Ioan și Iuda. Dar pecetea tuturor, lucrarea cea din urmă a Ucenicilor, cele patrusprezece epistole ale lui Pavel... toate cărțile ce nu se citesc în Biserică nu le citi în deosebi nici tu, după cum ai auzit» (Cateheza IV, Cap. XXXV-XXXVII).

Această îndrumare se vede confirmată în practica Catehezelor Sf. Ciril, atât în faptul că textul catehezelor este constituit, în marea majoritate, din învățăturile Sf. Scripturi, rânduite și explicate în legătură cu tema, cât și în faptul că, săptămânile în care se țineau catehezele alternau cu săptămânile, în care se citea și medita cuprinsul Sf. Scripturi, pe timpul marelui post al Sf. Paști. Toate catehezele patristice au acest caracter biblic hristocentric. După cum marele Părinte bisericesc Sf. Ioan Da-

maschin stăruiește asupra ecoului sufletesc interior, pe care-l creiază pe drept cuvânt, cunoașterea, meditarea și adâncirea învățaturii Sf. Scripturi: «Toată Scriptura este inspirată de Dumnezeu» și negreșit și folositoare pentru a învăța, a îndrepta și a povățui la dreptate (II Timotei III, 16). Incât este un lucru foarte bun și foarte folositor sufletului ca să cercetăm dumnezeieștile Scripturi. Intocmai ca un copac sădit la izvoarele apelor (Psalm I, 3), tot astfel și sufletul udat cu dumnezeiasca Scriptură se îngrașă și dă rod copt, credința ortodoxă, se împodobește cu frunze totdeauna verzi, adică cu fapte bine plăcute lui Dumnezeu. Prin Sf. Scripturi suntem îndreptați spre virtute și contemplație neturburată. În ele găsim îndemn spre ori ce fel de virtute și îndepărtare dela toată răutatea... Să batem, deci, la paradisul prea frumos al Scripturilor, la paradisul cel cu bun miros, cel prea dulce, cel prea frumos, cel ce răsună la urechile noastre περιηχοῦντα τὰ ἡμῶν τὰ ὄτια cu tot felul de cântări ale păsărilor spirituale, purtătoare de Dumnezeu, cel care se atinge de inima noastră, care o mângâie când este întristată, o potolește când este mâniată și o umple de o bucurie veșnică, care ne înalță mintea noastră pe spatele strălucitor ca aurul și prea luminat al porumbiței dumnezeiești și o suie cu aripile ei prea strălucitoare către Fiul Unul născut și Moștenitorul viei celei spirituale» (Dogmatica, Lib. IV c. 17, Despre Scriptură).

Prin citirea acestui text din partea unui mare dogmatist ortodox, se poate vedea deopotrivă, izvorul dogmei în Sf. Scriptură, ca și efectul psihologic religios și pedagogic, pe care-l are cuprinsul ei sub raport educativ. Căci dacă Domnul Hristos este temelie și sfârșitul clădirii, de sigur că însăși clădirea trebuie să fie în legătură esențială cu învățăturile Sale. De aceea, același mare Părinte bisericesc, la începutul celebrei sale opere «**Izvorul cunoașterii**», stăruiește asupra acestui adevăr: «Să ne adresăm **Dascălului** care nu greșește, **Adevărului**. Hristos este înțelepciunea de temelie și adevărul; El este înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu și a Tatălui; să ascultăm graiul Său (Dialectica, Cap. I, Despre cunoaștere). Cu alte cuvinte, în cateheza ortodoxă se păstrează sensul original, pe care l-am văzut la Sf. Evanghelist Luca și la Sf. Apostol Pavel, ca ecou divin al Evangheliei Mân-

tutorului Hristos asupra sufletului omenesc. De aici vedem desprinzându-se și primul principiu al catehizării și anume teologic biblic, care alimentează viața și lumina catehezei, cu elemente revelate de Domnul Hristos, piatra cea din capul unghiului, precum singur ne-a învățat: **«Au doară niciodată n'ați citit în Scriptură: piatra pe care au nesocotit-o ziditorii, a ajuns să fie pusă în capul unghiului; dela Domnul s'a făcut aceasta și este minunat în ochii noștri»** (Matei XXI, 42). Pentru aceste considerațiuni, încă dela prima cateheză, catehumenii Sf. Ciril Arhiepiscopul Ierusalimului au fost denumiți ca **«ucenici ai Noului Testament»** (Cap. I).

b) Al doilea caracter structural al catehezei este **atitudinea pedagogică** pe care o are, nu numai față de vârste, copii, adolescenți, tineri și adulți, dar și față de etapele sufletești de înaintare treptată a fiecărei categorii de catehumeni, trecând dela noțiuni mai ușoare către noțiuni mai grele. Așa se și explică cunoscutele clase ale catehumenatului, în trecutul istoric al Bisericii. O asemenea preocupare o găsim dintru început la primele școli catehetice, precum o putem urmări în principiile emise de Clement Alexandrinul, în scrierea sa, «Pedagogul»: **«Odată ajunși aci, trebuie să purtăm de grije de această copilărie a noastră. E acum potrivit să deslușesc și cuvântul spus de către Apostol: «Cu lapte v'am hrănit ca pe niște prunci în Hristos, iar nu cu mâncare grea, când n'o puteți primi; și chiar acum nu puteți»** (I Corinteni III, 2). De aceea vă voi pune alături și acest cuvânt al Scripturii: «Vă voi duce în pământul cel bun, unde curge lapte și miere». Totuși, se ridică o foarte mare nedumerire, cu privire la înțelesul ascuns al acestor Scripturi. Căci dacă înseamnă pruncie hrănită cu lapte începutul credinței în Hristos, atunci ea este socotită de puțin preț, ca potrivită numai pentru copii și nedesăvârșită. Dar atunci se socotește oare că mulțumirea odihnitore după mâncare a celui desăvârșit și cunoscător, este prețuită ca și hrănirea cu lapte copilăresc?... Intreaga pericopă se înțelege deci, astfel, după cum doicile hrănesc cu laptele lor pe copiii noi născuți, tot așa și eu că picur vouă hrană sufletească în Cuvântul, care este laptele lui Hristos... Putem și astfel să desprindem ideea Scripturii: **«Și eu, fra-**

ților, n'am putut să vă vorbesc ca unor oameni ai duhurilor, ci ca unor ai trupurilor, ca unor prunci în Hristos (I Corinteni, III, 1), ca să se poată înțelege cu oamenii trupești, de curând învățați și încă prunci în Hristos. În adevăr, el a numit duhovnicești pe cei deplin încredințați prin Duhul Sfânt și trupești pe cei de curând inițiați și încă necurățiți, pe care-i numește încă «trupești», ca și pe păgâni, căci mai gândesc la cele ale trupului...», «**hrănirea vârtoasă este potrivită celor vârstnici**» (Evrei V, 14), («Pedagogul», Lib. I, Cap. VI). Prin urmare, cateheza ortodoxă respectă principiul pedagogiei creștine pauline, care la rândul său s'a dezvoltat și a lucrat în spiritul pedagogic al supremului Pedagog, Iisus Hristos. Pildele pe înțelesul tuturor ascultătorilor ne-au fost un clasic exemplu, folosind claritatea și intuiția mediului înconjurător. Dacă cercetăm cu atențiune modul de a îndruma al Sf. Vasile cel Mare pe tinerii creștini, din scrierea sa «**Către tineri**», putem vedea aceeași preocupare pedagogică de a-i trata în legătură cu vârsta, călăuzindu-i în același timp către adevărata învățătură a Sf. Scripturi. După cum la Sf. Ioan Hrisostom, în tratatul său «**Despre modul cum trebuie să-și crească părinții copiii**», putem vedea adaptate îndrumările în vârsta mică a copiilor și la gradul lor de înțelegere. Prin urmare putem observa o reală structură pedagogică a catehezei, atât pe vârste, cât și pe stări sufletești de înaintare, către împlinirea scopului urmărit de cateheze. De aceea vom avea prilejul să examinăm principiul pedagogic creștin al catehezei la însăși lucrarea catehizării.

c) Al treilea caracter structural al catehezei este trăirea **fenomenului religios** al cunoștințelor primite pe calea catehezei, atât sub raportul ambianței religioase prin Biserică, cât și sub raportul adâncirii psihologice religioase a ideilor primite pe calea catehezei. Trăirea interioară sufletească a ideii creștine în «**conștiința religioasă**», în «**conștiința morală**», a fost și a rămas o preocupare vie a catehezei ortodoxe. Astfel, Sf. Ciril, Arhiepiscopul Ierusalimului, a fost preocupat dintru început de efectul acestui principiu urmărit prin cateheză: «Până acum erai numit catehumen; cuvintele dumnezești răsunau în afară de tine (ἔξωθεν περιηχομένοι) de jur împrejur. Auzeai de nădejde, dar nu o știai. Auzeai de Taine, dar nu le înțelegeai. Auzeai

Scripturile, dar nu cunoșteai adâncimea lor... Acum însă cuvintele nu mai răsună în jurul tău (οὐκ περιχέει) ci răsună în interiorul tău sufletesc (ἀλλ' ἐννυχέει) (Romani VIII, 9) și face de acum mintea ta casă dumnezească» (Procateheza VI). Urmarind cu atențiune desfășurarea cuprinsului catehezelor Sf. Ciril, putem găsi în fiecare cateheză accentul psihologic-religios pus cu atențiune asupra evlaviei, asupra sentimentului religios al catehumenului. După cum însăși încadrarea catehezei în cadrul Liturghiei catehumenilor, cu rugăciunea, cu cântarea religioasă în comun, urmărește această trăire a fenomenului religios în cadrul principiului psihologic religios. De aceea vom avea prilejul să vedem că unul din principiile de observat în desfășurarea catehizării este și acest **principiu psihologic religios**.

d) Un alt caracter structural al catehezei este acel **moral**, cu accent puternic și chiar cu întâietate în ordinea preocupărilor catehezei. De fapt, acesta este și accentul puternic pe începutul și sfârșitul chiar al Evangheliei, începând cu predica morală a Sf. Ioan Botezătorul și terminând cu examenul faptelor la judecata din urmă, pe care Sf. Evanghelist Matei ne-o înfățișează, expusă de Domnul Hristos, către sfârșitul Evangheliei (Cap. XXV, 31—46). Însăși cunoscuta operă a lui Clement Alexandrinul, «Pedagogul», pune tocmai această problemă, în cadrul căreia se dau ample lămuriri și îndrumări, ca sufletul omenească să fie educat moral cu toată atențiunea, fiindcă numai într'un suflet moral poate să prindă rădăcini o idee creștină; «Cuvântul sfătuitoare priveghează moralul, în care Cuvântul se înfățișează ca o temelie pentru zidirea credinței... El e Pedagogul, îndemnătorul la fapte, nu Pedagogul metodic, deoarece și scopul lui este să înobileze sufletul; nu numai să-l învețe, ci să-și călăuzească spre o viețuire înțeleaptă, iar nu spre știință stearpă» (Lib. I, Cap. I). Pentru aceste considerațiuni, pe care le vedem confirmate în toate catehezele ca structură, vom avea prilejul să analizăm și **principiul moral al catehizării**.

Cu alte cuvinte, cateheza ortodoxă își propune și se angajează dintru început în menirea de a pregăti trăirea întregii religiozități moral-creștine, ca ecou al exemplului desăvârșit, pe care l-a prezentat în Evanghelie, Logosul divin, supremul nostru Invățător și Pedagog, Domnul nostru Iisus Hristos.

II. Principiile catehizării fac parte din planul catehezei, pe care trebuie să-l respectăm, orientând după plan dezvoltarea ideilor principale. La întocmirea și aplicarea planului în cateheză, ne orientăm după «Școala creștină activă» a Sfinților Părinți ai Ortodoxiei, care de fapt este a Sf. Apostoli, desprinsă la rândul lor, de la Domnul Iisus Hristos. Adică folosim atmosfera caldă, vie și real trăită a cultului creștin din Biserică, în comunitatea credincioșilor asistenți, cu rugăciuni în comun, cântare creștină în comun, citind și lămurind pasajele din Sf. Scriptură, în legătură cu teme după text. Ideile principale le aprofundăm cu claritate pentru bună înțelegere prin narațiuni, folosind materialul intuitiv din Biserică, icoanele și rugăciunile din cărțile de ritual, care de fapt emană în lirismul lor de poezie imnografică tot pe baza textelor biblice, transpuse de Sf. Părinți, în cadrul psihologic religios, în situația de evlavie și de dragoste pentru Domnul. Cărțile de ritual ne pot fi un mare sprijin, folosindu-le ca element de intuiție religioasă, în legătură cu textele Sf. Scripturi. Este vorba de școala creștină activă a comunității, care a rămas în structura Ortodoxiei.

Acum vom trece la expunerea explicativă a planului catehezei, cu părțile sale componente și principiile călăuzitoare.

1. Părțile catehezei constituiesc coloana primă a planului. Elementele catehezei, în ordinea împărțirii catehezei, sunt: introducerea, tratarea și încheerea.

a) În «introducere» creiem starea sufletească necesară apărcepcției auditorului, pentru a face legătura dintre tema tratată în cateheza trecută și tema nouă, spre a aduce din subconștient în forul conștientului, elementele de care avem trebuință în tratarea temei celei noi. Astfel putem lua ca exemplu un fragment din introducerea la cateheza a cincea, rostită de Sf. Ciriil, Arhiepiscopul Ierusalimului, în care tratează despre «Credință», în legătură cu primul cuvânt, pe care-l rostim în Simbolul de Credință: «Cât de mare este vrednicia pe care v'o dă Domnul prin mutarea voastră din rândul catehumenilor, în rândul credincioșilor, o arată Pavel Apostolul, când zice: «**Credincios este Dumnezeu, prin care ați fost chemați la împărtășirea cu Fiul Său Iisus Hristos**» (I Corinteni I, 9). Căci prin faptul

că Dumnezeu este numit «Credincios», iar tu capeți acest nume, înseamnă că primești o mare vrednicie. După cum Dumnezeu este numit bun, drept, atotputernic și creatorul tuturor lucrurilor, tot astfel este numit și «Credincios». Gândește-te deci la ce vrednicie te înalți, dacă ai să participi la un nume al lui Dumnezeu!... Vrednicia credinței nu este mare numai la noi, care purtăm numele lui Hristos; ci toate cele ce se fac în lume și chiar cele ce se săvârșesc de cei care sunt străini Bisericii se săvârșesc prin credință... Prin credință se face și agricultura, căci cel care nu crede că va strânge rod, nu suportă ostenelele cultivării pământului. Prin credință călătoresc pe mare oamenii, își încredințează viața unui lemn cu totul mic și schimbă elementul cel mai stabil, pământul, cu agitația nestatornică a valurilor; se dau pe ei înșiși unor nădejdi nelămurite, deoarece îi mână credința, care este mai sigură decât orice ancoră. Pe temeiul credinței, așa dar, se săvârșesc cele mai multe din acțiunile oamenilor. Nu numai printre noi domnește această credință, ci și printre cei de altă credință, după cum s'a spus. Cu toate că aceștia nu primesc Scripturile, nu au alte învățături, proprii, totuși și pe acelea, prin credință, le primesc. La credința cea adevărată vă cheamă și citirea făcută azi din Scriptură, care vă arată mijlocul cum trebuie și voi să bine-plăceți lui Dumnezeu. **«Fără credință, spune Scriptura, nu este cu putință a bine-plăcea lui Dumnezeu»** (Evrei XI, 6) (Cateheza V). Prin urmare, Sf. Kiril făcând o introducere generală asupra temei credinței, cu elementele necesare ce trebuiesc readuse în subconștientul catehumenilor, termină această introducere, făcând și **anunțarea temei «Credința»**, în legătură cu lectura făcută din Sf. Scriptură.

b) În dezvoltare **tratării** o împărțim tema în ideile principale, care intră în mod logic și complectiv în cuprinsul ei. În ordinea firească a ideilor principale, efectuăm astfel o lucrare sistematică a procedurii cunoscut în practicile pedagogice, de a face analiza temei ce ne-am ales, prin diviziune în ideile principale. Faptul că fiecare idee principală este trecută prin respectarea cerințelor principiilor catehizării, ne ajută pentru adulți cu mult mai mult și cu real folos ca treptele formale, cunoscute în trecut, care îmbrățișau cuprinsul temei în genere. În tratare vom vedea că pe lângă ideile principale, pe coloane paralele

avem și principiile catehizării, pe care le vom respecta în dezvoltarea lor. Înainte de a trece la încheiere, întrucât putem avea mai multe idei principale, facem o privire comparativă a lor, trecând dezvoltarea prin ceea ce noi am numit «**asocierea**», spre a putea conchide cu ideea generală, adică ceea ce noi am numit în trecut «**generalizarea**», adică reconstituim cadrul temei, nu prin definiție forțată, ci prin ceea ce ne-au dat în mod firesc toate ideile principale în concluzia finală.

c) În încheiere trecem cu aplicarea generală a temei, prin principiile planului, cu repercusiunile respective, în ansamblul temei sale concludente.

2. **Ideile principale.** Colcana a doua a planului nostru de cateheză, este ocupată de rezumatul **ideilor principale**, în ordinea arătată. Tratarea fiecărei idei principale are darul deosebit, de a ne da prilejul să reliefăm clar și cu efectul necesar, fiecare parte a temei. Pentru catehet este ușurarea de a avea viziunea clară a noțiunii temei, cu elementele ei componente, de a fi stăpâni pe fiecare idee principală și de a o trata cu tot aparatul instructiv și educativ, prin respectarea principiilor catehizării. După cum și pentru auditor, dacă fiecare idee principală din temă este clarificată, toată tema este bine asimilată. Auditorul popular poate urmări mai ușor o idee mai mică, ce se desprinde din tema mare, decât ansamblul temei în dezvoltarea sa întregă, pe trepte formale. Această lucrare este cu atât mai necesară în acest mod, cu cât cu adulții la cateheză în Biserică, constituiți în comunitatea ascultătoare, nu se poate lucra prin întrebări și răspunsuri, cum se obișnuiește în școală pentru copii și tineri. Deci, ideile principale, tratate succesiv, în ordinea naturală în care derivă din temă, au darul de a face însăși tema catehezei mai clară și mai accesibilă treptatei înțelegeri. Prudent este însă și pentru perfecționarea catehetului și pentru obișnuirea poporului ascultător, ca în primele cateheze să fie luate teme cu conținut mai restrâns, dacă se poate cu o idee principală, ca pentru începători în catehizare. Treptat pot fi luate și teme mai cuprinzătoare de două, ori trei idei principale, precum se poate vedea în strălucitele cateheze ale Sf. Ciril, Arhiepiscopul Ierusalimului.

3. **Principiile catehizării** constituiesc în planul catehezei cele patru coloane paralele mai departe cu ideile principale. Ele sunt ca și firele dintr'o urzeală de pânză, colorate specific, pentru a ne da coloratura dorită țesăturii, pe care vrem s'o avem executată, după modelul ce ne-am propus. De aceea, în loc să avem trepte psihologice în mod orizontal de teme generale, tratăm orizontal, pe rând, ideile principale, însă trecându-le pe rând prin coloanele prevederilor principiilor catehizării, spre a le clarifica intens, aprofunda și aplica în mod temeinic. Ordinea respectării acestor principii ale catehizării în practica dezvoltării ideii principale, nu este un tipic strict obligatoriu, întrucât putem pleca în dezvoltarea ideii principale, dela oricare principiu al catehizării, după cum se poate folosi în mod mai natural. Principiile călăuzitoare se condensează în ideia principală, nu se trunchiază sacadat. Astfel vom începe a arăta pe rând ce reprezintă fiecare principiu al catehizării, exemplificându-l, pe cât este cu putință, cu fragmente din cateheza patristică pentru adulți.

a) **Principiul teologic-biblic.** În cadrul principiului teologic-biblic al catehizării în dezvoltarea ideii principale, ne ferim de a ne mulțumi cu definiții teologice, rămânând la noțiuni abstracte pentru cele cuprinse în ideia principală. Suntem preocupați mai mult de a reuși să satisfacem, pe lângă rațiune și virtuțile teologice, credința, nădejdea și dragostea creștinului, ca atitudini sufletești necesare, ideale și posibile, spre a putea ridica sufletul auditorului, dincolo de puterea rațiunii, pentru a putea desprinde, prin credință și dragoste, elementele spirituale ale Divinității, relevate și așternute pe paginile Sfintei Scripturi. Fiindcă materialul biblic folosit din Sf. Scriptură ne vine pe calea revelației, iar revelația presupune din partea noastră o trăire teologică. Folosind luminile învățăturilor date de Domnul Hristos, ca suprem «Dascăl» și «Indrumător», aplicăm «Hristocentrismul» teologiei patristice, pentru a strânge într'un contur luminos elementele necesare asimilării noțiunii din ideia principală, îndreptându-se către «Izvorul cunoașterii», — Sfânta Scriptură. Cunoașterea atunci este deplină și-și poate atinge scopul, când prin istorisirea adevărului din ideea principală, spri-

jiniți pe textele biblice ale Sf. Scripturi, am început să facem sufletul să creadă, crezând să nădăjduiească și nădăjduind să înceapă să iubească. Astfel, respectând fondul principiului teologic-biblic în istorisirea ideii principale, putem face ca adevăratul creștin să aibă o credință conștientă, o nădejde justificată și o iubire întemeiată pentru Domnul Hristos și viețuirea sa creștinească.

Numai un aspect al credinței, dezvoltat de Sf. Ciril, prin această idee principală, ne poate arăta câte texte biblice a întrebuițat și toate având la bază aceeași temă a credinței. Prin urmare, accentul acesta hristocentric în cadrul principiului teologic-biblic al catehizării, pe ideea principală, corespunde nu numai metodei patristice, ci și cerințelor vremii noastre, când prin cateheză urmărim să imunizăm sufletul ortodox, spre a nu mai fi primejduiți de contagiunea propagandei secrete, cu false interpretări biblice. Iar folosirea textelor biblice spre documentare revelată a ideii principale, nu ne împiedică, ci ne impune ca în narațiune să avem repercusiuni și în cadrul celorlalte principii de catehizare. Documentarea cere spontan intuirea rațională, aprofundarea psihologică, religioasă și exteriorizarea prin atitudini de acțiuni creștine sociale. Deci nu este obligatoriu să se folosească în mod arid numai textele biblice unul după altul, fără încadrarea lor prin corelație cu celelalte principii.

b) Principiul pedagogic-creștin. Spre a putea ușura dificultățile abstracțiunilor cu caracter teologic biblic în ideea principală, dezvoltată prin istorisirea noastră și spre a putea populariza o noțiune abstractă, ținem seama de toate binefacerile pe care ni le-a dat experiența pedagogică a tuturor marilor pedagogi, în fruntea cărora rămâne tot supremul «Pedagog», Domnul Iisus Hristos. Astfel catehetul, cu atitudine de «bunătate», de «dragoste» și «blândete», apreciind puterea de «înțelegere a ascultătorilor», «nivelul de rațiune», de «gândire», de «judecată», de «imaginație», de «reflecțiune», căutând să respecte «claritatea» în expunere, folosește, pe cât îi stă în putință «intuiția externă», spre a putea păși la «intuirea interioară» a adevărului, înfățișat în ideea principală. În acest scop, catehetul folosește

pentru ilustrarea ideii, nu numai texte corespunzătoare din Sf. Scriptură, dar și pasagi de texte corespunzătoare din rugăciunile clare și luminoase ale Bisericii, din cărțile de ritual, spre a se convinge auditorul că ritualul Ortodoxiei stă pe temeiul Sfintei Scripturi. Folosește icoanele din Biserică, potrivite cu tema, ca vădită ilustrare a noțiunilor. Asociază la toate acestea și exemple și comparațiuni din cadrul vieții creștine trăite de ascultători, pentru a face adevărul abstract să devină mai concret, mai popular, mai intuit și prin vederea ochiului și prin desprinderea din trăirea vieții obișnuite, adică respectarea cu precădere a condițiilor pe care trebuie să le îndeplinească intuiția. Principiul acesta intuitiv ne-a fost exemplificat în mod clasic prin pildele Domnului Iisus Hristos. Sf. Ioan Hrisostom rânduia îndrumările educației creștine pentru copii și pe capitolele celor cinci simțuri ale vieții, prin care se poate intui o îndrumare educativă. Vom expune un mic fragment, ca exemplu, de respectarea principiului pedagogic creștin și sub raportul acestei intuiții, extras din cateheza Sf. Ciril, Arhiepiscopul Ierusalimului, privitoare la explicarea articolului din Simbolul de Credință, la cuvintele «Domnul Iisus Hristos»: «In adevăr, iubiților, multe sunt mărturiile despre Hristos; Tatăl din cer mărturisește despre Fiul (Matei XVII, 5; Marcu IX, 7; Luca IX, 35). Mărturisește Duhul cel Sfânt, care s'a pogorît trupește, în chip de porumbel (Matei III, 16-17; Marcu I, 10; Luca III, 22; Ioan I, 32). Mărturisește Arhanghelul Gavriil care a binevestit Mariei (Luca I, 28—38). Mărturisește fericitul loc al ieslei (Luca II, 7). Mărturisește Egiptul, care a primit pe Domnul, cu trupul, pe când era încă tânăr (Matei II, 14). Mărturisește Simeon, care l-a primit în brațe și a spus: **«Acum liberează pe robul tău Stăpâne, după cuvântul tău, în pace, că văzură ochii mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea tuturor popoarelor»** (Luca II, 25—31). Mărturisește despre el și profetița Ana, prea evlavioasa văduvă și ascetă (Luca II, 36—38). Mărturisește Ioan Botezătorul (Ioan I, 15; Matei III, 11; Marcu I, 7-8; Luca III, 16), cel mai mare între profeți, începătorul Noului Testament, care unește în el cele două Testamente, pe cel Vechiu și pe cel Nou. Dintre râuri mărturisește Iordanul (Matei III, 13; Marcu I, 9; Luca III, 21). Dintre mări mărturisește marea Tiberiadei

(Ioan VI, 1). Mărturisesc orbii. Mărturisesc șchiopii. Mărturisesc morții înviați (Matei XI, 5)... Mărturisește vântul, care a încetat când i s'a poruncit (Matei VIII, 26-27). ...Mărturisește Sf. lemn al crucii, văzut de noi până astăzi, care de aici a umplut aproape întreaga lume, prin cei care au luat cu credință câte o bucată din el. Mărturisește finicul cel din vale, ce a dat stâlpările copiilor care au întâmpinat pe Domnul, atunci, cu strigăte de osanale (Ioan XII, 13). Mărturisește Ghetsemani (Matei XXVI, 36), care arată pe Iuda celor care se gândesc la cele petrecute atunci. Mărturisește această Sf. Golgotă (Matei XXVII, 33), care se înalță deasupra orașului ce se vede de aici. Mărturisește mormântul sfințeniei și piatra care se află până astăzi» (Matei XXVII, 60), (Cateheza X, Cap. XIX).

Cuprinsul acestui fragment, luat ca exemplu din cateheza Sf. Ciril, ne devine explicabil, când știm că această cateheză s'a ținut de marele Părinte bisericesc în cetatea Ierusalimului. Era firesc deci să folosească elementele geografice ale țării sfinte, precum și toate locurile și obiectele din vecinătate, pe care catehumenii le puteau vedea și personal. Este interesantă această intuire armonizată și sub raport biblic și sub raportul persoanelor mărturii și sub raport geografic și sub raport intuitiv general. Reflectând la cele cuprinse în acest exemplu, ne putem da seama câtă atențiune trebuie să dăm catehezei în Biserică, spre a folosi tot ce este necesar și cu puțință din elementele pe care le avem la îndemână în acest scop, ca mijloace intuitive: Sf. Scriptură, cartea de ritual respectivă, icoana, harta geografică la tineri, exemple, comparațiuni, etc.

c) **Principiul psihologic-religios.** Pornind dela preocuparea de a clarifica ideea principală în lumina Sf. Scripturi, cu atitudine și mijloace pedagogice, tindem să o facem trăită și sufletește, sub raportul psihologic-religios, cu înclinarea apoi către elementul moral-social din viața creștină de pe pământ. Astfel simțim trebuința, de a angaja mai departe puterile sufletesti în domeniul «sentimentului religios», al trăirii «evlaviei», al trăirii «credinței religioase», al «conștiinței religioase», ca și al «conștiinței morale-creștine». Comorile acestea, puse de Dumnezeu în sufletul omului, trebuie apreciate, valorificate și puse în

acțiune de reală trăire. De aceea, după ce ne-am ridicat cu sufletele către înălțimile teologice, pe aripile spirituale ale virtuților teologice, sprijinindu-ne pe mijloacele pedagogice, tot pe ele ne sprijinim trecând către viața creștină socială, prin angajarea trăirii acordului dintre conștiința religioasă și conștiința morală, care-și au unitatea și în structura interioară psihologică a omului și în structura elementelor ideilor principale din tratare. Spre exemplu, acordul sentimentului religios al evlaviei creștine și cu iubirea divinității și iubirea omului îl putem vedea recomandat și în Epistola primă a Sf. Apostol și Evanghelist Ioan: **«Tot cel ce iubește dela Dumnezeu e născut și cunoaște pe Dumnezeu. Cine nu iubește, acela n'a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire»** (I Ioan IV, 8). **«Tot cel ce crede, că Iisus este Hristosul, dela Dumnezeu e născut și tot ce iubește pe cel ce a născut, iubește și pe cel născut din el. De iubim pe copiii lui Dumnezeu, aceasta o cunoaștem din aceea, dacă iubim pe Dumnezeu și păzim poruncile Lui»** (I Ioan V, 1-2). În cadrul principiului psihologic religios ne ajută mult și rugăciunea și cântarea religioasă obștească, în care vibrează coarda sufletească a evlaviei, a iubirii lui Dumnezeu și a iubirii creștine, ce o traversează în legătură cu tema. Astfel, treptele psihologice din planul de altă dată sunt trăite și aici, dar psihologic religios și paralel cu fiecare idee principală, conducându-se alternativ ca trăiri sufletești, dinamizând sufletul. Cu acest potențial psihologic-religios se poate păși la acțiunea vieții creștine, în domeniul moral-social. Spre exemplu în cateheza XVII, în care Sf. Ciril al Ierusalimului tratează despre Sf. Duh, tinde a atinge și această coardă sufletească, exprimându-se: **«Totuși cercează-ți sufletul, nu arunca mărgăritarele înaintea porcilor»** (Matei VII, 6). Dacă ești fățarnic, acum oamenii te botează, dar Duhul nu te botează! Dacă te apropii cu credință, oamenii slujesc ritualului văzut, iar Duhul îți dă ceea ce nu se vede. Vii la o mare încercare, la o mare înrolare de ostaș, care ține un ceas. Dacă vei pierde, răul nu se mai poate îndrepta» (Cap. XXXVI). Deci, marele părinte bisericesc apreciază pe drept cuvânt această stare de trăire psihologică religioasă a catehumenului. Fiindcă pentru primirea unei Sf. Taine, oricare ar fi, nu este suficientă numai ideea memorizată, nici mărturisirea formală, nici

numai oficierea ritualului, ci are mare importanță această stare psihică-religioasă. Adică ceea ce punem ca obligatoriu sub raport dogmatic, sprijiniți pe învățăturile Sf. Scripturi, trebuie să realizăm prin pregătire catehetică, în practica noastră educativă. Altfel suntem sub toată critica celor care ne acuză de formalism, ritualism, dogmatism steril, cum se încearcă a se afirma de către sectele religioase.

d. Principiul moral-social. Prin acest principiu aplicăm la viața creștină trăită noțiunile din ideea principală, pe care o desvoltăm. Cu alte cuvinte, nu lăsăm ideea principală în abstract, spre a satisface nu numai rațiunea, gândirea și credința religioasă în vag, ci a satisface și cerințele conștiinței morale, pe terenul real de viață creștină. Aceasta a fost preocuparea Mântuitorului, în toate învățăturile și exemplele date, pornind de la cele mai multe ori chiar de la acțiune la idee. De aceea, principiul moral-social poate să preceadă foarte justificat celorlalte principii ale catehizării, cunoscându-se concepția Ortodoxiei, că mijloacele de mântuire sunt: «Credința și faptele». Cea mai mare poruncă a lui Dumnezeu este iubirea față de Dumnezeu și față de oameni (Matei XXII, 37—39), exemplificată și localizată ulterior prin cunoscuta pildă a Samarineanului milostiv (Luca X, 25—27). Acțiunea practică a virtuții iubirii este prezentată categoric de Domnul Iisus Hristos, în corelație obligatorie cu împlinirea în viața morală creștină: «Din această voi cunoașteți că-Mi sunteți ucenici, de veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 35). În spiritul acestor învățături și exemple pilduitoare ale Domnului Hristos, a scris Sf. Apostol Iacov epistola sa sobornică, unde putem citi: «Credința dacă n'are fapte, este moartă de sine însăși. Dar va zice cineva: Tu ai credință, iar eu am fapte; arată-mi credința ta fără fapte și eu îți voi arăta credința mea din faptele mele. Tu crezi că Dumnezeu este unul; bine faci; dar și dracii cred și se cutremură. Vrei să înțelegi, om deșert, că credința fără fapte este moartă?» (Iacov II, 17—20).

Acesta este deci justificarea firească a principiului moral-social în catehizare. Iar faptul că fiecare idee principală trebuie să respecte cadrul acestui principiu, duce la împlinirea acordu-

lui dintre virtutea teologică și virtutea morală creștină, ce se poate aplica prin: «bărbăție», «dreptate», «înțelepciune», «cumpătare», «smerenie», «dărnicie», «blândețe», «sânguință», «dragoste», «bunătate».

Visarion Grigorevici Belinski (1811—1848), părintele pedagogiei ruse moderne, animat de umanism, vede în omenie ideea conducătoare a întregii activități educative: «Respectând față de numele de om, o dragoste nețărmurită pentru om, doar fiindcă este om, indiferent de personalitatea și naționalitatea lui, de confesiunea sau de rangul lui, chiar de demnitatea lui personală, cu un cuvânt, o dragoste nemărginită și un respect nelimitat față de omenirea întreagă, chiar când e vorba de cel din urmă membru al ei... trebuie să fie elementul firesc, aerul, viața omului» (Istoria Pedagogiei, op. cit., p. 186).

Un exemplu patristic desprins din cateheza XII a Sf. Ciril, în care tratează o temă abstractă despre întruparea Fiului lui Dumnezeu, ne arată accentul acestui principiu moral-social al catehizării în desvoltarea ideii principale: «Să cunoască fecioarele cununa viețuirii lor! Să cunoască și tagma monahilor slava curăției, căci aici, noi bărbații nu suntem lipsiți de vrednicia curăției!... Toți alergăm deci, cu ajutorul lui Dumnezeu, pe drumul curăției, tineri și fecioare, bătrâni împreună cu cei mai tineri. Să nu ne dedăm la desfrânări și să laudăm numele lui Hristos. Să nu ignorăm slava curăției. Cununa este îngerească, iar fapta este supraomenească. Să avem grije de trupuri, care au să strălucească ca soarele (Matei XIII, 45). Să nu ne întinăm trupul, care este atât de important și atât de mare, pentru o mică plăcere. Păcatul se săvârșește în scurt timp, dar rușinea este de lungă durată și veșnică. Cei care trăesc în curăție sunt îngeri care trăiesc pe pământ. Fecioarele au partea lor cu Fecioara Maria. Să fie alungată orice înfrumusețare, orice privire vătămătoare, orice umblet ademenitor, orice podoabă și orice parfum care trezește plăcerea. În toate faptele parfum să fie rugăciunea cea bine mirositoare, săvârșirea celor bune și sfințirea trupurilor, ca să spună Domnul născut din Fecioară și despre noi, bărbații, care trăim în curăție și de femeile care se încununază: «voi locui în ei și voi umbla și le voi fi Dumnezeu

și ei îmi vor fi mie popor». (II Corinteni VI, 16)». Prin urmare vedem condensându-se în desvoltarea unei idei principale efectul principiului moral social. De fapt acest principiu corespunde și menirii esențiale a catehezei, de a contribui efectiv și practic la educația morală creștină, care și-a avut loc de întâietate în cateheza primară, chiar ca pregătire prealabilă spre a putea da roade semințele învățăturilor evanghelice semănate în suflete. Căci, precum scrie Marx: «Creștinismul a fost la nașterea sa o mișcare a celor asupriți, el a luat poziție, la început, ca religie a robilor și libertilor, a celor săraci și a celor lipsiți de drepturi, a popoarelor biruite sau risipite de Roma. De aceea creștinismul este persecutat ca orice mișcare de massă, mai ales că propagă ideea egalității tuturor oamenilor, chiar dela apariția lui». (Istoria Pedagogiei, Editura de Stat, 1949. Educația bisericească în prima epocă a feudalismului, p. 59). Este explicabil pentru ce Clement Alexandrinul privește în scrierea sa «Pedagogul» atitudinile adevăratului creștin în marea problemă socială, sub toate aspectele.

Luat deci în parte, fiecare principiu al catehizării, vedem că în adevăr corespunde și structurii catehezei, pe care am cercetat-o la început și cerințelor ideii principale din cateheză, de a-și putea împlini adevărata menire. Prin principiul catehizării se poate vedea distinsă cateheza de omilie, nu numai ca definiție, nu numai ca program, dar și ca metodă în fond, pentru împlinirea menirii pe care o are. Astfel conchidem la această parte a principiilor catehizării că, întocmind planul cu atențiune în cadrul elementelor catehezei, rânduind ideile principale și trecându-le printr'o vibrație a coardelor principiilor catehizării, putem ajunge la o melodie de interiorizare creștină, convingătoare, luminătoare, edificatoare, pioasă, vie dar și de exteriorizare, prin determinări și hotărâri ferme în acțiuni morale creștine. Astfel se poate remarca într'o unitate organică, fără a se confunda, ci îmbinându-se armonice, «**educația morală-creștină**» cu «**educația cunoașterii adevărului**» și «**educația evlaviei ortodoxe**», prin trăirea religioasă integrală a sufletului omenesc, ca ecou al Evangheliei Domnului Hristos, în care Sfinții Părinți prin cateheza ortodoxă au desprins: «**Calea, Adevărul și Viața**» (Ioan XIV, 6).

PLANUL

Cateheză pentru adulți. — Cântare creștină liturgică.

„Câți în Hristos v'ați botezat, în Hristos v'ați și îmbrăcat“ Galateni III 27

Părțile Catezezei	Ideile principale	Principiul teologic-biblic	Principiul pedagogic creștin	Principiul psihologic-religios	Principiul moral
Introducere:	Observăm că la Sf. Liturghie, în anumite zile de mari sărbători, se cântă înainte de cetirea Apostolului, în loc de „Sfinte Dumnezeule“, o cântare deosebită și anume la: Învierea Domnului, Săptămâna luminată, Duminica Pogoririi Sf. Duh, Nașterea Domnului, Botezul Domnului și Duminica Floriilor.				
Anunțarea :	Vom căuta să vedem ce a înțeles Sf. Apostol Pavel, când a scris către Galateni : „Câți în Hristos v'ați botezat, în Hristos v'ați și îmbrăcat (III 27).				
	I. Botezați în Hristos	Domnul Hristos prin răstignirea Sa pe Sf. Cruce a șters puterea păcatului strămoșesc. Trei zile a stat Domnul Hristos în mormânt, de trei ori suntem și noi afundați în apa sfințită a Sf. Botez : Romani VI, 2-4; Coloseni II ,12-13.	Textul dela trei serii de rugăciuni ale lepădării catehumenilor de păcate. Cele trei serii de mărturisiri ale Simbolului de credință, de uniri și închinări lui Hristos. Textul din Apostolul dela Botez.	Moartea păcatului în adâncul sufletului omenesc. De aceea botezul creștin a fost premers de botezul pocăinței.	Prin Botez trecem într'o etapă superioară în viața umană pe pământ, sub raportul vieții morale creștine.

Tratarea	2. Imbrăcați in Hristos	Instituirea dată de Domnul Hristos. Ma- tei XXVII -19; Marcu XVI, 15-16; Luca XXIV, 47; Botezul aduce renaștere. Ioan III, 3-5. Imbrăcarea in Hris- tos; Galateni III, 27; Romani VI, 5-11.	Textulcelor două ru- găciuni după afun- darea prin Taina Sf. Botez din Aghias- matar, plus rugă- ciunea tainică și cu- vintele stropirii. Tex- tul cântării, la oco- lirea cristelniței, îna- inte de Apostol la Botez.	Starea sufletească de ușurare, după alun- garea și ștergerea păcatului strămo- șesc. Sentimentul creștinului cu suflet curat, vrednic de harul lui Hristos. Conștiința curată a creștinului la Sf. Altar al Bisericii.	Acțiunile mari au trebuință de suflete mari și curate. Re- nașterea sufletească aduce renașterea vieții morale.
Asocierea	Căți in Hristos se botează se și imbracă întru Hristos, dacă implinesc condițiunile Botezului adevărat in Hristos. Iar cei botezați, sunt datori să-și păstreze imbrăcămintea cea nouă întru Hristos, când vin la Biserică, ca și in restul vieții lor de toate zilele.				
Generalizare	Cântarea creștină a Botezului și a imbrăcării in Hristos ne chiamă in zile mari la retrăirea sufletească a vredniciei, cu care am fost dăruți, de a avea imbrăcămintea lui Hristos și a purta numele lui Hristos, ca buni creștini.				
Incheere	Să ne străduim a păstra curată și neintinată imbrăcămintea lui Hristos, pe care am primit-o la taina Sf, Botez, in toate zilele vieții.				

III. Personalitatea catehetului. După ce am privit structura și menirea catehezei ortodoxe, precum și principiile călăuzitoare ale catehizării, trecem mai departe la personalitatea catehetului. Catehetul trebuie privit și sub raportul vocației și sub raportul pregătirii și sub raportul împlinirii în viața pastorală a pregătirii teologice pe care o are. De aceea însuși Sf. Apostol Pavel, care a făcut să se nască atâtea suflete noi prin Evanghelie, mărturisea greutatea acestei misiuni, când scria Corintenilor: **«Căci de ați avea mii de învățători, părinți nu aveți mulți, căci în Hristos Iisus eu v'am născut prin Evanghelie»** (I Corinteni IV, 15). Și tocmai această naștere de suflete din nou prin Evanghelie este misiunea catehetului, spre a le putea face vrednice de nașterea din Duh, prin Sf. Taine. De aceea catehetul trebuie să fie în primul rând o personalitate religioasă-morală creștină. Precum afirma Clement Alexandrinul, catehetul pedagog, după chipul Mântuitorului, adevăratul om care răspândește sămânța Cuvântului lui Dumnezeu, este în același timp un mare creator și un mare reformator de suflete, reînnoind totodată pentru mântuire omul, pe care-l catehizează (Stromate VII, cap. IX). Fiindcă examenul activității catehetului se dă înaintea lui Dumnezeu, nu a camenilor. Așa priveau problema aceasta cu multă evlavie și teamă, când scriau despre «preoție» marii Părinți bisericești, Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Grigore Teologul, dându-și seama de marea lor răspundere înaintea lui Dumnezeu. De aceea catehetul cu sufletul pătruns de fiorii credinței creștine și de înalta sa chemare, de greutățile sale, precum afirma Sf. Grigore Teologul, într'una din cuvântări, cere ajutorul lui Dumnezeu, căci instruirea unei bune învățături este înaintea lui Dumnezeu și a Sfinților, întocmai ca o jertfă bine primită, ca și săvârșirea upei Sf. Taine de către preoți. Numai această latură de privire a personalității catehetului, poate să ne dea prilejul unor capitole întregi de reflecțiune.

Renumitul pedagog rus C. D. Ușinschi (1824—1870), care aprecia cele trei capitole la baza educației, Religia, poporanismul și știința, le vedea trăind numai prin individualitatea pedagogului: «Educatorul care vine la nivelul succesului actual al educației se simte membru activ, viu, al marelui organism, care luptă împotriva ignoranței și viciilor omului, un intermediar în-

tre ceea ce a fost nobil și înalt în istoria omenirii și generația nouă, păzitorul principiilor sfinte ale oamenilor, cari au luptat pentru adevăr și bine. El se simte ca o verigă între trecut și viitor...» (Istoria Pedagogiei, p. 195).

1. Catehetul trebuie să fie în primul rând un credincios convins la Hristos și un convingător la Creștinism. Pentru a fi convertitor de suflete catehetul trebuie să fie el însuși mai întâiu convertit la Hristos. Numai un suflet cald, a cărui gândire, simțire și voință, sunt închinare Domnului Hristos, poate să încălzească și alte suflete și să le aducă la înălțimea lui Hristos. Credința, nădejdea și dragostea creștină trebuiesc a fi trăite în primul rând de catehet. Ce înțeles adânc au pentru catehet cuvintele Sf. Apostol Pavel din epistola către Galateni, unde și recunoaște rătăcirea trecutului de odinioară! Iar după această recunoaștere în aceeași epistolă își mărturisește starea sa sufletească cea nouă de convertit în Hristos: **«Răstignitu-m'am împreună cu Hristos și de acum nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine. Și dacă trăiesc acum în trup, trăiesc prin credința în Fiul lui Dumnezeu, care m'a iubit și s'a dat pentru mine»**. (Galateni II, 20). Numai cuvintele dintr'un asemenea suflet pot să pătrundă adânc în inimile celor ce-l ascultă. Convertirea Sf. Justin dela filosofie la Creștinism ne-a putut da cele mai frumoase apologii, spirit convertitor pe care-l putem vedea în operele tuturor marilor apologeți creștini. Convertirea lui Clement Alexandrinul, filosoful și pedagogul, ne-a putut da tainele de catehizare primă pentru păgâni, ale «Protrecticului», opera sa. Lucru care se poate spune despre toți marii dascăli și ierarhi ai ortodoxiei. Numai urmărind firul vieții Sf. Ioan Gură de Aur, care ne arată un suflet de aur, care renunță la favoruri imperiale prietene cu păcatul, pentru a-și lua drumul exilului și al morții în suferințe, sub lacrimile de despărțire ale credincioșilor, care-i mai obținuseră o grațiere, ne conving de forța educatoare a unui pedagog pilduitor. După cum confesiunile personale scrise și rămase nouă dela fericitul Augustin, cercetate și meditate ne pot da mari îndrumări asupra fondului de critică și autocritică, pe care trebuie să și-o facă însuși catehetul educator de suflete. Căci numai Sfinții au putut crea suflete de sfinți și teologii convinși cu adevărat pot să ne dea în

preoția lor suflete cu adevărat convinse la Creștinism prin catehizare.

2. Catehetul trebuie să fie un bun pedagog creștin. Pentru a fi pedagog creștin preotul catehet trebuie să fie pătruns de spiritul supremului Pedagog Iisus Hristos. Bun psiholog și călăuzit de virtutea iubirii în spiritul Sf. Apostol și Evanghelist Ioan, pentru Dumnezeu, pentru om, pentru popor. Un asemenea suflet iubitor de om și de binele vieții lui spirituale poate să treacă peste multe greutăți întâmpinate în misiunea sa catehetică, precum spunea Sf. Apostol Pavel despre puterea iubirii: «**Dragostea rabdă mult și se milostivește, dragostea nu pismuește, dragostea nu se trufește, nu se mândrește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale foloase, nu se mânie, nu se gândește la rău, nu se bucură de nedreptate, se bucură de adevăr: ea toate le acoperă, toate le nădăjduște, toate le rabdă**». (I Corinteni XIII, 4—7). În spiritul acestei iubiri creștine Clement Alexandrinul vede desprinsă metoda «Pedagogiei Cuvântului» (Pedagogul, Lib. I, cap. IX). Copilul, tânărul, adultul, sunt etape de înțelegere a îndrumării sufletești, cum spunea fericitul Augustin în scrisoarea sa: «**Despre catehizarea celor neinstruiți**». Inșăși cloșca își schimbă glasul ca mamă, își întinde aripile și chiar un singur bob de grâu îl fărâmițează cu ciocul și-l împarte la pușorii săi, din dragostea pe care o are pentru a-i crește. Insuși termenul de «Pedagog» înseamnă educator, crescător sufletesc al copilului. Se păstrează însă și pentru educarea celor mari, fiindcă precum spunea Clement Alexandrinul, și oamenii în vârstă sunt tot copii și nevârstnici înaintea lui Dumnezeu, Tatăl tuturor. Catehetul fiind iubitor al credincioșilor nu poate să-i lase în bigotism și analfabetism religios, ci ca un bun părinte educator, nu se mulțumește numai cu chemarea la slujbe religioase, ci-i primește și-i adună în comunitatea Bisericii și-i educă în toate cele ale vieții lor religioase morale creștine. De aceea preoția este, nu numai cea mai mare iubire pentru Hristos, dar cere dela preot un suflet mare, iubitor al omului și al popoului.

3. Catehetul trebuie să fie un bun dascăl creștin. De aceea trebuie să cunoască în primul rând cuprinsul cărților Sf. Scripturi. Catehetul învață și luminează sufletele ca trimis al Dom-

nului Hristos, care singurul este supremul învățător și ne-a dat lumina cea adevărată: **«Eu luminez am venit în lume, ca tot omul cel ce crede în Mine să nu rămână în întunec.** (Ioan XII, 46). Lumina lui Hristos luminează tuturor, spune Biserica prin graiul preotului în noaptea Sf. Invieri. Nu numai prin luminile de ceară, ci în sufletele credincioșilor se află și lumina cateheselor, pe care le-au primit în timpul de pregătire duhovnicească prin catehizare, în postul Sfințelor Paști. Noi avem marele privilegiu pentru generația noastră, de a avea Sf. Scriptură, în limba poporului, de a avea interpretarea Sf. Scripturi, făcută cu multă trudă și înțelepciune de către marii Dascăli și Părinți ai Ortodoxiei. Câte păcate nu-și poate lua asupra sa preotul care oficiază Sf. Taine credincioșilor săi, fără să le lămurească sensul acestor suflete ce le primesc. Aceasta este tradiția ortodoxiei. De aceea în ziua cinstirii marilor Dascăli și Ierarhi ai Ortodoxiei, se citește la Sf. Liturghie ca reflex omagial al activității lor, Evanghelia, în care se oglindește împlinirea misiunii lor, dăruită prin Sf. Apostoli: **«Voi sunteți lumina lumii. Cetatea care este așezată pe vârf de munte nu poate să se ascundă: și lumânarea aprinzându-se, nu se pune sub vas, ci în sfeșnic și luminează tuturor celor din casă. Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor...»** (Matei V, 14-15). În convingerea acestei misiuni, marii Ierarhi ai Ortodoxiei și-au făcut un prestigiu de a fi Dascăli ai credincioșilor. Astfel Sf. Ioan Hrisostom, care vorbea din treapta de jos, de lângă popor, din fața Sf. Altar și-a făcut o preocupare de adevărată preoție dascălească, explicând întregul cuprins al Sf. Scripturi pe înțelesul credincioșilor. Una din cele mai reprezentative figuri din ierarhia Bisericii Ortodoxe Române și anume Mitropolitul Grigore IV Miculescu a fost onorată cu supranumele de «Dascăl»; tocmai pentru motivele acestea, de a fi luminat poporul prin preoți bine pregătiți, cari la rândul lor prin misiunea de cateheți să fie buni dascăli ai credincioșilor. Deci treapta de «dascăl», ajunsă în înțelesul cunoscut de cântăreții noștri, trebuie ridicată din nou la prestigiul pentru preotul catehet.

4. Catehetul trebuie să fie un bun **educator religios**. Pentru a fi educator religios, trebuie să fie în primul rând un ales preot al lui Hristos, să aibă sufletul plin de evlavie creștină, din care

să emane și evlavia credincioșilor săi. El se roagă împreună cu credincioșii și trebuie să-i îndrumeze în această atitudine de rugăciune, în primul rând prin propriul său exemplu. Ori câte merite ar avea de dascăl și pedagog, catehetului nu trebuie să-i lipsească evlavia bisericească. Creștinul o simte, o trăește și o apreciază. Rugăciunile, cultul divin, cultul liturgic și toate sfințele Taine îl cer catehet, nu un simplu artist al formei și al mișcărilor exterioare după tipic, ci și un suflet pios și vrednic de a implora harul lui Dumnezeu pentru sufletele credincioșilor. Sufletul catehetului preot este cel ce aprinde scânteia evlaviei în sufletele credincioșilor, spre a avea ambianța educativă religioasă necesară catehezei. Evlavia transpiră nu numai din rugăciune, dar și din gândirea vorbirii la cateheze, din exprimare, din gesturi. Așa ne explicăm pentru ce marii «Dascăli ai Ortodoxiei», ne-au putut fi și alcătuitori de rugăciune, rânduitori ai Sf. Liturghii, alcătuitori de imnologii religioase în cărțile noastre de ritual.

5. Personalitatea morală-creștină a catehetului pecetluște prin verificarea văzută a celorlalte calități, pe care trebuie să le aibă catehetul. Certarea îndelungă și muștrarea profundă, pe care Domnul Hristos o făcea fariseilor, formalști în exterior și putrezi în interior, ne este redată pe larg în cuprinsul unui capitol întreg al Sf. Apostol și Evanghelist Matei, ca ceva complet în afară de spiritul creștin al preoției lui Hristos (Matei XXIII, 1-36). Partea pozitivă, pe care o dorește Domnul Hristos dela noi cateheții, ne-o exprimă chiar la începutul Evangheliei: «**Cel ce va face și va învăța și pe alții să le facă, acela mare se va chema întru împărăția cerurilor**» (Matei V, 19).

De aceea, însăși Ortodoxia a putut avea mulți Dascăli creștini, dar puțini Părinți bisericești și putem spune întreg creștinismul. Așa cum spunea și Sf. Apostol Pavel, că pot fi mulți Dascăli, dar puțini Părinți. Preotul catehet prin moralitatea sa creștină confirmă și celelalte calități, pe care am văzut că trebuie să le aibă.

6. Zelul apostolic al catehetului încununează toate celelalte calități, întrucât prin zelul său poate să valorifice toate calitățile în slujba lui Hristos și a poporului. Fiindcă școala creștină a catehetului nu este școala teologică teoretică, pentru a-l for-

ma, ci școala creștină practică a catehizării copiilor, tinerilor și adulților din parohia sa la Biserică. Pornind dela începuturi modeste, prin persistența muncii și a dragostei pentru popor, poate să ajungă la mari și reale progrese. Oricât de mare și adâncă ar fi o apă, dacă stă pe loc, prinde elemente murdare la suprafață, pe când pârâul de munte deși mic, curge limpede la vale printre cele mai prăpăsticase stânci. Iar fierul plugului numai în brazda aratului se spală de rugină. De aceea personalitatea catehetului cu studii frumoase, cu calități alese, trebuie dublată cu preocuparea de a avea în fiecare săptămână un program de catehizare, în cadrul unui plan de lucru pe întreg anul bisericesc. Sub acest raport ne privesc direct și indirect pentru actualitate cuvintele Sf. Apostol Pavel către ucenicul său Timotei: «Propovăduiește cuvântul, stăruiește asupra lui în toate împrejurările, prielnice și neprielnice... căci va fi o vreme când oamenii nu vor primi învățătura cea sănătoasă, ci-și vor alege învățători după poftele lor ca să le gâdile auzul și-și vor întoarce urechile dela adevăr și se vor lua după basme. Tu însă fii veghetor în toate, suferă supărările, fă lucrul Evanghelistului, îndeplinește-ți slujba ta». (II Timotei IV, 2-5). Este vremea să recunoaștem ca profetice cuvintele Sf. Apostol Pavel, la care trebuie să răspundem cu tot zelul de buni cateheți.

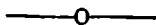
Astfel privind numai în linii generale, dar esențiale, problema catehezei, a catehizării și a catehetului, putem înțelege deopotrivă marea și nobila sarcină, ce ne revine în catehizarea poporului dar și greaua răspundere pe care o avem de a o putea duce la îndeplinire. În cadrul unei asemenea serioase preocupări vom desfășura mai departe în programul activității noastre exercitării catehizării. Cu aceste preocupări și în asemenea hotărâri ne plecăm frunțile și implorăm ajutorul Celui de sus, ce ne-a trimis, rugându-ne pentru ajutor împreună cu marele catehet, Clement Alexandrinul, rostind cuvintele de rugăciune, cu care-și încheie opera sa Pedagogul: «Dă-ne nouă celor ce urmăm poruncile Tale, să desăvârșim asemănarea chipului Tău și să simțim, după putere, că Duh e Dumnezeu... și însuți hărăzește-le toate, celor ce petrec în pacea Ta, ca să străbată fără băntuire valul păcatului să fie purtați pe cer senin cu înțelepciunea cea

negrăită. Iar după ea rânduindu-ne pe noi în locul său în slujba Bisericii, Pedagogul însuși ne-a încredințat Cuvântul învățătoresc și a toate văzător. Ajunși aici, să înălțăm Domnului laudă cu prinos de mulțumire dreaptă pentru aleasa lui pedagogie:

«Pe copiii cei nevinovați,
Adună-i să-ți ridice cântare,
Copiii, Hristoase, în cor,
In seninul glasului lor.
Te laude în cuget, curați,
Te cânte în adâncă rugare,
Căci Tu le ești Invățător».

BIBLIOGRAFIE

1. *Sfânta Scriptură* a Vechiului și Noului Testament.
2. *Istoria Pedagogiei*, Editura de Stat, 1949.
3. *Catehezele* Sf. Ciril Arhiepiscopul Ierusalimului, vol. I-II, traducere de D. Fecioru.
4. *Pedagogul* lui Clement Alexandrinul, traducere de prof. Ștefănescu.
5. *Dogmatica* Sf. Ioan Damaschin, traducere de D. Fecioru.
6. *Pedagogia creștină ortodoxă*, de Pr. M. Bulacu.
7. *Conștiința creștină*, Studiu catehetic după catehezele Sf. Ciril Arhiepiscopul Ierusalimului, de Pr. Mihail Bulacu.

Asistent, Diacon ENE BRANIȘTE:

PARTICIPAREA LA LITURGHIE
ȘI
METODE PENTRU REALIZAREA EI

Partea întâia

INTRODUCERE ȘI ISTORIC

I.

CE INSEAMNA «PARTICIPARE ACTIVĂ» LA LITURGHIE?

În atitudinea credincioșilor noștri față de sfânta liturghie — și de cultul divin public în general — deosebim de obicei trei grade sau trepte. În ordine progresivă, distingem:

1. **O atitudine de totală absență** — fizică și sufletească — de indiferență și de ignorare a rostului și importanței sfintei liturghii. Este atitudinea credincioșilor dela periferia Bisericii, a celor care poartă numai de formă numele de creștin și care nu cunosc, nu doresc și nu frecventează niciodată Casa Domnului sau sfintele slujbe oficiate într'însa. Numericeste, aceștia reprezintă marea majoritate a membrilor Bisericii, cel puțin în unele din celulele sau parohiile ei.

2. Pe o treaptă mai sus către idealul soteriologic stă categoria mijlocie, a celor ce manifestă față de liturghie o **atitudine de simplă prezență trupească**. Aceștia sunt cei ce fac act de prezență la sfânta slujbă, dar participarea lor nu e desăvârșită, e o participare pur formală, neactivă. Ei vin la biserică din rutină sau obișnuință, din dorința de a menaja susceptibilitățile «religioase» ale rudelor sau prietenilor, ba uneori chiar din dragoste sinceră, dar neluminată. Numărul acestora e îngroșat cu cei ce intră în sfântul locaș în chip incidental, ocazional și sporadic, atrași de curiozitate, de snobism sau cu scopuri cu

totul altele decât religioase (de pildă, pentru a asculta un cor bun). Toți aceștia, în cazul cel mai bun, urmăresc cu bunăvoință și atenție rânduiala sfântă, dacă nu vorbesc, se plictisesc sau umblă forfota prin biserică. Deși prezenți fizicește la sfânta slujbă, de fapt ei nu «participă» la ea, ci doar «asistă» ca la orice spectacol. Ei nu intuesc decât cel mult partea dinafară a dumnezeieștei liturghii, adică partea ei văzută, ceremonială sau decorativă. De aceea, efectul slujbei asupra lor este foarte redus, dacă nu chiar nul. Ei ies din biserică tot așa cum au intrat, ca și fariseul din Evanghelie.

3. În sfârșit, pe treapta cea mai de sus și mai aproape de perfecțiune stau acei puțini care au ajuns la o **atitudine de participare reală, activă, efectivă**, la sfânta liturghie. Ei reprezintă acea minoritate care constituie elita parohiei, nucleul și punctul de rezistență al Bisericii, mădulele ei vii și fecunde, productive. Aceștia sunt cei care vin la biserică din adevărată râvnă religioasă, adică mânați de o sinceră și profundă nevoie sufletească și care, nu numai că urmăresc cu atențiune și concentrare interioară, cu respect și evlavie, cursul dramei sfinte ce se desfășoară în fața lor, dar se și silesc să pătrundă cu ochii sufletului în inima liturghiei, în tainica acțiune sfântă ce se ascunde sub aparatul ei extern de forme și rituri. Ei se simt și se comportă, deci, față de sfânta slujbă, nu ca simpli asistenți pasivi, ci ca părtași la ea, având un rol activ în acțiunea sacră și — ca atare — se și asociază la ea, trupește și sufletește, întovărășind și imitând pe preot și pe cântăreț (corul), în tot ce se face, se rostește sau se cântă.

Recapitulând, așa dar, caracteristicile noțiunii de **participare activă** la liturghie, trebuie să reținem că ea conține sau presupune trei lucruri mai de seamă, și anume:

1. Întâi de toate **prezență fizică** la sfânta liturghie, adică mergerea la biserică. Dat fiind că liturghia nu se poate săvârși oriunde, ci numai în locașul sfânt, pe altar sfințit și cu antimis, se înțelege dela sine că cine vrea să «participe» la liturghie, o poate face numai în biserică.

2. Pentru o participare reală, adevărată, la liturghie, prezența fizică a credincioșilor în biserică este, prin urmare, obligatorie și indispensabilă. Dar în același timp, ea singură nu este deajuns. Pot foarte bine să fie de față cu trupul la liturghie,

dar să fiu absent și străin de ea, cu sufletul, ca auditor la un spectacol sau la un concert care nu mă interesează sau îmi displace. Pot chiar să urmăresc cu toată atenția ceea ce se petrece în fața ochilor mei trupești, dar fără să înțeleg nimic și fără să mă pătrund sau să mă impresionez de ceva. Sigur că așa ceva nu înseamnă încă **participare activă**. Participarea activă exclude pasivitatea, indiferența și absența sufletească. Ea presupune și implică, dimpotrivă, ca un al doilea element caracteristic, **integrarea personală, conștientă și efectivă, în acțiunea dramei sfinte**, întemeiată pe de o parte pe cunoașterea sau înțelegerea sensului și rostului ei divin, iar pe de alta pe adeziunea sufletească sau alăturarea și conlucrarea benevolă și reală, prin acțiunile, gesturile și stările sufletești pe care le reclamă împlinirea scopului sfintei slujbe.

3. În sfârșit, în al treilea rând, participarea activă implică **beneficierea din plin de harurile și comorile spirituale ale sfintei liturghii**. Participarea adevărată la cultul Bisericii se poate verifica în efectele de ordin religios și moral, prin care ea trebuie să se traducă în viața noastră.

Dar noțiunea de «participare activă», care se pare că în analiza de până acum a rămas tot în domeniul abstract al teoriei și definiției, se poate clarifica și ilustra mai bine, făcând o incursiune sumară în istoria liturghiei. Iată de ce socotim necesar să urmărim, mai departe, cum s'a realizat și cum a evoluat participarea activă a poporului la liturghie, în trecutul Bisericii creștine.

II.

PARTICIPAREA LA LITURGHIE ÎN TRECUTUL BISERICII CREȘTINE.

1. Caracterele ei generale.

Nicicând nu s'a realizat mai deplin și mai în adevăratul înțeles al cuvântului, participarea activă și integrală la liturghie, ca în Biserica primelor veacuri, adică în epoca persecuțiilor și în vremea de strălucire și glorie care a urmat după aceea, sau în perioada de aur a istoriei creștine (sec. IV și V). În acea vreme, dar și încă multă vreme după aceea, participarea la liturghie se caracteriza prin trei note esențiale:

a) Ea era pe de o parte **regulată și permanentă**, iar pe de alta **totală** din punct de vedere numeric, sau quasitotală ca frecvență a membrilor Bisericii. Credincioșii luau parte, adică, **toți și la toate liturghiile**, adică în fiecare Duminică. Nu absentau decât cei bolnavi, cei din închisori sau cei reținuți de cauze mai presus de voia și puterea lor. Fie că avea loc în case particulare, ca la început, fie în capelele subterane și întunecoase ale catacumbelor din vremea prigoanelor, fie în basilici publice sau private după aceea, ori, în sfârșit, în locașuri proprii de rugăciune, ca mai târziu, adunările liturgice ale primilor creștini, strânse în jurul episcopului sau proestosului lor, oferă imaginea cea mai vie și mai plastică a unității deplinite de adorație, de cuget și de simțire, care domnea în Biserica veche. Cea mai mare pedeapsă pentru credincioșii acestei Biserici, adică excomunicarea, se traducea, în practică, tocmai prin îndepărtarea din comunitate sau adunarea de cult ¹).

Clericul sau laicul care lipsea trei Duminici consecutive dela biserică, fără motiv de forță majoră, era amenințat cel dintâiu cu caterisirea, cel de al doilea cu excomunicarea sau excluderea din comunitate ²).

b) În al doilea rând, participarea la cultul divin public, în Biserica veche, era **esențială și caracteristică** pentru viața creștină în general. Conștiința apartenenței credincioșilor la **ecclesia**, adică la o religie nouă și deosebită de restul lumii păgâne, se exterioriza în primul rând prin frecventarea adunărilor de cult, al căror centru îl alcătuia săvârșirea Sfintei Euharistii. Apartenența la același altar sau jertfelnic era primul semn al unității

1. Vezi, de ex., Tertullian, *Apologeticum*, cap. XXXIX, 2—4: «Ne strângem în comunitate și în adunarea de cult (la liturghie), pentru ca să impresurăm pe Dumnezeu, implorându-L prin rugăciuni... Tot aci (în aceste adunări) se fac chiar și îndemnuri, pedepse și judecata dumnezeiască. Căci se judecă cu mare chibzuință, ca unii care suntem siguri că ne aflăm în fața lui Dumnezeu și este cea mai mare pagubă pentru judecata viitoare dacă cineva s'a făcut vinovat așa fel încât să fie îndepărtat din comunitatea rugăciunii, a adunării și a oricărei legături sfinte». Vezi Tertullien, *Apologetique*. Texte établis et traduits par Jean-Pierre Walzing avec la collaboration de A. Severyns. Paris 1929, p. 82.

2. Vezi can. 80 al Sin. Trulan, la Nic. Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe. însoțite de comentarii*. Trad. rom. de Nic. Popovici și U. Kovincici. Vol. I, partea II-a, Arad 1931, p. 457.

cu episcopul și cu comunitatea creștină prezidată de el, după cum depărtarea de jertfelnic era dovada cea mai concretă a ruperii din Biserică³).

Primii creștini erau, prin definiție, un popor al rugăciunii, cum îi caracterizează un istoric modern⁴). «Încă dela originea ei, existența și viața socială a Bisericii au fost prezidate de liturghie. Conștiința de comunitate religioasă nouă și distinctă s'a încheșat în mentalitatea primilor creștini numai în atmosfera liturghiei... Intreaga viață religioasă a primilor creștini se desfășura în cult și în legătură cu el... Intr'un cuvânt, conștiința de sine a Bisericii creștine s'a plămădit și a venit la expresiune în liturghie. De altfel, după propriile mărturisiri ale creștinilor din timpul primelor persecuțiuni păgâne, culpa principală a Bisericii o constituiau adunările lor liturgice, unde nu de puține ori au fost surprinși și arestați de organele de siguranță ale statului roman. Cauza liturghiei era astfel cauza Bisericii; cauza uneia și a celeilalte apar deci dela început solidare în istorie»⁵).

c) In al treilea rând, participarea vechilor creștini la cult era **reală și conștientă, luminată**, întemeiată pe cunoașterea clară și precisă a scopului, sensului și funcțiunilor cultului. Această cunoaștere de care beneficiau **toți** credincioșii intrați în Biserică prin botez, avea la bază inițierea mystagogică, adică instrucția liturgică ce făcea parte integrantă și principală din obiectul catehezei creștine, care, în epoca de strălucire a catehumenatului, se făcea chiar în cadrul adunărilor de cult. In aceea epocă (sec. IV-V), explicarea liturghiei era partea de căpetenie a acelor cursuri sistematice și complete de instrucție mystagogică, adresate de obicei catehumenilor candidați la botez

3. Vezi, de ex., Sf. Ignațiu al Antiohiei, *Epistola către Tralieni*, VII: «Cel ce se află în lăuntru jertfelnicului, este curat; cel ce se află însă în afară de jertfelnic nu este curat; adică cel ce face ceva, despărțit de episcop, preoți și diaconi, acesta nu este curat în conștiință». (Citat după traducerea română de Ec. M. Pâslaru, din *Scrierile Părinților Apostolici, dimpreună cu Canoanele și Așezămintele Apostolice*, traduse din original de Pr. I. Mihălcescu, Econ. M. Pâslaru și Ec. G. N. Nițu. Vol I, Chișinău 1927, p. 165).

4. Doellinger (Ioh. Ios. Ign. von), *Christentum und Kirche in der Zeit der Grundlegung*. 2 Aufl., Regensburg 1868, p. 357.

5. Pr. P. Vintilescu, *Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a liturghiei*, Buc. 1946 (extras din rev. «Biserica Ortodoxă Română»), p. 4-5.

(competentes), sau neofiților (νεοφωτιστοι), adică celor de curând botezați, cărora li se tâlcuiau mai ales cele trei mistere sau taine majore ale inițierii creștine: Botezul, Ungerea cu Sfântul Mir și Euharistia. O parte din asemenea cursuri ne-au parvenit în acele comentarii sau tâlcuiri liturgice cu scop catehetic și cu formă de expunere omiletică, din sec. IV și V, ca vestitele **Cateheze mystagogice** ale Sfântului Ciril al Ierusalimului, **Omiiliile catehetice** ale lui Teodor de Mopsuestia, **De mysteriis** a Sf. Ambrozie a Milanului și opera cu titlul **De sacramentis**, atribuită pe nedrept aceluiași. Toate acestea și, probabil, chiar celebra **Despre ierarhia bisericească** a lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, au fost alcătuite în vederea instruirii și inițierii în tainele liturgice, a catehumenilor care erau pe punctul de a primi botezul creștin, sau a neofiților care îl primiseră deja ⁶⁾.

Dar explicarea liturghiei era nu numai obiectul de căpetenie al catehezei patristice, ci și o preocupare permanentă a marilor predicatori creștini. Ea constituia una din temele cele mai preferate și mai frecvente ale omiliei sau predicii obișnuite ținute în cadrul liturghiei, atât pentru catehumeni cât și pentru credincioși. E de ajuns să ne gândim la Sfântul Ioan Gură-de-Aur, în a cărui vastă operă predicatorială găsim atâtea fragmente prețioase, în care genialul cuvântător explică incidental diferite momente, acte și texte liturgice, citate și folosite ca ilustrație și motivare a ideilor sale exegetico-morale.

Iată deci atâtea prilejuri pentru sporirea și îmbogățirea instrucției mystagogice a vechilor creștini, ceea ce făcea ca inițierea acestora în tainele cultului să se mențină la un nivel așa de ridicat, și ca ei să participe așa de activ și integral, la liturghie.

2. Cum se manifesta de fapt, sau în ce acte se concretiza această participare activă a vechilor creștini la liturghie?

— a) Mai întâi prin aducerea materiei de jertă, adică a darurilor de pâine și de vin pentru Sfânta Euharistie. Această ofrandă constituia nu numai o datorie, ci și un drept de onoare pentru fiecare creștin care lua parte la liturghie. Oprirea de a aduce darurile, sau neprimirea lor de către Biserică, era o

6. Vezi lucrarea noastră *Explicarea sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, Buc. 1943, p. 7 și urm.

rușine și o pedeapsă din cele mai mari: era cazul penitenților din ultima treaptă, așa numiții **împreună-șezători** (ἰὺσταυτες, consistentes), cărora li se îngăduia să asiste la sfânta slujbă, dar nu puteau lua Sfânta Euharistie și nici să aducă ofrande.

Așa se face că, precum se știe, cantitatea de pâine și de vin adusă de credincioși la altar era așa de mare, încât numai o parte din ea era aleasă și folosită pentru Sfânta Euharistie; din rest, o parte era distribuită, de către episcop, slujitorilor Bisericii, iar cealaltă servea pentru opera de asistență socială, la început sub forma agapelor sau meselor frățești, care aveau loc în legătură cu liturghia, iar mai târziu, după desființarea acestora, fiind împărțită săracilor, orfanilor, văduvelor și călătorilor.

b) În al doilea rând, vechii creștini participau efectiv la liturghie **prin rolul activ pe care îl aveau în executarea răspunsurilor din cursul serviciului liturgic**. În adevăr, rânduiala liturghiei din primele trei-patru secole, așa cum ne-o descriu cele mai vechi mărturii și documente liturgice care au ajuns până la noi (Prima Apologie a Sfântului Justin Martirul, Rânduilele bisericesti, ș. a.), se înfățișează ca un continuu dialog sau schimb de răspunsuri între proestosul-episcop sau preot și diacon de o parte și popor, de alta. Psaltul sau cântărețul și anagnotul sau citețul, care se interpun între liturghisitori și credincioși, apar ceva mai târziu în istoria liturghiei și la început cu un rol destul de modest și de limitat. La aceasta contribuia, bineînțeles, și faptul că rânduiala liturghiei nu era pe atunci așa de dezvoltată și de complicată ca acum. Toate rugăciunile sau moliftele, pe care preotul le citește astăzi în taină, erau rostite în întregime cu glas tare, ca și ecteniile; iar credincioșii, care le puteau urmări astfel cu atenția cuvenită, se asociau **toți**, cu un singur glas, prin răspunsuri care de altfel erau scurte și puține la număr, — fie confirmând conținutul rugăciunilor, prin încheierea **Amin**, fie dând urmare îndemnului la rugăciune, cu formula **Doamne miluește** sau **Dă, Doamne**, după fiecare aliniat al ecteniilor, și așa mai departe 7).

7. Vezi, de ex., rânduiala liturghiei «Clementine», din cartea a opta a *Constituțiilor Apostolice* (cap. 6, 10, 12):

— «Și **toți credincioșii** să se roage din suflet pentru ei (catehumeni), zicând: *Doamne miluește...*».

c) În al treilea rând, actul cel mai de seamă, în care se exterioriza prin excelență și cu care culmina în vechime participarea activă a poporului la liturghie, era **împărtășirea cu Sfințele Taine**. Această împărtășire era **generală și frecventă**, adică deasă, regulată; se împărtășeau **toți credincioșii** și la **fiecare** liturghie, adică la început zilnic, ca în primele comunități creștine dinlăuntrul Palestinei⁸), iar mai pe urmă mai rar, fie odată pe săptămână (Duminica), ca în comunitățile din diaspora⁹), fie chiar de patru ori pe săptămână (Duminica, Miercurea, Vinerea și Sâmbăta), cum recomandă Sfântul Vasile cel Mare¹⁰), ș. a. m. d. Celor care, din binecuvântate pricini nu puteau lua parte la liturghie, ca de exemplu, celor bolnavi sau celor din temnițe, li se aducea Impărtășania acasă, de către diaconi¹¹). Ce măreț și înălțător spectacol trebuie să fi reprezentat o astfel de liturghie creștină, la care tot poporul primea pe rând Sfântul Trup și Sânge, într'o ordine desăvârșită, începând cu episcopul, continuând cu clericii superiori și inferiori și terminând cu credincioșii simpli, până la cel din urmă, așa precum ne descriu Constituțiile Sfinților Apostoli¹²).

Excomunicarea sau excluderea din sânul comunității creștine constituia pentru primii creștini cea mai grea pedeapsă, tocmai pentru aceea că efectul ei cel mai grozav era oprirea

— «Iar la fiecare din acestea, pe care le rostește diaconul, *poporul* să zică *Doamne miluește și înaintea tuturor, copiii*».

— «*Toți să răspundă într'un glas: Și cu duhul tău*», și așa mai departe (citată după trad. rom. de Ec. G. N. Nițu, din *Scriverile Părinților Apostolici...*, vol. II, Chișinău 1928, pp. 226-227, 232, 236).

8. Vezi *Fapte* II, 46-47: «*Și în toate zilele așteptând cu un cuget în templu și frângând pâine prin case, primeau hrană cu bucurie și cu bună-tatea inimii, laudând pe Dumnezeu...*». Comp. și Pr. P. Vintilescu, *Curs* (litografiat) de *Istoria Liturghiei*, Buc. 1940, p. 21.

9. Vezi Pr. P. Vintilescu, *Cursul* citat de *Istoria Liturghiei*, p. 25.

10. *Epist. XCIII*, alin. 289. La Nic. Milaș, *Op. cit.*, vol. II, part. II, Arad 1936, p. 258.

11. Vezi Sf. Justin Martirul, *Apologia întâia*, cap. 65 și 67.

12. Cartea a opta, cap. 13: «*Și după aceasta să se împărtășească episcopul, apoi preoții și diaconii și ipodiaconii și anagnoștii și psalții și asceții, iar dintre femei diaconițele și fecioarele și văduvele, apoi copiii, și la urmă poporul întreg, după rânduială, cu frică și cu evlavie, fără zgomot... Și după ce s'au împărtășit toți și toate, luând diaconul rămășița, s'o ducă în pastoforiu*» (După trad. rom. cit., p. 247).

dela împărtașire. Cel mai prețios dar ce-și făceau vechii creștini unii altora, mai ales cu prilejul Paștilor, în semn de comuniune frățească și de dragoste reciprocă, era sfânta Euharistie, înlocuită mai târziu — din pricina riscurilor de profanare — prin așa numitele εὐλογίαι, adică anafură sau pâine binecuvântată¹³). Creștinii care intrau în biserică și ascultau doar lecturile biblice, fără să rămână la rugăciune și la împărtașire, erau amenințați cu pedeapsa excluderii din comunitatea bisericească¹⁴). Cât privește pe clerici, ei erau obligați să se împărtașească chiar și atunci când nu liturghiseau, ci numai asistau la sfânta slujbă, pentru a nu da exemplu rău poporului¹⁵).

3. Care era **efectul sau rezultatul** cel mai vizibil, pe plan social, al acestei intense trăiri a liturghiei?

Era acea splendidă unitate și strânsă solidaritate de duh și de simțire, care lega între ei pe toți membrii Bisericii primare, unitate care se realiza în chip sensibil mai ales în adunările de cult (συνάξεις) și a cărei idee și conștiință era așa de puternică la vechii creștini. Spiritul acesta de comuniune sau frățietate (κοινωνία)¹⁶) era întreținut în primul rând prin împărtașirea din același sfânt Trup și Sânge sau prin apartenența la un singur altar și la același episcop slujitor, ceea ce făcea din toți credincioșii un singur trup, cu o singură inimă și cu aceeași simțire: «Fiindcă o pâine este, un trup suntem și noi cei mulți, căci toți ne împărtașim dintr'o pâine», scria Sfântul Apostol Pavel¹⁷). Pâinea euharistică, făcută din boabele

13. Vezi *Can. 14 Laodiceia*, la Nic. Milaș, *Op. cit.*, vol. II, part. I, pp. 92—94.

14. Vezi *Can. 9 apostolic*, ibidem, vol. I, part. I, p. 203.

15. Vezi *Can. 8 apostolic*, ibidem, p. 203.

16. Vezi *Fapte* II, 42, unde termenul de *κοινωνία* din original e redat corect (:viață sau legătură frățească) în traducerea străine (vezi, de ex., trad. franc. de L. Segond), iar în cele românești numai la Gala Galaction, I-Mihălcescu și T. M. Popescu (*Noul Testament*, tipărit de Soc. Britanică, cu aprobarea Sf. Sinod), precum și în unele ediții britanice.

17. *Ep. I Cor. X, 17*. — Comp. și Sf. Ignatie Teoforul, *Epist. către Filadelfieni*, IV: «Sârguiți-vă a vă împărtași dintr'o euharistie; căci unul este trupul Domnului nostru Iisus Hristos și unul paharul spre unirea cu sângele Lui, un jertfelnic, precum și un episcop, împreună cu preoți și diaconi, cei dimpreună slujitori cu mine...». Vezi trad. rom. de Econ. M. Pâslaru, din *Scrierile Părinților Apostolici...*, vol. I, p. 176.

de grâu strânse laolaltă din toate laturile pământului, era, în conștiința vechei Biserici, simbolul și imaginea desăvârșită a comunității pe care liturghia are menirea să o făurească, precum lasă să se înțeleagă rugăciunea euharistică din **Dihadia celor 12 apostoli** (cap. IX, 4): «După cum această pâine frântă era împărțiată (pe dealuri) și adunându-se s'a făcut una, așa să se adune Biserica Ta de pe toată fața pământului, în împărăția Ta...»¹⁸⁾.

Tăria și profunzimea spiritului și a conștiinței de comunitate în Biserica creștină a stat totdeauna în raport direct cu gradul de intensitate în care membrii ei s'au integrat în viața liturgică a Bisericii, prin apropierea lor de Sfântul Trup și Sânge. «In măsura, în care împărtășirea a format și a rămas un obicei sfânt și regulat al vieții bisericesti, coeziunea comunității a atins mari adâncimi prin comuniunea lor intimă cu Unitatea absolută. Primele veacuri creștine constituiesc, din acest punct de vedere, ilustrarea cea mai vie a puterii eclesiologice (comunitare) a liturghiei»¹⁹⁾.

III.

DECADENȚA PARTICIPARII ACTIVE.

FORMELE DE MANIFESTARE ȘI CAUZELE EI.

Incă din veacul al șaselea înainte, când am putea spune că se încheie perioada de aur a participării active, observăm o oarecare stagnare în viața liturgică a Bisericii și apoi o decadență, care merge crescând până în zilele noastre și care s'a accentuat în Ortodoxie mai ales din veacul trecut încoace. Iar primul ei semn este slăbirea spiritului eclesiologic sau comunitar, spirit care constituia titlul de glorie al Bisericii ecumenice de odinioară. Cauza? — In primul rând dispariția împărtășirii generale și regulate de până atunci.

Fie din considerațiuni rigoriste excesive, fie din împuțina-

18. *Monumenta eucharistica et liturgica vetustissima*, edidit Johannes Quasten, Bonn 1936-1937, pp. 10-11. Comp. și trad. rom. de Pr. I. Mihălcescu, din *Scrierile Părinților Apostolici...*, vol. I, pp. 87-88.

19. Pr. P. Vintilescu, *Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a liturghiei*, p. 10.

rea evlaviei, numărul credincioșilor care se apropiau de Sfântul Trup și Sânge a scăzut treptat și odată cu el a scăzut, în aceeași măsură, și sentimentul legăturii care unea până aci, într'un singur Trup, pe credincioși între ei și pe toți laolaltă cu Hristos. Sfânta Impărtașanie fiind luată din ce în ce mai rar, s'a slăbit tocmai chiagul care creia, susținea și întărea coeziunea și spiritul de comuniune. Cu alte cuvinte, măcinându-se mortarul care lega între ele cărămizile vii ale zidirii Bisericii, acestea s'au desfăcut ușor una de alta, slăbind puterea de rezistență a Trupului mistic al lui Hristos și ruinând pe nesimțite zidirea Bisericii.

Căci scăderea, până la dispariția totală a conștiinței despre liturghie ca o jertfă, la care toți suntem obligați să participăm prin cuminicare, a adus după sine consecințe incalculabile în viața religioasă-morală. Din moment ce apropierea de sfântul altar n'a mai constituit o necesitate sufletească pentru majoritatea membrilor Bisericii, din acel moment nu s'a mai simțit nici nevoia și obligația acelei serioase pregătiri trupești și sufletești care trebuia să o precedă.

Concomitent cu slăbirea zelului pentru împărtașire, scade și zelul și interesul credincioșilor față de liturghie în general, începând cu îpuținarea darurilor de pâine și de vin, aduse de ei la proscomidie. Lărgirea treptată a atribuțiilor cântărețului, care preia, cu timpul, aproape în întregime, rolul activ jucat mai 'nainte de popor în executarea răspunsurilor liturgice, este o altă consecință și formă de manifestare a decadentei participării active a poporului la liturghie.

2. Care să fie oare, **cauzele** acestei decadente?

a) Noi punem în prima linie **slăbirea disciplinei catehumenatului și decadența concomitentă a catehezei clasice**, care începe cam de pe la sfârșitul secolului al cincilea înainte. Excluderea, din preocupările Bisericii, a instrucției mystagogice, sistematice și generale, care se dădea până aci catehumenilor și neofiților și care, precum am văzut, constituia unul din obiectele de căpetenie ale catehezei patristice, precum și abandonarea sau neglijarea cultului ca obiect sau materie de predică, a adus după sine nu numai ignoranța parțială sau totală, în materie liturgică, ci și slăbirea zelului și a interesului pentru liturghie, zel care domnea în viața și preocupările creștinilor de odinioară.

b) O a doua explicație, de natură intrinsecă sau internă, este **desvoltarea treptată a rânduiei liturghiei**, care are loc încă din veacul al cincilea înainte. Incepând din acea vreme și până prin veacul al XIV-lea, rânduiala, simplă și ușor de urmărit, a liturghiei creștine din epoca uniformității liturgice (primele trei secole creștine), se desvoltă și se complică din ce în ce mai mult, prin adăogarea succesivă a unor noi piese, imne și rituri sau ceremonii. Formularul liturgic capătă astfel în ochii poporului un aspect din ce în ce mai complicat, mai ornamentat și, prin urmare, mai greu de urmărit ca până aci. Primejdia de oboseală și de plictiseală pe care o prezenta lungimea liturghiei era dealtfel denunțată încă din veacul al V-lea de autorul anonim al opusculului *Ἐπεὶ παραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας*, atribuit Sfântului Proclu al Constantinopolei²⁰). Pentru a evita lungimea excesivă și a câștiga timp, toate rugăciunile care până aci erau rostite de proestos cu voce tare în întregime, începură a fi citite în taină, în timp ce credincioșii sau cântăreții execută imnele cele noi, introduse în cult. Numai sfârșitul acestor rugăciuni, adică vosglasurile sau ecfonisele (și ecteniile), precum și rugăciunea finală a amvonului, făcură excepție dela această regulă, rămânând să fie rostite mai departe cu glas tare, pentru a orienta cântarea poporului.

Rânduiala liturghiei luă astfel înfățișarea unui serviciu dublu: de o parte unul cu caracter tainic, săvârșit în tăcere de către liturghisitor în altar, iar altul exterior, perceptibil, executat concomitent, de către diacon și popor (strană, cântăreț sau cor), în văzul și auzul tuturor. Faptul acesta a făcut ca poporul să rămână din ce în ce mai străin și mai opac față de partea sau rolul ce revine preotului, adică tocmai de ceea ce este esențial și fundamental în acțiunea liturghiei, mai ales că desvoltarea excesivă a tâmplei sau catapetesmei i-o ascundea dela un timp, cu totul, vederii și înțelegerii sale. Liturghia capătă astfel, în ochii și în concepția credincioșilor simpli, caracterul unui «mister» în sensul de azi al cuvântului, adică un labirint sau abis nepătruns, în explorarea căruia mintea noastră se înfricoșează să se avânte. Cu deosebire păgubitoare pentru spiritualitatea ortodoxă și mai ales pentru ideea și conștiința eclesiologică

20. Migne, P. G., t. LXV, col. 849—852.

sau comunitară, a fost recitarea în taină a marei rugăciuni a sfintei Jertfe, numită cu un termen tehnic **anaforă**, din care noi nu mai auzim azi decât unele mici fragmente, rostite sub formă de ecfonise ²¹⁾, fragmente ce nu sunt, în fond, decât insulițe sau promontorii rămase la suprafață, resturi ale unui mare și prețios continent euhologic, scufundat — pentru auzul poporului — în oceanul de taină al tăcerii.

Ceva mai mult: pătrunderea progresivă a imnelor noi, de inspirație creștină, în rânduiala liturghiei, imne care nu mai puteau fi executate în chip ideal de totalitatea credincioșilor prezenți, a făcut necesară, în chip firesc, extinderea atribuțiunilor cântărețului, stranei sau corului, în dauna poporului. Deși litera liturghierului continuă a pune răspunsurile liturgice tot în seama poporului, în fapt ele devin apanajul uneori exclusiv al cântărețului, care cântă în numele și în locul credincioșilor. Iată cum poporul rămâne astfel și mai străin și pasiv chiar față de partea externă și secundară a serviciului liturgic, pe care o formează imnele sau răspunsurile stranei.

c) Nu cu puțin a contribuit la aceasta și a treia cauză, anume **perpetuarea limbilor moarte în liturghie**. Se știe că, după concepția dominantă în tot timpul Evului Mediu și încă multă vreme după aceea, puteau fi limbi de cult, adică singurele socotite vrednice și apte să îmbrace în graiul lor fondul săcru al liturghiei, la început numai cele două limbi clasice: greaca și latina, la care se adaogă, din secolul al IX-lea înainte, o a treia: slavona (paleoslava, sau slava veche bisericească, numită uneori și medio-bulgara). Dar tustrele au devenit, la un moment dat, limbi moarte, adică limbi care nu se mai vorbeau: primele două încă dela sfârșitul epocii antice, iar cea de a treia cel puțin din sec. XII—XIII înainte. Ele rămaseră și după aceea în uz numai ca limbi sacre și de cultură, dar poporul necărturar nu le mai pricepea, deși le auzea în biserică.

Se înțelege dela sine cât de mult a contribuit la sporirea ignoranței liturgice, săvârșirea cultului într'o limbă pe care poporul n'o mai înțelegea și care-i era străină de graiul vorbit de el însuși. Liturghia devine pentru el, și mai mult, o hieroglifă,

21. Vezi Pr. P. Vintilescu, *Liturghiile bizantine privite istoric în structura și în rânduiala lor*. Buc. 1943, p. 83 și urm.

pentru a cărei descifrare trebuia cultură de savant și a cărei cheie n'o aveau decât cel mult clericii și cărturarii. Așa este încă situația în Apusul romano-catolic, unde limba latină nu a fost nici până astăzi detronată din privilegiul ei de limbă liturgică exclusivă. Așa a fost până prin sec. XVII—XVIII și în Biserica românească, unde se întrebuinta ca limbă de cult paleoslavona, iar pe alocurea chiar greceasca, și unde nu numai poporul, ci și clericii înșiși nu mai pricepeau limba în care slujeau, ci învățau pe de rost rugăciunile, recitându-le fără să le înțeleagă.

De sigur, situația s'a schimbat la noi, în această privință, odată cu introducerea limbii românești în Biserică; dar efectele ignoranței în care a fost menținut poporul până atunci, se prelungesc într'o bună măsură și mai târziu, unul din ele fiind judecata absurdă, curentă și azi în anumite cercuri și capete, că poporul nu trebuie și nici n'are nevoie să priceapă prea multe din tainele cultului.

d) Scăderile și lipsurile unora dintre liturghisitori, care n'au știut sau n'au vrut să fie la înălțimea misiunii lor de chivernisitori ai celor sfinte, ar putea fi socotite foarte bine ca un al patrulea factor care a provocat un regres în participarea activă a poporului la liturghie. Fie ignoranța sau insuficiența pregătirii lor în domeniul liturgic, fie absența însușirilor înnăscute sau a calităților naturale cerute de oficiul sacramental al preoției (voce, dicțiune, prestanță în slujbă, etc.), fie din lipsă de pietate, de credință și de convingere în oficierea slujbelor, fie vieața lor religioasă-morală de un nivel destul de scăzut (să ne amintim de traiul scandalos al călugărilor greci din mânăstirile noastre înainte de secularizare), fie toate acestea la un loc, au produs acea impresie defavorabilă, care a făcut pe mulți să se depărteze și să se înstrăineze de biserică și de sfintele slujbe.

e) Concurența făcută liturghiei, ca sursă autentică și firească a spiritualității și evlaviei creștine. Adevărata religiozitate creștină — mai ales cea ortodoxă — este de origine și esență liturgică, adică rituală ²²): ea izvorăște în primul rând din li-

22. Pr. P. Vintilescu, *Liturghia în viața românească*. Buc. 1943, pag. 43.

turghie și se manifestă în formele ei rituale, fixate și consfințite de o veche tradiție și experiență în materie de viață spirituală. Dela o vreme s'au ivit însă diferite concepții și curente care căutau satisfacerea nevoilor simțului de pietate al sufletului omenesc, prin alte forme sau căi decât cele oferite de calea bătătorită a liturghiei. Așa au fost, de exemplu, direcția misticismului pur sau contemplativ, eremitismul și anahoretismul, isihasmul monahismului bizantin, misterele apusene medievale, care degenerau adesea în prilejuri de zgomotoasă distracție și în mijloace de ieftină satisfacere a pietății populare²³). Iată atâtea curente care urmăreau — cu sau fără știință — să abată pietatea sau spiritualitatea creștină dela sursa și albia ei originară și firească: liturghia.

Cu toate eforturile onorabile ale celor câțiva mari teologi răsăriteni, reprezentanți ai misticei liturgice sau sacramentale, — ca Dionisie-Pseudo-Areopagitul în sec. IV—V, Maxim Mărturisitorul în sec. VII și Nicolae Cabasila în sec. XIV — liturghia n'a putut fi definitiv și complet reabilitată în rolul ei de generatoare a religiozității și evlaviei, mai ales pentru acea fracțiune a monahismului ortodox care a continuat să cultive și mai departe, de preferință, direcția misticismului pur, contemplativ, nemijlocit de forme materiale și sensibile²⁴).

7) În sfârșit, o ultimă cauză, care a săpat la însăși temelia pietății liturgice, a fost **progresul doctrinelor raționaliste**. În deosebi propaganda diferitelor Biserici protestante și a sectelor, care consideră formele cultului inutile sau chiar păgubitoare în procesul mântuirii, au favorizat răspândirea unei atitudini indiferente față de liturghie și cult în general.

Tot așa s'a ajuns și la desconsiderarea funcțiunii liturghisitoare sau sfințitoare a preotului precum și la scăderea, în general, a interesului și a preocupărilor pentru latura sacramentală a preoției.

23. Vezi Mgr. Harscouët, évêque de Chartres, *Horizons liturgiques*, ed. Casterman (Paris-Tournai), 1942, p. 15.

24. Vezi mai pe larg despre aceasta în lucrarea citată aci la nota 9, p. 115 sq.

IV.

SITUAȚIA ACTUALĂ.

NECESITATEA REINVIERII PARTICIPĂRII ACTIVE LA LITURGHIE.

1. **Importanța participării active la liturghie pentru viața creștină în general.** Este evident că, pe terenul participării la liturghie și al trăirii ei, ne găsim astăzi într'un vădit regres față de trecut.

S'a spus, pe bună dreptate, că «pricina ignoranței religioase e ignoranța liturgică»²⁵). Și într'adevăr, după cum am văzut, participarea la viața liturgică a Bisericii este forma primordială de manifestare a însăși doctrinei și a vieții creștine. Căci cultul este prima formă de închezare a unei religii, forma prin care o religie capătă consistență și conștiință de sine. Să ne gândim mai ales la acea parte a populației românești din Ardeal, care fusese ruptă în chip samavolnic din trupul Bisericii strămoșești, adică la uniții reveniți de curând la Ortodoxie. Ce i-a ținut în permanență legați sufletește de Biserica din care fuseseră smulși vremelnice cu de-a sila și în care s'au întors acum, cu sentimentul că se întorc în casa părintească, dacă nu cultul, rămas mai departe tot cel ortodox? Identitatea liturghiei la care luau parte adesea ortodocși și «greco-catolici» laolaltă, în una și aceeași biserică, i-a făcut pe «uniți» să se simtă totdeauna mai apropiați sufletește de frații rămași ortodocși, decât de fiii duhovnicești ai papei dela Roma, cu care se «uniseră» de formă și de nevoie.

2. **Situația în creștinismul apusean.**

În Bisericile protestante sau reformate, isgonirea din cult a ideii de jertfă și deci inexistența unei liturghii, a dus pe de o parte la un cult neconsistent, instabil și neuniform, incapabil să mențină unitatea în aceste Biserici, iar pe de alta la consecințe neplăcute pentru viața religioasă-morală însăși. De aci nevoia de o reformă fundamentală a cultului, nevoie care s'a resimțit în protestantism odată cu aspirația generală spre formele noi

25. Istoricul Godéfroy Kurth, citat la Mgr. Harscouët, *op. cit.*, p. 27.

ale unui cult mai consistent și mai uniform, care să semene mai mult cu vechea liturghie creștină și care să fie în stare să refacă și să mențină unitatea protestantismului fărâmițat în atâtea biserițe și secte ²⁶).

În Biserica romano-catolică, de asemenea, atât păstrarea în cult a limbii latine, cât și structura missei (liturghiei), de atâtea ori reformată și remaniată de-a-lungul vremii, lipsită de o rânduială logică și firească, plină de hiatus-uri, de întreruperi, de formule și expresii nebuloase și fără justificare istorică, a făcut pe popor să se depărteze și să se răcească de cult, într'o măsură mult mai mare decât în Ortodoxie. De aci nevoia de a se traduce mai întâiu liturghia în limba și pe înțelesul poporului și apoi de a se păși chiar la o reformă sau restructurare a ei.

Așa se face că în Apusul creștin al Europei s'a început o adevărată ofensivă de reînviere și de valorificare a liturghiei, cunoscută sub termenul general de **mişcare liturgică** (mouvement liturgique, liturgische Bewegung).

În Biserica papală, limba de cult fiind o limbă moartă, și deci neînțeleasă de popor, unul din țelurile de căpetenie ale mișcării și prima ei metodă de lucru este popularizarea textului sau formularului liturgic, prin traducerea lui în limba maternă a poporului. Așa s'a ajuns la acele extrase din **Missel-ul** (liturghierul) latin, puse la îndemâna credincioșilor și numite cu un termen francez, **paroissiens** ²⁷), cuprinzând texte liturgice traduse în limbile moderne, însoțite, de obicei, cu note și explicațiuni. S'a cerut, de altfel, chiar traducerea integrală a liturghiei latine. Dar faptul acesta n'a fost primit fără oarecare opoziție din partea catolicilor tradiționaliști, care privesc orice traducere a liturghiei oficiale în limbile moderne ca pe o manifestare de spirit protestant și galicist.

3. Situația în Bisericile ortodoxe.

Fără îndoială, și la noi constatăm astăzi aceeași situație în ceea ce privește participarea activă a poporului la liturghie. Cu deosebire, sensul și caracterul de rugăciune colectivă, ca și acela

26. Vezi R. Will, *Le Culte. Etude d'Histoire et de Philosophie religieuses*, vol. I, Strassbourg-Paris, 1925. pp. 2-3.

27. Vezi Mgr. Chevrot, *Notre Messe. Instructions paroissiales*, Paris, 1941, p. 14 seq.

de jertfă, al liturghiei, s'a pierdut aproape cu desăvârşire, nu numai din conştiinţa poporului, ci şi din a liturghisitorilor, deoarece există clerici care slujesc uneori fără să se împărtăşească²⁸).

În al doilea rând, este vădită frecvenţa, aşa de redusă, a credincioşilor noştri la biserică şi împuţinarea treptată a celor ce simt nevoia să se plece sub epitrahil, pentru a primi sfânta Împărtăşanie. Am ajuns de mult la situaţia că, în cele mai multe din bisericile noastre, invitaţia diaconului: «**Cu frica lui Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste să vă apropiaţi!**» răsună în gol, iar texte din formularul liturghiei, ca: «**Drepţi! Primind dumnezeieştile... Taine...**», sau cântarea: «**Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne, pentru că ne-ai învrednicit să ne împărtăşim cu Sfintele... Taine...**», nu-şi mai au astăzi rostul, decât cel mult de trei-patru ori pe an, când se împărtăşesc de obicei mai mulţi credincioşi.

Totuşi, privită în comparaţie cu cea din creştinătatea apuseană, situaţia nu este la noi aşa de gravă ca acolo. Răul este mai uşor de îndreptat, având în vedere că poziţia Ortodoxiei este mai avantajată, din două puncte de vedere:

a) **Întâi, din punctul de vedere al limbii liturgice.** La noi, liturghia nu mai are nevoie să fie tradusă pe înţelesul poporului, ca în Apus, deoarece ea se săvârşeşte, de câteva secole, în graiul lui. Ba încă, din acest punct de vedere, Ortodoxia românească este cea mai privilegiată, în comparaţie nu numai cu Biserica romano-catolică, ci chiar şi cu celelalte Biserici Ortodoxe naţionale. Căci la Greci, limba greacă a liturghiei a rămas tot cea veche, clasică, de acum două mii de ani, pe când greaca modernă, vorbită azi de poporul grec (mai ales greaca populară, ἡ δημοτικὴ), a evoluat şi se deosebeşte mult de cea liturgică. La popoarele ortodoxe slave (Ruşi, Bulgari, Sârbi, Ruteni, etc.), de asemenea, se menţine încă în întregime cultura vechea limbă slavă comună (paleo-slava sau slava bisericească), care se vorbea la popoarele slave sud-dunărene prin sec. IX—X şi care a fost, de altfel, şi limba noastră de cult, până prin sec. XVII—XVIII. Ea se prezintă, faţă de limbile vii ale popoarelor

28. Vezi Pr. I. V. Pascu, *Liturghisire fără împărtăşire*, articol în rev. «Cronica Romanului», an. XVII, nr. 10 (Oct. 1940), pp. 333—338.

slave de azi (rusă, sârbă, bulgară, etc.), tot așa de învechită și deosebită ca și latina față de limbile neo-latine sau romanice de azi (româna, franceza, italiana, etc.). La noi însă, liturghia nu numai că a fost tradusă, de mult, în limba ca un fagure de miere a poporului, dar versiunea ei e ținută la curent cu progresul limbei, prin continua revizuire și îmbunătățire a edițiilor noi ale liturghierului, deși ea păstrează încă mireasma arhaică și curat bisericească a primelor traduceri românești.

b) În al doilea rând, poziția liturgică a Ortodoxiei este privilegiată **din punctul de vedere al structurii și al valorii liturghiei însăși**. Liturghia bizantină, devenită de mult liturghia întregii creștinătăți ortodoxe, este nu numai simbolul și expresia cea mai palpabilă a unității în duh a Ortodoxiei de pretutindeni, ci și zestrea ei cea mai de preț și titlul ei de glorie. Ea este infinit superioară, ca structură și ca valoare, nu numai «cinei» protestante, ci și «missei» catolice, de atâtea ori remaniată, până la desfigurare. Ea nu reprezintă rezultatul operii reformatoare a câtorva papi sau sinoade, **impusă** uzului general, cum e **missa**, ci este, în esență, liturghia cea mai veche a Bisericii creștine primare, îmbogățită succesiv prin creația colectivă și anonimă a pietății poporului și a liturghisitorilor, nu impusă prin ordine papale sau prin decrete sinodale, ci generalizată cu încetul, prin acceptarea și îmbrățișarea ei benevolă de către toate popoarele ortodoxe, pentru frumusețea, profunzimea și valoarea ei.

Rânduiala logică și ordonată a liturghiei ortodoxe, valoarea tezaurului ei de tradiție biblică și patristică pe care îl păstrează și îl transmite nealterat, din generație în generație, legătura vie cu trecutul adânc din care provine, profunzimea și bogăția teologică și doctrinară a formularului ei, lirismul și pietatea ce transpiră din imnele și rugăciunile ei precum și valoarea lor catehetică, morală și spirituală, în sfârșit frumusețea elementelor de artă pe care ea le pune în serviciul aparatului său extern, și atâtea altele, sunt calități pe care cunoscătorii apuseni ai liturghiei noastre nu numai că le recunosc și le elogiază, dar le și invidiază, pentru că nu le găsesc în propria lor liturghie ²⁹).

29. Vezi S. Salaville, *Liturgies Orientales. — Notions générales. Eléments principaux*. Paris 1932, p. 72 sq. și Dr. I. Zugrav, *Cultul nostru văzut de cunoscători străini*, Cernăuți 1939 (extras din rev. «Candela», an. 1938).

Cu un cuvânt, liturghia ortodoxă nu este ceva care trebuie refăcut sau restaurat, ca la protestanți, și nici reformat sau interpretat, ca la papistași, ci e un bun prețios, deja dat, existent, care trebuie numai reînviat și revalorificat.

Partea a doua

MIJLOACE ȘI METODEDE PENTRU REALIZAREA PARTICIPĂRII ACTIVE LA LITURGHIE

Cum am putea realiza astăzi din nou participarea activă a poporului la liturghie? Cu alte cuvinte, ce măsuri trebuie să luăm sau ce mijloace și metode am putea folosi pentru a aduce lumea la biserică, pentru a-i susține atenția și interesul în timpul sfintelor slujbe?

— Acum, după ce am văzut ce trebuie să înțelegem prin «participarea activă la liturghie» și după ce am văzut cum s'a realizat și s'a practicat ea în trecut, cum a decăzut și cum se prezintă lucrurile astăzi, putem întrezări mai ușor mijloacele și metodele pentru reînvierea ei. Mai ales dacă știm cauzele care au pricinuit slăbirea și dezorganizarea vieții liturgice a Bisericii, n'avem decât să purcedem la înlăturarea lor, pentru a suprima și efectele lor păgubitoare.

Participarea reală la liturghie este triplu condiționată, de cei trei factori sau termeni ai problemei ce ne preocupă. Care sunt acești factori? — De o parte avem liturghia însăși, de alta credințioșii, iar între aceste două realități se interpune un factor intermediar: liturghisitorul (clericii slujitori). De aceea, mijloacele sau soluțiile ce se impun sunt în funcție de acești trei factori de care trebuie să ținem seama, pentru că tustrei conlucrează la realizarea țelului ce ne preocupă. Din necesități de metodă și de sistemă, noi împărțim deci aceste mijloace și metode în trei categorii:

I. Unele care sunt în legătură cu liturghia însăși, adică în primul rând cu structura sau rânduiala ei;

II. Altele care privesc persoana liturghisitorului și

III. Altele care se referă la credințioși.

I.

CONDIȚII ȘI SOLUȚII LEGATE DE STRUCTURA LITURGHIEI.

Precum am văzut, liturghia ortodoxă este un venerabil monument religios al trecutului, care păstrează în el nu numai spiritul, ci și formele cele mai străvechi în care s'a rugat și cu care a adorat pe Dumnezeu Biserica ecumenică a primelor veacuri creștine. Se naște deci în chip firesc întrebarea: mai corespunde această liturghie necesităților și formelor noi ale pietății și religiozității ortodoxe actuale? Oare structura sau rânduiala ei mai poate satisface aspirațiile firești și legitime ale sufletelor creștine de azi, în neconținută căutare de noi forme pentru exprimarea evlaviei și a închinăciunii lor către Dumnezeu? Cu alte cuvinte, nu cumva se constată și în laturea ortodoxă acea antinomie sau luptă dintre subiectivitatea religioasă de o parte și dintre obiectivitatea fenomenală de alta, antinomie de care vorbesc liturgiștii protestanți și raționaliști ³⁰⁾? Nu cumva, adică, fondul sufletesc al trăirii religioase contemporane se simte jenat sau stingherit în manifestările lui externe, de învelișul material al formelor și riturilor culturale străvechi, pe care i le impune tradiția liturgică, reacționară și conservatoare?

— Răspundem dela început și cu hotărîre: nu! Liturghia ortodoxă reprezintă încă forma cea mai fericită și cadrul cel mai firesc de exprimare a sentimentelor noastre de respect, recunoștință, supunere și iubire față de Dumnezeu. Căci ea nu este doar trupul mort al unui trecut îndepărtat, o mumie neînsuflețită sau o piesă arheologică bună numai pentru muzeu sau pentru studiu, ci un organism viu, în care flacăra vieții a fost și este întreținută în permanență, prin adăogarea sau incorporarea succesivă de-a-lungul vremii a formelor noi pe care și le-a creiat religiozitatea ortodoxă în neconținută ei evoluție. Liturghia ortodoxă nu este ceva static, fix și definitiv stabilit odată pentru totdeauna, nu e o baltă cu apă stătătoare, ci e ca un fluviu izvorit din stânca pietății creștine antice, fluviu care curge neconținut și în apele cărui se varsă, absorbindu-se fără nicio urmă, toate râurile și pârâiașele pietății tuturor generațiilor

30. Vezi R. Will, *op. și t. cit.*, p. 3 sq.

creștinătății răsăritene. Este însuși sufletul Ortodoxiei în rugăciune, închizând într'însul, cu scumpătate, tradiția și experiența prețioasă a trecutului, dar rămânând mereu receptiv față de formele și nevoile noi ale prezentului...

Nu poate fi deci vorba la noi de o reformă sau restructurare a liturghiei în vederea adaptării ei la condițiile religioase ale actualității, pentru simplul motiv că nu e nevoie de așa ceva. Sunt, fără îndoială, unii cărora rânduiala de azi a liturghiei noastre li se pare prea lungă și obositoare, prea încărcată și îngreuiată de unele desvoltări excesive, de forme învechite și de zorzoane orientale sau bizantine, care nu mai convin spiritului modern, de repetiri inutile, ș. a. m. d. ³¹). De aceea, se aud glasuri din ce în ce mai numeroase, care cer prescurtarea liturghiei și a slujbelor ortodoxe în general, chiar din partea unor teologi ortodocși ³²).

Adevărul este însă că liturghia, în sine însăși, nu e nici lungă, nici plictisitoare, ci numai **pare** așa, fie pentru că ne lipsește nouă dispoziția launtrică necesară pentru a participa la ea, fie pentru că felul în care se slujește, în marea majoritate a cazurilor, este cu totul nesatisfăcător și defectuos. Dacă liturghia ar fi săvârșită totdeauna și pretutindeni în condițiuni ideale, n'am mai avea motive să ne plângem de lungimea sau de efectul ei plictisitor!

Părțile de care nepriceperea noastră se izbește mai adesea în rânduiala actuală a liturghiei ortodoxe, sunt acele forme păstrate în cult în virtutea așa numitei legi de succesiune ereditară liturgică, adică fără să mai corespundă unor nevoi religioase sau motivelor de disciplină culturală care le-au creiat ³³). Așa este, de pildă, cazul cu ectenia pentru catehumeni din liturghia obișnuită, sau cea a candidaților la botez, din liturghia darurilor celor mai 'nainte sfințite, apoi avertismentul «Ușile, ușile...», dinaintea rostirii Crezului ș. a. Trebuesc ele suprimate din cult,

31. Vezi S. Salaville, *op. cit.*, p. 90 sq. (*Défauts et imperfections des liturgies orientales*).

32. Vezi D. S. Balanos, *Infiorirea și decadența Bisericii*. Trad. din limba greacă de Diac. Har. P. Hagiopol. 1946, pp. 11, 15 sq. Comp și I. Simionescu, *Scrisori către un preot*, Buc. 1945, p. 15 sq.

33. Vezi R. Will, *op. și t. cit.*, p. 4.

pentru că par azi neînțelese și fără rost? — Desigur că nu, atâta vreme cât liturghierul le menține și până când o dispoziție formală a autorității bisericești competente nu va hotărî contrariul. Ele trebuiesc păstrate și pentru faptul că reprezintă, alături de atâtea altele, resturi și mărturii prețioase și venerabile ale trecutului glorios al Bisericii creștine, cu condițiile de viață și cu împrejurările care i-au fost proprii ³⁴). Dacă toți liturghisitorii și credincioșii le-ar cunoaște istoria și le-ar înțelege rostul, ele n'ar mai fi o piatră de poticnire pentru mintea lor și nici n'ar mai părea anacronice sau superflui.

Nu putem tăgădui, însă, că rânduiala actuală a liturghiei noastre conține unele repetiri, ca de pildă ecteniile dinainte de Heruvic sau cea de după Axion, care, în a doua ei parte (dela «**Ziua toată...**»), nu este de fapt decât aceeași care se rostește mai 'nainte, după intrarea cu sfintele Daruri. S'ar putea lua în discuție prescurtarea rânduiei liturghiei prin suprimarea unor astfel de repetiri, mai ales că unele din ele, deși menținute formal în liturghier, în practică însă au ieșit de mult din uz aproape pretutindeni, cum e cazul cu ectenia mare dinainte de Heruvic. La fel, s'ar putea vorbi despre lungimea, care pare azi excesivă, a unor slujbe, ca Utrenia, în formularul căreia a intrat cu timpul o bogată imnologie mai ales sub forma canoanelor imnografice, adesea câte două sau chiar trei, pentru una și aceeași zi. S'ar putea lua astfel în discuție prescurtarea, măcar pentru uzul bisericilor de mir, a rânduiei Vecerniei și Utreniei, prin suprimarea unora dintre aceste canoane și stihiri (dela **Doamne, strigat-am**, dela **St. hoavnă** și dela **Laude**) din Octoihul și Mineiele noastre, sau a unora din numeroasele lecturi biblice rămase în rânduiala ceasurilor împărătești, mai ales în slujbele din Triod, ca de ex., în rânduiala Vecerniei din Sâmbăta Patimilor (așa numitele **Paremii**). Din Molitfelnic s'ar putea discuta, eventual, scurtarea lepădărilor sau exorcismelor din rânduiala botezului, a anumitor molitfe din rânduiala cununiei, împușinarea molitfelor sfântului Vasile din ziua de 1 Ianuarie sau a celor pentru Duminica Rusaliilor, ș. a. Dar hotărîrea în această privință este de competența autorității bisericești superioare

34. Comp. Pr. P. Vintilescu, *Curs (litografiat) de Liturgică generală*, Buc. 1940, p. 260 sq.

(Sf. Sinod), care trebuie să o facă la momentul potrivit și cu prudența necesară ³⁵).

Făcând abstracție de acest singur element vulnerabil — și anume lungimea rânduielii ei — liturghia ortodoxă, cu valorile și comorile pe care ea le conține și pe care le-am enumerat mai înainte, reprezintă un teren și cadru perfect pentru revărsarea și exprimarea credinței și a evlaviei noastre ortodoxe. Ea cere dela noi să o înțelegem, adică să-i restabilim sensul original și autentic în care a fost concepută și instituită și pe care noi fie că l-am uitat cu totul, fie că îl pierdem adesea din vedere. Și anume cum?

— 1. **Să redăm liturghiei locul ei central și fundamental în viața noastră religioasă și spirituală.** Ce înțelegem prin aceasta?

— a) Să fim convinși noi înșine și să lămurim și pe credincioșii noștri că **liturghia este temelia și centrul cultului divin public**, cea mai sfântă și cea mai importantă dintre sfintele slujbe ale Bisericii ortodoxe. De ce? — Pentru că liturghia nu e altceva decât actualizarea jertfei de pe Cruce a Mântuitorului, adică a faptului central din istoria mântuirii noastre, deci a izvorului mântuirii noastre, din care își trag puterea harică toate sfintele slujbe, tainele și ierurgiile Bisericii creștine. Ea este mijlocul și prilejul divin de aplicare sau împărtășire individuală a efectelor Jertfei universale de pe Golgota, sau vasul ales în care ni se oferă roadele binecuvântate ale Crucii ³⁶). Din punct de vedere soteriologic, participarea la liturghie constituie, deci, cel dintâiu mijloc de sfințire și de mântuire a sufletelor.

De aceea, precum zicea sfântul Simeon al Tesalonicului, «nu există altceva mai de folos nouă și mai iubit de Dumnezeu, ca Jertfa aceasta, pentru că este lucrarea Lui (a Mântuitorului) și înnoirea oamenilor și părtășie a Lui cu noi... Deci mai presus decât toată rugăciunea și lauda, se cade a ne griji de lucrarea aceasta a Liturghiei, căci pentru ea este toată rugăciunea, și de cele mai multe ori în zilele vieții noastre pe ea s'o săvârșim» ³⁷).

35. Comp. și Pr. P. Vintilescu, *Cursul citat de Liturgică generală*, p. 258 sq.

36. Comp. și Pr. P. Vintilescu, *Ibidem*, pp. 15-16.

37. Sf. Simeon al Tesalonicului, *Despre preoție*. Comp. și trad. rom. cu titlul *Traktat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe...*, tip. de Toma Teodorescu, Buc. 1865, p. 353.

De ce? — «Pentru că — precum adaogă Nicolae Cabasila — nu există o altă formă de rugăciune care să poată atât de mult și care să ne dea nădejdi mai tari ca cea adusă prin această înfricoșată Jertfă, care a curățit, fără nicio plată, păcatele și fărâdelegile lumii»³⁸).

Acest lucru ar trebui să-l rețină în deosebi preoții «acatistieri» de pe la orașe, care, prin cultivarea uneori interesată și excesivă, a privigherilor și acatistelor, lasă să se acrediteze în mintea credincioșilor simpli convingerea eronată că apelul la mijlocirea sfinților ajută mai mult decât participarea la liturghie sau că sfinții au puterea de a împlini rugăciunile și dorințele noastre, prin ei înșiși, fără concursul lui Dumnezeu.

— b) Dar, oșebit de valoarea ei harismatică și soteriologică, **liturghia este și o școală a învățăturii creștine, un bogat și neprețuit tezaur de doctrină, o cateheză vie**, la îndemâna și pe înțelesul tuturor. În ea, creștinul află învățătura dogmatică a Bisericii, sub forma concentrată a Crezului, dar și sub forma popularizată a imnelor și rugăciunilor, ce îmbracă o întreagă teologie. Găsim apoi Sfânta Scriptură, în pericopele din Apostol și Evanghelie, în nenumăratele versete, expresiuni și aluzii biblice presărate din belșug în textele liturgice, precum și în tâlcuirile Sfinților Părinți din minunatele Cazanii. Și, mai presus de orice, găsim însăși istoria sfântă a mântuirii noastre, simbolizată în chip plastic în momentele principale din rânduiala sfintei slujbe.

Concluzia practică ce se desprinde de aci este că liturghia trebuie să redevină și centrul activității noastre catehetice, adică nu numai obiectul principal al catehezei ci și cadrul ei firesc de desfășurare, așa precum a fost și în epoca de aur a catehemenatului. Instruirea credincioșilor noștri în învățătura și doctrina creștină va trebui deci să se facă de aci înainte în biserică, în atmosfera cultului, adică să fie încadrată de cântare și rugăciune creștină.

— c) **Ceva mai mult, liturghia e o adevărată școală și piniară a virtuților creștine**³⁹). Cultul ne oferă pilde și modele

38. Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștei Liturghii*, cap. 24. Trad. rom. de Diacon Ene Branște, Buc. 1946, p. 67.

39. Vezi Dom B. Capelle, *La liturgie soutien de la vie morale*, în vol. *Prière liturgique et Vie chrétienne* (Cours et Conférences liturgiques t. IX), Namur 1932, p. 107 sq.

neîntrecute de viață creștină și de sfințenie, în persoana Mântuitorului, a Sfintei Fecioare și a Sfinților pe care îi sărbătorim în calendar, a căror viață credinciosul o aude în Sinaxarul dela Utrenie sau în predica zilei și a căror mijlocire o cerem prin atâtea rugăciuni și formule din cursul liturghiei. În trecut, liturghia a fost însă și prilejul sau mediul prin excelență pentru exercitarea și punerea în practică a virtuții specific creștine de dragoste și a aceluia splendid sentiment de unitate și de comuniune ce lega între ei pe credincioșii vechei Biserici. În cadrul liturghiei se făcea asistența socială, strângându-se darurile aduse de cei avuți și fiind împărțite celor săraci, văduvelor și orfanilor. Și acum încă, pe alocurea, apelurile sau colectele făcute de preot sau de enoriași pentru ajutorarea membrilor în suferință ai enoriei, au loc tot după liturghie. La liturghie se aduc și ofrandele sau contribuțiile benevole și adesea anonime, cu scop caritabil sau pentru întreținerea și împodobirea sfintelor locașuri. La liturghie (înainte de împărtășire sau de luarea anafurei) se manifestă respectul celor tineri față de bătrâni (al copiilor față de părinți, al finilor față de nași, al ucenicilor față de dascăl), prin sărutarea mâinii, sau prin împăcarea și stingerea dușmăniilor și a certurilor dintre cei ce se pregătesc pentru împărtășire.

În cursul liturghiei auzim neconținut atâtea îndemnuri pentru o viețuire creștinească și pentru sentimente superioare: să ne rugăm pentru toată lumea, să avem inimile și cugetele îndreptate spre cer, «să ne iubim unii pre alții...», «să zicem **fraților** și celor ce ne urăsc pre noi», ș. a. m. d. Tot în legătură cu liturghia sau cu parastasele ce se săvârșesc la sfârșitul ei, au loc și tradiționalele «pomene» dela țară, fie sub forma meselor, fie sub forma darurilor de îmbrăcăminte sau de diverse lucruri date celor săraci în amintirea celor morți: splendidă formă de manifestare nu numai a cultului morților ci și a sentimentului creștin de milă și ajutorare...

— d) **În sfârșit, liturghia este adevăratul izvor al spiritualității creștine**, așa cum o descrie, de ex., renumitul teolog bizantin Nicolae Cabasila, din veacul al XIV-lea, în celebra sa carte **Despre viața în Hristos**⁴⁰). Precum am mai spus, adevă-

40. Vezi trad. rom. de Pr. Prof. T. Bodogae, Sibiu 1946, p. 100.

rata religiozitate ortodoxă este de origine și de esență rituală sau liturgică. Ea izvorăște adică din Prestolul pe care se actualizează pentru noi Jertfa Mielului lui Dumnezeu ⁴¹). Suprema legătură de taină cu Dumnezeu, spre care năzuiesc elanurile mistice ale milioanei de creștini, nu se poate realiza, aici pe pământ, decât sub forma împărtășirii cu Hristosul euharistic pe care ni-l pune la îndemână liturghia. Creștin adevărat, adică mădular viu și sănătos al Bisericii, e numai acela care întreține totdeauna vie legătura cu Capul acestei Biserici, adică cu Hristos, împărtășindu-se cu sfântul Său Trup și Sânge. Căci El însuși a spus: «De nu veți mânca trupul Fiului Omului și de nu veți bea sângele Lui, nu veți avea viață întru voi» (Ioan VI, 53).

Dar liturghia nu este numai izvor al vieții întru Hristos, ci și auxiliarul și promotorul ei. Ea nu numai că generează spiritualitatea și religiozitatea creștină, ci poate să o și promoveze, să o cultive, adică să o desvolte, să o întărească sau să o aprofundeze și să o îmbogățească. Această religiozitate găsește în liturghie mediul cel mai potrivit pentru manifestarea sau exprimarea ei în forme, rituri și formule adecvate, consfințite de o unanimă tradiție și verificate de o veche experiență a generațiilor care ne-au precedat. Nicăiri ca în liturghie nu găsim modele mai desăvârșite ale rugăciunii, în diferitele ei forme: de mulțumire, de slăvire și de adorare, de cerere, ș. a. m. d.

Cu un cuvânt, liturghia este chintesența creștinismului ortodox. Frecventarea ei e, deci, indispensabilă pentru viața creștină, adevărată și integrală: e cea dintâi dovadă și semnul cel mai evident al creștinătății noastre. Cine nu frecventează liturghia și nu se unește măcar simbolic cu Mântuitorul, acela nu e creștin, ci poartă acest nume în virtutea inerției, adică cel mult datorită harului primit la botez, căci de fapt legătura lui cu Hristos e întreruptă: unul ca acela a devenit mădular uscat, bolnav sau mort, al trupului mistic al lui Hristos.

41. Vezi mai pe larg lucrarea noastră *Explicarea sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, p. 115 sq. Comp. de asemenea: Bopp Linus, *Liturgie und Lebensstil. Buch der geweihten Lebenskreise*, Freiburg im Breisgau 1936; Dom G. Lefebvre, *La Messe, centre de notre vie spirituelle*. Paris-Rome (fără an); R. P. Gerest, *Dominicum Convivium. La Sainte Messe inspiratrice et directrice de la vie chrétienne*, ed. Lethielleux, 1936; Dom Séjourné, *La Messe et notre vie spirituelle*, in rev. «La vie spirituelle», an. XXII, t. 63, nr. 2 (247), 1 Mai 1940, ș. a.

Iată de ce am spus că liturghia trebuie să redevină ceea ce a fost și în trecut: centru și fundament al întregii noastre vieți creștine. În jurul ei trebuie să graviteze și să se concentreze deci nu numai manifestările de orice fel ale vieții religioase a credincioșilor noștri, ci și toate strădaniile și țelurile păstorului de suflare. Pe scurt: liturghia și biserica, în înțelesul ei de locaș sfânt, trebuie să redevină centrul spiritual al parohiei și pivotul sau punctul de greutate al întregii noastre activități pastorale.

— 2. În al doilea rând, **trebuie să redăm liturghiei sensul ei eclesiologic, comunitar, sau caracterul ei de rugăciune colectivă a Bisericii.** Trebuie adică să fim conștienți și să lămurim poporul că liturghia nu este teren sau prilej de manifestare a rugăciunii personale, particulare sau individuale, așa cum o concep de exemplu acele credincioase simple care stau îngenunchiate cu ceasurile în fața icoanelor împărătești în timpul liturghiei, sau acei autori de tâlcuiri liturgice populare, care recomandă credincioșilor ca, în timpul cutărui sau cutărui moment din cursul liturghiei, să citească anumite rugăciuni, străine de spiritul liturghiei și al evlaviei ortodoxe ⁴²). Nu! Acestea sunt manifestări cu caracter individualist, neortodox, de proveniență protestantă, care concep legătura omului cu Dumnezeu în chip exclusiv vertical, și cu totul independent de semenii din jur. În doctrina ortodoxă însă, raportul omului cu Dumnezeu e conceput colateral sau orizontal, adică în funcție de aproapele nostru, cu care credinciosul ortodox se simte solidar în procesul de mântuire. De aceea, liturghia trebuie privită ca o **rugăciune colectivă a Bisericii sau a comunității**, adică a totalității credincioșilor, în unitate de duh și de credință. În liturghie, nu mă rog eu singur, fie că sunt preot, fie că sunt simplu credincios, ci împreună și la cot cu semenii mei; în rugăciunile din rânduiala ei nu primează dorințele sau nevoile mele personale, ci acelea ale obștei credincioșilor din care fac parte, stau pe pri-

42. Vezi, de ex., Pr. I. Mihălcescu, *Explicarea sfintei Liturghii*, Ed. III, Buc. 1924, p. 21 sq.; Comp. și Pr. N. Voniga, *Tâlcuirea sfintei Liturghii*, Sibiu 1942, p. 40: «...Ar fi bine ca să ai la tine *Acaftistul* sau altă carte de rugăciuni în care se află rugăciuni anume rânduite pe cari credinciosul să le citească în vremea lucrărilor mai de seamă dela sfânta liturghie».

mul plan interesele și destinul Bisericii întregi, spiritul și simțul de solidaritate fraternelă ⁴³).

Există alte prilejuri și momente pentru revărsarea nestingerită a devoției particulare sau a rugăciunii personale. În liturghie însă, care este în primul rând cultul oficial public al Bisericii, rugăciunea personală trece pe al doilea plan, fiind subordonată celei publice. Dorințele și nevoile particulare, individuale, sunt aci armonizate cu cele generale, sociale și sunt contopite sau absorbite în acestea, ca picăturile de apă în mare. De aceea, în liturghie toate îndemnulurile la rugăciune au forma de plural cantitativ, adică se adresează și implică participarea tuturor, la unison: «Domnului să ne rugăm!», «Să zicem toți, din tot sufletul și din tot cugetul nostru să zicem!», ș. a. m. d. În biserică se cuvine «cu o gură și cu o inimă a slăvi și a lăuda» toți pe Dumnezeu și «... ca într'un gând să mărturisim» credința noastră. Idealul nostru nu este deci să ne izolăm într'un colț liniștit, pentru a ne face în pace rugăciunile personale, ci, dimpotrivă, să ne alăturăm în spirit unii de alții, să facem un singur corp cu ei, să lărgim sufletul nostru egoist, la dimensiunile universale care să cuprindă nu numai pe frații noștri din aceeași biserică, ci și toate comunitățile rugătoare, adică întreaga Biserică luptătoare de pe pământ, ba și pe cea triumfătoare din cer ⁴⁴). De ce?

— Pentru că în liturghie nu ne rugăm numai pentru noi înșine, ci și pentru alții, pentru toată Biserica, pentru toți frații noștri, fie că sunt ei aproape sau departe de noi, fie că sunt încă în viața de aici sau au trecut în cea de dincolo. În deosebi **rugăciunea dipticelor**, adică rugăciunea de pomenire generală a viilor și a morților, care se citește azi în taină de către preot după sfințirea Darurilor, este o excelentă și neegalată formă

43. Vezi R. Will, *op. și t. cit.*, pp. 228—230. Comp și *La liturgie, prière commune des chrétiens*, în *La Vie liturgique* (supliment la rev. «Les Questions liturgiques et paroissiales»), an. XIV (1937/1938), nr. 2-3, p. 62 sq.; H. Keller, *Die Kirche als Kultgemeinschaft*, în rev. «Benediktinische Monatschrift», an. XVI (1934), p. 25 sq. și an. XVII (1935), p. 183 sq., 277 sq., 347 sq.

44. Comp. H.-Ch. Chéry, *Qu'est-ce que la Messe*, Paris 1943, p. 163 sq. Vezi tot acolo pp. 226—231, scrisoarea unui părinte benedictin anonim, cu titlul: *Rendons à la Messe son sens social*.

de exprimare a acestei solidarități și comuniuni nevăzute, care ne unește pe toți: vii și morți, oameni, sfinți și îngeri, în un singur și imens corp sau univers creștin: acela al Bisericii lui Hristos din toate timpurile și locurile. «Cât de viu era întreținut prin această rugăciune eclesiologică a liturghiei, sentimentul de comunitate, în timpul primelor patru-cinci veacuri creștine, când era rostită solemn și în întregime în auzul credincioșilor, iar nu în taină aproape în totalitatea ei, cum s'a luat obiceiul după aceea!»⁴⁵). S'a și făcut, cu multă dreptate, propunerea, pe care o repetăm și noi, ca autoritatea bisericească să dea deslegare pentru rostirea solemnă, cu voce tare, ca în vechime, a întregei rugăciuni a sfintei Jertfe (anaforă), (din care fac parte rugăciunile de mijlocire generală numite **diptice**), măcar cu scop demonstrativ, la anumite ocazii, pentru învierea și promovarea simțului nostru de comunitate și frățietate universală, care trebuie să lege laolaltă pe toți membrii Bisericii lui Hristos⁴⁶).

3. În al treilea rând, este indispensabil să redăm liturghiei sensul și caracterul ei de jertfă, în care a fost instituită de Mântuitorul și care era așa de viu în conștiința și în practica vechilor creștini. Liturghia este adică o «jertfă cuvântătoare și fără de sânge», singura jertfă creștină, pe care Biserica ortodoxă o aduce lui Dumnezeu, ca pe suprema formă de exprimare a închinării și a adorației pe care I-o datorăm. De sigur, Jertfa liturgică este, în primul rând, reproducerea Jertfei de pe Golgota, pe care o actualizează sau o face prezentă, punându-ne la îndemână roadele ei mântuitoare⁴⁷). Dar ea este, totodată, și Jertfa Bisericii, adică a comunității rugătoare, pentru că preotul o aduce în numele credincioșilor și pentru ei.

45. Pr. P. Vintilescu, *Funcțiunea eclesiologică sau comunitară a liturghiei*, p. 18. Vezi tot acolo, p. 14 sq., întregul paragraf 4: *Rugăciunea liturgică, faptă de solidaritate și de asistență mutuală*. Comp. și Pr. Gr. Cristescu, *Cultul creștin ca mijloc de solidaritate socială* (conferință), Craiova 1924.

46. Vezi Pr. P. Vintilescu, *op. cit.*, p. 29. Comp. și F. Messerschmidt, *Liturgie und Gemeinde. Grundsätzliches zu Sinn und Werk der volksliturgische Aufgabe*, Würzburg 1939.

47. Vezi mai pe larg lucrarea noastră *Explicarea sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, pag. 93—96.

Înțelegă astfel, liturghia reclamă din partea noastră îndeplinirea unor obligațiuni sacramentale, fără care nu putem vorbi de o participare activă. La Jertfa adusă în liturghie trebuie să contribuie adică nu numai preotul, care este reprezentantul sau împuternicitul comunității sau parohiei lui, ci și credincioșii săi, adică fiecare membru al comunității, în parte. Cum? — nu numai prin virtuțile, închinarea și sentimentele lor de respect, iubire și recunoștință față de Dumnezeu, exprimate sub forma de imne și rugăciuni, pe care ei le adaogă la cele ale preotului și care constituiesc un fel de ofrandă spirituală sau «jertfă cuvântătoare», cum o numește Liturghierul, — ci și prin anumite acte concrete, în care să se exteriorizeze participarea noastră efectivă și reală la această Jertfă. Dintre acestea, două sunt cele mai de căpetenie și anume:

a) Contribuția prin aducerea darurilor de pâine și de vin, care constituiesc baza materială a Jertfei;

b) Participarea la consumarea acestei Jertfe, adică împărțirea cu sfântul Trup și Sânge.

Vom vorbi pe larg despre fiecare din aceste două forme principale de manifestare a participării noastre active la Jertfa liturgică, atunci când ne vom ocupa de metodele care se referă la popor sau la credincioși. Până atunci, amintim aici cât de mult a însemnat pentru viața creștină ideea și practica Jertfei din liturghie. Lucrul acesta se poate vedea mai bine din experiența Bisericilor protestante, unde înlăturarea ideii de jertfă din cult a dus la însăși deprecierea noțiunii de jertfă sau de sacrificiu, în sensul ei de virtute morală, și la desconsiderarea acestei virtuți, în viața de toate zilele. Inșiși protestanții recunosc că «moartea lui Iisus pe Cruce nu este numai un mare mister metafizic, ci și ilustrația cea mai glorioasă a Sacrificiului în sensul etic al cuvântului, manifestarea cea mai mișcătoare a iubirii care se dă pe sine și care, murind, face să izvorască viața (comp. Ioan. XII, 24)... Repercusiunea Jertfei e mai puternică în viața creștinului catolic decât a celui protestant... Ideea sacrificiului, eliminată din cult, cel puțin în înfățișarea sa materială, a fost din ce în ce mai puțin cultivată în viață... Noțiunea de sacrificiu este desconsiderată la protestanți, aproape la fel ca și termenul de virtute...» 48).

48. R. Will, *op. și tom. cit.*, pp. 114—116.

Reabilitarea caracterului de jertfă al liturghiei în conștiința credincioșilor noștri ar avea deci nu numai o importanță de ordin teoretic; ea este adică necesară nu numai pentru înțelegerea justă a sensului originar și autentic al dumnezeieștei slujbe, ci și pentru consecințele practice pe care le-ar putea avea în viața religioasă-morală. Restabilirea ideii de jertfă în liturghie ar duce implicit la cultivarea și întărirea spiritului de sacrificiu însuși, spirit care șade la temelia orânduirii creștine a societății umane și a cărei formă supremă de expresie îl constituie Jertfa de pe Cruce a Mântuitorului, pe care liturghia o reproduce și ne-o amintește neîncetat în forme sacramentale, ca pe un permanent exemplu și imbold spre imitarea ei.

4. Pentru aceeași considerație a repercusiunilor fericite pe care le-ar putea avea asupra vieții religioase-morale a credincioșilor noștri, e necesară o acțiune de reînviere și de valorificare a unora din comorile cultului ortodox uitate astăzi, neglijate sau amenințate cu căderea în desuetudine.

Astfel, să ne străduim a mări frecvența poporului la acele slujbe, care fac parte integrantă din serviciul complet de o zi, ca, de exemplu, Vecernia, a cărei săvârșire este de altfel prevăzută și de Pravilă, ca una din obligațiile preotului în lucrarea sa de pregătire pentru liturghie.

II.

METODE ȘI SOLUȚII CARE PRIVESC PERSOANA LITURGHISITORULUI.

Trecem acum la a doua categorie de metode și soluții, pentru realizarea participării active a poporului la liturghie și anume la cele care privesc pe sfințiții liturghisitori.

Este mai presus de orice evidență importanța persoanei liturghisitorului, din punctul de vedere care ne preocupă. El este interpretul liturghiei, este cel chemat să o valorifice, să-i dea viață și contur în fața poporului. Fără el, liturghia ar rămâne un tezaur mort, de ale cărui roade poporul n'ar putea să beneficieze, pentru că cheia acestui tezaur și dreptul de a o folosi le deține numai preotul, în virtutea harului primit prin hirotonie. Rolul său în liturghie, în comparație cu al poporului, nu este

numai principal, ci și existențial, indispensabil; ca să vorbim în termeni profani, fără preot, liturghia ar fi o dramă ce nu s'ar putea juca.

De aceea, preotul este cel dintâiu chemat să cunoască liturghia, să o înțeleagă, să o pătrundă și să o trăiască el însuși, pentru ca la rândul său să o explice poporului și să-i transmită gustul și iubirea pentru ea. Felul în care liturghisitorul își îndeplinește deci acest rol, este fundamental și determinant pentru gradul și intensitatea participării poporului la liturghie. Prin calitățile sau defectele sale pe terenul slujirii, păstorul de suflete poate să promoveze sau, dimpotrivă, să compromită această participare. El poate atrage lumea la biserică, îi poate susține trează atenția în tot cursul slujbei, o poate stimula la înțelegerea și trăirea intensă a liturghiei și o poate face să vibreze la unison cu sufletul lui, după cum, dimpotrivă, se întâmplă foarte bine să o alunge din biserică, să o facă să se răcească și să se înstrăineze de liturghie și de valorile ei divine.

O liturghie slujită de un păstor vrednic, oficiată în condiții ideale de decor și de aparat ceremonial extern și săvârșită cu pătrundere, convingere și căldură, trăită intens, zidește în suflete împărăția lui Dumnezeu mai mult decât zece predici sau lecții de catehism. Odinioară, preoții cei mai respectați de poporeni și cei mai prețuiți de autoritatea bisericească însăși, erau tocmai cei mai buni liturghisitori, aceia care se evidențiau prin pietatea cu care slujeau sau prin aptitudinile și talentele lor muzicale și liturgice, pe care le puneau în serviciul Bisericii, mărink pompa și strălucirea, atmosfera mistică și puterea de atracție a slujbelor oficiate de ei. De aceea, în trecut, liturghia a fost pentru poporul nostru nu numai tezaur prețios de evlavie și de învățătură, ci și predică vie, care i-a mers la inimă, i-a pătruns și i-a înnobilit sufletul, impregnându-l cu acea blaștinătate profund omenească și specific ortodoxă, care caracterizează și azi firea lui.

Dovadă de cât de mult prețuește și astăzi Ortodoxia românească cultul și comorile lui, este că lumea preferă pe preoții «buni bisericași». De aceea, în regulă generală, bisericile acestora sunt de obicei pline, pe când ale preoților lipsiți de asemenea calități sunt goale. Iată de ce suntem încredințați că îndeplinirea cât mai desăvârșită a rolului de liturghisitor consti-

tue prima soluție și metodă misionară de a atrage lumea la biserică și de a o face să trăiască liturghia. Cu un cuvânt, cea dintâi condiție pentru realizarea țelului ce ne preocupă, este să avem clerici buni slujitori.

Care ar fi, deci, calitățile pe care preotul trebuie să le întrunească, pentru a se apropia de idealul unui bun liturghisitor?

— 1. Un bun slujitor al altarului trebuie să aibă mai întâi **vocație și dragoste sau chiar pasiune pentru oficiul său de liturghisitor**, precum și **calitățile sau talentele naturale, innăscute**, pe care le reclamă îndeplinirea ideală a acestui oficiu: voce plăcută și caldă, dicțiune clară și corectă, prestanță fizică, eleganță și solemnitate hieratică în atitudine, în gesturi și mișcări, ș. a. m. d.

Ar trebui să se acorde, măcar de aci 'nainte, mai multă atenție unor astfel de criterii, la selecționarea sau recrutarea și promovarea clerului, pentru că asemenea însușiri impresionează în chip favorabil, mai ales pe anumiți enoriași din categoria intelectualilor, cu gusturi mai fine și cu un simț estetic mai dezvoltat și mai cultivat. Bine înțeles că mai toate acestea sunt criterii relative, pentru că lipsa lor poate fi suplinită sau atenuată, măcar în parte, de o altă virtute, pe care preotul se cuvine să o aibă din naștere și în gradul maxim și care e fundamentală și indispensabilă pentru oficiul de liturghisitor: **evlavia sau pietatea sinceră și adâncă, împreună cu o vieță religioasă-morală fără reproș.**

2. Al doilea, se cere unui bun slujitor o **temeinică pregătire sau instrucție teoretică și practică în domeniul teologiei liturgice**, adică o serioasă inițiere în istoria, explicarea și rânduiala liturghiei. Preotul trebuie să cunoască bine trecutul și evoluția, rostul și importanța, precum și sensul, interpretarea sau semnificația mistico-simbolică a sfintei slujbe, pentru ca la rândul lui să o poată explica poporului. Această pregătire trebuie să înceapă, de sigur, din școală (seminar sau institut), dar ea trebuie continuată neîntrerupt, întregită, lărgită și aprofundată și după terminarea anilor de studiu, prin consultarea permanentă a cărților de slujbă, prin lectura lucrărilor și articolelor de specialitate din reviste, ș. a. m. d. In biblioteca oricărui preot, literatura liturgică merită să ocupe un loc de frunte, începând cu manualele și cursurile din anii de școală și continuând cu studiile de

specialitate, cu care orice cleric se cuvine să se țină la curent.

3. Un bun slujitor trebuie, în al treilea rând, să nu neglijeze ci să-și îndeplinească cu sfințenie pravila de cuviincioasă pregătire trupească și sufletească, în vederea liturghisirii, prescrisă de canoane și de povățuirile din Liturghier.

În exercițiul funcțiunii sacramentale — dar mai ales în cadrul liturghiei — preotul vine în contact imediat, apropiat, substanțial, cu însuși Mântuitorul, al cărui sfânt Trup și Sânge este atins, pipăit, purtat în mâini și consumat de către el. Este dela sine înțeles că, pentru o astfel de înfricoșătoare împreună-petrecere a omului cu Dumnezeu, preotul nu se poate înfățișa oricum ar fi. Căci dacă Pravila impune chiar credincioșilor de rând o riguroasă și îndelungată pregătire trupească și sufletească, în vederea împărtășirii cu Sfintele Taine (vezi, de exemplu, **Povățuirile** din Liturghierul de Buc. 1937, p. 373-4), cu atât mai mult se impune preotului o asemenea pregătire integrală și expresă a ființei sale, pe lângă curăția morală și sfințenia care trebuie să împodobească în permanență vieța sa.

De aceea, **Povățuirile** dela sfârșitul Liturghierului — care nu reprezintă altceva decât sintetizarea unor sfaturi, norme, canoane și dispozițiuni patristice, sinodale și chiriarhale mai vechi — prescriu preotului, în termeni categorici, că, «pentru slujirea dumnezeieștei Liturghii, dator este a fi curat, precum cu sufletul, așa și cu trupul...»⁴⁹). De asemenea, instrucțiunile de tipic, cu care este prefațată rânduiala Proskomidiei din Liturghier și care au aceeași origine ca și **Povățuirile**, amintesc această obligație a preotului, în termenii următori: «Având să săvârșească dumnezeiasca Liturghie, preotul dator este mai întâi să se fi mărturisit și împăcat cu toți, să nu aibă supărare cu nimeni, să-și păstreze inima de gânduri rele pe cât va putea, să se înfrâneze de cu seară, să privegheze până la vremea sfintei Liturghii și să-și citească cele rânduite de sfintele Canoane...»⁵⁰).

De altfel, în toate religiile superioare ale omenirii, îndeplinirea obligațiunilor rituale ale preoțimii era condiționată de un grad superior de moralitate și vieță religioasă. Și dacă, de

49. *Dumnezeieștile Liturghii...*, Buc. 1937, p. 356.

50. *Ibidem*, p. 89.

pildă, preoților Legii Vechi — care era doar umbra și închipuirea celor viitoare — Domnul le poruncește, prin Moise, «să fie sfinți ai Dumnezeului lor și să nu pângărească numele Dumnezeului lor, căci ei aduc jertfă Domnului și pâine Dumnezeului lor, și de aceea să fie sfinți» (Lev. XXI, 6), cu cât mai mult trebuie să facă lucrul acesta preoții Legii celei Noi? Altfel, slujirea cu nevrednicie ar atrage asupra lor focul pedepsitor care a mistuit pe Natan și pe Aviud lângă jertfelnicul cortului mărturiei (Lev. X, 1-2). De aceea grăia Domnul către Moise: «Preoții care se apropie de Domnul Dumnezeu, să se sfințească, ca nu cumva să-i lovească Domnul!» (Exod XIX, 22). Iar nouă, preoților Legii celei Noi, ne poruncește Sfântul Apostol Pavel: «Având deci, fraților, încredere ca să intrăm în Sfânta (Sfintelor) prin sângele lui Iisus, pe o cale nouă și vie, pe care ne-a înnoit-o prin catapeteasmă, adică prin trupul Său, și având un mare preot peste casa lui Dumnezeu, să ne apropiem cu inimă curată în deplinătatea credinței, curățindu-ne prin stropire inimile de cuget rău și spălându-ne trupul cu apă curată...» (Evrei X, 19—22).

Cu câtă cutremurare vorbesc sfinții Părinți despre sfințenia cuvenită preotului care se pregătește să îndeplinească oficiul sfânt al liturghiei!... Scrierile lor sunt pline de avertismente și povețe, privind gradul superior de curăție sufletească și trupească, cerută celui ce s'a învrednicit de darul puterii de a sfinți și a împărți Sfintele Taine. Ar fi de ajuns să ne gândim la acelea, foarte numeroase și foarte impresionante, ale marelui Ioan, cel cu gura-de-aur ⁵¹). Amintim numai ce spune sfântul și înțeleptul Maxim (Mărturisitorul): «Cela ce nu este vrednic și slujește Liturghie este al doilea Iudă și mai mult se va munci decât vânzătorul Iuda» ⁵²).

Iată de ce am spus mai înainte că, pe lângă sfințenia sau curăția morală ireproșabilă, prin care preotul trebuie să se distingă de restul credincioșilor, în viața de toate zilele, el are nevoie, în plus, de o purificare deosebită, specială, atunci când se pregătește să slujească sfânta liturghie. În afară de pregă-

51. Vezi, de ex., *Despre preoție*, VI, 4, în trad. rom. de Pr. Aristide Geamănu, Craiova 1941, pp. 153-154.

52. Citat după «*Mărgăritarele*» sfântului Ioan Gura-de-Aur, trad. rom., ed. III, tip. de T. Teodorescu, Buc. 1872, p. 370.

tirea, din vreme, a sufletului, prin îmbăierea cât mai deasă cu duhul rugăciunii personale, această purificare a fost oarecum codificată de tradiție, constând în împăcarea inimii, în înfrânările și abținerile fizice prescrise de Liturghier și în citirea Pravilei de rugăciuni și slujbe, în deosebi a moliftelor pentru împărtășire. **Povățuirile** din Liturghier pun atâta preț pe această operație complexă de pregătire, premergătoare slujirii, încât nerespectarea sau neîmplinirea ei constituie un păcat de moarte: «Dacă preotul și diaconul pravila Bisericii și cuviincioasa pregătire pentru dumnezeiasca împărtășire, de bunăvoie, din lene sau din nepurtare de grijă, o va lăsa cu totul sau numai parte dintr'însa, **de moarte va greși**»⁵³).

Pentru conștiințozitatea și rigurozitatea cu care se cuvine să ne îndeplinim pregătirea trupească și sufletească înainte de slujbă, să avem ca model tipul preotului bătrân de altă dată, al cărui Liturghier era mai uzat în deosebi la **Rânduiala sfintei Cuminecături**, deoarece acel preot «își făcea noaptea, spre mâncate, pravila și nu se pomenea împiedecare pentru aceasta. De aceea, picătură peste picătură (de ceară) s'a adăogat, colț peste colț s'a îndoit și nouă semn ne-a lăsat că în frica lui Dumnezeu slujea el sfânta liturghie»⁵⁴). Acest chip ideal al preotului de odinioară, zugrăvit cu atâta măiestrie în capitolul ultim, intitulat **Preotul cel bătrân — Cum se pregătea pentru sfânta liturghie**, din minunata carte **Preoți de mir adormiți în Domnul**, scrisă de Păr. Prof. univ. onorar Nic. M. Popescu, trebuie să rămână pentru noi un model și dreptar, dar totodată și un imbold și o mustrare în ceea ce privește felul cum ne pregătim pentru sfânta slujbă.

4. În al patrulea rând, un liturghisitor desăvârșit trebuie să slujească cu o cât mai mare cuviință și evlavie, cu convingere, demnitate și prestanță. Cu alte cuvinte, se impune ca preotul să-și supravegheze, cu multă grijă, ținuta sau atitudinea sa fizică și sufletească în timpul slujirii. Căci felul cum ne comportăm în timpul slujbei poate avea adesea ecouri și consecințe incalculabile în sufletele credincioșilor noștri; prin chipul cum slu-

53. *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., p. 356.

54. Pr. Nicolae M. Popescu, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, Buc. 1942, p. 114.

jește, liturghisitorul poate zidi și întări sau, dimpotrivă, poate slăbi și dărâma credința și convingerea creștină a celor ce îl privesc sau îl ascultă.

«Slujiți Domnului cu frică și vă bucurați Lui cu cutremur!», strigă Psalmistul (Ps. II, 10). «Căci a sluji lui Dumnezeu este lucru mare și înfricoșat chiar pentru puterile cerești», adaugă Liturghierul (Rugăciunea din timpul Herucului). De aceea, Sfinții Părinți n'au conținut a atrage luarea aminte a preotului asupra felului cum are să se poarte în timpul sfintei slujbe. Indrumările date de ei și de marii chiriari ai Ortodoxiei au fost sintetizate, cum nu se poate mai frumos, în minunatele **Povățuiri** din Liturghier:

«In toată vremea slujirii dumnezeieștii Liturghii, preotul este dator a fi blând, lin, pașnic și cu multă cucernicie, căutând cu ochii cei înțelegători spre Stăpânul Hristos, căruia îi stă înainte, căruia îi slujește și al cărui chip îl poartă. Rugăciunile să le citească cu toată cucernicia, cu bună credință, cu dragoste, cu mare luare aminte și cu toată întregimea, nelăsând nimic, incredințat fiind că Dumnezeu primește toate acestea din gura lui, ca pre niște mărgăritare. Mai este dator preotul să slujească cu frică, cu cutremur, cu smerită căutătură a ochilor, cu cucernica mișcare a mâinilor, și stând cu evlavie și cu toată întocmirea trupului dinafară, să-și arate credința dinlăuntru, prin cucernicia sa, și foarte să fie incredințat că sfânta Masă este scaun al Împăratului ceresc, al Judecătorului viilor și al morților, pe care cu adevărat el șade și zeci de mii de Ingeri împrejurul lui, cu frică, nevăzuți stau înainte» 55).

Așa dar, esențial și determinant pentru felul nostru de a sluji este, precum vedem, gradul de credință și de convingere în sfințenia și utilitatea, pe planul mântuirii, a ritualului sacru pe care îl săvârșim. Căci din această credință — dacă o avem — izvorăște căldura, entuziasmul, pătrunderea și transfigurarea care se revarsă din sufletul și de pe chipul nostru și se transmit, ca o tainică și binefăcătoare putere de înrăurire, asupra sufletelor din jur, întărindu-le credința, mângâindu-le inimile și înălțându-le cugetul și speranța către nevăzutul Dumnezeu. Și, dimpotrivă, slujirea fără credință și fără convingere

55. *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., p. 359.

constitue acel păcat al unora dintre liturghisitori, pe care în deosebi neprietenii Bisericii îl numesc, cu dispreț, «ritualism» sau «formalism», adică executarea automată, mecanică, seacă și rece, a formelor și a riturilor tradiționale, fără convingere și fără căldură. E dela sine înțeles că un asemenea mod de slujire are o influență nulă, dacă nu chiar păgubitoare, asupra celor din jur: ea nu poate iradia nici puterea de a înviora credința și de a susține nădejdea, nici căldura care încălzește inimile și nici mireasma și adierea misterioasă a harului invizibil. De aceea, chiar și în concepția poporului, preotul care nu-și face bine slujba, va fi rău pedepsit pe lumea cealaltă ⁵⁶).

Prin urmare, **lupta cea mai aprigă trebuie să o dăm împotriva păcatului celui mare: rutina, formalismul și automatismul în executarea slujbelor sfinte.** Căci acesta este păcatul care ne amenință cel mai des și totodată pricina de căpetenie a slabului răsunset pe care activitatea noastră de liturghisitori îl are în sufletele credincioșilor: **lipsa de înțelegere, de simțire și trăire religioasă, lipsa de pietate și de respect față de lucrurile sfinte,** care se observă la unii dintre noi. Acest păcat se manifestă fie în neglijența atitudinii sau a ținutei lor fizice și sufletești în timpul ofierii, fie în graba și iuțea cu care slujesc, fie în faptul că nu pun totdeauna o suficientă și vizibilă căldură, pătrundere și trăire în cele ce rostesc sau cântă, ș. a. m. d. Am spus: este păcatul cel mai frecvent, pentru că, oricare ar fi formele lui de exteriorizare, rădăcina lăuntrică din care pornesc acestea și care le explică pe toate, nu poate fi decât una singură: puținătatea sau șubrezenia credinței noastre în sfințenia celor ce săvârșim. «...Aici stă tot înțelesul și toată puterea evlaviei inimilor noastre. Cine știe, crede și primește, cu tot freamătul convingerii, că Iisus Hristos din ceruri este absolut identic cu Iisus Hristos euharistic, acela este urmașul Sfântului Ioan și al Sfântului Pavel, este stâlpul Bisericii, este iconomul cel înțelegător, este purtătorul cheilor care închid și deschid. Altfel, toată sfânta liturghie, toate rugăciunile către sfinți, toate pomenirile răpo-

56. Astfel, în *Apocalipsul (viziunea) sfântului apostol Pavel* (apocrif), când sfântul apostol este dus să viziteze iadul, îngerul călăuzitor îi arată, între altele, pe un bătrân ce se muncea rău, pentru că fusese preot, dar nu-și făcea bine slujbele sfinte. (Vezi St. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, I, Buc. 1947, p. 216).

saților și toate serviciile corespunzătoare ajung, pentru preotul necredincios, ritualism și corvoadă»⁵⁷).

De altfel, caracterul variat al slujbelor pe care preotul le săvârșește, îi impun o anumită variație și mobilitate chiar în dispoziția sufletească, în chipul, glasul și tonul cu care el trebuie să officieze de fiecare dată. Toate acestea trebuiesc adecvate sau puse în concordanță cu caracterul specific al sărbătorii sau al slujbei respective. Ele vor exprima, de exemplu, lumină, bucurie și mângâiere, la praznicul luminat al Invierii sau la botezuri și cununii, pe când la slujbele marelui post și mai ales la cele din săptămâna Patimilor sau la serviciul înmormântării vor reflecta durere și întristare, ș. a. m. d. Cu alte cuvinte, și în exercițiul funcțiunii sale liturgice, dator este preotul «să se bucure cu cei ce se bucură și să plângă cu cei ce plâng» (Rom. XII, 15). Nimic mai discordant, mai deplasat și mai indecent, decât un preot care zâmbește sau chiar râde fără rost la o înmormântare, sfidând, cu veselia lui stridentă, durerea obștească din jur. Bine înțeles că exprimarea dispoziției launtrice a preotului, în asemenea ocazii, nu se cade să fie nicicdată mai exuberantă și mai sgomotoasă decât a poporului; bucuria și veselia lui trebuiesc să fie totdeauna în limitele îngăduite de cuviința și respectul cuvenit sfintelor slujbe, iar durerea și întristarea lui trebuiesc să fie totdeauna mai discrete, atenuate de raza mângâietoare a credinței și a speranței în puterea și ajutorul lui Dumnezeu.

Dar chiar în una și aceeași slujbă, e necesară o variație, cerută de legile elementare ale unei bune interpretări, legi valabile nu numai pentru textele profane, ci și pentru cele sacre. Nimic mai plictisitor și mai adormitor decât acea recitare plată, monotonă și pripită, fără culoare și relief, a moliftelor sau a lecturilor biblice din rânduiala sfintelor slujbe. Și, dimpotrivă, exprimarea corectă și exactă a cuprinsului și a sensului formulelor sau textelor liturgice — prin modularea sau mlădierea glasului și a tonalității, prin sesizarea și reliefaarea sau accentuarea justă a elementului principal din frază sau a ideii centrale dintr'o rugăciune, prin nuanțarea adecvată a afectelor de duioșie, blândețe, tristețe sau bucurie, indicate de litera textului,

57. Gala Galaction, *Piatra din capul unghiului*, Buc. 1926, pp. 37-38.

ș. a. m. d. — are darul nu numai de a întreține continuu trează atenția și ascultarea credincioșilor noștri ci și de a le explica, oarecum, liturghia. O interpretare clară și expresivă a formularului liturgic, din acest punct de vedere, este, în același timp, și o tâlcuire implicită a liturghiei.

Nu ne putem închipui cât bine face și câte suflete poate să câștige pentru Biserica lui Hristos un liturghisitor luminat, talentat și plin de evlavie, pe deplin conștient și adânc pătruns de sublimitatea oficiului sfânt pe care îl îndeplinește, atunci când stă în fața altarului sau când îmbracă sfintele odăjdii! Cuvința și pietatea lui, sfiala și respectul cu care mănuește cele sfinte, căldura și smerenia cu care se roagă, solemnitatea și demnitatea ținutei și a înfățișării lui, toate acestea, mai ales când sunt împreunate și cu talente muzicale deosebite sau cu o eleganță naturală în mișcări și gesturi, nu pot să aibă decât cea mai fericită înrâurire asupra celor din jur. Un asemenea slujitor contribuie la zidirea împărăției lui Dumnezeu pe pământ, prin felul lui de a sluji, mai mult decât zece predicatori sau misionari laolaltă. El este magul care stăpânește secretul de a iradia din ființa lui, transformată în vas curat al harului și în templu al Duhului Sfânt, acea forță miraculoasă de cucerire, acel fior sacru și acea atmosferă nepământească, datorită căreia, «în biserica slavei Tale stând, în cer ni se pare că ne aflăm».

Să râvnim a ne asemăna acelor clerici «buni bisericăși», din trecutul apropiat al Bisericii noastre, care ne pot servi ca model în ceea ce privește felul de a sluji. Sunt acei vlădici, preoți și diaconi, care, atât prin aptitudinile și talentele lor muzicale, pe care le aduceau în serviciul Bisericii, cât și prin pătrunderea cu care trăiau și interpretau misterul sfânt în fața credincioșilor, au făcut ca forța de înrâurire a cultului ortodox în viața românească să se exercite în toată deplinătatea ei. «Vechea expresie de **bun bisericăș** reprezintă nu numai o tradiție și un aspect al misiunii dintr'o anumită fază a istoriei Bisericii românești, ci și un titlu, la care se cuvine să aspire și azi orice slujitor al altarului, care este convins că liturghia reprezintă sinteza integrală a apostolatului creștin»⁵⁸).

58. Pr. P. Vintilescu, *Liturghia în viața românească*, p. 18.

5. **Imbunătățirea calității predicilor rostite în cadrul cultului**, este o altă datorie a bunului liturghisitor. De ce? — Pentru că predica face parte integrantă din rânduiala liturghiei. Ca piesă de cult, ea are menirea, în primul rând, să exprime în cuvinte, să sporească și să încununeze atmosfera de mister și de har, creată de celelalte forme ale cultului, pentru a o fixa în sufletele celor prezenți. Predica trebuie să fie în cult ceea ce este **sistematizarea și aplicarea în treptele pedagogice ale învățământului** ⁵⁹).

O predică bună este adeseori un prilej de conversiune. Au fost oameni care veneau de peste oceane să asculte pe exegeții și inspirații dela Sf. Paul, dela Westminster sau dela Cantorbery. Cuvântul de foc al marilor predicatori — un Paul din Tars, Gură-de-Aur și Ambrozie, Miniati și Antim Ivireanul, Bossuet și Massillon, Serghie al Vladimirului și Inochentie al Odesei — au făcut faima Bisericilor lor și au determinat convertiri, reforme și renășteri ⁶⁰). Un bun liturghisitor, care este în același timp și un bun predicator, este singurul în stare să aprindă în inimile ascultătorilor «focul» sacru, despre care Mântuitorul spunea că a venit să-l arunce în lume (Luca XII, 49).

Dar dacă predica nu reușește să se încadreze în atmosfera cultului, dacă ea este sub nivelul cerințelor elementare ale oratoriei sacre sau când nu respiră credință, convingere creștină și entuziasm, ea nu adaugă nimic sfintei slujbe, ci, dimpotrivă, strică și risipește atmosfera creată de cult. O astfel de predică devine un simplu prilej de plictiseală, alungând lumea din biserică mai devreme cu o clipă. Este tocmai contrariul situației de pe vremea Sfântului Ioan Gură-de-Aur, care era nevoit să mustre pe ascultătorii săi că se îmbulzesc și se strivesc unii pe alții ca să-i asculte predica, pentru ca după aceea să părăsească biserica, fără să mai aștepte săvârșirea sfintei Jertfe ⁶¹).

Idealul ar fi să avem slujitori care să întrunească daruri excepționale de liturghisitori, cu geniul oratoric al unui Gură-

59. Despre funcția predicii în cult, vezi mai pe larg la Pr. P. Vintilescu, *Cursul citat de Liturgică generală*, p. 232 sq.

60. Comp. Gh. D. Mugur, *Florile. Note și impresii*. Buc. 1928, pp. 96—100.

61. Vezi, de ex., *Omilia VII împotriva Anomeilor*, în Migne, P. G., t. XLVII, col. 766 și *Omilia a treia la Ep. II Tes.*, ibidem, t. LXII, col. 484.

de-Aur; atunci, cu siguranță, lumea n'ar mai avea niciun motiv să părăsească biserica înainte de sfârșitul slujbei.

6. O datorie elementară a oricărui bun slujitor este **grija pentru aparatul extern sau fenomenal al cultului**, adică pentru partea lui estetică, decorativă și ceremonială. Preotul, în deosebi cel dela oraș, să nu ignoreze sau să piardă din vedere influența favorabilă pe care o exercită strălucirea și fastul aparatului extern al cultului, mai ales asupra acelei categorii de credincioși care, prin gustul și prin educația lor, posedă un grad mai mare de sensibilitate pentru elementul estetic pe care arta, în diferitele ei forme, îl pune în serviciul cultului.

În această privință, preotul trebuie să înceapă cu atențiunea față de propria persoană, de ținuta lui fizică și vestimentară, care se cuvine să fie, în timpul slujbei, mai curată și mai îngrijită ca oricând. Căci dacă, atunci când vrem să ne înfățișăm înaintea mărimurilor pământești, punem toată grija în strălucirea și podoaba înveșmântării și a chipului nostru, cu cât mai mult se cuvine să facem aceasta atunci când ne pregătim să întâlnim pe Stăpânul cerurilor și să-I facem tron din mâinile noastre păcătoase? De aceea, **Povățuirile** din Liturghier nu uită să se preocupe de cele mai mici amănunte cu privire la înfățișarea dinafară a preotului, care se pregătește pentru liturghisire: «Trupul să-l aibă curat,... capul să fie pieptănat, fața și gura spălate, unghiile tăiate și curate. Toate acestea pentru respectul și cinstea dumnezeieștilor Taine, ca și poporul ce-l privește și-i sărută mâna, să nu se scandalizeze de ceva...» ⁶²).

Nu mai puțină importanță are, din același punct de vedere, starea odăjdiilor cu care slujește preotul. «Precum trupul trebuie să-l aibă curat, așa și veșmintele cele de pe el se cade a le avea curate și întregi, căci de vor fi pătate și rupte și va îndrăzni preotul a sluji cu ele, va greși de moarte, deoarece înaintea lui Hristos Dumnezeu, care este cu adevărat în Sfintele Sale Taine, se arată cu nebăgare de seamă. De aceea, slujitorii celor Sfinte sunt datori să stăruiască în tot chipul, ca veșmintele sfințite, măcar că vor fi din materii simple, dar să fie cuviincioase și curate» ⁶³). Iată de ce, păstrarea în bună stare a odăjdiilor pre-

62. *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., p. 356.

63. *Ibidem*.

cum și a vaselor sfinte și a cărților de slujbă, este un lucru de care preotul are datoria de a se griji nu mai puțin decât de alte amănunte.

De asemenea, curățenia și împodobirea sfântului locaș, frumusețea artistică a picturii și a odoarelor bisericești, bogăția și strălucirea veșmintelor și a vaselor liturgice, măiestria cântărilor sfinte, eleganța și grația mișcărilor și a ținutei fizice a liturghisitorului, toate acestea la un loc sunt lucruri vrednice de ținut în seamă de către sfințiții slujitori, pentru că ele au darul de a creia acea ambianță și acel cadru al sublimului artistic, proprii desfășurării ideale a cultului și prielnice înălțării sufletului către Dumnezeu, izvorul și întruparea Frumuseții desăvârșite, absolute.

Cu un cuvânt, să nu neglijeze preotul nimic din tot ceea ce ar putea contribui la sporirea frumuseții, a pompei și a strălucirii serviciului divin, precum și la creierea atmosferei de mister și supranatural, în care sufletele să se poată smulge, măcar pentru scurt timp, din mizeria și urâtenia existenței cotidiene, devenind capabile de a simți fiorul tainic al apropierii de Dumnezeu, ceea ce constituie scopul suprem al cultului.

7. În sfârșit, o ultimă datorie a unui bun slujitor este grija pentru alegerea și educarea colaboratorilor săi apropiați: cântăreții și paracliserii.

Fără îndoială, de dorit este, precum vom vedea, ca rolul de azi al cântărețului de strană să fie preluat, măcar la liturghie și la anumite servicii mai frecvente, de către popor sau corul credincioșilor. Totuși, chiar și în acest caz, cântărețul bisericesc rămâne un factor important în problema ce ne preocupă și, de aceea, aportul său la buna reușită a oficiului de liturghisitor al preotului nu trebuie desconsiderat. Căci, oricât s'ar strădui preotul să fie la înălțimea îndatoririlor sale sacramentale, râvna și strădania sa poate fi împiedecată și adesea zădărnicită, dacă ceilalți slujitori ai bisericii nu sunt la nivelul chemării lor, modeste în aparență, dar importante în fond. Un bun cântăreț, care secondează pe preot prin talentul muzical cu care execută răspunsurile liturgice și prin cuviința comportării lui în tot cursul slujbei, este nu numai un bun colaborator al preotului, dar și un stimulent și susținător al energiei și al râvnei lui spre perfecțiune. Și, dimpotrivă, un cântăreț fără talent și fără cultura

muzicală necesară, nărăvit și indolent în exercițiul funcției lui, strică tot efectul și desgustă lumea de biserică.

Iată de ce, **Povățuirile din Liturghier** nu uită să prevadă îndrumări speciale despre îndatoririle cântărețului și paracliserului, precum și obligația pe care o are preotul de a se strădui să facă dintr'înșii adevărați împreună-lucrători ai oficiului său de liturghisitor ⁶⁴).

III.

MIJLOACE ȘI METODE REFERITOARE LA POPOR.

Trecem acum la al treilea grup de metode și mijloace pentru realizarea participării active la liturghie și anume la acelea care se referă la popor sau la credincioși.

1. Presupunând că bisericile noastre sunt pline de lume în zilele de sărbătoare, care e cel dintâiu lucru pe care trebuie să-l facă preotul? — Este **educarea și disciplinarea poporului în biserică**, acolo unde acest lucru lasă de dorit.

Pentru a se putea desfășura în condiții ideale, cultul are nevoie de o atmosferă de desăvârșită ordine, rânduială și liniște. Căci, precum spune Sf. Apostol Pavel, «Dumnezeu nu este al neorânduiei, ci al păcii» (I Cor. XIV, 33). Ori, tocmai aceasta lipsește la noi, mai ales la acele sărbători mari sau la anumite zile din cursul anului bisericesc, legate de unele datini și tradiții rituale, ca cele două principale Sâmbete ale morților (a lăsatului sec de carne sau «Moșii» de iarnă și a Rusaliilor sau «Moșii de vară»), Boboteaza, Floriile, denia mare din Vinerea Patimilor, Paștele, Rusaliile, ș. a., când se produce de obicei cea mai mare aglomerație și dezordine în biserici, mai ales în cele dela periferia orașelor, pentru că atunci vin și cei care nu calcă prin biserică tot restul anului și care, deci, nu știu cum să se poarte într'însa. Atât pe unii ca aceștia, cât și pe ceilalți, preotul e dator să-i învețe că în sfântul locaș se cuvine să intrăm «**cu credință, cu frica lui Dumnezeu și cu bună cucernicie**» (ectenia mare) și că înăuntru trebuie «**să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, sfânta Jertfă în pace să o aducem**», cum ne îndeamnă preotul (diaconul), în unul din cele mai importante momente ale slujbei.

64. Vezi *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., pp. 370, 375-376.

De altfel, încă dela începutul Bisericii creștine, s'a simțit în chip permanent nevoia de a struni poporul în locașul divin, mai ales din sec. al IV-lea înainte, când trecerile în massă la creștinism făceau ca în rândurile credincioșilor să se strecoare adesea și elemente care aduceau cu sine spiritul de dezordine și anumite deprinderi din cultele păgâne. De aceea, chiar cele mai vechi rândueli sau așezăminte bisericesti scrise, ca de pildă, așa numitele **Constituțiuni Apostolice**, se văd nevoite să introducă în cuprinsul lor, între altele, și îndrumări sau porunci precise despre felul în care creștinii se cuvine să stea și să se poarte în timpul serviciilor divine. Grija păstrării ordinii și disciplinei în biserică era una din îndatoririle rezervate în deosebi diaconilor ⁶⁵). Neîntrecutul cuvântător care a fost Sfântul Ioan Gură-de-Aur, considera ca o obligație a sa să mustre — uneori cu toată vehemența și fără menajamente — lipsurile numeroșilor săi ascultători în această direcție ⁶⁶). De aceea, și **Povățuirile** din Liturghier ne amintesc, în chip laconic, că «cei ce stau în biserică trebuie să se socotească că stau în cer înaintea lui Dumnezeu însuși, și să aducă rugăciune lui Dumnezeu, ca celui ce este acolo după făgăduință» ⁶⁷).

Prin predici, prin sfaturi, prin muștrări la nevoie, în cadrul orelor de cateheză sau de adunări creștine extraliturghice (acolo unde se fac), prin neconțință învățătură și prin pilda personală, preotul e obligat să deprindă pe enoriașii săi mai întâi de toate cu ordinea, liniștea și buna rânduială în biserică. Să-i învețe să vină la timp și să nu mai părăsească biserica înainte de sfârșitul slujbei, pentru a nu turbura bunul mers al serviciului divin; să-i învețe când și cum să aducă diferitele ofrande și prinoase, prescura și pomelnicele la proscomidie, când să îngenuncheze și cum să se închine pe la icoane; să mustre pe cei ce vorbesc sau ațipesc în străni, pe cei neatenți și cu atitudini necuviincioase, pe cei ce umblă fără rost în biserică, ș. a. m. d.

65. Vezi *Const. Apostolice*, cartea a doua, cap. 57 (trad. rom. cit., pp. 75—77).

66. Vezi, de ex., *Omilia LXXXVII, 4 la Matei*. Migne P. G., t. LVIII, col. 780—782; *Omilia XXIV, 4 la Faptele Apostolilor*, ibidem, t. LX, col. 190-191; *Omilia XXXVI, 6 la I Corinteni*, ibidem, t. LXI, col. 314-315.

67. *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., p. 375.

Cu acest prilej, amintim de unele obiceiuri și practici, care, deși izvorâte de multe ori dintr'un sentiment de sinceră pietate, turbură totuși liniștea și buna rânduală ce trebuie să domnească în adunările noastre de rugăciune. Așa este, bună oară, râvna unor credincioși de a săruta sfânta Evanghelie la vohodul mic sau după citirea ei, ori de a se îmbulzi să sărute cinstitele daruri la vohodul mare sau măcar să. li se atingă fruntea cu sfântul potir, ș. a. Este știut câtă dezordine și înghesuală provoacă mai ales acest din urmă obicei, într'un moment din cele mai solemne și mai importante ale sfintei slujbe. Un slujitor cinstit nu poate fi decât împotriva unor astfel de practici și obiceiuri. Dar combaterea lor trebuie făcută, bine înțeles, cu toată prudența, delicatețea și menajamentul necesar, pentru a nu se brusca simțul de evlavie care stă la baza lor.

În legătură cu ordinea și disciplina în timpul sfintei slujbe, se poate discuta și chestiunea dacă sunt îngăduite sau nu scaunele și băncile în biserici. Având în vedere lungimea obișnuită a liturghiei, mai ales dacă socotim și timpul necesar slujbelor premergătoare cu care aceasta e de obicei împreunată (ca Utrenia), scaunele sau băncile sunt chiar necesare, pentru a se preîntâmpina și a se reduce primejdia oboselii, deci, indirect, pentru a se susține atenția și a favoriza astfel participarea activă a credincioșilor la liturghie. Mai ales aceia care vin dela început și stau până la sfârșitul slujbei, ar putea astfel sta jos, măcar în anumite momente, când lucrul acesta e permis de regulă, ca la citirea Apostolului sau la predică și chinonic. De altfel, principiul în acest sens e deja dat în existența stranelor tradiționale, rezervate deocamdată celor bătrâni și neputincioși. Pentru același motiv, sunt îngăduite băncile în bisericile romano-catolice și de aceea au început a fi introduse și la noi, în unele biserici mai frecventate, dela orașe, ca Sfânta Ecaterina din Capitală.

2. A doua treaptă pe care trebuie s'o urcăm în calea spre realizarea participării active la liturghie, este **catehizarea mystagogică a poporului**, adică inițierea lui în tainele și în rostul liturghiei și al cultului divin în general ⁶⁸).

68. Despre necesitatea catehizării mystagogice a poporului, astăzi, vezi și Pr. M. Bulacu, *Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Christos a lui Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului*. Studiu catehetic. Oradea 1929, p. 22 sq.

Este bine să preîntâmpinăm însă aici o obiecțiune care ni s'ar putea face de către anumiți partizani ai obscurantismului și ai unui tradiționalism rău înțeles, în materie de vieață religioasă: e necesară și utilă această luminare a poporului în secretele cultului, sau e, dimpotrivă, păgubitoare? Nu cumva, adică, pe măsură ce pătrundem cu mintea noastră aceste taine, ne scade și respectul sau fiorul sacru pentru ele? N'ar fi, deci, mai bine ca liturghia să rămână și pe mai departe un mister pentru mintea poporului?

— Răspundem: inițierea poporului în tainele cultului nu numai că nu e vătămătoare credinței și adevăratei pietăți, cum pretind partizanii obscurantismului în Biserică, ci este chiar indispensabilă pentru realizarea participării reale a poporului la liturghie. Pentru că, o asemenea lucrare nu înseamnă nicidecum o tentativă de raționalizare a misterului liturgic, în sens protestant, sau de izgonire a lui din cult. Sigur că ceea ce constituie inima sau miezul acțiunii sacre — adică sfințirea sau prefacerea Darurilor precum și unirea noastră cu Hristos, prin împărtășirea cu ele — este și va rămâne totdeauna un mister nepătruns de orice minte omenească, pentru că este lucrare divină. Dar învelișul extern al acestui act primordial și originar al liturghiei creștine, adică țesătura de texte sau rugăciuni, rituri și simboluri care alcătuiesc rânduiala ei de azi, este operă omenească a sutelor de generații, care au contribuit la închegarea ei. Această rânduială are un trecut, o istorie, adică o evoluție și o dezvoltare proprie, a cărei recunoaștere n'ar păgubi câtuși de puțin respectului și interesului pe care-l purtăm cu toții lucrurilor sfinte, ci, dimpotrivă, l-ar spori. De exemplu, ar strica oare dacă poporul ar afla și el ceva despre rostul acelor formule, rămase în cult în virtutea legii de succesiune ereditară, azi neînțelese pentru el, ca, de exemplu, «Ușile, ușile...!», sau altele? Ar scădea admirația noastră pentru un palat din basme, dacă, în loc să-l privim din depărtare sau să-l ocolim doar pe dinafară, am pătrunde înăuntru și am vedea cu ochii proprii minunățiile și frumusețile dintr'însul? — Sigur că nu!

În al doilea rând, paralel cu dezvoltarea formală sau externă a rânduiei cultului, s'a atașat de această rânduială, atât în ansamblul cât și în amănuntele ei, o întregă doctrină de teologie, un întreg sistem de semnificații tipice, simbolice și mistice,

în legătură mai ales cu istoria sfântă a mântuirii, cu viața și activitatea pământească a Mântuitorului. Mai ales cunoașterea acestor semnificații launtrice, ascunse, ar avea darul de a mări curiozitatea, interesul și totodată respectul credincioșilor noștri față de mărețul edificiu al rânduelii liturghiei, care, altfel, nu spune nimic celor mai mulți dintr'înșii.

Dar să exemplificăm, cu amănunte concrete, cum această cunoaștere favorizează o participare mai intensă și mai luminată la liturghie. Dacă eu, ca simplu credincios, știu că tot ce văd și aud în cursul sfintei slujbe, înfățișează în chip simbolic viața și patimile Mântuitorului, atunci voi urmări, cu alți ochi și cu altă băgare de seamă, cele ce se desfășoară în fața mea, conștient fiind că mă aflu în prezența nevăzută a Mântuitorului și a îngerilor care-I înconjoară tronul, sus în cer. Când știu, bună oară, că Sfânta Evanghelie e glasul lui Hristos însuși, apoi atunci când o citește preotul nu voi mai sta tolănit alene în strană sau măcar în picioare, ci voi cădea cu umilință în genunchi și o voi asculta cu ardoarea și cu încordarea cu care îl asculta Maria pe Domnul, în casa lui Lazăr din Betania.

Iată de ce, catehizarea mystagogică a poporului este astăzi mai necesară ca oricând. Preotul este adică dator nu numai să cunoască și să înțeleagă el însuși liturghia, ci s'o și explice sau s'o tâlcuiască poporului. Sigur că nu ne gândim la cursuri sistematice și pretențioase de interpretarea liturghiei. Acestea rămân rezervate institutelor superioare teologice pentru pregătirea clerului. Dar trebuiesc și pot fi lămurite poporului, cel puțin, rostul și închipuirea momentelor, a actelor și a riturilor mai importante din serviciul liturgic sau a celor care sunt mai greu de înțeles pentru el, precum și rostul și simbolismul sfântului locaș, al lucrurilor dintr'însul și al obiectelor din uzul liturgic.

Cum și când o putem face?

a) În primul rând, **prin predica** obișnuită din cadrul liturghiei. Putem consacra un număr oarecare din predicile noastre câtorva teme sau subiecte mai presante și mai utile, cu caracter liturgic. Acestea, fie într'un ciclu sau șir sistematic de predici consecutive, ținute într'o perioadă determinată a anului bisericesc, fie alternându-le cu predici de altă natură (morale, exegetice, dogmatice, etc.). Aceste predici vor trebui să fie totdea-

una scurte, clare și precise, în graiu simplu și cât mai pe înțelesul poporului. În tot cazul, este de dorit să se acorde o atenție și considerație mai mare subiectelor cu scop și caracter mystagogic, în preocupările predicii noastre de azi.

b) Al doilea, liturghia se poate explica mai ales în cadrul **sedințelor catehetice**, ce vor trebui să ia de aci înainte locul învățământului religios din școală, sau în **adunările extraliturghice, de zidire sufletească**, ce se țin de obicei în ajunul sau în după-amiezile zilelor de sărbătoare. În noua cateheză ortodoxă trebuie să se redea învățământului mystagogic, adică instruirii credincioșilor în tainele cultului, locul de onoare pe care l-a avut în cateheza patristică, din epoca de aur a catehumenatului. Această instruire va trebui făcută, pe cât posibil, după un program sistematic și metodic și încadrată tot în atmosfera cultului, adică precedată și urmată de imne și rugăciuni sau lecturi biblice, ca și în vechime. Sperăm că autoritatea bisericească va veni, de sigur, și aici, cu norme și directive amănunțite și precise, pentru programul de lucru al catehetului ⁶⁹).

c) Catehizarea liturgică a credincioșilor noștri se poate face și în **chip ocazional**, ori de câte ori se ivește prilejul sau când suntem solicitați la asemenea lămuriri, în vorbiri scurte, în discuții, ș. a. m. d.

d) În sfârșit, ne putem achita de această datorie și în chip indirect, adică **recomandând sau punând la îndemâna credincioșilor broșuri de explicarea liturghiei pe înțelesul poporului**, ca cele de: răposatul Patriarh Nicodim ⁷⁰), preotul N. Voniga ⁷¹), preotul C. Moisiu ⁷²) ș. a.

Care trebuie să fie acum, **țelurile sau obiectivele principale ale catehezei mystagogice?**

69. Despre catehizarea mystagogică a copiilor mici în deosebi, vezi câteva sugestii utile, la M. Damez, *La première initiation des enfants à la messe*, în rev. «*La Vie spirituelle*», an. XXII, t. 63, nr. 2 (247), 1 Mai 1940.

70. *Călăuza creștinului la biserică*, M-rea Neamțu (mai multe ediții separate. Tipărită și în vol. VIII din col. «Ogorul Domnului», *Cuvântări liturgice...*, M-rea Neamțu, 1933, p. 277 sq., cu titlul: *Scurtă explicare a sfintei liturghii*).

71. *Tălcuirea sfintei Liturghii*, Sibiu 1942.

72. «*Să stăm bine, să stăm cu frică*». *Povățuitor liturgic pentru preoți și popor*. Buc. 1941.

a) Se înțelege, din cele ce am văzut deja până aici, că primul țel al catehezei mystagogice va fi **lămurirea și tâlcuirea liturghiei**. Dar nu trebuie să fie singurul.

b) Un al doilea țel important este **lupta împotriva formalismului ritualist și a bigotismului**, de esență păgână, ce bântue în rândurile credincioșilor fără cultură și a cărui pricină și explicație de căpetenie este ignoranța. Să ne străduim a spulbera din mentalitatea și din practica vieții religioase a unora din credincioșii noștri acele forme fără fond, manifestate de obicei în cadrul cultului divin, adică acte, gesturi și forme rituale executate mașinal, mecanic, în chip aproape inconștient și fără niciun substrat corespunzător de ideologie sau simțire religioasă: cruci și metanii fără număr și fără rost, sărutarea icoanelor la momentele cele mai nepotrivite din cursul slujbei și atingerea lor cu mâna sau cu bucăți de hârtie, aducerea de diferite obiecte, adesea din uzul intimității casnice, pentru a fi ținute la altar, cu cine știe ce scopuri profane, ș. a. Asemenea practici păgâne, magice și vrăjitoarești, sunt semne ale unei mentalități retrograde și forme ale unei false pietăți, ce nu trebuiesc lăsate să se strecoare în cultul divin, ba chiar nici în cel particular. Incuviințarea sau tolerarea lor în biserică ar da prilej să fim calificați partizani ai obscurantismului și ai spiritului fariseic.

Orice slujitor luminat și cinstit al Bisericii are datoria să desrădăcineze din capul celor în cauză, prejudecata că asemenea practici absurde le-ar fi de vreun folos. Să le luminăm conștiința religioasă, făcându-i să înțeleagă că formele și riturile oficiale și sacre ale cultului oferă cadrul și mijlocul cel mai potrivit pentru exprimarea evlaviei lor — oricât de profundă sau de excepțională ar fi ea în intensitate, — cu condiția ca aceste forme să fie practicate în adevăratul lor spirit, adică înțelese și trăite. Să le ajutăm să pătrundă sub învelișul extern al formelor de cult, în esența lor intimă și să înțeleagă că cultul desăvârșit, care place lui Dumnezeu, este numai cel complet, adică nu numai formă, ci și fond. Să-și convingem că adevărata pietate nu constă în a face cruci și metanii cât mai multe, dar cu suflete de farisei, ci că «adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și adevăr...» (Ioan IV, 23-24) și că «nu tot cel ce îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăția cerurilor, ci cel ce va face voia Tatălui meu din ceruri» (Matei VII, 21).

c) În sfârșit, al treilea obiectiv principal, pe care trebuie să-l urmărească lucrarea de catehizare mystagogică a poporului, este acela de **a deștepta și a forma credincioșilor noștri conștiința de membri vii, activi, iar nu pasivi, ai Bisericii rugătoare**. Să ne sârguim adică, în tot chipul posibil, să spulberăm din mintea lor ideea greșită că «slujba e treaba popii» și că ei n'ar avea niciun rol activ în ea. Să-i facem să priceapă că, în ființa și în menirea ei, liturghia nu este ceva rezervat exclusiv preotului sau credincioșilor singurateci. Însăși denumirea de **liturghie** indică, dimpotrivă, o instituție cu caracter prin excelență **social, colectiv, un** λειτον έργον; liturghia este o dramă care interesează, în cel mai înalt grad, viața spirituală nu numai a fiecărui înș în parte, ci și a colectivității sau a comunității întregi. Propriu vorbind, deci, credincioșii prezenți la sfânta liturghie nu sunt **simpli asistenți**, așa cum se spune în limbajul curent, ci sunt **părtași** la sfânta Jertfă, deopotrivă interesați și angajați la ea, ca și preotul. Rostul lor în sfântul locaș nu este, cu alte cuvinte, doar să urmărească rânduiala slujbei, adică să privească sau să asculte, ca niște simpli spectatori. Nu! Ei trebuie să **participe** în adevăratul înțeles al cuvântului, să conlucreze efectiv la sfânta Jertfă, care se aduce **penru ei și în numele sau din partea lor**. **A participa** la liturghie înseamnă a lua parte activă și a se încadra sau integra pozitiv în inima acestei acțiuni dramatice și vitale. De altfel, însăși întocmirea sau rânduiala liturghiei presupune și reclamă prezența și participarea activă a comunității. Formulele de răspunsuri și de dialog între liturghisitori și popor, ca **Amîn, Și cu duhul tău, Avem către Domnul, ș. a.**, ori forma plurală a mai tuturor rugăciunilor și mai ales a ecteniilor, nu se pot concepe decât cu participarea efectivă a poporului la desfășurarea acțiunii liturgice ⁷³).

Liturghia nu trebuie să rămână, deci, pentru credincioșii noștri, o simplă ceremonie, un spectacol la care să privească, sau o audiție de cântări pe care doar să le asculte, ci o dramă, o acțiune, ai cărei actori suntem cu toții, precț și credincioși laolaltă.

Orice creștin participă, în felul său, la sacerdoțiul lui

73. Diacon Ene Braniște, *Explicarea sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, pp. 112-113.

Hristos, datorită botezului, prin care ne-am încorporat Lui (comp. I Petru, II, 9-10). Fiecare membru al Bisericii este, prin însăși calitatea lui de creștin, un «offrant» (aducător) al Jertfei din liturghie, un sacrificator, bineînțeles prin intermediul preotului și în unire cu acesta. Nu se adresează oare poporului întreg îndemnul diaconului: «Să stăm bine,... sfânta Jertfă în pace să o aducem»?

Atitudinea credincioșilor nu trebuie să fie, deci, de pasivitate interioară, ci de participare integrală; ei trebuie să fie adică activi, atât cu trupul cât și cu sufletul. Cum? — Cu sufletul acompaniind pe preot — adică mulțumind, rugându-se, umilindu-se sau slăvind pe Dumnezeu — iar cu trupul imitând pe preot, adică urmărind cu ochii desfășurarea slujbei, asociindu-se cu buzele la cântarea și rugăciunile liturgice și variindu-și ținuta exterioară a trupului după caracterul momentelor respective: stând drept, sau îngenunchiind atunci când trebuie, făcând cruci, ș. a. m. d. ⁷⁴).

Care sunt principalele forme de manifestare sau actele în care se va concretiza, din partea credincioșilor, această conștiință a lor de membri activi ai Bisericii, în cadrul liturghiei? — Aceleași ca în Biserica primară, adică:

- a) executarea în comun a răspunsurilor și cântărilor liturgice;
- b) contribuția efectivă la baza materială a Jertfei euharistice, prin aducerea darurilor de pâine și de vin;
- c) participarea la roadele acestei Jertfe, prin împărtășirea cu sfântul Trup și Sânge.

Ne vom ocupa cu fiecare din aceste trei forme în parte, căci fiecare din ele constituie în sine o metodă și în același timp o etapă în plus pe calea realizării depline a participării active la liturghie.

3. Incurajarea, cultivarea și organizarea cântării obștești a poporului în biserică este unul din mijloacele pastorale cele mai eficace, mai recomandabile și mai larg folosite în timpul din urmă, pentru readucerea lumii la altarul Domnului.

Privită la început, pe nedrept, cu oarecare suspiciune, ca o manifestare cu caracter protestant sau sectar, cântarea comună

74. Comp. H.-Ch. Chéry, *op. cit.*, p. 39 sq.

a credincioșilor în biserică s'a impus totuși în cele din urmă, tocmai ca o armă de luptă împotriva prozelitismului sectelor, mai ales cu concursul unor organizații sau asociațiuni religioase ortodoxe, ca «Oastea Domnului». Ea era de altfel practică mai de mult în Ardeal, fiind generalizată mai ales la foștii «uniți», unde de obicei toată lumea cântă în biserică. Legitimitatea și canonicitatea acestui mod de cântare a fost îndeajuns demonstrată, ca să mai fie nevoie să stăruim asupra ei ⁷⁵). Rânduiala liturghiei o presupune și o reclamă. Ea este principial înscrisă în Liturghier, prin texte sau formule care îndeamnă nu numai pe cântăreț, ci pe toți cei prezenți la sfânta slujbă, să cânte: «Să zicem **toți**, din tot sufletul și din tot cugetul nostru să zicem: Doamne, miluește!». De aceea, liturghierele continuă să pună tot pe seama poporului răspunsurile liturgice, chiar atunci când, de fapt, ele fuseseră preluate în parte sau în total de strană, cântăreți sau cor. Vechiul **Tipic zis cel mare sau al sfântului Sava**, care reprezintă tradiția liturgică a Bisericii Ierusalimului și a lavrelor din Palestina, accentuiază că regula Bisericii Răsăritului este ca **toți** cei de față să dea răspunsurile la sfânta slujbă: «Când zice diaconul: **Să zicem toți**..., și acest graiu nu altceva ne dă a înțelege, ci numai singură rugăciunea: ca toți împreună să ne rugăm, nu clirosul numai singur, ci și toți câți să află în biserică» ⁷⁶).

În sec. IV și V, cântarea în comun a poporului a fost larg utilizată, sub forma psalmodiei sau a cântării antifonice, ca o armă de luptă împotriva erezilor. Așa au folosit-o: sfântul Efrem Sirul la Edesa (împotriva lui Bardesane și Armoniu), preoții Diodor și Flavian la Antiohia (împotriva Arienilor), sfântul Ambrozio la Milan și sfântul Ioan Gură-de-Aur la Constantinopol ⁷⁷). Departe de a fi, deci, o inovație cu caracter sectar sau cu aspect confesional, cântarea în comun a poporului nu e decât «un retour en chrétienté», cum o definește un liturgist ⁷⁸),

75. Vezi Pr. P. Vintilescu, *Cântarea poporului în biserică, în lumina liturghierului*, Buc. 1945 (extras din rev. «Bis. Ort. Rom»).

76. *Typikon... tâlmăcit de pe cel ellinoslavesc...*, Iași, 1816, p. 507.

77. Vezi mai pe larg la Pr. P. Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, Buc. 1937, p. 196 sq. Comp și P. Gennrich, *Der Gemeindegang in der alter und mittelalterlichen Kirche*, Leipzig 1936.

78. Mgr. Chevrot, *op. cit.*, p. 19.

sau o revenire la tradiția Bisericii primitive, cum precizează altul ⁷⁹). «Ea reprezintă o tradiție comună, a timpurilor primare creștine, care... n'a fost niciodată interzisă ca principiu și nici desființată cu desăvârșire în practică», deși în cursul vremii a putut fi uneori umbrită sau chiar eclipsată de împrejurări, de nevoile cultului sau de evoluția muzicii bisericești ⁸⁰). Nu e deci de mirare că până și Biserica papală, așa de prudentă și de înceată în acceptarea curentelor și a manifestărilor noi ale vieții creștine, a început să o aplice, în acele liturghii de probă, numite «messes chantées» sau «messes dialoguées», așa de mult cultivate mai ales în Belgia catolică.

Precizăm însă că, în ceea ce privește **obiectul** cântării comune a poporului în biserică (ce anume să se cânte), noi ne gândim la cântările bisericești tradiționale, adică la răspunsurile sau părțile din rânduiala sfintelor slujbe înscrise în cărțile de ritual pe seama străinii, a cântăreților sau a corului. Ne referim deci la imne cu text și cu melodie ortodoxă (cântate în primul rând în timpul serviciilor divine), iar nu la acele cântări extraliturghice, de proveniență incertă, eterodoxă sau sectară, cu texte și melodii adesea profane sau cu totul străine de spiritul doctrinei ortodoxe și al muzicii noastre bisericești, imne care au pătruns și în unele din bisericile noastre, mai ales prin mijlocirea membrilor «Oastei Domnului». Există volume întregi cuprinzând asemenea poezii religioase, cu sau fără note muzicale, dar cu destinația precisă de a fi cântate în adunările creștine din biserică sau de aiurea. Dacă astfel de cântări pot fi binevenite în anumite adunări extraliturghice care au loc înafară de biserică, ele trebuiesc selecționate mai cu grijă de cei responsabili, atunci când e vorba să fie cântate în biserică, unde pot fi înlocuite foarte bine, cu minunatele imne, tropare și condace, sedelne și podobii, svetilne și chinonice, care alcătuiesc repertoriul, atât de bogat și de variat, al muzicii noastre liturgice. În tot cazul, nu trebuiesc lăsate să se încetățenească în uzul ortodox decât acelea care, ca text, sunt întru totul conforme cu doctrina ortodoxă, iar ca melodie sunt cât mai apropiate de stilul și de caracterul muzicii noastre bisericești, tradiționale.

79. Dom Chabanne, *La Messe dialoguée*, în rev. «La Vie spirituelle», an. XXII, t. 63, nr. 2 (247), 1 Mai 1940, p. 263.

80. Pr. P. Vintilescu, *Cântarea poporului în biserică...*, p. 13.

Nu intrăm acum în expunerea sau discutarea amănunțită a procedeeilor tehnice pentru organizarea cântării comune a poporului în biserică⁸¹). Mijloacele și metodele de lucru pot varia dela preot la preot și pot fi adaptate la împrejurările, nevoile și posibilitățile locale, ale fiecărei parohii. În tot cazul, nu este nevoie — și nici nu este posibil — să fie instruiți în cântarea bisericească toți credincioșii care vin la sfânta slujbă, ci numai o parte din ei, de preferință copiii, tinerii și femeile cu voce și ureche muzicală mai bună; aceștia vor învăța pe toți ceilalți să cânte, atrăgându-i unul câte unul, până când vom ajunge ca cel puțin o mare parte din cei prezenți la slujbă să slăvească pe Dumnezeu, cu o gură și cu o inimă. Aceștia vor putea fi instruiți fie de către preot, fie de cântăreț (când acesta e în stare să o facă), fie de un alt membru al parohiei, cu cultură muzicală și cu râvnă pentru biserică; ea va fi organizată fie în jurul stranei, ca o parte reprezentativă a poporului și executând cântarea omofonă, adică dând răspunsurile la unison, fie în cafas, sub forma mai pretențioasă a cântării polifonice armonizate, adică în coruri pe două, trei sau patru voci (e vorba, bineînțeles, de coruri formate din membrii parohiei și cântând benevol și gratuit, din râvnă pentru casa Domnului, căci corurile cu plată ale majorității bisericilor de oraș nu reprezintă decât o formă de înlocuire a stranei sau a cântărețului, neavând nimic comun cu participarea activă a poporului la liturghie).

Ca metodă, se va începe cu cântările mai mici, mai simple și mai ușor de învățat, ca: **Sfinte Dumnezeule, Tatăl nostru**, răspunsurile dela ectenii, ș. a. Se va continua apoi cu cele mai mari și mai grele, cum ar fi de pildă **Heruvicul și Axionul**, până când se va ajunge să se învețe toată liturghia. Dela liturghie se va trece la unele slujbe mai frecvente și cu rânduială fixă, ca parastasul sau cununia.

Acolo unde s'a reușit a se organiza coruri bine instruite, este recomandabilă alternarea, pe sărbători, a celor două moduri de executare a cântării: într'o sărbătoare vor cânta la unison toți credincioșii din biserică, iar în alta va cânta numai corul bine organizat; aceasta, pentru a se satisface și cerințele este-

81. Vezi câteva îndrumări utile în această privință, la Pr. Gh. Șoima, *op. cit.*, pp. 73—81.

tice ale enoriașilor mai pretențioși în ceea ce privește simțul sau cultura muzicală. Și mai recomandabil este însă genul mixt sau combinat din ambele moduri de cântare, adică alternarea lor în cadrul uneia și aceleiași liturghii: imnele cu caracter mai tainic, ca **Heruvicul** și **Chinonicul**, să fie executate de corul propriu-zis, iar cele mai lirice, ca **Antifonul I, Sfinte Dumnezeule** și **Tatăl Nostru**, să fie cântate în comun de toți credincioșii⁸²⁾. Procedeul acesta este de altfel întrebuintat în majoritatea bisericilor din U.R.S.S.: bucățile cu caracter eclesiologic sau comunitar mai accentuat, adică cele care presupun și implică participarea masivă și integrală a poporului, ca de ex. **Crezul** sau **Rugăciunea domnească**, sunt cântate de tot poporul, iar restul de cor⁸³⁾. Chiar și în unele din bisericile Capitalei noastre se folosește acest procedeu mixt (Parcul Rahova, Sfânta Maria-Ghencea, Vergului ș. a.).

Indiferent de procedeele tehnice de amănunt, utilizate pentru realizarea ei, cântarea în comun a credincioșilor reprezintă nu numai una din formele principale de participare activă a poporului la liturghie, ci și un admirabil instrument pedagogic-educativ, dată fiind marea putere de înrăurire a cântării bisericești în general, precum și o excelentă metodă misionară de a sustrage pe credincioșii noștri influenței și propagandei sectare și de a atrage lumea la biserică. Despre valoarea și roadele strălucite ale cântării obștești ca metodă de pastorație, pot da mărturie numeroșii preoți vrednici care o cultivă în parohiile lor⁸⁴⁾.

«Puterea de atracțiune și de înrăurire a cântării religioase în general și a celei liturgice în special, valoarea ei catehetică și educativă fac din ea unul din cele mai eficace mijloace pastorale pentru aducerea poporului la biserică... Neîntrecuta bogăție doctrinară și celelalte virtuți intrinsece ale imnelor ortodoxe fac ca biserica să devină, prin cântarea credincioșilor în comun, nu

82. Vezi Pr. Gh. Șoima, *op. cit.*, pp. 78-79.

83. După comunicările făcute de Pr. Prof. P. Vintilescu și de alții.

84. Cităm numele câtorva mai cunoscuți, care au luat parte la cursurile de îndrumare a clerului, seria I-a (Febr.-Martie. 1949): Vasile Ionescu dela bis. Sf. Ioan Botezătorul-Pantelimon (Buc.), C. Sârbu-Vergului (Buc.), Vișoiu-Parcul Rahovei (Buc.), N. Nicolaescu dela Leordenii Muscelului, Alex. Oancea dela Stolnicii Argeșului, Vasilescu-Slon (Prahova), C. Galeri-Sf. Vasile (Ploești), ș. a.

numai un templu al credinței, ci și o școală activă de emulație în pietate. Este înălțător să participi la sfânta liturghie, într'o biserică, în care poporul se unește într'o gură și o inimă prin cântare și să simți animația cucernică, ce se transmite tuturor, dela unul la altul dar mai cu seamă dela grupul format la strană în jurul cântărețului odată cu începutul liturghiei... Forma unisonică și exercitarea cântării la strană, de către poporeni neprofesioniști, îmbie și atrage în albia ei și pe ceilalți... Două mari câștiguri pot decurge în chip natural pe plan pastoral, din cultivarea cântării liturgice în comun: trezirea și întreținerea în primul rând a conștiinței de comunitate, atât de fundamentală și de esențială pentru viața religioasă a Bisericii noastre ortodoxe. În al doilea rând, se organizează, prin participarea activă la viața liturgică, acea elită religioasă a parohiei, atât de necesară în acțiunea pastorală, ca aluatul menit să dospească toată făina (cf. Matei XIII, 33) »⁸⁵).

Iată de ce, într'un cuvânt, cultivarea și organizarea cântării comune a poporului în biserică se recomandă dela sine ca una din cele dintâi metode de utilizat pentru realizarea participării active a poporului la liturghie.

Aplicarea pe teren a acestei admirabile metode ridică însă o problemă de ordin practic: încurajarea și generalizarea cântării comune a poporului în biserică înseamnă oare înlocuirea totală și definitivă a cântărețului bisericesc, sau suprimarea funcției acestuia? Devine adică inutil cântărețul de strană, în cazul când am reuși ca rolul lui să fie preluat în întregime de popor?

Astfel de temeri au inspirat, de sigur, atitudinea colectivă a cântăreților din eparhia Hușilor, acum câțiva ani în urmă, cu prilejul unor conferințe generale preoțești, la care s'a pus în discuție problema cântării credincioșilor în biserică: în timp ce preoții au fost în favoarea ei, cântăreții s'au opus în unanimitate și cu înverșunare, pe motive de ordin canonic (?), disciplinar, dogmatic, etc.

Temerile cântăreților în această privință sunt însă cu totul nejustificate. Lărgirea drepturilor firești ale poporului în executarea răspunsurilor liturgice nu înseamnă nicidecum scoaterea

⁸⁵. Pr. P. Vintilescu, *Cântarea poporului în biserică*, pp. 14-15.

din uz a cântăreților, ci cel mult o restrângere sau o limitare a rolului lor tradițional de până aci. Căci oricât de intensă și de largă ar fi participarea activă a poporului la liturghie, în materie de cântare ea se reduce efectiv și în chip practic la unele slujbe mai frecvente și cu rânduială fixă sau neschimbată, la care răspunsurile liturgice sunt deci totdeauna aceleași, ca de ex.: sfânta liturghie, botezul, cununia, parastasul și înmormântarea, etc. Rămân însă destule slujbe, ca Vecernia și Utrenia, a căror rânduială mai complicată, cu cântări și piese variabile după glasuri sau după perioadele din cursul anului bisericesc, nu o cunoaște de fapt decât cântărețul de profesie. Bogata lor imnologie nu poate fi executată corect, din punctul de vedere al melodiei, decât de oameni cu pregătirea și competența muzicală necesară, pe care o posedă numai cântărețul cu școală. Altfel, caracterul tradițional al muzicii noastre psaltice ar fi în primejdie, dacă ea ar fi lăsată la gustul și pe seama oricui. Aceasta cu atât mai mult când e vorba de slujbele care se oficiază o singură dată pe an, ca cele din perioada Triodului și mai ales din săptămâna Patimilor. Sunt apoi ierurgiile sau rânduielele de binecuvântare și de sfințire din Evhologhiu (ca sfeștaniile prin case), care n'au caracter public, ci sunt menite să satisfacă nevoile religioase ale credincioșilor izolați sau ale unui grup social restrâns (ca familia), și la care cântărețul nu poate fi înlocuit nicidecum de popor.

Iată deci că nu există motive ca participarea activă a poporului la răspunsurile liturgice să fie privită cu îngrijorare de tagma cântăreților bisericești de meserie, ca un concurent primejdios care ar urmări înlăturarea lor. Cântărețul rămâne, de sigur, și pe viitor, un factor necesar și indispensabil în îndeplinirea rosturilor sacramentale sau sfințitoare ale Bisericii. Departe de a se îngrijora, el ar trebui, dimpotrivă, să se bucure pentru această colaborare progresivă a poporului, al cărui reprezentant exclusiv a fost dela un timp și care nu-i va răpi, prin aceasta, nimic din drepturile și din competența lui de maestru și de conducător în materie de muzică bisericească. În loc să se opună și să saboteze, deci, aplicarea uneia din cele mai bune metode de reîncreștinare și reîmbisericare a lumii moderne, cântăreții de strănă au datoria să conlucreze efectiv cu preotul la organizarea, cultivarea și promovarea cântării comune a cre-

dincioșilor în biserică. În cazul când posedă competența și râvna necesară, ei sunt chiar cei dintâi indicați să dirijeze această lucrare și să supravegheze aducerea ei la îndeplinire în condițiuni cât mai ideale din punct de vedere muzical, disciplinar și estetic.

În felul acesta, cântărețul bisericesc nu va mai fi o piedică în calea strădaniilor de mai bine ale preotului, ci un prețios colaborator al acestuia, deopotrivă interesat ca și el în opera de înduhovnicire a parohiei și deopotrivă vrednic de cinstire și de răsplată, ca și preotul.

4. O a doua formă concretă de manifestare a participării active la liturghie a fost în vechime și trebuie să fie și azi, **contribuția credincioșilor la sfânta Jertfă, prin aducerea darurilor de pâine și de vin, care constituiesc baza materială a acestei Jertfe.**

Precum am mai spus, liturghia este o jertfă: jertfa Bisericii sau a obștei credincioșilor. Se înțelege atunci că fiecare membru al acestei obștii trebuie să contribuie cu ceva la aducerea acestei jertfe, să facă adică un act pozitiv de ofrandă ⁸⁶⁾. Și ce anume să aducă sau să jertfească? — Înșăși ființa lui psihică și fizică, pentru că aceasta este de fapt semnificația darurilor de pâine și de vin pe care le aducem la liturghie: ele simbolizează propria noastră viață, precum explică tâlcuitorii liturghiei ⁸⁷⁾.

În momentul aducerii lor la proscomidie, atât prescura cât și vinul, provenite cea dintâi din contopirea atâtor boabe de grâu, iar cel de al doilea din zdrobirea atâtor boabe de strugure într'o singură substanță, simbolizează în chipul cel mai intuitiv unitatea în duh a Bisericii, adică a totalității membrilor ei, precum sugerează acea veche rugăciune euharistică din **Didahia celor 12 apostoli** ⁸⁶⁾ și precum explică sfinții Părinți ⁸⁹⁾ și marii

86. Comp. H.-Chéry, *op. cit.*, p. 151 sq.

87. Vezi, de ex., Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea dumnezeieștei Liturghii*, cap. III și IV, trad. rom. citată, pp. 31-32.

88. Vezi în urmă, nota 18.

89. Vezi Sf. Ioan Gură-de-Aur, *Omilia XXIV, 2, la Ep. I Cor.* (Migne. P. G., t. LXI, col. 200): «După cum pâinea e unirea multor boabe adunate, așa încât să nu se arate grăuntele, ci ea să fie acele grăunțe, fără ca în unirea lor să fie vădită deosebirea dintre ele, tot astfel și noi ne unim cu alții și cu Hristos...».

teologi ai Bisericii⁹⁰). Mai departe, miridele sau părțile scoase din prescuri pentru fiecare credincios pomenit și grupate, alături de cele pentru sfinți, în jurul Agnețului, care reprezintă pe Mântuitorul în mijlocul Bisericii Sale universale, închipuiesc integrarea sau încorporarea noastră în această mare familie cosmică a Bisericii unice, triumfătoare și luptătoare, al Cărei cap este Hristos, Mântuitorul și Intemeietorul ei⁹¹). Această încorporare sau contopire a noastră în Trupul lui Hristos devine apoi și mai viu simbolizată prin turnarea miridelor în potir, după împărțire.

Am văzut preoți care n'au putut săvârși liturghia în zi de Duminică, pentru că nimeni nu adusesse prescură la biserică, iar pe alții făcând proscomidia cu prescuri făcute sau aduse de ei înșiși. Asemenea cazuri întristătoare denotă absența totală, la credincioșii noștri, a conștiinței uneia din datoriile cele mai elementare pentru vechii creștini. Mai explicabilă în unele parohii urbane, această lipsă apare cu desăvârșire nejustificată în enoriile dela țară, unde posibilitățile materiale pentru înlăturarea ei sunt mai multe. Cât de mare pierdere a însemnat, pentru vieța liturgică și religioasă în general, slăbirea vechei și frumoasei practici a aducerii darurilor pentru Euharistie de către

90. Vezi Fericitul Augustin, *Sermo CCLXXII* (Migne, P. L., t. XXXVIII, col. 1247—1248): «Și pentru ce (ne împărțăm) cu pâine? — Să nu spunem nimic dela noi; să ascultăm pe Apostolul (Pavel) însuși, care, vorbind despre această taină, zice: *Noi cei mulți suntem un singur trup, o singură pâine* (I Cor. X, 17). Înțelegeți și vă bucurați! Unitate, evlavie, iubire. *O singură pâine*; și ce este această pâine unică? — Un singur trup (făcut) din multe. Gândiți-vă că pâinea nu se face cu un singur bob, ci cu multe. În timpul exorcismelor, voi erați oarecum ca băgați în moară. La botez ați fost ca îmbibați de apă. Când ați primit pe Duhul Sfânt ați fost ca și (frământătura) copti. Fiți ceea ce vedeți și primiți ceea ce sunteți: iată ce ne spune Apostolul cu privire la pâine. Cât despre potir, dacă nu spune chipul de a-l înțelege, o învață destul de limpede... Fraților, amintiți-vă cum se face vinul. Multe broboane atârnă de o ciorchină, dar mustul din broboană se confundă în unitate. În acest fel, Domnul ne-a înfățișat pe noi înșine în El, a voit ca noi să-I aparținem și a consfințit, pe altarul Său, taina păcii voastre și a unității noastre» (citată după N. Chițescu, *Biserica, Trupul tainic al Domnului*, Buc. 1942, p. 27).

91. Vezi, în deosebi, Sf. Simeon al Tesalonicului, *Despre sfânta liturghie*, cap. 94 (în trad. rom. cit., p. 101).

credincioșii înșiși, s'a văzut mai ales în Biserica romano-catolică, unde se fac acum propuneri din ce în ce mai stăruitoare și chiar încercări sporadice de a reînvia sau a reactualiza ofranda de pâine și de vin, înlocuită în apus de timpuriu (cam prin sec. X), prin ofrande bănești apoi prin acele buline preparate de preoții înșiși ⁹²).

Dacă s'ar explica suficient de lămurit și pe înțelesul poporului, minunata și adâncă semnificație teologică și simbolică ce stă la baza contribuției noastre personale și individuale la materia Jertfei euharistice, credincioșii ar înțelege și mai bine rostul prescurilor și al pomelnicelor aduse de ei la Biserică și atunci participarea lor, prin ofrandă, la liturghie, ar fi, de sigur, mult mai activă și mai largă decât astăzi. De aceea, unul din punctele principale asupra cărora păstorii de suflete trebuie să stăruiască în lucrarea lor de catehizare mystagogică a poporului, este explicarea acestei semnificații, urmată de îndemnul ca fiecare credincios sau cel puțin fiecare familie din parohie să aducă sau să trimită prescura sau pomelnicul său la biserică în zi de sărbătoare. Văd și acum în casa părintească, agățată la icoană între firele uscate de busuioc, mica și vechea cruce de lemn cu pristolnic, a cărei pecete mama o aplica pe prescurile făcute în casă. Bun este și obiceiul din unele locuri ca prescurile să fie făcute, în tot cursul anului sau într'o perioadă anumită, de o singură persoană pentru toată parohia (prescurărița satului); dar idealul este ca fiecare credincios să-și aducă prescura făcută în propria casă. Până la realizarea idealului, să ne mulțumim însă și cu mai puțin, organizând, de ex. aducerea prescurilor de către anumite grupe sau echipe de gospodine, alternativ, sau pe perioade de timp dinainte stabilite: o grupă să aibă grija de a aduce în cutare lună sau timp al anului, altă echipă în altă lună, ș. a. m. d.

5. In sfârșit, ultimul și supremul act în care se concretizează participarea noastră activă la liturghie este **participarea la consumarea sfintei Jertfe, adică împărtășirea cu sfântul Trup și Sânge.**

92. Vezi Adr. Fortescue, *La Messe. Etude sur la liturgie romaine*. Traduit de l'anglais sur la deuxième ed., par A. Boudinhon, III-ème ed., Paris (fără an), p. 396.

Dacă liturghia e o jertfă, se înțelege dela sine că numai prin consumarea ei se atinge pe deplin scopul ultim al oricărei jertfe, adică realizarea comuniunii cu divinitatea, prin mijlocirea victimei de jertfă (victimă care în liturghie nu este alta decât însăși Umanitatea Mântuitorului). Împărtășirea este deci încununarea și scopul final al liturghiei și totodată al participării noastre la sfânta slujbă. Numai prin ea se realizează pe deplin și se desăvârșește această participare.

Accentuăm acest lucru tocmai fiindcă în practica și mentalitatea actuală este aproape cu totul pierdut din vedere. Astăzi, când — în regulă generală — la liturghie se împărtășesc numai liturghisitorii, împărtășirea credincioșilor nu mai constituie un scop permanent, ci unul ocazional și deci secundar, al liturghiei. La originea și în instituția ei însă, liturghia nu se poate concepe fără împărtășirea credincioșilor, bine înțeles a celor pregătiți și vrednici. **Taina** era adică organic și inseparabil legată de **jertfă**; împărtășirea credincioșilor constituia deci o parte integrantă și esențială din rânduiala sfintei liturghii. Acest lucru îl scoate de altfel în evidență însăși alcătuirea sau structura liturghiei, care presupune și implică împărtășirea credincioșilor, prin texte categorice. Astfel, e destul să amintim, în primul rând, formula cu care se însoțește înălțarea sfântului agnet: «**Cele sfinte, sfinților**», apoi formula de invitație la împărtășire: «**Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!**», ori ectenia de mulțumire de după împărtășire: «**Drepti! Primind dumnezeieștile... ale lui Hristos Taine, cu vrednicie să mulțumim Domnului!**». În rugăciunea tainică dinainte de împărtășire, preotul se roagă, de asemenea, ca Dumnezeu să ne învrednicească pe noi, slujitorii, «a ni se da prea curat Trupul Tău și cinstitul Sânge, și prin noi la tot poporul» ș. a. m. d. Care este sensul și rațiunea de a fi a unor asemenea texte liturgice, dacă nu împărtășirea tuturor membrilor Bisericii care sunt pregătiți și vrednici să primească Sfintele Taine? ⁹³).

Prin urmare, scopul și gradul ultim al participării la cultul divin se poate considera pe deplin atins numai atunci când preotul a izbutit să strângă pe toți enoriașii săi în jurul altarului și

93. Vezi lucrarea noastră *Explicarea sfintei liturghii după Nicolae Cabasila*, pp. 61-62.

să-i împărtășească în cadrul liturghiei din sărbători ⁹⁴). De aci, o datorie de căpetenie a preotului este **de a face totul pentru reînvierea împărtășirii generale și frecvente** (cât mai dese) a păstoritilor lui. Acesta a și fost, probabil, motivul întemeiat pentru care Sf. Sinod a prevăzut, în noul **Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române** (artic. 42), împărtășirea cu Sfintele Taine printre îndatoririle generale ale tuturor membrilor oricărei parohii, pe lângă cercetarea bisericii și participarea la sfintele slujbe. De altfel, și **Povățuirile** din Liturghier prevăd printre alte obligații ale preotului, pe aceea de a învăța și îndemna pe poporeni săi să se împărtășească cât mai des cu Sfintele Taine ⁹⁵).

Pentru restabilirea sensului adevărat și autentic al actului împărtășirii, se impune însă curmarea unui obicei, care tinde să devină uz, datorită slăbiciunii sau lipsei de înțelegere de care se fac vinovați mulți preoți: **să nu se mai administreze împărtășirea ca un act individual și izolat de liturghie**, adică săvârșit oricând ar fi, sau **după** liturghie, cum obișnuiesc unii preoți, de ex. la Paști, pentru pretexte de ordine și de disciplină în biserică. Împărtășirea trebuie administrată numai în cadrul ei normal și firesc, adică la locul unde a fost prevăzută totdeauna în rânduiala liturghiei și anume atunci când răsună chemarea: «**Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!**» ⁹⁶).

Împărtășirea va fi atunci resimțită și trăită în adevăratul ei sens, acela de act săvârșit **în colectivitate**, la cot cu semenii noștri, în unire cu ei și în același gând cu ei. Liturghia e locul de întâlnire al Mântuitorului cu fiecare din noi, **prin împărtășire**. Ceeace nu se poate decât fiind **adunați în biserică**, împrejurul mesei euharistice. Adunarea creștinilor strânși în jurul aceluiași preot, dar mai ales al episcopului, ca în liturghia arhierescă (modelul liturghiei desăvârșite), e imaginea cea mai fidelă și mai sugestivă a apostolilor strânși în jurul Mântuito-

94. Comp. Pr. P. Vintilescu, *Funcțiunea ecleziologică sau comunitară a liturghiei*, p. 27.

95. *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., pp. 373-374.

96. Bineînțeles, sunt exceptate cazurile grave și urgente, când Împărtășania se dă afară din biserică (boală sau pericol de moarte, imposibilitate de a veni la biserică).

rului la Cină. De altfel, la originea ei, liturghia creștină nu era decât o imitare a Cinei celei de taină: scopul ei era să făurească în sufletele celor prezenți același spirit de duioasă dragoste și comuniune care lega pe ucenici între ei și cu divinul lor Invățător, în foișorul Cinei, înaintea dureroasei lor despărțiri⁹⁷).

Iată cum, prin administrarea împărtășirii generale și frecvente **numai în cadrul liturghiei**, vom reface și vom reda credincioșilor noștri conștiința, astăzi așa de slabă sau confuză, de **membri ai Bisericii**, adică ai trupului lui Hristos. În felul acesta, și numai așa, vom reînvia în cugetele lor sensul original, adică cel eclesiologic sau comunitar, al cuvântului **Biserică**, noțiune care în concepția vechilor creștini nu însemna altceva decât trupul mistic al lui Hristos, realizat vizibil în forma unei comunități sau parohii (unitatea sau celula cea mai mică a Bisericii), strânsă în jurul unui episcop sau al unui preot și al aceluiași altar, și împărtășindu-se din același Sfânt Trup și Sânge (comp. I Cor. X, 17).

De aceea se și roagă preotul, la liturghia sfântului Vasile cel Mare, «ca pre noi pre toți, care ne împărtășim dintr'o pâine și dintr'un pahar, să ne unească unul cu altul, prin împărtășirea sfântului Său Duh»⁹⁸). Căci prin împărtășirea cu Sfintele Taine, ne facem una pe de o parte între noi înșine, iar pe de alta cu Hristos, Capul și Inima acestui Trup mistic — cum se exprima marele teolog bizantin Nicolae Cabasila din sec. XIV⁹⁹). Alături de iubirea creștină, împărtășirea este deci cimentul care ține strâns lipite între ele cărămizile vii ale zidirii Bisericii lui Hristos pe pământ. Cu cât elementul acesta de legătură și coeziune este mai tare și mai rezistent, cu atâta și edificiul întreg va fi mai trainic și mai durabil...

Iată de ce, unificarea spirituală a tuturor creștinilor într'un singur organism viu, în care să pulseze aceeași inimă și același cuget, nu e posibilă astăzi fără reînvierea împărtășirii generale și frecvente de odinioară. La aceasta se și reduce, în

97. Comp. E. Lajeuni, artic. și loc. cit.

98. La începutul dipticelor. În *Dumnezeieștile Liturghii...*, ed. cit., pag. 227.

99. Vezi *Tălcuirea dumnezeieștei Liturghii*, cap. 38, trad. rom. cit., pp. 90-91 și *Despre viața în Hristos*, în trad. rom. cit., pp. 85, 90, 94-96, 105, etc.

ultimă esență, scopul suprem al activității noastre pastorale, scop formulat, de obicei în expresia, foarte potrivită dar nu de toți înțeleasă corect, de **îmbisericare a lumii**: înseamnă nu numai să aducem lumea la biserică, ci să redăm fiecărui credincios în parte, conștiința de mădular al Bisericii și să-l facem să retrăiască profund și intens sentimentul de comuniune cu frații lui de credință, integrându-se de bună voie, în chip conștient și efectiv, în comunitatea sau enoria din care face parte.

6. O altă metodă, a cărei aplicare ar putea contribui la sporirea frecvenței credincioșilor la biserică și atașarea lor de liturghie, este **reînvierea și cultivarea tuturor tradițiilor și datinilor vechi și bune, în legătură cu cultul divin public**. Se știe cât de mult se simte atașat poporul nostru de asemenea datini. Dovada este că frecvența cea mai mare a lumii la biserică o constatăm tocmai la acele sărbători din cursul anului, de care sunt legate anumite practici sau rituri străvechi, ca: Boboteaza (de care e legată Aghiazma), Floriile (cu binecuvântarea stâlpărilor), Paștele (cu ouă roșii și pasca), Rusaliile și Sâmbăta morților dinaintea Păresimilor (cu datinile și pomenile legate de pomenirea morților), ș. a.

Ne gândim, de ex., la aducerea de pârgă sau premii din roade și de tot felul de prinoase, spre a fi binecuvântate în cadrul liturghiei; la ritualul împăcării dinainte de împărtășire, reminiscență prețioasă a ritului sărutării păcii din Biserica primară, constând în cererea de iertăciune dela toată lumea din biserică, în îmbrățișarea și sărutarea celor certați, în sărutarea mâinii celor mai mari de către cei mici, în semn de supunere și respect¹⁰⁰); la atâtea obiceiuri vechi și frumoase, în legătură cu soroacele de pomenirea răposaților; la pomelnicile fiecărei familii, nelipsite odinioară dela sfântul altar și ținute încontinuu la curent, prin adăugarea numelor celor noi născuți, a celor de curând decedați și a celor intrați în familie prin legături de rudenie, etc. Ne gândim apoi, în măsura în care va fi posibil, la organizarea unei părți din opera de asistență socială după liturghie, așa cum se proceda în vechea Biserică creștină, ș. a. m. d.

100. Comp. Pr. P. Vintilescu, *Liturghia în viața românească*, p. 23.

7. În sfârșit, un ultim mijloc în numărătoarea noastră, dar printre cele dintâi ca importanță, în ceea ce privește realizarea participării active la liturghie, este **lupta împotriva pasivității credincioșilor în timpul serviciului divin, sau aplicarea principiului ca toată lumea să fie activă și interesată sufletește în biserică.**

Legile psihologiei ne demonstrează că, în orice împrejurare, e preferabil și mai ușor să fii activ, să ai un rol de îndeplinit, să ai ceva de făcut, decât să fii indiferent, dezinteresat și inactiv. Slujbele noastre tocmai de aceea par lungi și obositoare, pentru că credincioșii asistă la ele în chip pasiv. Și dacă în învățământ metoda școlii active s'a generalizat astăzi ca cea mai bună, de ce n'ar aplica și preotul principiul activității în biserică? Și anume, cum? — Dând enoriașilor săi diferite atribuțiuni sau însărcinări în legătură cu serviciile divine. De exemplu, echipe formate din anumite fete și gospodine, s'ar îngriji în permanență de curățenia și împodobirea sfântului locaș, de înzestrarea lui cu preșuri, covoare și peșchire (marame) pentru icoane, de întreținerea în bună stare a curții bisericii și a cimitirului, de aducerea regulată a prescurilor și a vinului necesar pentru sfânta Euharistie, etc. Altele vor face cu rândul la vânzarea lumânărilor. Echipe de gospodari mai cu autoritate vor colabora cu preotul la ținerea ordinii și disciplinei în biserică, iar cei mai cu știință de carte vor executa chiar anumite părți din răspunsurile stranei, ca, de exemplu, citirea Apostolului, rostirea Crezului, ș. a.

Dar, mai ales, copiii să nu fie pierduți din vedere, pentru că, atunci când preotul reușește să-i câștige, ei devin cei mai zeloși și mai binevoitori colaboratori ai săi. Copiii mai mici vor fi folosiți cu rândul, în echipe alternative, pentru îndeplinirea anumitor servicii în lăuntrul altarului, — ca de ex.: aprinderea cădelniței, aducerea apei, tăierea prescurei pentru anafură — sau chiar în afara altarului, ca de ex.: ieșirea cu lumânarea sau cu cădelnița la cele două vohoduri, ș. a. m. d. Pe măsură ce se măresc și deprind rânduiala slujbei și cântările liturgice, vor fi trecuți la strană să ajute pe cântăreț sau să cânte în cor. La vârsta de școală vor fi catehizați, explicându-li-se tot ce e de trebuință în legătură cu cultul, iar cei mai destoinici dintr'înșii vor putea instrui, la rândul lor, pe alții mai mici sau mai neștiutori, ș. a.

m. d. Lucrul acesta e posibil mai ales la țară, unde asemenea atribuții și însărcinări încântă pe copii și unde părinților le e drag să-și vadă odraslele onorate cu roluri oricât de mici și de modeste, în legătură cu cultul. Dată fiind importanța, pentru toată vieța, a primelor impresii și deprinderi căpătate și întipărite în amintirea noastră din frageda tinerețe, copiii crescuți de miți în atmosfera bisericii, nu vor uita niciodată Casa Domnului, ci vor rămâne totdeauna cei mai fideli cercetători ai ei și vor fi astfel un permanent exemplu și stimulent pentru restul credincioșilor.

Cu un cuvânt, toată lumea trebuie să fie activă în cadrul cultului, adică să aibă un rol în legătură cu el. Este știut că unul din motivele pentru care credincioșii noștri aleargă în casele de adunare sau de rugăciune ale sectanților, este și faptul că ei găsesc acolo posibilitatea de a fi mai activi decât în bisericile ortodoxe. Speculând nevoia firească a sufletului omenesc de a fi mereu activ și ocupat cu ceva, sectanții știu să o satisfacă în adunările lor, dând fiecăruia din adepții lor puțința de a se ruga, adică de a improviza rugăciuni personale, de a cânta laolaltă cu ceilalți, de a predica sau a ține scurte vorbiri de zidire sufletească și de propagandă sau de a face comunicări diferite, etc. În felul acesta, sectanții satisfac nu numai o elementară lege a activității, ci reușesc să măgulească, totodată, acel simț, general omenesc, al personalității, adică dorința sau ambiția, ce zace în fiecare din noi, de a fi «cineva», de a ni se da atențiune și importanță. Cum să nu se simtă măgulit și înălțat în proprii săi ochi, un ins care în mulțimea credincioșilor ortodocși se pierde ca o cantitate neglijabilă și nebăgată în seamă și care, intrat în ceata mai mică a celor rătăciți dela credință, capătă dintr-o dată o considerație și o valoare pe care n'a găsit-o până aci?

Iată de ce preotul ortodox trebuie să contra-careze acțiunea și propaganda sectanților, îndreptând împotriva lor propriile lor arme, adică utilizând aceleași mijloace ca și ei. El trebuie să-și mobilizeze întreaga parohie în jurul sfântului altar, în așa fel încât niciunul din credincioșii săi să nu rămână în afara sferei acțiunii și atenției preotului, sau a contactului direct și personal, dela suflet la suflet, cu el. Preotul va solicita pe toți enoriașii, pentru ca fiecare să-și dea contribuția sa de muncă, oricât de modestă, la buna desfășurare a serviciilor divine și îi va sti-

mula, elogiind și răsplătind pe cei mai zeloși și mai merituoși pe acest tărâm. Atunci nu vom mai avea nici biserici goale sau ruinate și nici cimitire sau troițe lăsate în paragină și în părăsire. Căci în felul acesta, biserica va înceta să mai fie pentru credincioșii noștri doar «casa popii», care îl privește numai pe el, ci va deveni o casă iubită a tuturor, un locaș de care fiecare din ei se va simți legat și atașat sufletește, unde fiecare are de făcut ceva sau a colaborat cu cât de puțin la buna reușită și desfășurare a cultului.

Astfel, servicii făcute azi, în silă și cu plată, de cântăreți sau de paracliseri îndărătnici, vor fi îndeplinite benevol și cu tragere de inimă de către credincioși. Lumea nu va mai alerga atunci în casele de rugăciune ale sectanților, care le oferă o modalitate mai activă de revărsare a pietății lor, ci va veni cu drag la biserică și nu se va mai plictisi în ea, știind că acolo fiecare va afla împlinirea și satisfacerea deplină a nevoilor și aspirațiilor sale religioase, în chipul cel mai potrivit și adecvat legilor firești ale psihologiei umane, care cer ca sufletul nostru să se găsească în continuă stare de activitate, chiar și atunci când vrea să se roage sau să adore pe Dumnezeu.

IV.

DATORIILE AUTORITAȚII BISERICEȘTI ÎN LEGĂTURA CU PARTICIPAREA ACTIVĂ A POPORULUI LA LITURGHIE

Dată fiind importanța problemei ce ne preocupă, pentru rezolvarea ei trebuie să-și dea concursul toți factorii interesați și responsabili pentru binele și progresul Bisericii și deci, în primul rând, conducerea bisericească. Cum ar putea ea să colaboreze cu preotul la promovarea participării active a poporului la liturghie?

— Iată câteva măsuri, pe care autoritatea bisericească are dreptul și datoria să le ia în acest scop:

1. **Sporirea interesului și a atențiunii pentru cultura și pregătirea liturgică a viitorilor preoți**, precum și luarea de măsuri pentru ridicarea nivelului religios-moral, cultural și muzical, al colaboratorilor acestora: cântăreții.

2. Susținerea și cultivarea spiritului liturgic (a dragostei și interesului pentru cultul divin) și reabilitarea laturii sacramentale (sfințitoare) a preoției, adică a oficiului de liturghisitor, care constituie miezul și cununa chemării preoțești în lume. Cum?

— a) Repunându-se în cinstea cuvenită tipul preotului «bun bisericaș», altădată atât de apreciat;

b) Dându-se mai multă atenție criteriilor de aptitudini și cultură muzicală la selecționarea și promovarea slujitorilor Bisericii;

c) Acordându-se un loc mai larg și o importanță mai mare studiilor și problemelor din domeniul liturgic, în scrisul bisericesc, la cercurile și conferințele preoțești, etc.

3. Acordarea unui loc important elementului de catehizație mystagogică în programa școalelor catehetice (a cărei alcătuire intră în atribuțiile sfântului Sinod, conform art. 10, alin. O, din noul Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii ortodoxe române).

4. Tipărirea și răspândirea de studii și broșuri de popularizare cu explicarea liturghiei, pentru clerici și credincioși, precum și a cărților cu rânduiala liturghiei pe note de muzică psaltică și liniară omofonă pentru popor, cuprinzând totodată și cântările bisericești tradiționale cele mai frumoase, mai utile și mai ușor de învățat.

V.

RECOMANDARI FINALE, DE ORDIN GENERAL.

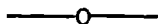
Cu aceasta am terminat enumerarea mijloacelor și a măsurilor pe care le socotim cele mai indicate pentru realizarea, promovarea și intensificarea participării active a poporului la liturghie. Nu avem deloc pretenția că am spus tot ce se putea spune, sau că am fi epuizat întreaga gamă a tuturor soluțiilor și posibilităților menite să rezolve în chipul cel mai fericit această problemă, atât de vitală pentru destinul vieții noastre religioase și creștine în general. Vor mai fi, de sigur, și altele, la care mulți dintre vrednicii slujitori ai altarului vor fi reflectat

și pe care, poate, le-au și aplicat în parohiile respective. Oricare și oricâte ar fi ele însă, să nu uităm două lucruri:

Mai întâi că toate metodele sau măsurile de acest fel au un caracter general și principial. Aplicarea sau punerea lor în practică trebuie adaptată la situația locală și particulară, a fiecărei enorii, adică la împrejurările, nevoile și posibilitățile ei specifice.

Și al doilea, aplicarea aceasta trebuie făcută totdeauna în chip metodic și sistematic. Mijloacele indicate mai sus nu vor fi folosite și aplicate adică toate dintr'odată, la întâmplare, sau oricum ar fi, ci treptat, într'o ordine logică și după un plan bine chibzuit și stabilit, făcând parte din planul general de activitate, pe care orice păstor de enorie trebuie să și-l întocmească dela început. Presupunând, astfel, că e vorba de un preot nou venit într'o parohie unde totul se cere făcut dela capăt din punctul de vedere care ne preocupă aici, el va trebui să înceapă cu metodele cele mai indicate pentru a atrage mai întâi lumea la biserică, va continua cu disciplinarea credincioșilor în biserică și apoi cu catehizarea lor liturgică, și așa mai departe, până când va izbuti să atingă idealul: să vadă pe enoriașii săi umplând biserica la toate serviciile divine și împărtășindu-se cât mai mulți și cât mai des. Ceea ce nu se va întâmpla decât atunci când el va reuși să readucă sub influența Bisericii și pe creștinii rămași pe dinafară sau la periferia ei, care azi sunt de fapt mădulare moarte, anchilozate sau uscate, ale Trupului lui Hristos.

Liturghia și cultul întreg nu va mai fi atunci pentru credincioșii noștri prilej de plictiseală sau de dulce ațipire în străni, ci va redeveni ceea ce a fost în trecut și ceea ce trebuie să fie și azi: prilej, căutat și dorit, de înălțare sufletească, de sporire în evlavie și în credință, izvor de adevărată religiozitate.

Prof. Preot LIVIU STAN:

STATUTUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.

Preliminarii

Transformările revoluționare, politice, economice și culturale, care s'au produs după 23 August 1944 în viața poporului român, au determinat în mod firesc o serie de transformări și de schimbări și în sectorul religios.

Aceste transformări și schimbări s'au produs de sigur în viața tuturor cultelor, dar în mod principal ele s'au înregistrat în viața cultului ortodox, concretizată organizatoric în Biserica Ortodoxă Română, căreia îi aparține, sub raport religios, majoritatea poporului român.

După eliberarea poporului nostru din robia fascistă, după descătușarea și ruperea Statului nostru din lanțul imperialist, B. O. R., s'a atașat forțelor democratice progresiste din țara noastră, fiindcă atât prin credința cât și prin acțiunea ei, ea se găsea mai aproape decât oricare alta de năzuințele democratice ale poporului eliberat, și, ca Biserică a poporului, trebuia să meargă alături de popor spre țelurile democrației noi, populare.

În condițiile de libertate create în țara noastră prin lupta clasei muncitoare și prin ajutorul de importanță istorică pe care ni l-a dat Marea Uniune Sovietică, i s'au deschis B. O. R., posibilități noi de acțiune și perspective noi de afirmare, pe care ea nu le avusese în trecut. În aceste condiții, credincioșii, clerul și ierarhia Bisericii, angajându-se în luptă pentru înlăturarea țelurilor democrației populare și participând efectiv la bătăliile date de clasa muncitoare pentru transformarea revoluționară a întregii vieți a poporului nostru, și-au însușit în mare măsură adevărata concepție democratică, și astfel au putut vedea că o bună parte din vechile orânduirii de organizare și de conducere ale B. O. R., nu mai corespund noilor realități

ale vieții noastre obștești. Ca urmare, s'a pus în mod natural, problema înnoirii vechilor ei așezăminte, înlocuirea vechii legi de organizare a B. O. R., printr'una nouă, care să înlătore orice obstacol intern din calea liberei manifestări a vieții bisericești și să constituie un auxiliar, un reazim, un instrument folositor și un garant pentru manifestarea nestânjenită a vieții ei, în noile condițiuni de viață care se creaseră.

Pentru aceste rațiuni s'a procedat la alcătuirea unei noi legi de organizare a B. O. R., și această lege nouă se cheamă: Statutul Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru a înțelege mai bine de ce noua lege a Bisericii noastre nu se mai numește lege în sens propriu, ci statut, este necesar să dăm următoarele lămuriri.

Biserica sub aspectul ei extern, social, se prezintă în viața de stat ca o instituție aparte, care nu se poate confunda nici cu instituțiile publice, nici cu instituțiile particulare.

Ea nu poate fi confundată cu instituțiile publice, nu poate fi înserată între acestea și nu poate fi tratată ca acestea, fiindcă ea nu constituie — în rând cu instituțiile publice — vreuna din piesele aparatului de stat care îndeplinesc funcțiuni în cadrul acestui aparat. Nici prin originea, nici prin natura, nici prin funcțiunea și scopul ei, Biserica nu este o instituție de stat, o instituție publică în sensul propriu al acestei expresii, și ca atare, ea nu deține și nu exercită nicio parte din suveranitatea Statului și nu îndeplinește deci, nicio funcțiune proprie Statului.

Dar ea nu este și nu poate fi confundată nici cu instituțiile private, pentrucă atât prin originea, prin natura, prin funcțiunea și scopul ei, se deosebește radical de orice instituție particulară.

Ce fel de instituție este atunci Biserica? Ce calificativ propriu trebuie să i se dea din punct de vedere științific-juridic? În ce categorie de instituții intră Biserica?

Ea intră în categoria instituțiilor de utilitate publică.

Atât doctrina cât și practica juridică consecventă, situează Biserica între instituțiile de utilitate publică, considerând-o ca o instituție specială de acest fel, diferită prin natura și prin importanța ei de celelalte instituții din categoria aceasta.

Ea este pe drept cuvânt socotită ca instituție de utilitate publică în cadrul Statului, fiindcă întocmai ca și celelalte insti-

tuții de acest fel, ea desfășură o activitate socialmente utilă, și în felul acesta, facilitează sau asigură îndeplinirea unui interes public, a unui interes obștesc, fie colaborând cu instituțiile de stat, fie acționând paralel cu ele pentru asigurarea interesului public general pe care-l urmărește Statul.

Prin acțiunea ei în sectorul religios al vieții publice, Biserica și-a dovedit și-și afirmă mereu utilitatea ei publică, ea îndeplinește o funcțiune publică, nu în sens strict juridic ca o funcțiune de stat, ci în sensul general pe care i-l dă caracterul ei de instituțiune de utilitate publică și activitatea ei ca atare.

Ca unei instituții de utilitate publică, Bisericii i s'a recunoscut mereu personalitatea juridică de drept public, capacitatea de a săvârși acte juridice, de a fi subiect de drept public, adică acea capacitate juridică pe care o au de drept numai instituțiile publice propriu zise, instituțiile de stat, și care în fond, se deosebește foarte puțin de capacitatea juridică a persoanelor de drept privat.

În viața de stat, organizarea instituțiilor publice se face prin legi de stat, prin legi în sensul juridic comun al acestui cuvânt, pe câtă vreme, organizarea instituțiilor de utilitate publică se face prin ceiace se cheamă: Statute. În fond statutele sunt legile de organizare ale acestei categorii de instituții. Ele reprezintă o formă specială a legii, și trebuie să fie alcătuite în conformitate cu legile Statului și aprobate de Stat, care are dreptul să pretindă acest lucru în baza suveranității sale, pe care nu o împarte și n'o poate împărți cu nimeni. Odată aprobate de către autoritatea de stat, statutele unei instituții de utilitate publică au valoare de lege atât pentru respectivele instituții cât și pentru Stat, prin însuși efectul aprobării lor de către Stat, care în felul acesta le recunoaște și le garantează respectarea în sectorul vieții publice pentru care sunt destinate.

Regimul politic al Statului nostru de democrație populară, a asigurat în mod consecvent democratic, completa autonomie a sectorului religios al vieții publice, garantând în mod real și nu numai formal, autonomia tuturor cultelor și deci și a B. O. R., care abia în acest regim se bucură de o autonomie deplină, adică de libertate și independență în organizarea și conducerea vieții sale religioase. Recunoscându-i-se autonomia, ea este tratată ca o instituție de utilitate publică, și ca atare, nu i s'a mai

impus de către Stat o lege de organizare, nu i s'a mai făcut organizarea printr'o lege de stat, ci i s'a lăsat libertatea de a-și da ea singură, de a-și face ea singură o lege proprie de organizare și conducere, și această lege a Bisericii se chiamă «Statut».

Statutul de organizare al B. O. R. este legea fundamentală a ei. El are pentru Biserica noastră valoarea unei Constituții; este Constituția B. O. R.; este documentul juridic al autonomiei sale și documentul istoric al primei sale autonomii depline.

Aidoma unei Constituții, Statutul de organizare al B. O. R., pe de o parte oglindește realitățile vieții Bisericii sub aspectul ei de societate văzută și organizată juridic după norme proprii, înregistrează aceste realități și le fixează cadrul juridic, precizează adecă formele proprii canonice și juridice ale vieții bisericești, cadrul în care aceasta își va desfășura activitatea, iar pe de altă parte, pe temeiul realităților deja existente, a înfăptuirilor date, deschide perspectiva unor transformări și înfăptuiri viitoare, crează posibilitatea acestora și chiar le enunță programatic indicându-le pe cele mai importante, fixând obiectivele noi ale vieții bisericești, obiective a căror cucerire va însemna desăvârșirea democratizării reale a vieții bisericești.

Va să zică, noul Statut al B. O. R. are, atât un caracter documentar cât și un caracter programatic — creator. El reprezintă și un bilanț și un plan de acțiune. Prin analogie, putem spune că reprezintă și o hartă reală în relief juridic a vieții sociale a Bisericii, ca și o hartă virtuală a chipului viitor al Bisericii.

Elaborarea noului Statut, ca lege fundamentală a Bisericii, s'a făcut pe temeiurile normative cuprinse în Sf. Canoane, în Constituția R. P. R. și în Legea Cultelor din R. P. R. Firește însă că acestea sunt temeiurile și izvoarele formale ale noului Statut, temeiurile sale reale fiind realitățile vieții bisericești și acelea ale întregii vieți a poporului român cu transformările care s'au produs în cadrul acestora dela 23 August 1944 până la sfârșitul anului 1948.

Ținând seamă de aceste considerațiuni preliminare asupra noului Statut al B. O. R., vom trece schematic în revistă, atât principiile lui fundamentale, cât și particularitățile sau caracte-

risticile lui noui, arătând felul în care se oglindesc cele mai importante dintre acestea în însuși textul Statutului.

I. Principii fundamentale.

1. Autocefalia.

Art. 2. al Statutului fixează poziția interortodoxă a Bisericii noastre și-i definește situația juridică în raport cu celelalte Biserici Ortodoxe, precizând că ea este autocefală.

Prin cuvântul autocefalie, cuvânt grecesc, se înțelege conducerea prin sine, prin căpetenii proprii, prin organe constituite în mod independent prin voința proprie.

În cadrul Ortodoxiei, autocefalia constituie un principiu de bază al organizării Bisericilor Ortodoxe, în sensul că prin el se exprimă independența jurisdicțională a oricărei Biserici Ortodoxe, față de organizațiile bisericesti similare din cuprinsul Ortodoxiei Ecumenice. Aceasta înseamnă că orice Biserică Ortodoxă organizată în cuprinsul unui Stat unitar, ba chiar într-o parte componentă a unui Stat federal, sau și într'un teritoriu mai mare din cuprinsul unui Stat unitar, teritoriu ce formează pentru sine o unitate distinctă prin poziția sa geografică, prin condiții proprii de cultură, prin limbă și prin tradiții deosebite, are dreptul să se conducă singură prin propriile sale organe bisericesti, în totală independență jurisdicțională de alte Biserici Ortodoxe. Această independență jurisdicțională nu înseamnă însă fărâmițarea unității Ortodoxiei Ecumenice, ci numai auto-determinarea, ținându-se seama de condițiile naturale specifice în care trăește fiecare dintre Bisericile Ortodoxe, și care îi determină fiecareia manifestări deosebite cu un conținut specific distinct, național, cultural și tradițional. Pe de-asupra acestor deosebiri, fiecare Biserică Ortodoxă păstrează unitatea doctrinară, canonică și a cultului cu toate celelalte Biserici Ortodoxe.

Organizarea autocefală din cadrul Ortodoxiei corespunde principiului democratic de organizare și de conducere a vieții creștine, principiu propriu Bisericii Ortodoxe în opoziție cu acela autocrat și centralist-absolutist al Bisericii catolice.

2. Autonomia.

Art. 3 al Statutului fixează poziția Bisericii Ortodoxe în

Stat, definindu-i situația juridică specifică în raport cu Statul, prin precizarea că ea este autonomă.

Cuvântul autonomie este și el un cuvânt grecesc care în sens propriu înseamnă capacitatea de a legifera singur și de a te conduce după legile tale proprii în toate privințele, în tot ce **se referă la natura ta proprie**. Va să zică prin autonomie se înțelege nu numai o independență juridică externă a cuiva de altcineva, ci o independență mai reală, mai deplină, întemeiată pe natura distinctă a unei realități față de altele.

Cu aplicare la raportul dintre Biserică și Stat, prin autonomie se înțelege — în terminologia canonică — independența deplină a Bisericii față de Stat în toate privințele, independența ce decurge din origina și natura deosebită a Bisericii, precum și din mijloacele și din țelurile deosebite ale Bisericii față de acelea ale Statului.

În raporturile interortodoxe nu poate să existe o autonomie în acest sens între diferitele Biserici Ortodoxe, pentru că nu o permite natura comună a acestora și normele lor comune, doctrinare, cultice și canonice, pe care tocmai se reazimă unitatea Ortodoxiei Ecumenice. Și am văzut, că spre deosebire de autonomie, autocefalia exprimă raportul de independență jurisdicțională, un raport juridic extern, nu unul de natură internă dintre Bisericile Ortodoxe, pe când prin autonomie se definește dreptul firesc al Bisericii de a-și fixa singură în mod independent de Stat, normele ei de tot felul, normele doctrinare, cultice și juridice proprii naturii sale și de a se conduce prin acestea în același mod independent de Stat.

Am văzut mai înainte, că tocmai noul Statut al B. O. R. este una din mărturiile vii ale acestei libertăți și independențe depline a Bisericii în Statul nostru de democrație populară, care pentru prima dată i-a recunoscut și i-a garantat autonomia.

În legătură cu problema autonomiei, trebuie însă să mai precizăm, că prin controlul pe care îl exercită Statul asupra B. O. R. (art. 4), ca și asupra tuturor cultelor de altfel, nu se știrbește întru nimic autonomia Bisericii noastre, întrucât acest control nu se extinde decât asupra acelor laturi ale activității bisericesti, care sunt pasibile de control din partea Statului, fiindcă prin caracterul lor nu țin de natura proprie și distinctă de Stat, a Bisericii, și asupra acelor care servesc numai ca auxi-

liare ale activității Bisericii pentru îndeplinirea misiunii ei, cum sunt de ex. bunurile economice, etc.

Suveranitatea Statului îi dă acestuia dreptul de a supraveghea și de a controla orice manifestare, orice acțiune din cuprinsul teritoriului său, așa încât în principiu, controlul acesta nu poate fi limitat de nimic. Practic însă, Statul, admitând că «de internis non judicat praetor», își limitează controlul său numai la cele externe, la manifestările externe ale credinței religioase, fără a impieta asupra celor de natură internă spirituală.

B. O. R. este cea dintâiu care nu poate obiecta nimic acestui control, fiindcă ea nu are nimic de sustras, nimic de ascuns față de Stat și mai ales față de Statul de democrație populară, alături de care lucrează pentru progresul, bunăstarea și fericirea poporului.

3. Sinodalitatea.

Atât autocefalia cât și autonomia Bisericii, se aduc la expresie și se traduc practic în viața bisericească, prin sinodalitate, care în fond nu este altceva decât principiul propriu al autogovernării democratice a Bisericii. Acest principiu este cuprins și definit în art. 3 al Statutului în legătură cu autonomia Bisericii.

Ca principiu specific ortodox, ca principiu democratic creștin de organizare și conducere a Bisericii, sinodalitatea este diametral opusă principiului autocratic-papist al Bisericii catolice, cel mai vechiu și mai primejdios principiu antidemocratic, concretizat în cel mai autentic «Führersystem».

Principiul sinodalității ca principiu de organizare și de conducere a Bisericii Ortodoxe, ca principiu democratic de circulație internă în cadrul Bisericii, se aseamănă cu principiul constituționalismului democratic al Statelor de democrație populară și poate fi numit cu drept cuvânt: **Constituționalism democratic bisericesc.**

Acest constituționalism este așezat prin noul Statut, la temelia întregului sistem de organizare și de conducere a B. O. R.

Elementele acestui sistem, elementele prin care el se înfăptuește și pârghiile pe care se sprijină întreaga organizație și conducere a B. O. R., sunt următoarele: —

a) Principiul electiv.

- b) **Principiul reprezentativ.**
- c) **Principiul responsabilității și al obligativității rapoartelor de activitate a organelor de conducere în fața celor ce le-au ales.**
- d) **Principiul revocabilității organelor de conducere.**
- e) **Principiul descentralizării democratice și**
- f) **Principiul centralismului democratic.**

Intregul text al noului Statut ne arată că prin aplicarea acestor principii la constituirea și la funcționarea organelor puterii jurisdicționale bisericești, se înfăptuiește autogovernarea democratică a Bisericii, sau sistemul constituționalist democratic bisericesc.

Să le vedem pe rând.

a) Cu privire la aplicarea principiului electiv trebuie să relevăm, că începând cu parohia și sfârșind cu Patriarhia și cu Sf. Sinod, toate organele de conducere ale diverselor unități administrative bisericești și chiar organul suprem al puterii bisericești care este Sf. Sinod, absolut toate se constituie prin alegeri ce se fac prin votul obștesc al credincioșilor, exprimat fie direct, fie pe cale reprezentativă prin delegați aleși.

De notat însă, că femeilor nu li s'a recunoscut încă dreptul de vot în Biserica Ortodoxă.

b) Cu privire la principiul reprezentativ, trebuie să precizăm inițial, că în practică el apare ca un corolar al celui electiv și ca un auxiliar al acestuia, și că el își găsește aplicarea la constituirea acelor organe ale puterii bisericești, care din motive tehnice nu pot fi constituite prin votul obștesc al credincioșilor, cum sunt de ex. organele de conducere ale unităților administrative bisericești mai mari decât parohia.

Dar el se aplică nu numai la constituirea organelor puterii bisericești, ci și în conducerea sinodală a întregii vieți bisericești, prin faptul că în fruntea principalelor unități administrative bisericești se găsește un colegiu restrâns, ca organ reprezentativ ales.

c) Constituite prin alegeri, atât organele individuale, cât și cele colegiale ale puterii bisericești, ele au obligația consecvent democratică de a face rapoarte periodice despre activitatea lor, în fața adunărilor sau corporațiilor reprezentative care le-au ales, și sunt responsabile în fața acestora de abaterile pe care

le-au săvârșit în executarea mandatelor ce li s'au încredințat prin alegeri. În acest fel se aplică al treilea principiu al constituționalismului democratic în conducerea Bisericii.

d) Este firesc, ca pe linia unui democratism consecvent să se aplice și principiul revocabilității din funcțiune pentru motive întemeiate, a celor ce au fost aleși în organele de conducere ale societății bisericești. Totuși acest principiu își găsește abia o minimă aplicare în Biserică (art. 64).

e) Principiul descentralizării democratice a puterii bisericești își găsește o largă aplicare, într'o libertate și independență considerabilă de care se bucură diversele unități administrative ale Bisericii și organele locale de conducere ale acestora, în raport cu unitățile și organele respective superioare.

f) Principiul centralismului democratic completează în mod firesc pe acela al descentralizării administrative bisericești, constituind o frână în calea abuzurilor organelor inferioare, un instrument regulator și de control care asigură buna funcționare a acestora și mai ales un indicator, care asigură unitatea de acțiune și uniformitatea necesară în întregul aparat administrativ al Bisericii.

Este de observat că în trecut, atât descentralizarea cât și centralismul democratic bisericesc au avut, în cea mai mare parte, caracter birocratic de tip burghez, pe când prin noul Statut de organizare al B. O. R. li se dă acestora un caracter cât mai adevărat democratic.

Acestea sunt principiile fundamentale ale organizării și conducerii B. O. R., principii ce constituie osatura canonică-juridică a noului ei Statut. Trebuie să recunoaștem că prin ele, și mai ales prin aplicarea suficient de largă a constituționalismului democratic bisericesc, s'a căutat să se dea expresie legală și satisfacție, năzuințelor, cuceririlor democratice și conștiinței democratice noi a poporului credincios, precum și să se asigure buna cărmuire democratică a Bisericii, spre a fi cât mai aproape de popor și cât mai în stare să servească poporul. Adâncirea și extinderea organizării și conducerii constituționalist democratice a Bisericii, îi dă acesteia posibilitatea de a-și duce viața ei mai departe în paralelă cu a Statului; ea reprezintă o garanție că mergând pe linia acestei democrații se vor

evita ciocnirile dintre Biserică și Stat, și astfel, perspectiva celei mai bune înțelegeri și colaborări între Biserică și Stat, este asigurată.

Să vedem acum și acele particularități ale noului Statut de organizare al B. O. R., prin care el se deosebește de legiurile din trecut ale Bisericii. Aceste particularități decurg, fie din aplicarea consecventă a principiilor fundamentale de organizare a Bisericii, fie din reconsiderarea unor elemente ale organizației bisericești, fie din experiența trecutului, iar unele dintre ele se prezintă ca încercări înnoitoare de adaptare la noile realități ale vieții poporului român.

II. Particularități.

Pentru rațiuni de metodă, vom împărți particularitățile noului Statut în cinci grupuri, după cum acestea se referă, la:

A. Orânduirea canonică și administrativă internă a B. O. R. și la atribuțiile ei externe,

B. Organele colegiale ale puterii bisericești,

C. Organele individuale ale puterii bisericești,

D. Diversele instituții ale Bisericii, și la unele

E. Chestiuni speciale

A. Orânduirea canonică și administrativă internă a B. O. R. și atribuțiile ei externe.

1. B. O. R. se organizează ca «Patriarhie Română» (art. 5), prin introducerea instituției patriarhatului, de care ne vom ocupa în legătură cu Patriarhul.

2. Se regrupează eparhiile B. O. R. în 5 Mitropolii.

Această regrupare a fost determinată de existența disproporțiilor teritoriale și a disproporțiilor numerice a credincioșilor între diversele Mitropolii, disproporții care provocau o mulțime de dificultăți cârmuirii bisericești, dădeau aspectul unei organizări improvizate sau întâmplătoare marilor unități administrative bisericești, și constituiau un element de inegalitate și dezechilibru în sânul Bisericii.

Regruparea eparhiilor în 5 Mitropolii s'a făcut ținându-se seama de marile unități teritoriale-provinciale ale țării, încât pe măsura acestora avem Mitropoliile: Ungro-Vlahiei, Moldovei și Sucevei, Ardealului, Olteniei și Banatului.—

Pentru aceleași rațiuni s'au desființat și Eparhiile: Caransebeșului, Maramureșului, Argeșului și Hușilor (art. 5).

3. Se organizează asistența religioasă a credincioșilor ortodocși români de peste hotare (art. 6).

După ce în acest domeniu experiența din trecut n'a dat roade bune, s'a hotărît ca «asistența religioasă, organizarea bisericească, cum și trimiterea de conducători pentru românii ortodocși de peste hotare», să fie trecute în întregime Patriarhiei Române, care să-și ducă la îndeplinire această nouă misiune în înțelegere cu guvernul țării.

Este pentru prima dată când în Biserica noastră această problemă se soluționează într'un mod just și e tot pentru prima dată, când soluția justă se înscrie în textul unei legi bisericești, curmându-se o stare de haos, de abandonare întâmplării și de iresponsabilitate în care această problemă fusese lăsată în trecut. Intr'adevăr, se știe că diversele comunități sau grupuri mai mari de creștini ortodocși români, care se află peste hotare, aparțineau, sub raport religios, fie Mitropoliei Ardealului: cei din America, fie Episcopiilor din Arad și Oradea: cei din Ungaria, fie fostei Mitropolii a Bucovinei: cei din Austria, fie Mitropoliei Ungro-Vlahiei: cei din Franța, Bulgaria, Palestina, etc., fie Mitropoliei Moldovei: o parte din cei din Germania, etc., iar unele comunități ortodoxe române erau complet abandonate și uitate, ca cele din America de Sud, Albania, Grecia, etc. Această situație nu putea să mai dăinuiască. Indreptarea ei prin soluția justă care s'a găsit și s'a înscris în textul noului Statut, dovedește o nouă și înaltă conștiință a misiunii sale; pe care conducerea B. O. R. și-a dobândit-o în condițiile democrației populare.

B. Organele colegiale ale puterii bisericești.

1. Sf. Sinod.

a) Sf. Sinod se constituie numai din chiriarhii eparhioți (art. 11).

Instituția arhierilor-vicari deși este necanonică în Ortodoxie, fiind contrară can. 6 IV ecumenic, care oprește hirotonia absolută, — adică fără eparhie în cazul arhierilor — totuși ea a prins rădăcini adânci în câteva Biserici ortodoxe, între care se numără și a noastră.

Dacă oare-cândva această instituție a fost necesară, ea s'a dovedit în ultima vreme a fi fără de folos și de aceea a fost re-

strânsă — aproape înlăturată — rămânând doar în cadrul Administrației Patriarhale, unde mai este necesară. Ca urmare, arhierii-vicari au fost înlăturați din Sf. Sinod ca fiind fără de obiect prezența lor în forul suprem de cârmuire a Bisericii, în care, în mod necanonic se infiltraseră. Intr'adevăr, ei neavând jurisdicție proprie în Biserică, nu erau îndreptățiți prin nimic să ia parte cu vot deliberativ, la lucrările Sf. Sinod, atunci când se trata de cârmuirea propriu zisă a Bisericii, căci neavând ei jurisdicție, nu puteau fi părtași la exercitarea supremei puteri jurisdicționale în Biserică. Neavând ei dreptul să conducă o Eparhie, nu puteau pretinde că au dreptul să hotărască cele privitoare la conducerea întregii Biserici, sau să participe «iure proprio» la această conducere.

Iată pentru ce și în ce sens, practica sinodală din trecut a fost necanonică, iar constituirea Sf. Sinod cf. art. 11 al noului Statut numai din chiriarii eparhioți, înseamnă restabilirea canonicității și sub acest raport în Biserica noastră.

b) Sf. Sinod devine instanță de recurs în materie de caterisire a clericilor.

Aceasta este o altă inovație înscrisă în noul Statut, o măsură care în fond e strict canonică și care, după ce se va aplica, va curma abuzurile care s'au făcut în trecut în această materie. Ea a fost adoptată ca fiind indicată de experiențele din trecut.

2. Sinodul Permanent.

Prin noul Statut se precizează alcătuirea și atribuțiunile Sinodului Permanent, ca Sinod restrâns, format din mitropolii și arhiepiscopii în funcțiune, sub președinția Patriarhului și care ține locul Sf. Sinod între sesiunile acestuia (art. 16—18).

3. Sinodul Mitropolitan.

Instituția canonică a Sinodului Mitropolitan se stinsese cu timpul în Biserica noastră. Ea rămăsese doar virtual în Mitropolia Ardealului. Restabilirea ei prin noul Statut (art. 112), face parte dintre acele măsuri prin care se tinde la readucerea pe linia stricte canonicității a vieții Bisericii noastre.

Orice instituție sinodală este o instituție democratică bisericască. O astfel de instituție în plus, sau reactivarea uneia care căzuse în desuetudine, însemnează un nou aport la democratizarea vieții noastre bisericăști, o verigă în plus în lanțul acelora

prin care se realizează organizarea și conducerea democratică a Bisericii Ortodoxe Române.

4. Adunarea Națională Bisericească.

Se reduce numărul reprezentanților Eparhiilor în organul reprezentativ central al B.O.R., dela 6 la 3, numindu-se acest organ Adunare Națională Bisericească. Durata mandatului membrilor aleși ai Adunării Naționale Bisericești se reduce dela șase la patru ani, ghidându-se după aceia a membrilor Marei Adunări Naționale (art. 21).

Se desființează Adunarea Mitropolitană sau Congresul Bisericesc Mitropolitan ca organ central reprezentativ al Mitropoliei, fiindcă în mod practic, acest organ care exista numai în Mitropolia Ardealului, și-a dovedit inutilitatea.

5. Adunarea Eparhială.

Numărul membrilor Adunării Eparhiale se reduce dela 60 sau 45, la 30 pentru fiecare Eparhie, iar durata mandatului acestora se reduce de asemenea dela 6 la 4 ani (art. 92, 93).

Se desființează Adunările Protopopești, ca unele ce și-au dovedit și ele inutilitatea.

C. Organele individuale ale puterii bisericești.

1. Patriarhul.

Se introduce instituția Patriarhatului (art. 29, 30).

În B. O. R. nu exista instituția Patriarhatului, ci exista numai titlul onorific de Patriarh fără nici un drept real propriu zis, ci numai cu drepturi de onoare. În fond, Patriarhul era numai un Mitropolit Primat.

Prin noul Statut, Patriarhului i se acordă toate drepturile care constituie conținutul canonic-juridic al instituției Patriarhatului. În centrul acestora stă așa numitul «**drept de devoluțiune**» întemeiat pe can. 11. VII ecumenic.

Prin acest drept se înțelege în genere, dreptul oricărui organ superior de conducere din cadrul unei administrații, de a impune organelor inferioare aplicarea legii, în caz că acestea nu o aplică, sau aplicarea ei întocmai, în caz că acestea o aplică greșit în cadrul funcțiunii lor. I se zice drept de devoluțiune, vrând să se arate că prin exercitarea lui, organul superior se coboară din cadrul competenței sale ordinare, într'un alt cadru de

competență ordinară care este inferior cadrului său de competență. Coborându-se în acest cadru, el nu-și exercită un drept obișnuit în cadrul competenței ordinare proprii, ci un drept neobișnuit, în cadrul unei competențe ordinare a altui organ; el nu face uz de un drept ordinar al său, ci de un drept extraordinar, pentru a cărui exercitare trebuie să fie date toate condițiile speciale extraordinare, care-l îndreptățesc să facă uz de acest drept extraordinar al său. Aceste condiții sunt: neaplicarea legii de către un organ inferior, sau aplicarea ei greșită în cadrul funcțiunii lui.

Acest drept servește ca un corectiv pentru cazuri excepționale și el decurge din dreptul de control și de dispoziție al organelor superioare ale unei administrații, față de organele inferioare. În Biserică el și-a dovedit întotdeauna utilitatea sa deosebită și a fost recunoscut pe seama Mitropoliților, Exarhilor și a Patriarhilor.

În Biserica Ortodoxă Română, abia acum prin noul Statut, dreptul de devoluțiune este recunoscut și atribuit ca un drept special, însă numai Patriarhului.

Precum se vede din cuprinsul lui, dreptul acesta are aplicare la tot ce ține de domeniul legalității în administrație. El poate să fie exercitat de către Patriarh chiar și din oficiu asupra tuturor chiriarhilor eparhioți din cuprinsul B. O. R.

Alături de dreptul de devoluțiune al Patriarhului, celelalte drepturi cari i se conferă prin noul Statut, concretizează instituția canonică-juridică a Patriarhatului, și ele marchează un nou pas spre așezarea cât mai deplină a organizației Bisericii noastre pe temelii încercate ale canonicității.

Dreptul de devoluțiune privit din punctul de vedere al centralismului democratic, constituie un element de păstrare și de asigurare a unității de conducere în Biserică, a unității în funcțiunile Bisericii pe linia acestui centralism; așa încât, el aduce un nou aport la punerea de acord a vieții bisericești cu principiile constituționalismului democratic.

Odată creiată instituția Patriarhatului, prin noul Statut s'a creiat și mijlocul sau aparatul prin care Patriarhul să-și poată exercita drepturile, și acest aparat este Administrația Patriarhală, constituită din doi vicari-arhieriei, șase consilieri administrativi, cancelaria patriarhală și corpul de inspecție și control (art. 31).

Prin instituția Patriarhatului, însăși Biserica Ortodoxă Română și-a dobândit titlul real de «Patriarhie Română» (art. 5).

2. Mitropolitul.

Prin art. 114 al noului Statut se precizează drepturile Mitropoliților.

În legătură cu acestea este de observat că deși nu li se conferă și Mitropoliților dreptul de devoluțiune, care le revine în baza can. 11, VII ecumenic, totuși parțial el li se recunoaște indirect, căci se aduce la expresie prin dreptul de a primi plângeri împotriva chiriarhilor sufragani și de a dispune cercetarea lor (art. 114 h.).

3. Candidații la Episcopat.

Preoții divorțați se exclud dintre candidații la episcopat (art. 129).

Prin această măsură se înlătură practica necanonică a alegerii chiriarhilor dintre preoții divorțați, această practică dovedindu-se dăunătoare Bisericii. Și această măsură dovedește grija conducerii Bisericii noastre de canonicitatea cât mai deplină a orânduirilor ei.

4. Vicarii administrativi

Se generalizează instituția vicarilor administrativi ai eparhiilor (art. -93) recrutați dintre preoți sau arhimandriți, înlocuindu-se prin aceștia vicarii arhieriei.

5. Protopopii, preoții și diaconii.

a) Pentru recrutarea protopopilor se generalizează sistemul democratic al alegerii. Conform art. 126 din Statut, protopopii se aleg de către un colegiu constituit din toți preoții, diaconii și cântărețul I dela fiecare parohie din protopopiatul respectiv. Acest colegiu alege trei candidați, dintre cari chiriarhul designează pe unul ca protopop.

b) Se deschide posibilitatea să se generalizeze și sistemul recrutării preoților și diaconilor prin alegere de către Adunarea Parohială (art. 119-120).

c) Parohiile se împart în trei categorii (art. 45), pentru ocuparea fiecăreia impunându-i-se condiții corespunzătoare (art. 122 sq.).

d) Se prevede o rearondare a parohiilor, ținându-se seama

de numărul familiilor, care se fixează pentru parohiile urbane la 500 și pentru parohiile rurale la 400.

e) Pentru candidații la diaconie și preoție se prevede obligativitatea examenului de capacitate preoțească, în scopul unei mai bune selecționări a lor (art. 120).

f) Pentru ocuparea parohiilor din București se prevăd condiții speciale, în scopul unei riguroase selecționări a preoților slujitori din Capitala țării (art. 125).

g) Se prevede obligativitatea pentru cler de a urma după primii cinci ani de activitate, cursurile speciale de îndrumare misionară și socială în cadrul Institutelor Teologice, prestând la sfârșitul lor examenul de definitivare în funcțiune, iar după audierea altor cursuri speciale — la cinci ani dela examenul de definitivare, — examenul de promovare (art. 123-124).

h) Se dispune revizuirea de către chiriarhi a distincțiilor onorifice bisericesti și uniformizarea acestor distincții (art. 204 și 139—144).

D. Diverse instituții bisericesti.

1. Învățământul teologic.

a) Se reorganizează învățământul teologic (art. 115), fixându-se trei tipuri de școli pentru pregătirea personalului bisericesc și anume:

Școli de cântăreți,

Seminarii monahale și

Institute Teologice de grad universitar.

Această reorganizare era absolut necesară pentru a i se reda învățământului teologic rostul său adevărat de a pregăti pe slujitorii Bisericii pentru viață, pentru acțiune practică în viața bisericască, iar nu pentru a li se da, ca altădată, o instrucție pur teoretică detașată de realitățile vieții bisericesti și sociale, precum și o educație mistică — nebuloasă, care i-a antrenat pe atâția în toate avatarele exaltării și ale obscurantismului

b) Se înființează cursuri speciale de îndrumare misionară și socială a clerului, în cadrul Institutelor Teologice. (art. 123 sq.).

Menirea acestor cursuri este aceea de a ridica nivelul cadrelor de slujitori ai Bisericii prin îndrumarea lor nouă spre apostolatul social, prin selecționarea și promovarea elementelor apte

și pregătite pentru noua lor misiune, precum și prin eliminarea celor ce nu corespund misiunii lor în vremea de azi, a aceluia care prin mentalitatea și prin orientarea lor, ar constitui o piedică în noua activitate socială a Bisericii.

Importanța acestei măsuri nu poate scăpa nimănui. Ea va deschide Bisericii noi perspective de muncă și de înfăptuire mărețe, și este de un folos deosebit pentru temeluirea unei orientări democratice reale a preoțimei noastre.

2. Institutul Biblic și Publicațiile Bisericii.

Se reorganizează arsenalul de misiune al Bisericii. (art. 160, 199).

Unui cler trezit la o viață nouă, îndrumat realist spre muncă pozitivă, îi erau absolut necesare mijloace noi potrivite noii sale misiuni în condițiile create de transformările ce s'au produs în toate sectoarele vieții noastre obștești. Pentru a i se pune la îndemână aceste mijloace s'a reorganizat arsenalul de misiune al B. O. R. începându-se cu transformarea Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, în atelier central făuritor de arme duhovnicești și culturale.

S'a reorganizat apoi editarea revistelor și altor publicații bisericești, încât dintr'o puzderie de reviste cu hramuri deosebite și firave, au ieșit la lumină trei reviste ca trei luceferi purtând hramul sănătos al Patriarhiei noastre: «Biserica Ortodoxă Română» ca organ al Sf. Sinod, «Studii Teologice» ca revistă a celor trei Institute Teologice și «Ortodoxia» ca revistă reprezentativă a culturii și poziției teologiei B. O. R. în câmpul larg al Ortodoxiei Ecumenice și al întregii creștinătăți.

3. Monahismul.

Se reorganizează viața monahismului ortodox. (art. 74 sq.).

Societățile monastice, mănăstirile, au fost considerate veacuri de-a-rândul ca simple feude ale conducerilor eparhiale, și activitatea celor mai multe dintre ele nu numai că a lăsat de dorit, dar a fost adeseori pricină de sminteală în viața bisericească și socială. Mănăstirile au fost privite ca simple azile ale învinșilor vieții, refugii ale neputinței și de fapt așa și erau cele mai multe.

Prin noua organizare și îndrumare a vieții monastice, mănăstirile încetează de a mai fi feude sau azile, ele devin centre

în care munca productivă pentru societate este dublată de o trăire sinceră după rânduielele curate ale lepădării de sine, spre folosul obștei. Intre zidurile lor va răsună de acum cântecul reconfortant al muncii de atelier, alături de psalmodiile sfinte.

Stilul individualist de trăire monastică, stilul idioritm, este înlăturat și în locul lui s'a introdus stilul comunitar, stilul colectiv, stilul chinovial, menit să mobilizeze pentru eforturi comune de muncă pozitivă, pe frații rătăciți prin chilii și căzuți adeseori în mizantropie ca niște ființe antisociale.

4. Justiția bisericească.

Se reorganizează justiția bisericească, fixându-se trei instanțe disciplinare și de judecată pentru abaterile clerului de mir și ale cântăreților. Aceste instanțe sunt (art. 145):

Consistoriul disciplinar protopopesco,

Consistoriul Eparhial și

Consistoriul Central Bisericesc.

Ca instanțe de recurs vor funcționa: Consistoriul Central Bisericesc, pentru hotărârile Consistoriilor Eparhiale cu excepția acelor prin care s'a aplicat pedeapsa caterisirii (art. 151), și Sf. Sinod, pentru acestea din urmă. (art. 10 și 152). Amândouă aceste instanțe de recurs sunt instanțe de fond.

Această reorganizare a instanțelor disciplinare și de judecată bisericească va servi la simplificarea și accelerarea judecării bisericești, din calea căreia a fost eliminată vechea instanță de apel a Consistoriului Mitropolitan, instanță a cărei funcționare în trecut n'a servit argumente decât pentru desființarea ei.

Cât privește împărțirea în instanțe disciplinare și de judecată, este de observat că această împărțire a fost adoptată din justiția burgheză și că ea nu este potrivită pentru Biserică, fiindcă în Biserică toate instanțele sunt în fond instanțe disciplinare, iar hotărârile lor sunt de asemenea de natură disciplinară chiar dacă li se zice altfel și chiar dacă aparențele îi îndreptățesc pe unii să susție contrarul. În orice caz, adoptarea acestei împărțiri a instanțelor, după exemplul justiției burgheze de clasă, nu a fost de bun augur nici în trecut pentru justiția bisericească.

Natura acțiunii judiciare, a procedurii judiciare, a instan-

țelor judiciare, a hotărîrilor judiciare și a scopului justiției bisericești, face ca acestea să fie deosebite de acelea ale justiției laice. Există ce-i drept asemănări formale între acestea, și întemeindu-se pe ele, organele puterii bisericești au crezut în trecut că pot conchide în baza lor, la identitatea dintre ele, și ca urmare au procedat la organizarea justiției bisericești după regulile celei laice împrumutând chiar terminologia acesteia, care în cele mai multe cazuri diferă prin conținutul său de cea bisericească, iar încercându-se întrebuițarea ei în justiția bisericească, s'a ajuns la grave și dăunătoare confuzii.

Drept exemplu putem cita în această privință, împărțirea arbitrară, labilă și echivocă, cu totul neștiințifică, a infracțiunilor, în: crime, delictе și contravenții, împărțire specifică dreptului burghez și proprie scopurilor justiției burgheze de clasă. Nimic mai dezastruos decât introducerea acestei împărțiri în justiția bisericească, căci dacă ea este arbitrară, imprecisă și neștiințifică în justiția laică, neîntemeindu-se pe criterii logice și științifice de apreciere, atunci, ce fel de efecte putea produce adoptarea ei în justiția bisericească, nu este greu de prevăzut. Apoi sensul penalității bisericești e cu totul altul decât acela al penalității laice. Acelaș lucru trebuie spus și despre sensul unor termeni sau expresii, cum sunt de ex.: disciplină, instanța sau comisia disciplinară, etc.

De sigur că toate acestea trebuiesc reconsiderate critic-științific chiar în justiția laică a Statului, și cu atât mai vârtos în aceea a Bisericii.

Pentru a exemplifica hibridizarea haotică ce s'a produs în justiția bisericească prin încercările făcute de a adopta principiile și procedura justiției burgheze, este destul să amintim «Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești ale B. O. R.» din 1926.

În acest Regulament se amestecă și se confundă toate noțiunile juridice, încât se ajunge dela «abateri disciplinare» la «abateri-delictе», la «delictе disciplinare». Se confundă toate infracțiunile, abaterile, crimele, etc., amestecându-se toate cauzele de natură civilă și penală între ele și punând instanțele în imposibilitate de a putea face distincțiunile cuvenite și de a da hotărîri în cunoștință limpede de cauză.

Este necesar ca linia simplificării judecății bisericești tra-

sată prin Statut, să fie continuată prin noul Regulament de procedură al instanțelor de judecată bisericească, spre a des-cotorosi justiția bisericească de balastul pe care și l-a însușit din smârcurile defunctei justiții burgheze și spre a o reașeza pe temeiurile simple și clare ale canonicității.

5. Viața economică.

În sectorul auxiliar economic al vieții bisericești se organi-zează pe lângă Patriarhie ca instituții aparte, zise anexe:

Fondul de asigurare al bunurilor B. O. R. și

Fondul de credit și ajutor pentru clerul ortodox român.
(art. 159 sq).

Aici mai trebuie să amintim că în legătură cu averea bise-ricască de care se ocupă art. 168 sq. din Statut, s'a produs între timp hotărîrea înțeleaptă și patriotică a Sf. Sinod, comunicată printr'o circulară a Sf. Patriarhii (nr. 334 din 18 Martie 1949), hotărîre prin care Biserica renunță la acele bunuri ale ei care au constituit obiect de expropriere în folosul poporului muncitor, expropriere dela care toate bunnurile bisericești fuseseră ex-ceptate.

E. Chestiuni speciale.

1. Ca o chestiune specială, trebuie să lămurim situația slu-jitorilor bisericii ca salariați ai Statului.

Din cele precizate în preliminarii rezultă, că slujitorii Bise-ricii deși salariați de Stat, nu au totuși calitatea de funcționari publici, ci sunt doar asimilați acestora, recunoscându-se munca lor ca o muncă socialmente utilă. Ei fiind angajații unei insti-tuții de utilitate publică și nu a unei instituții publice sau întreprinderi de stat, nu dețin nimic din puterea de stat, nicio parte din suveranitatea Statului și nu funcționează din mandatul și în subordinea acesteia, deci nu au calitatea reală de funcționari publici. Sectorul lor de muncă nu se încadrează între sectoarele proprii Statului.

2. Personalitatea juridică de drept public se recunoaște Bi-sericii în genere, ca «Patriarhie», apoi unităților administrative ale Bisericii ca părți componente locale ale ei. (art. 186 statut și art. 28 legea cultelor).

Este de observat, că și personalitatea juridică de drept pu-blic se recunoaște Bisericii numai prin asimilare cu instituțiile publice.

În fine, mai sunt o seamă de particularități ale noului Statut de organizare al B. O. R., de o mai mică importanță și asupra acestora nu găsim necesar să ne mai reținem.

3. Am lăsat la urmă una din particularitățile cele mai de seamă ale noului Statut, pe aceea care-i dă o importanță deosebită fiind de valoare epocală și de răsunet istoric în viața religioasă a poporului nostru.

Această particularitate consistă în faptul, că noul Statut este prima legiuire care, după 250 de ani, îmbrățișează din nou viața religioasă ortodoxă a întregului popor român, legiuire care se aplică întregii ortodoxii românești, fiindcă este «**Constituția reîntregirii Bisericii strămoșești**».

Ca prima legiuire de acest fel după scurgerea unui timp de un sfert de veac, în care o parte din poporul nostru ortodox fusese și rămăsese răzlețit de Biserica strămoșească, noul Statut, priyit în cadrul istoric al legislației Bisericii Ortodoxe Române, se înșiră în rând cu vechile legiuiri date pentru întreaga suflare ortodoxă română în vremea când nu se produsese încă ruptura în sânul ei, se înșiră în rând cu pravila lui Matei Basarab din 1652 — pentru întreaga țară — iar pentru Ardeal, cu Zaconicul Mitropolitului Sava Brancovici din 1680.

În istoria legislației B. O. R., ca și în însăși istoria acestei Biserici, noul Statut fixează sfârșitul unei epoci de desbinare în sânul Bisericii noastre și începutul unei noi epoci, epoca reîntregirii și însuși actul reîntregirii Bisericii străbune. De aceea el reprezintă o legiuire de valoare epocală și un act de răsunet istoric unic în Biserica noastră.

Iată acele particularități ale noului Statut de organizare al B.O.R., pe care le-am socotit vrednice de a fi înregistrate și lămurite, pentru ca din lămuririle date asupra lor ca și din acelea date asupra principiilor fundamentale ale acestui Statut, să se poată reține suficiente elemente pentru justa interpretare și aplicare a textului «Constituției Bisericii Ortodoxe Române».

Prezentarea deși sumară a tuturor acestora în cadrul istoric și actual al realităților vieții bisericești și al celor de stat, în cadrul evoluției istorice a vieții poporului român și al transformărilor revoluționare survenite în viața lui după 23 August

1944, este de natură să contribuie într'o apreciabilă măsură, la cunoașterea și însușirea unei noi metode, unei metode mai juste de cercetare și de interpretare a fenomenelor vieții bisericești.

Pentru aplicarea dispozițiilor Statutului de organizare a B. O. R., privitoare la organizarea și funcționarea instituțiilor pe care le prevede și cu privire la administrația bisericească în diversele ei sectoare, urmează să se întocmească o serie de regulamente de către autoritatea bisericească competentă.

Completări

În legătură numai cu câteva imprecizuni sau lacune constatate în textul noului Statut al B. O. R., găsesc necesar să adaug următoarele completări:

1. Determinarea juridică mai precisă a unităților administrative bisericești și a unor organe ale puterii bisericești, cred că s'ar putea face astfel:

a) **Parohia** este comunitatea credincioșilor clerici și mireni de religie ortodoxă, așezați pe un anume teritoriu și organizați ca unitate administrativă bisericească locală, sub conducerea organelor locale ale puterii bisericești, în frunte cu un preot paroh.

b) **Protopopiatul** este unitatea administrativă bisericească a unei unități teritoriale de circumscripție, din cuprinsul unei eparhii, formată dintr'un număr de parohii sub conducerea unui protopop.

c) **Eparhia** este unitatea administrativă bisericească a unei unități teritoriale regionale (raionale) din cuprinsul Bisericii, formată dintr'un număr de parohii, protopopiate (și mănăstiri), sub conducerea organelor centrale eparhiale ale puterii bisericești, în frunte cu un episcop.

d) **Mitropolia** este unitatea administrativă bisericească a unei unități teritoriale provinciale din cuprinsul Bisericii, formată dintr'un număr de eparhii, sub conducerea organelor centrale mitropolitane ale puterii bisericești, în frunte cu un Mitropolit.

e) **Consiliul Național Bisericesc** este organul deliberativ central pentru afacerile întregii Biserici, în timpul dintre sesiunile Adunării Naționale Bisericești, și totodată organul executiv al

Sfântului Sinod, al Sinodului Permanent și al Adunării Naționale-Bisericești.

f) **Consiliul Eparhial** este organul executiv al Adunării Eparhiale și organ deliberativ cu competență proprie, în administrația eparhială.

2. Mănăstirile nu sunt nici unități administrative ale Bisericii, nici părți componente organice necesare, așa cum sunt: parohia, protopopiatul, eparhia și mitropolia. Mănăstirile sunt societăți monastice, care pot să existe sau pot să nu existe într'o eparhie. Ele n'au caracterul necesității organice. De aceea socotesc că locul lor nu este în rândul «Părților componente și a organelor locale — (obișnuite, necesare) — ale Bisericii» (art. 39), ci într'o categorie aparte, a societăților bisericești, societăți dintre care numai cea monastică a supraviețuit, deși au existat atâtea altele care n'au fost apariții sporadice în Biserică, ci de acelea ce s'au instituționalizat, ca de ex.: orfanotrofiile, xenodohiile, nosocomiile, heirocomiile, parabolanii, gheronotocomiile, frățiile ortodoxe, etc., etc.

Intrucât există, mănăstirile ca societăți bisericești, ele sunt simple părți componente ale Bisericii, acolo unde există. Ele nu sunt însă părți componente necesare organice ale Bisericii. Istoria lor și istoria Bisericii nu lasă nicio îndoială asupra acestui adevăr, fiindcă monahismul este un voluntariat.

Incheere.

La sfârșitul acestor expuneri nu pot să nu relevez faptul, că noul Statut de organizare al B. O. R. este în mare măsură opera I. P. S. Patriarh Justinian. Acest lucru însă nu trebuie înțeles în sensul că el ar fi opera personală a I. P. S. Sale, ci în sensul că I. P. S. Sa a sesizat și a dat expresie programatică prin acest Statut, dezideratelor Bisericii însăși, în condițiile noi ale vieții ei, legate de noile condiții ale vieții poporului nostru.

Dar I. P. S. Sa nu s'a făcut numai interpretul acestor deziderate, ci a trecut, după turnarea lor în lege, după ce le-a dat expresie juridică prin Statut, la înfăptuirea lor pe teren.

Pentru a nu rămâne nicio îndoială asupra acestui fapt, este destul să amintim aici principalele obiective programatice ale păstoririi sale, cărora le-a dat grai prin cele trei cuvântări rostite cu ocazia alegerii, investiturii și înscăunării sale, în vara anului 1948 și pe care le-a și înfăptuit deja.

Iată-le pe acestea: «înlăturarea dureroasei spărturi provocată de dușmani acum 250 ani în sânul Bisericii noastre»; refacerea cadrelor de slujitori ai Bisericii; reorganizarea vieții monastice; «reorganizarea arsenalului de misiune» al Bisericii noastre și reorganizarea învățământului teologic.

În afară de acestea trebuie să mai însemnăm și faptul, că I. P. S. Sa a sesizat toate lipsurile grave de care suferea organizația Bisericii noastre, și făcându-se interpretul dorinței Bisericii însăși de a remedia aceste lipsuri, a stăruit și a luptat ca prin noul Statut să se înfăptuiască opera de reșezare a vieții bisericești pe temelii canonice, înlăturând intrusiunile anti-canonice din trecut.

I. P. S. Sa a sesizat real năzuințele democratice ale poporului credincios al Bisericii noastre, și a luptat ca să dea expresie prin noul Statut instituțiilor cu adevărat democratice ale Bisericii și ca acestea să-și îndeplinească apoi misiunea, contribuind în cea mai mare măsură la democratizarea vieții bisericești.

De sigur că în această operă, I. P. S. Sa a avut concursul, sfatul și colaborarea atât a membrilor Sf. Sinod și a clerului, cât și a tuturor factorilor activi în opera de transformare revoluționară a întregii vieți a poporului nostru.

Noul Statut de organizare al Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuit de Sf. Sinod și aprobat printr'un Decret al Prezidiului Marei Adunări Naționale din 23.II.1949 (Mon. Of. nr. 47 din 25.II.1949), în conformitate cu prevederile art. 13 din Legea Cultelor.

Față de Legea și Statutul din 1925, el reprezintă un imens pas făcut înainte, afirmându-și superioritatea de netăgăduit sub toate raporturile.

Materialul este mult mai bine sistematizat și elaborarea lui tehnică juridică lasă foarte puțin de dorit.

Cuprinsul lui util, e mult mai bogat și mai variat; canonicitatea și concepția democratică progresistă fiind acelea care-i dau o semnificație deosebită.

Cu aceste însușiri, și cu acelea pe care le-am relevat anterior, noul Statut al Bisericii Ortodoxe Române constituie pârgia principală a acțiunii pentru democratizarea reală a vieții bisericești, garanție a îndeplinirii înaltei misiuni a Bisericii.

Conferențiar NICOLAE LUNGU:

FOLKLORUL RELIGIOS MUZICAL

Viața omului simplu dela țară, privită sub toate aspectele ei, a format — în trecut, ca și acum — obiectul cercetărilor amănunțite ale oamenilor de știință.

Creările spirituale ale poporului nostru, și manifestările lui artistice, au fost adunate în tomuri întregi, care împodobesc bibliotecile instituțiilor noastre de cultură, precum și ale multor oameni de știință.

Încercări de culegere a acestor «**Comori sufletești**» ale țaranului, cum le numiau Kogălniceanu și Negruzzi, se găsesc încă dela începutul secolului al XIX-lea, în Ardeal, și privesc numai partea literară. Dintre acestea merită să fie amintită broșura «De pe Secaș» întocmită de Nicolae Pauletti în anul 1838, care conține folklor adunat din regiunea Blajului.

Preocupări de acest gen încep să se vadă de asemenea și în cele câteva reviste literare, care apar cam în aceeași vreme. Astfel, în «Dacia Literară» (1840), Kogălniceanu și Negruzzi duc o acțiune destul de susținută în această direcție. Alți doi literați, Alecu Russo și Vasile Alexandri activează în acelaș fel. Baladele publicate de Alexandri în 1852-53 și traduse în câteva limbi străine, măresc și mai mult interesul pentru folklorul românesc. Înființarea societății «**Literaria**» (1866) care în curând devine «Academia Română», face ca grija pentru culegerea poeziei populare să fie pusă pe primul plan.

Cu spiritul lui pătrunzător, Bogdan Petriceicu Hâjdeu, membru al Academiei Române, îndreaptă acțiunea întreprinsă de această instituție, pe un făgaș mai larg.

El pune pentru prima oară, problema unei culegeri sistematice a materialului folkloric. În anul 1877, formulează un «**Chestionar asupra tradițiilor juridice ale poporului român**». Puțin mai târziu, lansează un alt «**Chestionar limbistico-mitolo-**

gic pentru culegerea și descrierea moravurilor, instituțiilor și datinelor noastre».

La acest chestionar răspândit în mii de exemplare, în toate ținuturile locuite de Români, au venit peste 700 răspunsuri, cu un prețios conținut informativ pentru cercetări folklorice. Majoritatea răspunsurilor a fost făcută de preoți și învățători.

Pentru a stimula cercetările referitoare la obiceiurile populare, Academia a instituit, — tot sub îndemnul lui Hâjdeu, un premiu pentru cea mai bună lucrare cu subiectul «**Studiu istorico-etnografie comparativ: Nun'a la Români**». Urmează apoi premii pentru «**Nașterea și Inmormântarea**» la Români, precum și pentru alte obiceiuri.

Cel care reușește să fie premiat pentru toate aceste lucrări folklorice, este preotul bucovinean **Simion Fl. Marian**, pe care Hâjdeu îl numește: «**Singurul etnograf român, în adevăratul înțeles al cuvântului**».

Continuând activitatea pe acest tărâm, Academia Română reușește ca, încetul cu încetul, să publice tot ceace este manifestare a vieții spirituale a poporului. În colecția «**Din viața poporului român**» înființată de Academie în anul 1908, colecție care apare timp de 23 ani, s'a cules, în 40 de volume, folklor, conținând: poezii populare, basme și legende, ghicitori, bocete, etc., etc., arătându-se astfel, în chip documentar, bogăția folklorului nostru.

FOLKLORUL MUZICAL. Creațiunile poetice ale poporului au fost, aproape întotdeauna, îmbrăcate în muzică. Poporul nu declamă versuri, ci întotdeauna le cântă. Poezia populară este, deci, strâns legată de cântare, de melodie.

De aceea culegătorii oricărui gen de poezie populară, au căzut în mare greșeală când, preocupați fiind numai de partea literară, n'au însemnat, n'au notat, n'au cules și partea muzicală, adică melodiile acestor poezii. Ei au însemnat numai **versul** nu și **viersul**, deși în realitate, textul, cuvintele și melodiile acestor poezii, sunt nedespărțite. Iată ce spune însuși Vasile Alexandri privitor la această legătură strânsă între vers și melodie: «**Inzestrat de natură cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, Românul își revarsă tainele sufletului, în melodii armonioase și în poezii improvizate**»... «**Nimic dar, nu poate fi mai interesant, decât a studia caracterul acestui popor în cuprinsul**

cântecelor sale, căci ele cuprind toate pornirile inimii și toate razele geniului său». Cu toate acestea, niciuna din poeziile culese de Alexandri și, mai ales, niciuna din baladele care au făcut atâta vâlvă, nu au fost culese împreună cu muzica lor.

Desigur că această lipsă se datorește, în mare măsură, faptului că folkloriștii acelor vremuri, nu erau, în acelaș timp, și muzicanți, nu cunoșteau semnele muzicale, nu aveau deci pregătirea tehnică muzicală, trebuitoare acestei lucrări. Datorită acestei cauze și probabil și desinteresului pentru muzică, am pierdut pentru totdeauna, un prețios tezaur muzical, produs al spiritului și simțirii poporului muncitor.

Abia mai târziu, destul de greu și încet, încep a fi culese și melodiile populare ce însoțesc versurile.

Cercetând numărul infinit al cântecelor populare, care oglesc întreaga viață a țăranului muncitor, folkloristul muzical, servindu-se de cele trei criterii, **Criteriul social**, **criteriul muzical** și **criteriul literar**, a găsit următoarea împărțire a acestor cântece:

A. Cântece legate de prilejuri, în care se cuprind: Colindele de tot felul, cântecele de stea, cântecele de leagăn, cântecele de nuntă, cântecele de înmormântare (bocetele), cântecele păstorești, cântecele de muncă și jocuri, strigături, etc.

B. Cântece nelegate de prilejuri, în care se cuprind: cântecele propriu zise, doinele de tot felul și unele balade, în afară de cele care se cântă la nuntă.

FOLKLORUL MUZICAL RELIGIOS.

Cântecele care formează folklorul muzical religios sunt în primul rând **colindele și cântecele de stea**. Răspândite prin toate ținuturile locuite de români, cunoscute și sub denumiri ca acelea de **aghios-uri** sau **verș-uri**, (în Ardeal) colindele au interesat foarte mult, atât pe folkloriștii literari, cât mai ales pe cei muzicali.

Ce sunt aceste colinde? Care este originea și vechimea lor?

Iată câteva păreri care răspund acestor întrebări: «Colinda este mărturia multimilenară a unei culturi străvechi, a cărei conservare o datorăm vrednicului nostru țăran, înfrățit cu glia, mai mult ca oricare altul; că această dragoste de cult a țăranului, a fost îndreptată spre podoaba dreptei credințe, nu poate

decât să laude înțelepciunea propoveditorilor creștinismului» (Sabin Drăgoi în «**Despre Colinde**» din revista **Filarmoniceii «Muzică și Poezie**»).

Cântecele ce însoțesc datinile, cunoscute sub numele de Colinde, au încetat de mult a mai fi ceea ce au fost la obârșie — niște simple formule magice — care urmăreau exclusiv anumite scopuri practice, ci au devenit cu vremea, adevărata poezie, după cum în acelaș timp, recitativul primitiv a devenit cea mai frumoasă producție muzicală a poporului» (concluzii ale lui **Petru Caraman** din lucrările sale: «**Datina colindatului la Slavi și Români**». Studiu comparativ; și «**Substratul mitologic al sărbătorilor la Români și la Slavi**»).

Silviu Dragomir în «**Anuarul Arhivei de Folclor (Nr. 4)**», afirmă că genul colindă își fixează locul printre mențiunile istorice cele mai vechi asupra genurilor de cântec popular românesc, iar prin raza lui de răspândire, se întinde mult peste granițele românismului.

Melodiile colindelor și ale cântecelor de stea, precum și ale celorlalte datini ale sărbătorilor de iarnă și primăvară, sunt în genere, melodii simple, ușoare, cu un ritm viu și variat. Aproape toate colindele au refrenuri ca: Flori dalbe, Leroi Doamne Ler, Flori de măr, Hondai Leroi, etc., în vreme ce cântecele de stea sunt în general lipsite de refrenuri.

Ținând seama de datinile și prilejurile la care se cântă, găsim următoarele colinde și cântece: Colinde de Moș Ajun și Moș Crăciun, Cântece de stea, Colinde de Anul Nou, Plugușorul, Sorcova, Vasilca, Boboteaza, Salcia, Lăzărelul, Colinde de Florii și Colinde de Paști. **Amintim că există și alte colinde ca: Colinda plugarului, colinda pescarului, colinda ciobanului, colinda vânătorului, etc.**

Despre felul cum se practicau datinile și cum se cântau colindele, avem mărturii scrise încă din secolul al XVII. Astfel într'un memorial al preotului **Andreas Mathesius** din Cergăul Mic, scris în Septembrie 1647, se arată că locuitorii acestei comune spuneau: «Dela părinții și bunicii noștri am primit astfel de tradiții și învățături de urmat, ca în noaptea de Crăciun tineretul nostru să meargă cu colindele».

Intr'o călătorie pe care o face prin Moldova și Țara românească între anii 1650—1660, împreună cu Patriarhul Ma-

carie al Antiohiei, arhidiaconul **Paul din Alep**, dă următoarele relatări asupra colindelor și obiceiurilor datinelor: «Este de observat, că în această țară se obișnuiește, în seara spre Nașterea lui Hristos, ca toți preoții din diferite târguri, însoțiți de sărmani, de citeți și de coriști, să se adune în grupuri, purtând icoane, și să umble prin **poliție** toată noaptea, vizitând casele locuitorilor și dându-le bucurie în ziua de sărbătoare»... etc.

Pe un Catavasier tipărit la Râmnic în anul 1747 găsim scris: «Aice, la sfârșitul cărții, pus-am și Stihirile ce le cântă copiii când umblă cu steaua în seara Nașterii lui Hristos... precum le-am găsit, așa le-am și tipărit, dupăcum s'a obișnuit a se cânta».

Béla Bartok, marele muzician și folklorist ungar, face mențiunea formei antifonice în care flăcăii și copiii execută colindele la fereastră, despărțiți în două grupuri.

Cât privește notația muzicală — în care erau scrise colindele, manuscrisele secolului al XIX, în frunte cu Anton Pann, ne arată că era cea psaltică. Alături de Pann, pomenim pe: Gheorghe Montan (1813), Ioan Tincovici (1815), Ioan Tomici (1827), George Ucenescu (1856), etc., etc.

Prima tipăritură de colinde pe notația lineară (portativ) o găsim abia în anul 1885. Lucrarea este intitulată «Muzica populară, Balade, Colinde, Doine, Idile» și aparține lui D. Vulpian.

Inceputul secolului al XX-lea, arată că notarea colindelor ia un mare avânt. Ele încep să fie armonizate și prelucrate în chip fericit de muzicieni pricepuți, și formează astfel un repertoriu de o bogăție, de o varietate și de o frumusețe rară. Ca reprezentanți ai acestui fel de culegeri și armonizări menționăm pe următorii muzicieni: Kiriac, Dima, Cucu, T. Popovici, Muzicescu, Tiberiu Brediceanu, T. Teodorescu, Sabin Drăgoi, I. Chirescu, I. Croitoru, Bârcă, Călinescu, Gh. Breazul C. Brăiloiu, etc., etc.

INFLUENȚA CÂNTĂRII BISERICEȘTI ASUPRA COLINDELOR.

Cercetări îndelungate și serioase bazate pe studiul muzicii comparate, au dovedit că există legături strânse între cântarea bisericască tradițională și colinde. Influența pare a fi reciprocă, cu mențiunea că acolo unde vieța bisericască a pulsat mai

tare, cântarea bisericească are prioritate, în timp ce acolo unde a lipsit această vieață, melcsul popular al colindelor se infiltrează în cântarea bisericească. Ținând seama însă, că textul colindelor este vădit influențat de innologia bisericească a marilor sărbători de peste an, ținând seama de asemenea, că formele melodice ale cântării bisericești se găsesc în multe colinde, (unele colinde întrebunțează în întregime gamele sau modurile bisericești) trebuie să recunoaștem că Biserica a avut o influență destul de pronunțată în procesul de îmbisericare și de creație a colindelor. Această influență nu a atins și nu a alterat chiar ființa lor, natura lor, esența lor specială. S'a dovedit că factorii principali care au jucat un mare rol în această împletire a celor două melosuri, au fost preoții și cântăreții, ca unii ce cântau și în popor și în biserică.

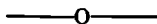
VALOAREA EDUCATIVĂ.

Atât prin fondul lor sufletesc care este întemeiat pe bunătate, pe generozitate, pe omenie, cât și prin muzica lor care, după cum am afirmat mai sus, este caracteristică însușirilor artistice ale poporului nostru, colindele de tot felul și cântecele de stea, formează un material educativ de mare însemnătate. Iată ce spune G. Dem. Teodorescu în studiul său «Noțiuni despre Colindele române» (1879), privitor la valoarea educativă a colindelor: «Practicarea virtuții, binefacerea, generozitatea, independența de caracter, se întâlnesc la tot pasul și în tot cântecul spre a ne proba înălțimea nivelului moral la străbunii noștri. Femeia, mama, își poate adăpa sufletul din poezia neafectată și neprefăcută a colindelor, pentru ca să-și formeze inima și să-și întărească duiosia simțurilor».

Așa dar, alături de diferite tropsare, condace, podobii, catavasii, etc., cântări care formează un prețios material de catehizare, preotul mai poate întrebunța, la timpul lor, tot în acest scop și colindele religioase cele mai potrivite pentru astfel de lucrare. Atât prin textul lor, (versurile) cât și prin structura melodică pe care o au, aceste colinde se învață foarte ușor și se cântă cu mare plăcere de către credincioși. Sfintele slujbe ale Nașterii, Botezului, Floriilor, Invierii, Rusalii, etc., pot fi completate în chip fericit cu cântări de felul acesta, care înalță și mulțumesc sufletul poporului dreptcredincios.

BIBLIOGRAFIE

- Gr. Tocilescu: *Materialuri Folkloristice*, vol. I și II.
- Simeon Fl. Marian: *Sărbătorile la Români. Studiu Etnografic*, (1890—1904), vol. I—VII.
- Petre Caraman: *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la Români și Slavi; Datina Colindutului la Slavi și Români*.
- G. Dem. Teodorescu: *Noțiuni despre colindele române*, (1879).
- Al. Rosetti: *Colinde religioase la Români*, (1920).
- Tudor Pamfilie: *Crăciunul*, (București 1914).
- Ion Mușlea: *Anuarul Arhivei de Folklor*, vol. I (1932).
- Alexiu Viciu: *Colinde din Ardeal*, (Academia Română 1914).
- Pr. I. D. Petrescu: *Condacul Nașterii Domnului*, (Studiu de muzicologie comparată 1940).
- Gh. Breazul: *Melos IV*, (1941); *300 colinde*, (Cartea satului, 1938).
- Gh. Cucu: *200 colinde*.
- C. Brăiloiu: *Colinde și cântece de steu*, (1931).
- N. Popescu: *Vieața și Activitatea Dascălului de Cântări, Macarie Ieromonahul*, (1908).
- Béla Bartók: *Cântece populare românești*, (1913); *Volksmusik*.

Conf. Diacon GH. I. MOISESCU:

PROBLEMA NAȚIONALĂ ȘI REZOLVAREA EI DEMOCRATICĂ ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ.

Rolul Bisericii în lupta contra șovinismului, antisemitismului și antisovietismului.

În anii din urmă, istoria trăită de noi toți, cu succesiunea și înlănțuirea între ele a fenomenelor sociale și politice, pe plan național și internațional, a ajuns o adevărată școală a opiniei publice. Căci între întâmplarea de însemnătate generală și viața fiecărui cetățean legat de pământul, de munca și de viitorul țării sale, fire tot mai multe a întretesut pânza deasă a comunității de interese între fiecare și ceilalți, între poporul muncitor laolaltă și Statul popular, încât nimic din ceea ce se întâmplă sau se poate întâmpla în viața obștească a țării nu-l mai poate lăsa nepăsător pe omul din câmpul muncii, fie că este vorba de probleme economice ori politice, fie de chestiuni privind cultura, morala, legăturile dintre oameni și chiar dintre diferitele naționalități conlocuitoare. Impletitura strânsă și de neînălțurat între treburile obștești ale țării și cele aparte ale fiecăruia dintre noi a ajuns azi tot mai vădită și pe drept cuvânt trebuie să recunoaștem în acest fapt o mare cucerire pe tărâm politic și cultural a poporului muncitor.

Sub scutul acestor cuceriri de desăvârșire a libertăților și de asigurare a drepturilor, care au ridicat omul pe treapta încrederii în puterile sale firești, credem că se poate lămurii și înțelege problema națională¹, socotită pe drept cuvânt una dintre cele mai grele și mai spinoase probleme de politică internă ale unui Stat.

1. cf. Niculae Bellu, *Naționalismul burghez și internaționalismul proletar. Ce este naționalismul?* București 1949, pp. 5—6.

Trebue să spunem dela început că **naționalismul șovin, huliganismul antisemit și antisovietismul** nu s'au ivit la noi dela sine și nici n'au fost determinate de condițiuni specifice țării noastre. Trâmbițașii acestor «**mişcări naționaliste**» au fost mereu în slujba altor interese și năzuinți decât ale poporului, pe care-l amăgeau cu vorbe goale, înșelându-i buna credință și omenia². «In această privință, burghezia înfeudată imperialismului și în cârdășie cu burghezia minorităților conlocuitoare, a dus neconținut o politică de asuprire, de desnaționalizare și de atâțare la ură»³, susținută prin campanii de presă și celelalte unelte de propagandă. Așa s'a ajuns că la noi, multă vreme aproape nu s'a înțeles ce este naționalismul, ci mai fiecare credea că așa trebue să fie, de vreme ce așa auzea mereu din atâtea locuri și așa credea prin tradiție. La această mentalitate ușoară, dar cultivată cu pricepere de cei interesați, se adăoga lipsa de înțelegere și de pregătire politică, peste care se turna apoi meșteșugita propagandă a urii, întetind agitația națională în practica vieții de toate zilele și îndemnând la acte de teroare împotriva celor bănuți că «pun ființa neamului în primejdie»⁴.

Este adevărat, că atitudinea naționaliștilor noștri, după dictatul dela Viena și sfâșierea în două a Transilvaniei, s'a mai domolit oarecum și pentru mulți a fost un fel de tresărire și de revenire. Iar naționalismul naționaliștilor arăta acum altfel de cum era în vorbele, în poveștile, în cântecele și în articolele celor dovediți a fi în slujba imperialismului german.

Anii războiului și cotitura istorică ce a urmat au grăbit puțința unor limpeziri neașteptate. Pentru mulți, naționalismul începe acum să răsară îmbrăcat într'un alt veșmânt decât cel știut sau visat până atunci. Naționalismul dușmănos, cu dispreț față de vieța, de familia și de gospodăria omului, precum și național-socialismul teuton, cunoscut de toți, care propoveduia supunerea și prefacerea în sclavi a atâtor popoare și care a adus, prin ultimul războiu, moartea, nimicirea, foametea și suferința peste aproape întreaga Europă, era în sfârșit la pământ. Odată

2. *Ibidem*, p. 7.

3. *Rezoluția Biroului politic al C. C. al P. M. R., în chestiunea națională*, Decembrie 1948, p. 12.

4. cf. Niculae Bellu, *op. cit.*, p. 16.

cu el însă s'a prăbușit și naționalismul tuturor acelor care vi-sau noi moșii și noi cohorte de țărani împilați, pentru muncă în slujba celor dornici de exploatare.

Se știe că guvernările naționaliste, precum și războiul de cucerire pornit de ele, au desvăluit în întregime caracterul acestui «naționalism» alipit de interesele fascismului și imperialismului german. Dar, în fapt, ele nu înfățișau decât vârful de atac al naționalismului șovin, iar frângerea sau tocirea vârfului său nu era și nici nu putea fi tot una cu nimicirea naționalismului în înțelesul lui. Și atunci el s'a întors să se sprijine din nou pe cei cari i-au dat ființă, adică pe partidele politice care se intitulau național-democratice și care luptau pentru apărarea intereselor moșierilor și capitaliștilor. Partidele acestea au vrut să ridice iarăși steagul naționalismului, «punându-l din nou în slujba vechilor interese de clasă ale capitalismului, împotriva dreptului popoarelor la libertate și bunăstare, împotriva luptei popoarelor pentru suveranitate și independență»⁵. Au trebuit ani de luptă grea și stăruitoare, ca să iasă la iveală urmările acestei «politici naționaliste», dusă de partidele burgheze, — printre care prefacerea lor în agenturi de spionaj în slujba puterilor străine imperialiste nu este decât o față, — pentru ca ecoul naționalismului să înceapă a nu mai străbate în urechile poporului. Este știut că în lupta aceasta, rolul hotărîtor l-a avut partidul clasei muncitoare, prin proclamarea și realizarea egalității între naționalitățile conlocuitoare⁶.

Ca urmare a acestor lupte și înfăptuiri ale clasei muncitoare, naționalismul a încetat să mai fie la noi un curent activ, cu caracter militant, în masa poporului. Cu toate acestea, «ar fi o greșală dacă am subaprecia existența manifestărilor de naționalism, a influenței ideologiei burgheze naționaliste, atât în rândurile populației românești, cât și în ale naționalităților conlocuitoare. Aceste manifestări sunt provocate și cultivate de dușmanul de clasă intern și din afară, de elementele exploatare delă orașe și sate, de agenții imperialismului anglo-american și agenții Vaticanului»⁷.

5. *Ibidem*, p. 16.

6. *Ibidem*, p. 17.

7. *Rezoluția... în chestiunea națională*, p. 16.

Este lesne de înțeles că prejudecățile naționaliste, tocmai pentru că au fost îndelung cultivate de cei ce aveau foloase de pe urma lor, nu puteau să piară ușor și dela sine, chiar din clipa când omul se convingea că ele sunt păgubitoare.

Răsturnările revoluționare care s'au petrecut în țara noastră în anii din urmă și instaurarea regimului de democrație populară la conducerea Statului, era firesc să ridice și problema națională, de însemnătate deosebită pentru poporul muncitor. De aci a pornit nevoia pentru cercetarea și lămurirea obârșiei naționalismului burghez, pentru cunoașterea luptei ce trebuie dusă împotriva lui prin desrădăcinarea urii și zdrobirea oricărei încercări de subjugare, de prigonire și de exploatare a omului de către cm.

Dar ce este naționalismul?

N. Iorga spunea, în 1938, că «naționalismul este un lucru așa de recent, încât nici n'a ajuns la o definiție. Nu se știe, într'adevăr, ce este un naționalism... care poate da prilej de manifestare și instinctelor celor mai josnice»⁸. Iată deci cum era caracterizat naționalismul, tocmai de cel care o vieată întregă luptase și făcuse politică națională.

După dialectica marxistă însă, **naționalismul este concepția burgheză, de clasă, asupra problemei naționale, care pleacă dela ideea și dorința asigurării pentru burghezii a dreptului exclusiv de a exploata bogățiile naționale și populația națională**⁹.

Intr'adevăr, încă din epoca în care a luat ființă, naționalismul burghez n'a putut să-și ascundă caracterul de clasă. În Franța veacului al XVIII-lea, prin **națiune** se înțelegea doar clasele bogate și culte. Archenholz, un scriitor german din veacul XVIII, caracterizează națiunea prin următoarele cuvinte: «Prin națiune eu înțeleg numai clasele de sus ale poporului. Clasele de jos, adică meseriașii și țăranii, sunt, în totalitatea lor, ființe semiomenești»¹⁰.

Spre a putea cerceta și înțelege mai deplin problema națională sub aceste înfățișări, socotim de trebuință să arătăm cum este definită, în concepția marxist-leninistă, **națiunea**.

8. N. Iorga, *Trei conferințe de orientare*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, fas. 96 (1938), p. 74.

9. cf. Niculae Bellu, *op. cit.*, p. 23.

10. I. Franțev, *Naționalismul, arma reacțiunii imperialiste*, București 1948, p. 28.

Ca orice întocmire socială, **națiunea** este o comunitate de oameni, formată istoricește, fără deosebire de rasă sau de neam, căci o națiune nu are la temelia fôrării ei numai un neam sau numai o rasă de oameni. De pildă, Francezii, — națiunea franceză — s'a format din Gali, Romani, Britani, Germani, etc. Națiunea română din Daci, Romani, Slavi, etc. De aici reiese ca prim caracter al unei națiuni formarea ei istoricește, într'o comunitate de oameni, de rase și de neamuri diferite. Inșă aceste neamuri sau rase de oameni nu s'au adunat numai pentru o scurtă durată și la întâmplare, fără nicio închegare trainică, așa cum au fost, de pildă, în antichitate, imperiile lui Cirus sau Alexandru Machedon, care s'au întemeiat numai prin biruința ostășească a acestor doi conducători de popoare, dar care s'au destrămat odată cu pieirea lor de pe arena istoriei. Aceste «state», n'au fost națiuni, fiindcă n'au avut o durată statornică, ci ele se reuneau sau se destrămau, potrivit cu biruințele sau înfrângerile unuia sau altuia dintre cuceritori. De aceea națiunea trebuie să aibă și un caracter de statornicie, adică să fie o **comunitate statornică de omeni, formată istoricește.**

Nu este înșă deajuns ca o comunitate să fie statornică spre a fi o națiune, deoarece sunt și state care cuprind în sânul lor mai multe națiuni. De aceea, o comunitate națională nu se poate închipui fără un grai comun. Așa dar, una din trăsăturile caracteristice ale națiunii este și **comunitatea de limbă.**

Totuși, nici comunitatea de limbă nu este deajuns pentru a determina o națiune. Sunt națiuni cari vorbesc aceeași limbă — Englezii și Americanii, Danezii și Norvegienii — dar fără să formeze o singură națiune, din pricină că nu trăesc laolaltă, ci pe teritorii diferite. Națiunea se formează numai printr'o trăire îndelungată pe același teritoriu. Deci **teritoriul comun** este și el una din trăsăturile caracteristice ale națiunii.

Trăirea pe același teritoriu a membrilor unei națiuni atrage după sine și legătura economică internă, care strânge părțile deosebite ale națiunii într'un întreg. O comunitate de oameni trebuie să fie legată într'un tot economic. Urmează de aici că altă trăsătură caracteristică a națiunii este **comunitatea vieții economice**, legătura economică, prin desvoltarea căilor de comunicație.

Însă nici aceasta nu-i destul. În afară de tot ceea ce s'a spus, națiunile se deosebesc unele de altele nu numai prin condițiile vieții lor, ci și prin **fizionomia lor spirituală sau psihicul specific comun**, care se exprimă în particularitățile culturii naționale, prin religie, artă, datini, porturi, obiceiuri, etc.

Pe temeiul acestor trăsături caracteristice, din punct de vedere dialectic marxist, «**Națiunea este o comunitate stabilă, istoricește constituită, de limbă, de teritoriu, de viața economică și cu psihic specific, care se manifestă în comunitatea culturii**»¹¹.

Este delă sine înțeles că națiunea, ca orice fenomen istoric, e supusă legilor schimbării, își are istoria sa, are un început și un sfârșit. Dar trebuie să adăogăm, că nici una din trăsăturile deosebite, luate în parte, nu este de ajuns pentru determinarea unei națiuni. Numai prezența tuturor caracteristicilor înfățișate mai sus, luate împreună, formează națiunea și îndată ce unul din semnele distinctive lipsește la o comunitate de oameni, ea nu mai poate fi numită drept națiune și tratată ca atare. De asemenea nu trebuie confundată **națiunea**, care este o categorie istorică, cu **neamul**, care este o categorie etnografică¹².

Așa dar, pe plan ideologic marxist, principiul naționalității, nu numai ca sentiment nedeslușit, ci și ca idee stăpânitoare a unui sistem politic conștient, este rezultatul istoric al unei epoci determinate și anume ale epocii capitalismului ascendent. Odată cu decăderea feudalismului medieval și începutul dezvoltării capitalismului, s'a ivit și procesul constituirii oamenilor în națiuni. Așa s'au petrecut lucrurile în Europa apuseană cu Englezii, Francezii, Germanii, Italianii, ș. a. Această formare de națiuni a dus apoi la prefacerea lor în state naționale independente¹³. Mai târziu, sub inspirația unor obiective «naționaliste», ideologiile multor popoare și state naționale și-au găsit îndreptățite unele revendicări teritoriale sau expansiuni imperialiste. De aceea, în ideea de **Stat**, la început, accentul s'a pus mai mult pe

11. I. V. Stalin, *Marxismul și chestiunea națională*, ed. III, București 1948, p. 11.

12. *Ibidem*, p. 16.

13. *Ibidem*, p. 17

ideea națională, iar evoluția formelor politice a adus apoi cu sine ideea libertății pur formale a celorlalte națiuni conlocuitoare, care nu-și puteau manifesta această libertate, din pricina condițiilor neprielnice. În asemenea împrejurări, în Răsăritul Europei s'au format state multinaționale, adică alcătuite din mai multe națiuni, cum a fost bunăoară Austro-Ungaria și Rusia. Dar și în aceste state, pe măsură ce pătrunde capitalismul și se întărește viața economică a poporului, națiunile conlocuitoare se pun în mișcare, dând naștere sentimentului național, care propășește neîncetat și duce apoi la lupta de emancipare a națiunilor mici, față de națiunile dominante. Această luptă cu colorit național n'a fost dusă însă de poporul de jos, ci mai mult de mica burghezie a națiunii asuprite, dela sate și orașe, împotriva burgheziei aristocrate a națiunii dominante. Așa dar, la început, burghezia a jucat rolul principal în lupta națională. Iar lupta s'a dus mai mult pe tărâm economic, căci mica burghezie tindea necontenit să pună stăpânire pe piața de desfacere a produselor. Țelul ei era să iasă biruitoare din concurența cu burghezia altei naționalități, de unde reiese că «piața a fost cea dintâiu școală în care burghezia învață naționalismul»¹⁴.

Față de această luptă, burghezia națiunii dominante nu rămâne nepăsătoare, ci răspunde prin felurite opreliști împotriva burgheziei de alt neam și astfel, de pe tărâm economic, lupta se mută pe tărâm politic. Vom găsi atunci măsuri luate de conducerea Statului prin oprirea folosirii limbii naționale, restrângerea dreptului de vot, reducerea numărului de școli, prigoniri religioase și chiar progromuri, care toate laolaltă nu urmăreau decât subjugarea națiunilor mici de către națiunea dominantă.

Strâmtorată din toate părțile, burghezia națiunii asuprite a fost atunci nevoită să caute ajutor la poporul de jos, spre a putea duce lupta mai departe, înfățișând propria sa cauză drept cauză a întregului popor. Firește, poporul nu putea rămâne nepăsător; el se strânge în jurul burgheziei, căci prigonirile de sus îl ating și pe el, stârnindu-i nemulțumirea. Așa începe mișcarea națională, iar puterea ei este precumpănită întotdeauna de măsura în care au luat parte la ea și păturile largi ale na-

14. *Ibidem*, p. 19.

țiunii, adică muncitorimea și țărănimea. Trebuie adăogat însă că mișcarea sau lupta în sine a rămas tot în seama burgheziei.

Conținutul mișcării naționale n'a putut fi pretutindeni la fel, deoarece el a atârnat și de diferitele scopuri spre care tindea mișcarea. Astfel, în Irlanda, mișcarea națională a avut un caracter agrar, pe când în Boemia ea a luat un caracter mai mult religios. Cu toate acestea, în vremea capitalismului ascendent, lupta națională a fost doar o luptă a claselor burgheze între ele, chiar dacă uneori a îmbrăcat un caracter obștesc, prin participarea maselor largi ale poporului ¹⁵. Dominația burgheziei aristocrate, cu politica de prigoniri și asupra, a fost nespuse de primejdioasă, deoarece dela asupra ea a trecut în urmă la învrăj-birea națiunilor între ele, după principiul «divide et impera», desbină și domnește.

Pe temeiul celor arătate, este lesne de înțeles că nu se poate găsi nicio legătură între interesele națiunii, care în fapt este poporul muncitor, între interesele de viață ale națiunii pe de o parte și naționalismul burghez pe de altă parte ¹⁶. Se mai știe apoi, că întotdeauna burghezia a folosit diferite mijloace de diversiune, cu scopul de a abate atenția păturilor largi dela problemele sociale, dela problemele luptei de clasă, îndreptând-o spre problemele naționale. În această privință, felul cum a fost folosită în țara noastră așa numita problemă evreiască, sau antisemitismul, este cea mai bună dovadă ¹⁷.

Negând națiunea ca o comunitate naturală și ca un produs al factorilor biologici, sau o creație a acelu «spirit naționalist», rezultă că naționalismul nu este altceva decât politica claselor burgheze, care au cultivat-o în interesul lor egoist. Spre a se putea menține, ele au scornit teoria națiunilor alese, menite să domnească peste națiuni inferioare, ducând o politică de asupra a unor națiuni de către altele. Și astfel, dela naționalismul burghez s'a ajuns apoi la limita extremă a fanatismului rasial, la subjugarea națiunilor, la exploatarea omului de către om, la ura și învrăj-birea dintre muncitori ¹⁸.

15. *Ibidem*, pp. 20—22.

16. Niculae Bellu, *op. cit.*, pp. 27-8.

17. *Rezoluția... în chestiunea națională*, pp. 22-3.

18. I. Franțev, *op. cit.*, p. 5.

Făurindu-și o concepție proprie de clasă asupra problemei naționale, burghezia pornește dela interesul și dorința nestrămutată de a-și asigura pentru sine dreptul exclusiv de a exploata bogățiile naționale și populația națională. Ea nu urmărește și nu are niciun interes să urmărească eliberarea națională a poporului muncitor, ci numai libertatea sa de a-și apăra capitalul și câștigul ¹⁹.

În chestiunea națională, capitalismul în dezvoltare cunoaște două tendințe istorice: întâi trezirea vieții naționale și a mișcărilor naționale, iar a doua, dezvoltarea și strângerea legăturilor dintre națiuni, frângerea îngrădirilor naționale, crearea unității internaționale a capitalului, a vieții economice în genere, a politicii, a științei, etc. Amândouă aceste tendințe constituiesc o lege universală a capitalismului. Întâia precumpănește la începutul dezvoltării sale, iar a doua caracterizează capitalismul ajuns la maturitate ²⁰.

Pe plan politic, burghezia încearcă aceeași amestecătură de interese. Dela politicienii burghezi «democrați» până la naționaliștii de extremă dreaptă, care se declară deschis antidemocrați, mișcarea naționalistă are numai deosebiri de nuanță, iar nici decum deosebiri de conținut ²¹. În societățile pe acțiuni de pildă, capitaliștii de naționalități și confesiuni diferite stau neștingheriți alături, contopindu-se în aceeași comunitate de interese, care le asigură exploatarea și le sporește câștigurile ²².

Din punct de vedere dialectic, «problema națională nu are nimic absolut în ea, nimic fixat odată pentru totdeauna. Ne-fiind decât o parte a problemei generale a transformării regimului existent, problema națională este, în întregime, determinată de condiții sociale, de caracterul Statului și de cursul dezvoltării sociale» ²³.

Din punct de vedere istoric-marxist, principiul naționalității este de neînlăturat în societatea burgheză, și ținând seamă de această societate, marxismul recunoaște pe deplin legitimitatea

19. Nicolae Bellu, *op. cit.*, p. 41.

20. V. I. Lenin, *Note critice în chestiunea națională*, București 1949, pp. 14-15.

21. Nicolae Bellu, *op. cit.*, p. 43.

22. V. I. Lenin, *op. cit.*, pp. 24-5.

23. V. I. Stalin, apud Nicolae Bellu, *op. cit.*, p. 44.

istorică a mișcărilor naționale. «Dar ca această recunoaștere să nu fie transformată într'o apologie a naționalismului, ea trebuie să fie limitată, în modul cel mai strict, doar la ceea ce este progresist în mișcare... Trezirea masselor din somnul lor feudal, lupta lor împotriva oricărei asupriri naționale, pentru suveranitatea poporului, pentru suveranitatea națiunii este progresistă». Reiese de aici datoria netăgăduită pentru marxiști de a apăra democratismul cel mai hotărât și mai consecvent, cu privire la toate laturile chestiunii naționale ²⁴.

Marxismul leagă problema națională de aceea a mișcării revoluționare de eliberare a națiunilor oprimate. Leninismul a adâncit și a lărgit noțiunea dreptului de autodeterminare a națiunilor, formulând acest principiu ca un drept al națiunilor oprimate la completa despărțire, ca un drept la o existență de state independente. Prin faptul acesta, leninismul a transformat principiul autodeterminării într'un instrument de educare politică a masselor, prin directa sprijinire și întărire a partidelor proletare, în lupta de eliberare pe care o duc ele în numele popoarelor subjugate ²⁵.

De-a-lungul întregii perioade istorice a capitalismului, dela formarea statelor naționale și stingerea feudalismului și până în zilele noastre, aspectele principale ale luptelor sociale au fost nemijlocit legate de mult desbătuta problemă a **patriotismului** ²⁶.

Literatura politică burgheză, atât la noi, cât și aiurea, a schimbat înțelesul și cuprinsul adevărat al noțiunii de patriotism, încât ideea de patriotism s'a redus mereu și din ce în ce mai mult la sfera intereselor curat burgheze, mergând până la o deplină identificare. Tot ce interesa tagma burgheză alcătuia «patria», iar toate nedreptățile, prigonirile și jafurile, se puteau săvârși în numele «patriotismului». Dacă se răsculau țărani și cereau dreptul la pământul pe care-l munceau, «patria» era în primejdie, iar «patriotismul» și interesele superioare ale neamului cereau înnăbușirea răscoalei și «cumintirea» răsvrătiților. În mâinile proprietarilor de moșii sau fabrici, ca și într'ale

24. V. I. Lenin, *op. cit.*, pp. 19-20.

25. A. I. Vâșinschi, *Invățătura lui Lenin-Stalin despre revoluția proletară și despre Stat*, București 1949, p. 89.

26. Niculae Bellu, *op. cit.*, p. 100.

politicienilor, patria și patriotismul erau armele de luptă și pârgurile de susținere ale naționalismului șovin ²⁷.

Potrivit cu dezvoltarea proprie a diferitelor state naționale, istoria cunoaște nenumărate și felurite pilde cari mărturisesc despre trădarea pe rând a pozițiilor patriotice de către diferitele burghezii naționale. Punând pecetea interesului capitalist, pecetea câștigului pe toate chestiunile legate de «patriotismul» său, burghezia își făcea, de fapt, politica sa de clasă, antipatriotică, exploatatcare. În chip vădit, pentru capitaliști, «patria» era câștigul și interesul de a avea neconținut cât mai mari foloase, iar «patriotismul» nu era decât haina cu care trebuia îmbrăcată politica de exploatare ²⁸.

În condițiile dominației capitaliste, niciodată patriotismul oamenilor muncii nu putea pune în mișcare puterile lor creatoare. Căci «patria», care nu-i dă țaranului nici pământ pentru muncă, nici pâine, care nu-i dă muncitorului nici lucru, nici locuință și care-i menține pe amândoi într'o stare de josnicie animalică față de dezvoltarea putințelor de trai, în chip firesc duce la teoria «ubi bene, ibi patria», unde este bine, acolo este patria ²⁹.

Încă de acum 128 ani, Tudor Vladimirescu a cuprins într'o scurtă propozițiune înțelesul de clasă al patriotismului român, spunând: «**Patria se cheamă norodul, iar nu țagma jefuitorilor**» ³⁰.

Patriotismul de clasă al poporului muncitor, se știe că nu are nicio legătură cu patriotismul burghez. Întâiu, pentru că proletariatul este împotriva proprietății individuale asupra mijloacelor de producție, și pentru că el luptă să nimicească această proprietate, pe cale revoluționară, ca urmare a luptei de clasă împotriva capitalismului, cu forma nouă de proprietate **colectivă socialistă**. În felul acesta, proletariatul are sarcina de a apăra această formă nouă de proprietate a tuturor, împotriva oricui ar încerca s'o înlocuiască cu forma veche capitalistă. În locul

27. *Ibidem*, p. 98.

28. *Ibidem*, p. 117.

29. *Ibidem*, pp. 118-9.

30. C. D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluției române dela 1821*, Craiova 1874, p. 74; cf. Emil Vărtosu, *Tudor Vladimirescu, Pagini de revoltă*, București 1944, p. 124.

demagogiei «patriotice» a minorității exploatoare, proletariatul pune la temelie patriotismului principiul dreptului și datorile revoluționare de a apăra cuceririle de clasă ale întregului popor muncitor. Aceasta este obârșia patriotismului de clasă al proletariatului, al cărui țel se ridică la lupta eroică pentru apărarea intereselor reale, efective și materiale ale poporului muncitor ³¹.

De bună seamă că acest nou patriotism are și el diferite trepte de dezvoltare. Pe treapta cea mai înaltă este socotit patriotismul sovietic revoluționar. Acest patriotism însă nu e naționalist, ci internaționalist. Este internaționalist, pentru că, departe de a stingheri interesele proletariatului din vreo altă țară, departe de a lovi interesele poporului muncitor din vreo altă țară, patriotismul acesta, apărând patria sovietică, apără și interesele fiecărui popor în parte, în egală măsură ³².

Trebuie să adăogăm că internaționalismul proletar nu poate fi confundat cu nihilismul național, ori cu cosmopolitismul apatrid, care declară orice naționalitate și chiar națiunea, drept prejudecăți învechite.

Războiul a arătat, — iar perioada postbelică a confirmat — că singurii patrioți consecvenți din fiecare țară sunt masele populare, în frunte cu clasa muncitoare. Acest patriotism nu are nimic comun cu naționalismul burghez, tot așa cum internaționalismul proletar nu are nimic comun cu cosmopolitismul, care urmărește renunțarea la cultura națională, la independența și suveranitatea națională prin instituirea «patriei mondiale» și decretarea «cetățenilor lumii».

Internaționalismul — sentimentul de adâncă solidaritate —, care reunește pe toți oamenii muncii din toate părțile, dimpotrivă învață dragostea pentru patrie, pentru propriul popor, pentru propria cultură, precum și pentru propria suveranitate de Stat, impunând în același timp respectul față de independența altor popoare, față de tot ceea ce este progresist, față de cultura tuturor popoarelor lumii.

Cosmopolitismul este însă o uneltire trădătoare a unei clase care pierde, în timp ce internaționalismul este ideologia clasei

31. Niculae Bellu, *op. cit.*, pp. 111-113.

32. I. Franțev, *op. cit.*, p. 12.

muncitoare, care eliberându-se pe sine, tinde să elibereze întreg poporul, întreaga omenire de sub jugul greu al asupririi, al învrăjbirii și al exploatării.

*

În țara noastră, abia după instaurarea regimului de democrație populară s'a putut păși la rezolvarea problemei naționale, care este una dintre marile reforme sociale înfăptuite, din inițiativa și cu sprijinul Partidului Muncitoresc Român. În deslegarea acestei spincase chestiuni, P. M. R. s'a călăuzit de învățătura marxistă-leninistă, pornind dela principiul că **«un popor nu poate fi liber dacă asuprește alte popoare»**. Ținând apoi seama de teza că proletariatul și partidul lui revoluționar trebuie să devină conducătorul luptei pentru libertatea și egalitatea de drepturi a tuturor naționalităților, pentru solidaritatea internațională a tuturor celor ce muncesc, s'a afirmat că numai așa proletariatul poate lichida exploatarea omului de către om. În scopul unei lămuriri depline a opiniei publice, Biroul politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a adoptat, la sfârșitul anului 1948, cunoscuta **Rezoluție în chestiunea națională**, în care sunt înfățișate toate principiile de bază ce s'au avut în vedere în rezolvarea acestei probleme. Astfel se arată lupta de totdeauna dusă în țara noastră de P.C.R., împotriva oricărei asupririi naționale, pentru egalitatea în drepturi din punct de vedere economic, politic, cultural și confesional a tuturor naționalităților conlocuitoare. Pe această linie n'a admis nici un compromis în chestia națională, ci a luptat cu hotărîre împotriva oricărui curent șovin și revizionist, alimentat și susținut de burghezie; a luptat împotriva neînțelegerilor dintre Români și Unguri în chestia Transilvaniei, după cum a luptat neconținut împotriva curentului antisemit ce-și făcuse loc la noi ³³.

Din îndemnul și sub conducerea P.M.R., s'au creiat condițiile de dezvoltare și de propășire economică, socială, politică și națională, atât pentru poporul român, cât și pentru naționalitățile conlocuitoare. Au fost abolite discriminările naționale și rasiale; au fost acordate drepturi egale naționalităților conlo-

33. vezi *Rezoluția... în chestiunea națională*, p. 13; cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Poziția Partidului Comunist Român față de curentele șovine și revizioniste*, București 1946, pp. 15-16.

cuitoare, creindu-li-se posibilități materiale pentru exercitarea acestor drepturi. S'au legiferat delictele de rasism și s'a reglementat cetățenia și libertatea exercitării cultului. S'a decretat egala îndreptățire a țăranilor săraci de orice naționalitate la reforma agrară, susținerea de către Stat a școlilor cu limba maternă a naționalităților conlocuitoare, dela învățământul preșcolar până la cel superior; editarea ziarelor și cărților didactice în limba naționalităților, creindu-se numeroase instituții de asistență, de cultură și artă pentru acestea; s'a admis folosirea limbii materne în administrație și justiție, s'au ales reprezentanți în Marea Adunare Națională și s'a dat deplină egalitate de drepturi naționalităților conlocuitoare și organizațiilor lor democratice la viața politică a țării ³⁴.

Infăptuirea acestor deziderate politice a dus la o conviețuire pașnică și frățească între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, egalitatea de drepturi fiind socotită un element principal de consolidare și de dezvoltare a democrației românești.

În Constituția R.P.R. se prevăd drepturi egale pentru toți cetățenii, fără deosebire de sex, naționalitate, rasă, religie sau grad de cultură, decretându-se pedeapsa pentru toți aceia care vor propovedui ura de rasă sau de naționalitate. De asemenea toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, pe temeiul egalității lor în fața legilor, au dreptul la muncă și care li se asigură «prin organizarea și dezvoltarea planificată a economiei naționale».

Punând accentul pe desăvârșirea egalității de drepturi și combătând energic șovinismul, **Rezoluția stăruie**, în încheere, asupra datoriei de înfrățire și unire a naționalităților conlocuitoare cu poporul român «pe drumul consolidării R. P. R., luptând împotriva izolării naționaliste și pentru întărirea sentimentului de încredere reciprocă și de solidaritate în lupta pentru dezvoltarea democrației populare, pentru construirea socialismului» ³⁵.

«Noi ne mândrim, spune D-l Gh. Gheorghiu Dej, că în timp ce în lumea capitalistă bântue propaganda șovină, crimele rasiale sunt privite drept virtute, iar asuprirea națională este

34. *Rezoluția... în chestiunea națională*, pp. 14-15.

35. *Ibidem*, pp. 19-20.

privită drept atribut necesar al politicii de Stat, la noi în țară, poporul, fără deosebire de naționalitate, muncește cot la cot pentru desvoltarea R. P. R. Iar noua Constituție garantează naționalităților conlocuitoare drepturi pe care nu pot decât să le viseze popoarele și naționalităților asuprite din lumea dominată de imperialiști»³⁶.

* * *

Biserica nu poate lipsi și nici nu se poate desinteresa de felul cum are a se organiza noua ordine socială a lumii, cerută îndeosebi de spiritul vremurilor de azi.

Biserica și Teologia noastră ortodoxă nu poate lipsi și nu poate sta nepăsătoare cu atât mai mult cu cât, în chip mărturisit sau nemărturisit, pe față sau în ascuns, cu bună știință sau în necunoștință de cauză, se pune pe seama Bisericii creștine atitudini și păreri pe care **dintru început** nu le-a avut și nu poate să le aibă. Este un adevăr neîndoelnic, o dogmă am putea spune, că doctrina Bisericii creștine ortodoxe nu cuprinde nimic care să se împotrivescă celor mai largi și mai firești revendicări sociale și umane, cerute de ordinea democratică spre care se îndreaptă azi omenirea eșită din crâncenul și nimicitorul războiu, pe care orice conștiință creștină nu l-a putut dori și nici nu l-a prilejuit sau îndreptățit sub vreo formă oarecare.

În cele ce urmează vom încerca deci să înfățișăm în lumina Sf. Scripturi, care este doctrina Bisericii noastre în ce privește problema șovinismului și antisemitismului.

Se știe că Biserica creștină, așa cum a fost întemeiată de Mântuitorul nostru Iisus Hristos, are prin învățătura ei un caracter democratic universal. Când Mântuitorul și-a început activitatea și a ales pe cei 12 Apostoli, nu s'a îndreptat către păturile aristocratice și bogate ale poporului iudeu, ci spre păturile de jos ale lui, spre acei pescari de pe lacul Ghenizaretului, care în curățenia lor trupească și sufletească puteau mai lesne să primească și să-și însușească noua învățătură despre egalitatea tuturor oamenilor, despre iubirea față de aproapele, despre mântuirea tuturor, etc., și care învățătură ei urmau s'o pro-

36. Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul asupra proiectului de Constituție*, făcut în ședința Marelui Adunări Naționale din 9 Aprilie 1948, București 1948, pp. 20-21.

povăduiască apoi la toate popoarele, fără deosebire de rasă, sau de neam, de clasă socială, sau de sex. Mântuitorul prin predica sa a chemat la mântuire **toate neamurile**, vărsându-și pe cruce sângele său pentru răscumpărarea păcatelor tuturor oamenilor.

Sâmburele întregii învățături evanghelice se reduce la porunca dată de Mântuitorul: «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este marea și cea dintâiu poruncă. Iar a doua la fel cu aceasta: să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși. In aceste două porunci atârnă toată legea și proorocii» (Matei, XXII, 37-40).

Iubirea față de aproapele a fost pusă la temelie raporturilor dintre oameni, iar cine este aproapele nostru, Mântuitorul ne-a arătat în parabola Samarineanului milostiv. Știind care erau raporturile între Iudei și Samarineni, Mântuitorul a arătat că bunul creștin trebuie să vadă în orice străin de neam sau chiar în dușmanul său pe aproapele, pe acela cu care este egal, având aceleași drepturi cu el. După această învățătură, aproapele nostru nu trebuie văzut numai în ruda noastră, sau în cel de un neam cu noi, ci în orice om, fără deosebire de rasă, de neam, de familie, de stare socială, de capacitate naturală, de cultură, de avere, sau de altceva de acest fel³⁷.

Așa dar, doctrina creștină nu cunoaște și nu admite sub nicio formă deosebiri și inegalități între oameni, rase sau popoare. În fața lui Dumnezeu nu există popoare privilegiate și popoare osândite, rase superioare și rase inferioare, ci există numai **oameni**, cu aceeași făptură trupească și sufletească —, toți fiii ai aceluiași părinte ceresc, care pot fi buni sau răi doar ca indivizi, după dreptarul faptelor și în lumina năzuințelor către mântuire. Dumnezeu face să răsară soarele iubirii sale veșnice peste toți, fără deosebire dacă sunt vrednici sau nevrednici de darul bunătății sale nemărginite. Aceasta este concepția creștină, așa cum se desprinde ea din toată Scriptura Vechiului și a Noului Testament și dela care nu se poate îngădui nici o abatere fără urmări grele pentru toată dogmatica și iconomia mântuirii. «Transmiterea universală a păcatului originar și uni-

37. Diac. N. Nicolaescu, *Sensul vieții sociale după Noul Testament*, București 1947, p. 8.

versalitatea răscumpărării prin Mântuitorul Hristos nu ar fi cu putință fără această stare egalitară a oamenilor».

Creștinismul a făcut să triumfe în lume ideea deplinei egalități dintre oameni prin porunca iubirii față de aproapele, care ajunge dreptar și primește un conținut obiectiv numai atunci când avem o deplină cunoaștere a drepturilor și nevoilor aproapelui, când suntem părtași și ne identificăm cu el în împlinirea acestor drepturi și nevoi, chiar înainte de a le împlini pe ale noastre personale.

Atunci când Mântuitorul Hristos, înainte de înălțarea sa la cer, a trimis la propoveduire pe Sfinții Apostoli, le-a dat lor poruncă, spunând: «Mergând, învățați toate neamurile» (Matei XXVIII, 19). Prin acest «**toate neamurile**», trebuie să înțelegem toate popoarele acestei lumi, întreaga omenire. Și istoria ne arată că Sf. Apostoli au împlinit întru totul această poruncă, propoveduind învățătura creștină la toate popoarele din acea vreme, fără deosebire de neam, de rasă sau de clasă socială, chemându-i pe toți la mântuire.

Pornind la propoveduire, Sfinții Apostoli au răspândit prin viu grai aceeași învățătură. Și ori de câte ori s'au ivit în sânul vreunei comunități creștine, partide, care nu aduceau nici un folos creștinismului, ci mai degrabă fărâmițarea credincioșilor și destrămarea unității Bisericii, Sfinții Apostoli au căutat să lupte împotriva acestei fărâmițări, stăruiind neconținut pentru unirea tuturor laolaltă în duhul dragostei și al înțelegerii. Astfel, față de creștinii din Corint, care se împărțiseră, unii spunând că sunt ai lui Pavel, alții ai lui Apolo, alții ai lui Petru, iar alții ai lui Hristos (I Corinteni, I, 12), Sfântul Apostol Pavel le scrie că toți trebuie să fie una, căci una este Biserica, precum unul este și întemeietorul ei, căci «noi toți într'un Duh ne-am botezat, ca să fim un singur trup, fie Iudei, fie Elini, fie robi, fie slobozi și toți la un singur Duh ne-am adăpat» (I Corinteni XII, 13).

Fără deosebire de neamul din care fac parte și fără deosebire de starea lor socială, membrii comunității creștine trebuie să fie uniți, căci «precum trupul unul este, deși are mădulare multe, iar toate mădularele trupului, cu toată mulțimea lor alcătuiesc un singur trup» (I Corinteni XII, 12), tot așa trebuie să fie și în Biserică. Comunitatea creștină este una, deși este alcătuită din mai mulți membrii, fără deosebire de neam, rasă, sex,

cultură ori stare socială, după cum scrie Sf. Apostol Pavel Galatenilor: «Nu mai este Iudeu, nici Elin; nu mai este rob nici slobod; nu mai este parte bărbătească, nici femeiască, pentru că voi toți una sunteți întru Hristos Iisus» (Galateni III, 28). Despre aceeași unitate și egalitate ce trebuie să fie între membrii comunității, scrie Sf. Apostol Pavel și Colosenilor (III, 11), arătându-le că nu trebuie să facă deosebire între păgân sau Iudeu, între barbar sau scit și nici între rob sau slobod.

Despre dragostea creștinilor, vorbește și Sf. Evanghelist Ioan, când spune că «Cine iubește pe Dumnezeu, să iubească și pe fratele său» (I Ioan, IV, 21), iar prin fratele său, creștinul trebuie să înțeleagă pe toți semenii săi, adică să vadă în orice om, pe aproapele său.

Atât timp cât omul trăiește în viața aceasta pământească, el trebuie să viețuiască, ca ființă socială, laolaltă cu alții. El nu se poate desprinde de respectul ierarhiei sociale, care determină raporturile dintre el și semenii lui. Nu se poate lepăda, cu alte cuvinte, de datoria de a se supune autorităților și de a contribui în rând cu ceilalți cetățeni la bunul mers al treburilor publice ³⁸.

Citind Noul Testament vom găsi în el arătate toate drepturile pe care le are omul, vom găsi drepturile femeii, ale copilului, ale muncitorului, ale bătrânului.

Dealtfel trecutul este martor că Biserica a luptat cu mijloacele ce i-au fost puse la îndemână de Intemeietorul ei, împotriva oricărei forme de sclavie, împotriva pauperismului, împotriva exploatării omului de către om, împotriva urii de rasă, de neam sau de orice fel, împotriva oricărei învrăjbiți între popoare, împotriva oricărei nedreptăți, amintind neîncetat membrilor săi, că Domnul nostru Iisus Hristos a suferit ca om, alături de cei mulți și săraci, numai ca să ne arate că drumul nostru spre El trece prin semenii noștri aflați în suferință ³⁹.

S'a crezut fără nici un temei, că apariția sau reapariția urei de rasă s'ar datora deosebirilor de confesiune, care au creiat apoi pe aceea de rasă, cum ar fi bunăoară deosebirile dintre creștinism și iudaism.

Părerea aceasta este greșită. Deosebiri și uri confesionale.

38. *Ibidem*, p. 28.

39. *Ibidem*, p. 55.

au fost între catolicism și ortodoxism, între catolicism și protestantism, și aceste uri, scăldate adesea în sânge, n'au dus la ura de rasă, cum n'au dus nici măcar față de mahomedanism, deși într'o vreme, pe timpul cruciadelor, toată Europa era mobilizată împotriva dușmanului de moarte al creștinismului, care era atunci mahomedanismul.

De fapt, ideea deosebiriilor de rase nici nu aparține Europei creștine. Ea s'a ivit întâiu în America și anume în urma conflictelor iscate între Europeanii cuceritori și colonizatori și între pieile roșii autohtoni sau sclavi negri, aduși de exploatarea solului din noul continent.

Deși poporul nostru, în tot cursul vieții sale istorice, nu s'a despărțit niciodată de principiile evanghelice, încât să facă din ura de rasă sau de confesiune, puncte de sprijin ale conștiinței sale politice sau sociale, totuși ne-a fost dat să trăim, prin uneltiri străine, acest proces macabru al conflictului dintre principiile evanghelice și curentele ori doctrinele politice care au făcut din ideea creștină fundamentul ideii antisemite. A venit însă vremea să înțelegem că atât pe Evanghelie, cât și pe întreaga învățătură creștină nu se poate întemeia nicio doctrină politică sau socială care să admită ura față de o națiune sau de o religie. Creștinismul n'a urât și nu poate urî religia care a fost păstrătoarea ideii mesianice și pregătitoarea Bisericii creștine și nici poporul care a păstrat curată ideea divinității, din mijlocul căruia s'a născut după trup din Sfânta Fecioară Maria, Iisus Mântuitorul și din sânul căruia au fost aleși Sfinții Apostoli ca și cei dintâi mărturisitori, martiri, propoveduitori și întemeietori ai Bisericii lui Hristos ⁴⁰.

În ce privește rolul Bisericii noastre în combaterea antisovietismului este de neapărată trebuință să înfățișăm în câteva cuvinte **cauzele și manifestările** acestui curent ideologic, spre a putea înțelege **efectele** lui care urmăresc sacrificarea libertăților și a păcii europene.

Campania antisovietică se manifestă în primul rând prin atacarea și ponegrirea Uniunii Sovietice, atribuindu-i scopuri

40. S. Bulgacov, *Creștinismul și antisemitismul*, traducere de Pr. Ic. Corneliu Grumăzescu, Bârlad 1939, pp. 5—16.

direct opuse esenței și conținutului regimului său, prin minimizarea succeselor și realizărilor ei. În felul acesta se urmărește subminarea prestigiului și autorității câștigate de U.R.S.S., prin contribuția hotărâtoare la victoria împotriva hitlerismului și la salvarea civilizației umane de primejdia fascismului. Tendințele acestea nu pot fi explicate decât prin faptul că Statul Sovietic este reazimul principal al păcii și securității popoarelor lumii, fiind singura mare putere care nu nutrește scopuri expansioniste și de asuprire a altor țări și singura mare putere a cărei politică de pace se confundă în întregime cu năzuințele și cu dezvoltarea sa, pentru că pacea este o condiție necesară a realizării scopurilor ce urmărește.

Astăzi Uniunea Sovietică nu este numai inspiratoarea construirii unei noi orânduiri socialiste, care a înlocuit **dominătia capitalului prin dominația muncii** și a lichidat exploatarea omului de către om. Ea nu este numai inspiratoarea construirii unei noi democrații, care respinge orice inegalitate directă sau indirectă între cetățeni, sexe, rase sau națiuni, asigurând dreptul la muncă și dreptul la salariu egal pentru muncă egală.

Uniunea Sovietică este în același timp purtătoarea steagului de luptă în mișcarea de eliberare a întregii omeniri muncitoare de sub jugul robiei capitaliste și al plutocrației imperialiste.

De aceea antisovietismul înseamnă de fapt lupta împotriva păcii, libertății și dreptății, pentru robirea popoarelor și exploatarea tot mai crâncenă a milioanele de oameni, și el este propagat cu deosebită vigoare de anumite cercuri politice imperialiste, direct interesate împotriva cuceririlor democratice, ca și împotriva reformelor sociale către care năzuiesc clasele muncitoare.

Obstacolul pe care-l constituie existența unei mari puteri socialiste ca Uniunea Sovietică, în calea expansiunii imperialiste a cercurilor economice și financiare, este una din cauzele principale ale antisovietismului.

Acțiunea hotărâtă și neșovăitoare de demascare, susținută de Uniunea Sovietică în toate forurile și uniunile internaționale, ca O.N.U., Consiliul de securitate, Congresele internaționale și ședințele diferitelor Comisiuni și Consilii, arată lumii pe instigatorii la război, desvăluind și dovedind care sunt adevăratele

interese ce se ascund sub tot felul de doctrine și planuri ale cercurilor imperialiste.

Recrudescența, antisovietismului are însă și unele cauze politice. De aceea se propun blocuri și formule de coaliție, care în realitate nu sunt decât formule diversioniste îndreptate împotriva Uniunii Sovietice, pentru a menține sau repune instituțiuni perimate.

Ca pretutindeni și în țara noastră antisovietismul a adus multe suferințe, târându-ne pe marginea unei prăpăstii din care era aproape cu neputință să ne mai regăsim independența și suveranitatea națională.

Aceeași teamă și aprigă politică de conservare a stărilor sociale și a privilegiilor economice deținute de fruntașii partidelor noastre politice din trecut, i-a determinat să ridice între 1919—23 August 1944 un zid despărțitor între noi și vecina noastră dela Răsărit și să pună țara la dispoziția puterilor occidentale, pe măsură ce politica acestora se accentua împotriva Uniunii Sovietice.

Din cele spuse, reese că lupta împotriva antisovietismului se confundă cu aceea pentru pacea și colaborarea între popoare, cu lupta pentru libertate și asigurarea unei vieți mai bune pentru masele muncitoare. În fața acestor țeluri așa de limpezi, Biserica nu poate sta nepăsătoare. Ea are datoria să înfiereze pe toți aceia care uneltesc să sdruncine pacea și să însângereze din nou omenirea. Ea trebuie să deschidă ochii tuturor aceluia care nu văd că încă nu s'au uscat lacrimile de pe obrajii văduvelor și ai orfanilor, că văzduhul încă mai răsună de vaelele celor sfârticați de armele ucigașe, că pământul încă se mai cutremură de svârcolirile celor îngropați de vii în tranșee și adăposturi, că floarea tineretului atâtor popoare își mai poartă rănilile și schingiuirile pe străzile orașelor și ulițelor satelor.

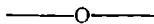
Pe temeiul celor înfățișate mai sus, conchidem că Biserica noastră creștină asigură, prin ecumenicitatea și sobornicitatea ei, o mare forță socială, care depășind hotarele statelor naționale păstrează aceeași identitate de credință, de tradiție și de lucrare. Prin ecumenismul său, Biserica tăgăduște cosmopolitismului universal, ca și șovinismului național, orice valoare socială. Lupta pentru afirmarea rasismului și antisemitismului nu cade în duhul învățăturii sale, deoarece pentru Biserică nu există Iudeu

sau Elin, barbar sau scit. La altarul ei se roagă toți și toți se împărtășesc din același potir al dragosteii, iar învățătura sa nu cunoaște nici o contingentă de loc, de timp, de clasă socială sau de rasă umană⁴¹.

Deși Biserica țintește către «o turmă și un păstor», totuși ea recunoaște o lungă existență națiunilor, căci la sfârșitul veacurilor «se vor înfățișa toate neamurile».

Unitatea și ecumenicitatea din Biserică se săvârșesc prin mărturisire și lucrare, dar prin aceasta nu se desființează apartenența națională, a oricărui creștin, adică de a face parte dintr'un neam sau națiune, după cum atunci când spune că nu mai este parte bărbătească sau femeiască nu se desființează sexele. Mântuitorul Hristos însuși și-a iubit patria. Înainte de patima sa, fiind pe Muntele Măslinilor a privit peste Ierusalim și prevăzând sfârșitul orașului sfânt și al țării, a lăcrimat. Dar acele lacrimi, ce s'au prelins pe obrazul lui Iisus, au consfințit pentru totdeauna iubirea de patrie în creștinism⁴².

Și adevărat iubitor al patriei sale este numai acela care suspină din suflet pentru toate durerile ei, care își închină toată puterea sa de muncă și de jertfă pentru ca poporul său să stea în fruntea celor ce se străduiesc să fie în lume dreptate, libertate, pace și bună înțelegere între toți oamenii.

41. Șerban Ionescu, *Morala ortodoxă*, București 1941, p. 236.

42. cf. Arhim. Valeriu Zaharia, *Ortodoxia și patriotismul*, în «Universul» din 28 Maiu 1949.

Manuscrisele, abonamentele și orice corespondență se trimit pe adresa: **Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Antim, Nr. 29, București V**, cu mențiunea: Pentru *Studii Teologice* — Revista Institutelor Teologice Universitare din Patriarhia Română

C O S T U L R E V I S T E I :

In țară:

Pe an	400 lei
Contribuția Parohiei la cheltuelile Adm. Patr.	600 „
Un număr	125 „

In străinătate:

Pe an	2000 lei
Pe șase luni	1000 „
Un număr	250 „

In București, se poate cumpăra dela Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Str. Antim Nr. 29.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA

1 9 4 9

C U P R I N S U L

	<u>Pag.</u>
Prof. Pr. Petre Vintilescu: Spovedania, Prilej de pastorație individuală	695
Prof. Teodor M. Popescu: Cler și Popor în primele trei secole	713
Prof. Pr. Ioan G. Coman: Sensul preoției la Sf. Părinți	739
Prof. Nicolae Chițescu: Esența doctrinală a celor trei mari confesiuni creștine	763
Asistent, Diacon Ene Branîște: Uniformitatea în ritual și în cântarea bisericească, în cultul Bisericii Ortodoxe Române	781
Prof. Prot. Ștefan Lușca: Creștinismul românesc a fost dela început Ortodox	814
Prof. Pr. Liviu Stan: Legea Cultelor în R. P. R.	838

Prof. Pr. PETRE VINTILESCU:

S P O V E D A N I A PRILEJ DE PASTORAȚIE INDIVIDUALĂ *)

Textele Noului Testament — în deosebi cele din sfintele Evanghelii, din Faptele Apostolilor și din epistolele pastorale — precum și literatura bisericească ne înfățișează pe preot ca pe o călăuză sau îndrumător al credincioșilor pe calea spre mântuire. În enoria sa, această misiune de îndrumare spirituală se îndeplinește în chip curent prin formele pastorației sociale sau colective, cum este de pildă catehizarea dar mai ales predica de Duminecă, sărbători și alte ocaziuni, prin cărți, broșuri, reviste și foi. Prin acestea, el se adresează tuturor sau, în tot cazul, anumitor grupe sau categorii de credincioși, dând indicații, instrucțiuni și îndemnuri în legătură cu viața creștină, pe care trebuie să o realizeze credincioșii. Acest procedeu reprezintă ceea ce se numește de obicei **pastorație** sau **conducere spirituală colectivă**. Preotul își reprezintă și vizează stările, situațiile, nevoile și condițiunile comune în general vieții tuturor credincioșilor, independent de cazul special al fiecăruia.

Individualitatea credincioșilor comportă însă atâtea note și aspecte sufletești, particulare fiecăruia, care rămân neatinse sau chiar nu pot fi atinse decât indirect și deci superficial, prin metodele conducerii pastorale sociale sau colective. Numai prelucrarea acestor particularități individuale poate duce la îmbunătățirea și înnoirea omului-creștin și la promovarea lui pe linia perfecțiunii religioase. De aceea, ținta acțiunii pastorației trebuie să fie ajungerea pe cât se poate la individ, la contactul cu el, la cunoașterea lui și la aplicarea metodelor corespunzătoare.

*) Spicuri din lucrarea noastră *Spovedania și Duhovnicia*, în — 8: 423 p., București, 1939.

toare situațiilor sufletești specifice lui și condițiilor sale personale obiective. Idealul pastoral, chiar acesta este: ca preotul să ajungă cât mai des la fiecare ins, ca să-l poată îndruma în concordanță cu indicațiile termometrului său religios-moral, ale temperamentului, ale condițiilor mediului și profesiei, etc.

Asistența pastorală dela distanță și indirectă se completează și se desăvârșește astfel prin intervenția directă în cazul fiecărui credincios, pentru a i se administra ceea ce-i este necesar și corespunzător naturii și situației sale. În activitatea preotului, aceste două forme de conducere pastorală nu numai că nu se pot evita una pe alta, ci, dimpotrivă, se condiționează, alternează, se susțin și servesc una celeilalte ca pregătire și introducere. Ceea ce au învățat toți la cursul de catehizare și ceea ce au ascultat laolaltă în biserică sau în alte împrejurări, din cuvântările preotului, ori au prins din lecturile religioase recomandate, servesc păstorului sufletesc ca puncte de plecare și de sprijin în acțiunea de dirijare individuală și adâncirea religiozității, în măsura gradului și capacității de perfecțiune a fiecărui credincios. Pe de altă parte, prin această metodă de edificare individuală, credincioșii sunt nu numai susținuți în eforturile lor personale spre perfecțiunea religioasă-morală, ci ajung în același timp mai pregătiți să se încadreze în sistemul pastorației colective și să beneficieze de acțiunea ei. Este vorba de o pastorație în circuit.

Practicarea pastorației colective se poate încadra, prin natura ei, în oarecare sistem, din cauza periodicității ocaziunilor de care este legată, ca: predica de Duminecă și din zilele de sărbători ori cu ocaziunea săvârșirii tainelor și ierurgiilor, sau cursul de catehizare. Pastorația individuală are însă un caracter incidental, deoarece ea folosește cazurile, ocaziunile și întâlnirile întâmplătoare cu fiecare din enoriași. Programarea contactului individual cu aceștia este un lucru așa de dificil și legat de anumite inconveniente, încât nici nu ne mai oprim asupra ei. Un singur prilej are preotul pentru îndrumarea pastorală individuală a enoriașilor săi, într'o formă sistematică și cu valoare eficientă unică: **Spovedania**. Ea constituie un prilej unic nu numai ca ocaziune, ci mai ales prin natura momentelor și a condițiilor psihologice, în care este încadrat credinciosul prin această taină. Pentru că, cu ocaziunea sf. Mărturisiri, sufletul celui

care se pocăește este adânc răscolită și frământată nu numai de o datorie religioasă, ci și de o trebuință psihologică de regenerare. Pornind dela examenul de conștiință al penitentului asupra punctelor negative din personalitatea lui religioasă-morală, intervenția duhovnicului ia în spovedanie caracterul unei asistențe pastorale solicitată și, deci, convenită prin consimțământul subiectului de spovedanie, preocupat el însuși de reglarea echilibrului său sufletească. Acesta este, prin urmare, mai dispus și mai primitiv de îndrumări decât în oricare altă împrejurare; pe de altă parte, analiza sufletească, atât prin examenul său de conștiință și prin propria-i mărturisire, cât și prin scrutarea conștiinței lui de către duhovnic, dau un prilej unic pentru cea mai adâncă pătrundere în viața și în psihologia penitentului.

* * *

Este momentul să facem însă loc unei precizări categorice. Spovedania este în esența ei și înainte de orice o **taină a Bisericii**. Este anume taina, prin care se împărtășește harul iertării și al împăcării cu Dumnezeu, adică al reintegrării în har a creștinului pocăit. Se înțelege deci că fundamental și esențial în materie de spovedanie este elementul supranatural și **scopul religios** sau, cu alte cuvinte, refacerea raportului cu Dumnezeu prin ajutorul grației divine. Dar Spovedania nu este numai o taină, ci, în același timp, este o **instituție de pedagogie divină**, prin care se poate cârmui sufletul prin resorturile sale cele mai adânci, în direcțiunea unei educații în sens creștin.

Dacă, deci, în calitatea lui liturgică sau de slujitor al tainei, preotul a mijlocit împăcarea penitentului cu Dumnezeu prin coborârea harului iertării în conștiință, apoi, în calitate de păstor, el trebuie să contribuie printr-o acțiune salutară și pedagogică, la îndreptarea celui ce se pocăiește. În legătură cu administrarea tainei spovedaniei, rolul de păstor sau de îndrumător spiritual al preotului vine la iveală într-o măsură covârșitoare. În nicio altă taină, acțiunea unei înrâuriri personale din partea lui nu este chiar atât de necesară. Trebuie să subliniem că acțiunea de înrâurire personală a duhovnicului asupra penitentului, în lumina învățăturilor din Sf. Scriptură, sub călăuză doctrinei și metodelor Bisericii, iar uneori chiar prin mijloace cu caracter psihologico-rațional, reprezintă numai împlinirea unei

obligații pastorale. Ea nu este un element constitutiv al tainei, **dar** constituie pentru preotul duhovnic o datorie de un imperativ categoric. În administrarea tainei pocăinței, rolul preotului nu va fi complet, dacă se va mărgini numai la primirea mărturisirii și la deslegarea penitenților de păcate; el trebuie să indice și regimul potrivit fiecăruia, cu scopul ca viața harică restabilită în suflete, să se mențină și să se desvolte, pentru ca astfel să se asigure înaintarea penitenților în virtute și în perfecțiune. Suntem datori să înfăptuim ceea ce zicea sf. Apostol Pavel, în epistola către Efeseni (IV, 15): «**Să sporim întru toate, până la măsura aceluia care este Hristos, capul nostru**». Ca preoți, nu putem contribui la realizarea unui astfel de ideal decât «sfătuind pe toți oamenii și învățându-i întru toată înțelepciunea, ca să înfățișem pe toți oamenii desăvârșiți în Iisus Hristos. (Coloseni, I, 28).

Scopul acesta moral, adică îmbunătățirea penitentului din punct de vedere al virtuții și al perfecțiunii, stă numai în legătură cu taina, deci în a doua linie, dar în completă dependență de realizarea scopului religios. Spovedania este adică taină numai prin lucrarea harului, iar preotul este slujitorul ei numai în măsura, în care îi servește ca organ sau instrument de comunicare. Săvârșirea tainei servește însă de ocaziune pentru exercitarea rolului pastoral, prin care preotul aduce contribuția sa proprie de înrăurire personală în înțelesul de edificare și de direcționare spirituală a credincioșilor și anume în calitatea sa de om de ajutor sau de împreună lucrător sau conlucrător al lui Dumnezeu (1 Cor. III, 9; 2 Cor. VI, 1). Duhovnicul va da adică toate indicațiile fiecăruia în parte ca să se descurce și să se elibereze de sub stăpânirea păcatului, precum și remediile, care să-i dea tăria de a se menține în viața harică.

Așa se desenează rolul de conducător sau de îndrumător spiritual al preotului în taina spovedaniei. Între celelalte forme ale activității pastorale, acțiunea sa de duhovnic reprezintă metoda de **conducere spirituală individuală prin excelență**. Este forma cea mai proprie și cea mai eficace de conducere pastorală.

* * *

Este, prin urmare, firesc ca, în scaunul de spovedanie, pastorația să se întemeeze și să pornească dela cunoașterea indi-

vidualității religioase-morale a credinciosului. Notele specifice ale acesteia se pot sesiza în cursul mărturisirii, pe care este obligat s'o facă fiecare penitent, monologic ori prin întrebări sau, mai de recomandat, după o metodă combinată din ambele forme. Atenția duhovnicului nu se va epuiza, de sigur, la narațiunea materială a faptelor de către penitent, ci se va sili să nu-i scape sub niciun cuvânt elementele prin care păcatele se individualizează. Infățișarea și caracterul acestora se modifică, se diferențiază și se nuanțează corespunzător modului de reacțiune al sufletului individual. Caracterul aceluiași păcate se poate diferenția esențial, în deosebi prin **motivele** sau pricinile din care se inspiră, prin **scopul** în serviciul căruia sunt puse, precum și prin relațiunea în care se găsește cu voința. La unul, de pildă, mânia poate izbucni din pricina unei nedreptăți ce i s'a făcut, iar altul devine furios pentru că a primit o mustrare justificată ori o observație preventivoare. La unii, gândurile și poftele inferioare sunt apariții meteorice, sunt numai ispite trecătoare, pentru că ei li se opun, în timp ce alții le cheamă și le întrețin prin imaginație. Uneori, ele rămân numai în fizionomia de păcate interioare sau sufletești, iar alte ori sunt exprimate prin faptele corespunzătoare, devenind astfel și păcate trupești. Intr'una și aceeași stare sufletească, deci, motivul sau scopul pot stabili nuanțe diametral opuse. Așa că, după cum în terapeutica medicală avem propriu zis de-a-face nu cu boale, ci cu bolnavi, tot așa în terapeutica spirituală tratăm nu atât păcate cât păcătoși.

Din simplele considerațiuni făcute aci numai cu privire la păcate ale vieții interioare, se înțelege, prin urmare, că simpla enunțare pe nume a păcatului, de către penitent, nu este suficientă pentru a înfățișa starea lui morală în chip exact. De aceea, la nevoie, întrebările la spovedanie ajung un instrument necesar pentru completarea tabloului.

Duhovnicul nu poate scăpa din vedere, pe de altă parte, situația specială pe care i-o creiază fiecăruia vârsta, sexul, starea civilă, profesiunea sau ocupațiunea, condițiunea socială și intelectuală, anumite talente sau daruri, etc. De fiecare poziție socială sau condițiune specială este legată o misiune corespunzătoare, deci datorii speciale; fiecare poate să aibă, deci, păcate și virtuți. Pentru cea mai mare parte din penitenți și, din nefef-

ricire, chiar dintre duhovnici, condițiunile stării speciale a fiecăruia dispar din perspectivă, ca aparținând unui domeniu de extracontiguitate.

Duhovnicul este obligat să țină seama că vieța, cu relațiunile ei, creiază în general un concurs de factori și de condițiuni externe sau de situațiuni, dintre care unele cuprind în ele adesea ocaziuni speciale, pentru o cădere mai lesnicioasă în păcat. Mediul și mentalitatea lui au de obicei o puternică influență ca, de pildă, în problema delicată a desordinei provocată mai ales în lumea orașelor, de neomaltusianism (sistemul de a întrebuința mijloace nepermise, pentru a împiedeca fecunditatea căsătoriei). De sigur, Biserica nu se interesează de această problemă, atât din considerațiuni demografice, cât pentru a face pe om să înțeleagă că scopul principal al instituirii căsătoriei n'a fost numai pur și simplu plăcerile ei, ci împlinirea legii divine, înscrisă în Geneză. La săvârșirea faptelor, unii au fost determinați, poate, de exemplul rău, de autoritatea și poziția socială a cuiva sau au fost atrași prin surprindere; alții reprezintă, dimpotrivă, factorul determinant sau autorul moral al păcatelor altora. O astfel de situație a penitentului angajat într'un păcat comun cu alții, este necesar să se determine cu ocaziunea mărturisirii; numele persoanelor însă, nu.

Cu privire la cunoștința profesională este de asemenea o datorie din partea duhovnicului, să se asigure dacă subiectul său de spovedanie este un membru leal al societății, în slujba căreia trebuie să-l convingă să se comporte cu conștiinciozitate. Iată un metod, pe care evhologhiul nu l-a ignorat și prin care spovedania susține simțul de datorie a individului pentru sporirea quantumului de fericire socială, care nu poate fi realizată decât printr'o zeloasă și conștiincioasă îndeplinire a datoriilor profesionale. Spovedania ca, de altfel, toate tainele, nu tratează individul suspendat în vid, ci în cadrul realităților, prin care se determină existența lui individuală și socială.

Toate aceste coordonate mai mult obiective (externe), ale individualității credincioșilor veniți la spovedanie, sunt de natură a ne orienta asupra gradului, la care se află ridicat simțul religios al fiecăruia. Am întâlnit intelectuali, chiar dintre cei mai calificați, care, la spovedanie, s'au arătat surprinși că pot fi considerate ca păcate anumite acte ce li se păreau foarte natu-

rale. Erau, în deosebi, surprinși că pentru prima dată li se întâmplă să fie examinați asupra unor astfel de laturi ale vieții, mai ales că duhovnicii lor din trecut nici nu s'au oprit asupra acestor amănunte, chiar când le-au mărturisit. Cauzele păcatului se găsesc, deci, uneori în ignoranța religioasă a credincioșilor, care, de bună credință, consideră că la atâta cât știu dânsii se reduc datoriile unui om religios.

În scaunul de spovedanie, duhovnicul va ține ca deschiderea inimii penitentului să se încadreze în liniile unei pocăințe și dorințe de îndreptare morală. În tot cazul, să nu se lase târît în chestiuni, pentru care Mântuitorul însuși a observat rezervă, spunând: «Omule, cine m'a pus pe mine judecător sau împărțitor între voi?» (Luca XII, 14). Biserica Ortodoxă condamnă mai ales practica din Biserica papală de a utiliza spovedania și confesiunea la Sf. Impărtașanie, în legătură cu complicațiile și pasiunile politicii seculare.

Oașterea poziției exacte a fiecăruia, sub raportul religios și moral, ne va indica dacă este nevoie și în ce măsură sau în ce puncte de credință trebuie să intervenim pe loc cu o cateheză sumară sau de circumstanță, adecvată adică la nevoia de reglare a simțului religios în fiecare caz în parte. În același timp, ne va orienta și cu privire la natura sfaturilor, îndemnuirilor sau chiar dojanilor de administrat. Prin **instruirea** penitentului în scaunul de spovedanie nu se urmărește, fără îndoială, o simplă îmbogățire a inteligenței cu un bagaj mort de cunoștințe, ci o mișcare a inimii și mai ales a **conștiinței**, care să ducă la o schimbare sufletească de front și la un început de modificare a vieții. **Obiectul** instrucțiunilor destinate penitentului este în primul rând și cu precădere **păcatul**. De sigur, nu sub forma unei expuneri largi și generale, ca în predică și în cateheză, ci numai o înfățișare substanțială și în măsura cerută de cazul individual, în care se înfățișează păcatul la penitentul în cauză.

Scopul unei astfel de instruiți este în primul rând de a provoca un desgust pentru păcat și a deștepta în sufletul penitentului un sentiment de ură pentru el și, prin urmare, de evitare în viitor. Să-i creem adică o stare sufletească asemănătoare celui care a zis: «Nedreptatea am urât-o și m'am scârbit» (Ps. 118, 163). În ultima linie, învățătura duhovnicului trebuie să urmă-

ricire, chiar dintre duhovnici, condițiunile stării speciale a fiecăruia dispar din perspectivă, ca aparținând unui domeniu de extracontiguitate.

Duhovnicul este obligat să țină seama că vieața, cu relațiunile ei, creiază în general un concurs de factori și de condițiuni externe sau de situațiuni, dintre care unele cuprind în ele adesea ocaziuni speciale, pentru o cădere mai lesnicioasă în păcat. Mediul și mentalitatea lui au de obicei o puternică influență ca, de pildă, în problema delicată a desordinei provocată mai ales în lumea orașelor, de neomaltusianism (sistemul de a întrebuința mijloace nepermise, pentru a împiedeca fecunditatea căsătoriei). De sigur, Biserica nu se interesează de această problemă, atât din considerațiuni demografice, cât pentru a face pe om să înțeleagă că scopul principal al instituirii căsătoriei n'a fost numai pur și simplu plăcerile ei, ci împlinirea legii divine, înscrisă în Geneză. La săvârșirea faptelor, unii au fost determinați, poate, de exemplul rău, de autoritatea și poziția socială a cuiva sau au fost atrași prin surprindere; alții reprezintă, dimpotrivă, factorul determinant sau autorul moral al păcatelor altora. O astfel de situație a penitentului angajat într'un păcat comun cu alții, este necesar să se determine cu ocaziunea mărturisirii; numele persoanelor însă, nu.

Cu privire la cunoștința profesională este de asemenea o datorie din partea duhovnicului, să se asigure dacă subiectul său de spovedanie este un membru leal al societății, în slujba căreia trebuie să-l convingă să se comporte cu conștiinciozitate. Iată un metod, pe care evhologhiul nu l-a ignorat și prin care spovedania susține simțul de datorie a individului pentru sporirea quantumului de fericire socială, care nu poate fi realizată decât printr'o zeloasă și conștiincioasă îndeplinire a datoriilor profesionale. Spovedania ca, de altfel, toate tainele, nu tratează individul suspendat în vid, ci în cadrul realităților, prin care se determină existența lui individuală și socială.

Toate aceste coordonate mai mult obiective (externe), ale individualității credincioșilor veniți la spovedanie, sunt de natură a ne orienta asupra gradului, la care se află ridicat simțul religios al fiecăruia. Am întâlnit intelectuali, chiar dintre cei mai calificați, care, la spovedanie, s'au arătat surprinși că pot fi considerate ca păcate anumite acte ce li se păreau foarte natu-

rale. Erau, în deosebi, surprinși că pentru prima dată li se întâmplă să fie examinați asupra unor astfel de laturi ale vieții, mai ales că duhovnicii lor din trecut nici nu s'au oprit asupra acestor amănunte, chiar când le-au mărturisit. Cauzele păcatului se găsesc, deci, uneori în ignoranța religioasă a credincioșilor, care, de bună credință, consideră că la atâta cât știu dânsii se reduc datoriile unui om religios.

În scaunul de spovedanie, duhovnicul va ține ca deschiderea inimii penitentului să se încadreze în liniile unei pocăințe și dorințe de îndreptare morală. În tot cazul, să nu se lase târît în chestiuni, pentru care Mântuitorul însuși a observat rezervă, spunând: «Omule, cine m'a pus pe mine judecător sau împărțitor între voi?» (Luca XII, 14). Biserica Ortodoxă condamnă mai ales practica din Biserica papală de a utiliza spovedania și dreptul la Sf. Impărtășanie, în legătură cu complicațiile și pasiunile politicii seculare.

Stabilirea poziției exacte a fiecăruia, sub raportul religios general, ne va indica dacă este nevoie și în ce măsură sau în ce puncte de credință trebuie să intervenim pe loc cu o cateheză sumară sau de circumstanță, adecvată adică la nevoia de reglare a simțului religios în fiecare caz în parte. În același timp, ne va orienta și cu privire la natura sfaturilor, îndemnu-rilor sau chiar dojenei de administrat. Prin **instruirea** penitentului în scaunul de spovedanie nu se urmărește, fără îndoială, o simplă îmbogățire a inteligenței cu un bagaj mort de cunoștințe, ci o mișcare a inimii și mai ales a **conștiinței**, care să ducă la o schimbare sufletească de front și la un început de modificare a vieții. **Obiectul** instrucțiunilor destinate penitentului este în primul rând și cu precădere **păcatul**. De sigur, nu sub forma unei expuneri largi și generale, ca în predică și în cateheză, ci numai o înfățișare substanțială și în măsura cerută de cazul individual, în care se înfățișează păcatul la penitentul în cauză.

Scopul unei astfel de instruiți este în primul rând de a provoca un desgust pentru păcat și a deștepta în sufletul penitentului un sentiment de ură pentru el și, prin urmare, de evitare în viitor. Să-i creem adică o stare sufletească asemănătoare celui care a zis: «Nedreptatea am urît-o și m'am scârbit» (Ps. 118, 163). În ultima linie, învățătura duhovnicului trebuie să urmă-

rească anume ca penitentul să câștige la scaunul duhovnicesc **simțul sau gustul legii morale**; să fie convins că personalitatea lui câștigă o valoare infinită prin respectarea acestei legi, care ne propune o viață independentă de animalitate și chiar de întreaga lume a simțurilor.

Varierea și nuanțarea instrucției, sfaturilor, îndemnurilor, și dojenei la nevoie, sunt dictate de individualitatea penitentului. Așa precum observa Sf. Grigore al Nisei, «administrarea cuvântului și conducerea oamenilor este o sarcină foarte grea, care cere să fie îndeplinită cu multă economie, să fie variată și potrivită în toate treburile, după moravurile și dispoziția celor ce ne sunt încredințați. De pildă, o persoană are o mare bunăvoință și mare supunere de spirit. De sigur, se cuvine să-i vorbim cu multă modestie și blândețe. O alta este încăpățânată și nesupusă...; ne vom folosi de același cuvânt, schimbându-l și dându-i o formă nouă, potrivită cu omul asupra căruia lucrăm. Și după cum, adăogând ceva pentru dresul cărnurilor, li se imprimă calități cu totul deosebite, se fac dulci acelea care erau amare și amare acelea care erau dulci, tot așa amestecând câteva figuri noi în vorbirea noastră, o variem după trebuințele deosebite ale acelor care ne ascultă, pentru ca fiecare să găsească o hrană corespunzătoare stării sale de spirit». De sigur, față de penitenții care vin deja pocăiți, dojana este netrebuincioasă, iar față de firile sfioase, fricoase, suprasensibile și scrupuloase, certarea sau musturarea este chiar contraindicată ca vătămătoare.

Ca și boala din domeniul fizic, tot așa și boala morală sau păcatul debilitază puterile spirituale. Dintre puterile sufletești, aceea care se resimte mai adânc este **voința**. Infrântă prin deprinderi contrare legii morale, ea rămâne cu înclinații puternice spre păcat. «Păcătosul care vrea să se îndrepteze, este de multe ori ca o «oaie rănită de șarpe» (can. 102 trulan), având acțiunea voinței paralizată; de aceea, unii dintre ei trebuesc «duși de mână», precum zicea Sf. Grigore de Nissa (can. 1). Duhovnicul este obligat adică să le indice o metodă de debarașare de păcat, prescriind-o în sfaturile pe care i le dă. Aceste sfaturi, însă, nu trebuie să fie vagi, stereotipe, nici să plutească în generalități, ci să fie personale, adică să privească ceea ce-i este personal și individual penitentului, în cazul și în starea lui. Constată, adică, acest păcat în gând, în intenție sau dorință, în cuvânt

sau în faptă săvârșită și, în acest din urmă caz, mai ales, în ce fel s'a săvârșit? Trebuie să se ia seama ce anume lature a vieții a atacat sau în care anume domenii ale ei s'a localizat. Mai lămurit, trebuie știut dacă este vorba de un păcat cu caracter spiritual, mărginit adică în domeniul reprezentărilor, ideilor și sentimentelor, sau a dezechilibrat funcțiunea normală a simțurilor, cum este în cazul păcatelor sensuale în deosebi (1 Ioan II, 16). De asemenea, în ce măsură a supus voința, adică de câte ori și în ce proporții a fost practicat. Cu alte cuvinte, duhovnicul este ținut să se orienteze în ce treaptă a ajuns procesul de dezvoltare al stării de păcat în sufletul penitentului respectiv, pentru a cunoaște exact starea de suflet sau de moralitate, în care se încadrează acesta și, deci, ce anume sfaturi i se potrivesc.

În definitiv, ceea ce urmărește duhovnicul este, în sens negativ, de a prezerva pe penitent de recidiva în păcat, iar în sens pozitiv, obișnuirea lui cu virtutea. Într'un cuvânt, asigurarea moralității penitentului în viitor. În acest scop, el trebuie să fie preocupat de conducerea fiului său duhovnicesc la dobândirea **libertății morale**, care se caracterizează prin aceea că, pe de o parte, voința lui se subordonează normelor legii morale divine, iar pe de alta, el luptă împotriva tuturor tendințelor venite din afară de conștiință. «Când zicem venite din afara conștiinței noastre, avem în vedere nu numai tendințele, care vin dela lumea externă, ci și acelea care vin dela propria noastră individualitate, dar care nu aparțin conștiinței morale, cum sunt, spre exemplu, instinctele și alte porniri, care rezidă în organismul nostru fiziologic...».

În aprecierea stării de virtute a cuiva, se va lua seama de aproape asupra fondului natural individual, care dictează ritmul vieții. Altfel, duhovnicul ar fi expus să se înșele, luând drept un creștin înaintat în virtute, pe unul care, având dela natură un temperament liniștit, nu este expus nici la atâtea tentațiuni și, deci, nu este silit să facă nici prea mari și multe eforturi. Pe alții, dimpotrivă, cu firi expansive și impetuoase, care le dă ocaziuni pentru comiterea de păcate veniale, îi poate socoti greșit mult mai înapoiți, deși, tocmai grație acestui temperament, ardoarea religioasă morală este mai vie în sufletul lor și ajung să săvârșescă fapte de o valoare morală mai înaltă. «Se

ține însă seama nu cine este acela care învinge, ci cine este acela care se străduiește mai mult și se luptă mai vitejește», până la deplina victorie. Valoarea unei fapte o stabilește, prin urmare, suma piedicilor trecute și a eforturilor făcute.

Căile de înaintare în virtute și în perfecțiune sunt diferite. Trebuie luat seama însă, care sunt acelea care se potrivesc cu aptitudinile și puterile fiecăruia, spre a nu fi numai îndemnat, dar nici chiar lăsat să întreprindă lucruri, care l-ar duce poate la cădere, iar nu la înaintare. Nu mai puțin, duhovnicul va căuta să deosebească ce este într'adevăr lucrare a Duhului în sufletul fiului său de spovedanie virtuos, de ceea ce este iluzie izvorită dintr'o stare psihică nesănătoasă ori sugestie demonică.

Momentul însă, în care pastorația în scaunul de spovedanie este angajată din plin de condițiunile caracteristice individualității, îl reprezintă dictarea sau stabilirea epitimii sau canonului de spovedanie, adică a acelui tratament curativ, care constă din exerciții mai grele, combinate într'un spirit corecțional, în scopul regenerării organismului moral, adică al conștiinței și voinței penitentului. În aplicarea epitimiilor, nu se cuvine, în primul rând, să uităm că omul nu trebuie să fie privit exclusiv sub raportul spiritualității. El trebuie considerat în întregime, în sinteza sa de corp și suflet, părtășe amândouă la actele săvârșite; trebuie privită adică în penitent «personalitatea în completa unitate a aptitudinilor sale fizice și spirituale», precum și în relațiunile sau cu viața în aspectele și formele ei deosebite. Motivul este lesne de înțeles.

Dependenței și corelațiunii stricte dintre corp și suflet, îi corespunde o influență reciprocă a acestora, așa că nu de puține ori găsim boala fizică și păcatul într'o corespondență logică, precum este cazul mai ales cu actele, care au la bază senzualitatea sau funcționarea dezordonată a simțurilor. De asemenea, în cazurile legate de stări psiho-nervotice și de boli ale caracterului, tratamentul duhovnicesc al sufletului nu va izbuti decât paralel cu îngrijirea sau tratamentul din laturea fiziologică a vieții penitentului. Se înțelege deci de aci că, la prescrierea canonului sau epitimiilor, trebuie să se ia în seamă o serie de considerațiuni în legătură cu personalitatea individului și cu viața lui în lume, spre a se ști dacă epimia de prescris are să fie un canon